భారతి

సాహిత్య మాసపత్రిక

సంపాదకుడు

శివలెంక శంభుప్రసాద్

డిశంబరు 1959

సంపుటము 36 : : సంచిక 12

విడిపత్రిక వెల ఒక రూపాయి

విషయానుక్రమణిక

డిశంబరు 1959

జనవరి సంచికలో

వార్తలు

శ్రీ సంజీవరెడ్డికి కాంగ్రెస్ అధ్యక్షపదవి

ఆంధ్రప్రదేశ్ ముఖ్యమంత్రి శ్రీ నీలం సంజీవరెడ్డిగారు అఖిలభారత కాంగ్రెసు అధ్యక్షులుగా ఏకగ్రీవంగా ఎన్నుకోబడ్డారు. ఆయనతో పోటీ చేయదలచినవారందరూ నామినేషనులు ఉపసంహరించుకున్నారు. శ్రీ రెడ్డిగారి పేరును శ్రీమతి ఇందిరా గాంధీ, పంత్, మొరార్జీలు ప్రతిపాదించారు.

చైనా చర్యపై అమెరికా ఖండన

చైనా ఇండియా సరిహద్దువివాదంలో ఇండియా వాదం, హక్కులు సక్రమమైనవని అమెరికా అభిప్రాయపడుతున్నట్టు అమెరికా విదేశాంగమంత్రి శ్రీ క్రిస్టియన్ హెర్టర్ నవంబరు నెలలో వాషింగ్‌టన్‌లో ఒక పత్రికా ప్రతినిధులగోష్ఠిలో అన్నారు. చైనా బలప్రయోగం చేసిందని ఇది చాలా తప్పని ఆయన అన్నారు.

హెర్టర్ ప్రకటనపై అమెరికాలో పెద్ద గాలి దుమారం రేగింది. దానిపై హెర్టర్ భారత రాయబారి కార్యాలయం ప్రతినిధిని పిలిపించి తన ప్రకటనను విశదీకరించాడు.

కాంగ్రెసు అధిష్ఠానవర్గం తీర్మానం

చైనా - భారతదేశాల సరిహద్దు వివాదం విషయంలో భారత ప్రభుత్వం అనుసరించ నిశ్చయించిన విధానాలను, క్లిష్టపరిస్థితిని ఎదుర్కొనడానికి జరుపుతున్న చర్యలను కాంగ్రెసు అధిష్ఠానవర్గం నవంబరు 10వ తేదీన బలపరుస్తూ తీర్మానించింది. తగినచర్యలు తీసుకోవాలని, అయితే, అలాటి చర్యలవల్ల భారతదేశపు అఖండత్వానికి భంగం కలుగరాదని, ఏవిధంగాను దురాక్రమణను అంగీకరించినట్టు కాకూడదని ఈ తీర్మానంలో స్పష్టపరచబడింది.

శ్రీ కురుగంటి సీతారామయ్యగారి మృతి

సుప్రసిద్ధ పరిశోధకులు, విమర్శకులు శ్రీ కురుగంటి సీతారామయ్యగారు నవంబరు 4 వ తేదీన నాంపల్లి (హైదరాబాద్)లోని స్వగృహంలో మరణించారు. వీరివయస్సు 70 సంవత్సరాలు. వీరు నవ్యాంధ్ర సాహిత్యవీధులు, తంజాపురాంధ్రనాయక చరిత్ర మున్నగు గ్రంథాలు రచించారు. నవ్యసాహితీ సమితి మాజీ అధ్యక్షులు. పారిభాషికపదకోశ సంఘ సభ్యులు. వీరు లోగడ స్వాతంత్ర్యోద్యమంలో పాల్గొన్నారు. నిజాం కాలేజీలో ఆంధ్రోపన్యాసకులుగ ఉన్నారు. తర్వాత, ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయ తాళపత్రగ్రంథాలయంలో పరిశోధకులుగా ఉన్నారు.

కూచిపూడి బృందం పర్యటన

కేంద్రప్రభుత్వం శాస్త్రపరిశోధన, సాంస్కృతిక వ్యవహారాలశాఖ అమలుజరుపనున్న పథకం ప్రకారం ఆంధ్రప్రదేశ్ నుండి కూచిపూడి నాట్యనటక బృందాన్ని కేరళ-మైసూరు రాష్ట్రాలలో పర్యటనకు ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వం పంపించనున్నది.

అజాద్ కాశ్మీర్ మాజీ అధ్యక్షుని అరెస్టు

ఆజాద్ కాశ్మీర్ మాజీ అధ్యక్షుడు సర్దార్ మహమ్మద్ ఇబ్రహీం రావల్పిండిలో పాకిస్తాన్ సైనిక శాసనం కింద అరెస్టు చేయబడ్డాడు. ప్రభుత్వంపై అసంతృప్తిని, విద్వేషాన్ని రెచ్చగొడుతున్నాడన్న ఆరోపణపై ఈ అరెస్టు జరిగింది.

తూకేర్ గ్రాం విముక్తి

అస్సాం-తూర్పు పాకిస్తాన్ సరిహద్దులో ఉన్న భారతగ్రామం తూకేర్ గ్రాం 14 మాసాల తర్వాత నవంబరు నెలలో మరల భారతదేశం అధీనంలోకి వచ్చింది. దీనిని లోగడ పాకిస్తాన్ పెక్కుసార్లు కాల్పులు సాగించి ఆక్రమించుకొన్న విషయం పాఠకులకు విదితమే. రాడ్‌క్లిఫ్ అవార్డు ప్రకారం మరి కొన్ని గ్రామాలపై అధికారం కూడా ఇండియాకే సంక్రమించింది.

ఇండియాకు చెకోస్లోవాకియా ఋణం

భారతదేశంలో పరిశ్రమల అభివృద్ధి కోసం చెకోస్లోవాకియా భారతప్రభుత్వానికి 28 కోట్ల రూపాయలు ఋణమివ్వడానికి ఒడంబడిక జరిగింది. దీనిపై భారత పరిశ్రమలమంత్రి శ్రీ మనూభాయిషా, చెకోస్లోవాకియా విదేశీ వ్యాపారశాఖామంత్రి ఎఫ్. క్రాసిర్ సంతకాలు చేశారు.

విశ్వనాథ మధ్యాక్కఱలు: శ్రీగిరి శతకము

శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణ

ఎదలోని బాధకు భావనాదీప్తికెల్ల విరామ
మొదవిన మెచ్చోటనో నిరాకార మూని యుందువని
మది నమ్మఁజాలని భావతీవ్రత మదిలోని నొవ్వ
పొద నీవు తోప శ్రీశైలమల్లికార్జున మహాలింగ!

ఇది కాదటంచు నాబ్రదుకు నేను యథేచ్ఛంబుగాఁగ
బ్రదుకుచు మరి మధ్యమధ్య నీవు కన్పడవంచుఁ దెనుగు
పదములు వ్రాయుచు నాటకంబుగా భావింతు వేమొ
సుదతీకృతార్థ శ్రీశైలమల్లికార్జునమహాలింగ!

నా నమ్మక మ్మిది స్వామి నాథ నాదు జన్మములచేతఁ
బూని తా నియమితమయ్యె వాసుకిభోగికేయూర
దీనిచే నిన్ను భావింతు నైరమ్మనీయమా వరసి
సోనవుగాఁగ శ్రీశైలమల్లికార్జునమహాలింగ!

నీలలోహిత ప్రొద్దుక్రుంకినంతనే నీ వా వెనుకను
వ్రాలివత్తువని మెఱుంగుదున యమ్మవారి వా నగలు
వ్రాలుచందురురేక శుక్రగురువుల బావిలీల్ పాప
సూలచేకట్లు శ్రీశైలమల్లికార్జునమహాలింగ!

ఒనరైనయంతలో నా మన స్సూరియూరియున్నయది
వనితాధనోహలే యుప్పకార మావయు నూని యనగ
తనర బండను వేసి రాచినం బోదు దానిలక్షణము
సౌన తావి చెడదు శ్రీశైలమల్లికార్జునమహాలింగ!

పిచ్చి తాఁ గుదిరినఁగాని యోస్వామి పెండిలి కాదు
పిచ్చి తాఁ గుదురదు ప్రాణనాయక పెండ్లైనఁగాని
హెచ్చి నిన్నూహింతు మనసుచేతనే యిది చావ దీవు
చొచ్చినఁగాని శ్రీశైలమల్లికార్జునమహాలింగ!

చెట్ట యీ మనసున కయ్యె సిగ్గువచ్చియు సిగ్గురాదు
పట్టినచోటనే పాముకరచియుఁ బట్టు నచ్చోటె

చుట్టపెట్టి హరింపు గీవిని మరుగుచొచ్చితి నాత్మ
చుట్టమవంచు శ్రీశైలమల్లికార్జునమహాలింగా!

ప్రళయంబు లెన్నైనఁ గడచుదాఁక మార్కండేయునట్లు
ఇలమీఁద నుంచుమంచంటినా జన్మ లింకేమి నాకు
వలదంటినా నాదుతలపులో నీవు వచ్చి నిల్చుంటి
చులుకచేసితివో శ్రీశైలమల్లికార్జునమహాలింగా!

అనుభవస్మృతికంటె పెద్దసుఖము లే దనుభవవేళ
ననుభవవేళయందు సుఖ మున్నచో నదియు భావనయ
పనితభావన కింత హాయి యున్నమా పరికరణమేలో
చూపినా వీవు శ్రీశైలమల్లికార్జునమహాలింగా!

నమ్మితి నుపనిషదర్థముల్ నిన్ను నమ్మితి నిన్ను
నిమ్మోము నమ్మినో నీవుచేసెడి దేమియులేదు
నమ్మినవ్వాడు చేయునదూరయ్యా యీ నాకు నిమ్మనని
సొమ్ములు నీవి శ్రీశైలమల్లికార్జునమహాలింగా!

ఏ వేళ నినుఁ జూచినానో యా వేళ నీకుండకాయ
కాపు నేసితి గంగుమారి వృంతమ్ముకడఁ జక్కపాడిచ
సేవింపఁగా నీవు నెంచవేలో పచ్చి మరిందు కలిమి
చూపె మిక్కిలిగ శ్రీశైలమల్లికార్జునమహాలింగా!

ఒకవేళ నే నెఱుంగకయ సేవించుచుంటి నేమో య
యకటంబ! సేవించనట్లుగ నభినయంబు సేయుచును
ముకుపుటంబునఁ బెట్టి యాఘ్రాణముం జేయు దేమొ
సుకుమారమూర్తి శ్రీశైలమల్లికార్జునమహాలింగా!

నీ వంతరాత్మలో నిలచి పలికిన నిగుడుయత్నంబు
దేవి శారదగ భాసించె నా దేవి దేవ! భవత్కృ
పావృష్టిఁ దగు నాదు జిహ్వాతుదఁ బైకిఁ బ్రాఁకిన నచట
చూపె నీయునికి శ్రీశైలమల్లికార్జునమహాలింగా!

పరగ నా శారదాదేవి నీనుండి బయలుదేరినది
సరసిజభవురాణి యొక్క ధార నాసన్నిధిఁ బ్రాఁక
హర! నన్ను నాధారవెంట నీవద్ద కరుదేరనీవె
సురనదీచూడ! శ్రీశైలమల్లికార్జునమహాలింగా!

శాకుంతలము: రవీంద్ర కవీంద్రుడు

శ్రీ నేలటూరి రామదాసయ్యంగారు

ఇప్పటికి ఇంచుమించు రెండేండ్ల క్రిందట ప్రకటితమగు మదీయ శాకుంతల రసాస్వాదినిని శ్రీ బెజవాడ గోపాలరెడ్డిచేత నంపితిని. ఆయన విజ్ఞాభినందనమును తెలుపుచు, మహాకవి ఠాగూరుగారి శాకుంతల పరామర్శలును పరామృష్టము లైనవికదా అని యడిగెను. అందులకు నేను వారి పేరు కూడ ఉదాహరింపబడియే యున్నది అని యంటిని. అట్లే కదా,—'అది(శాకుంతలము) సాహిత్యం గోలిచిన తొంటి యాచార్యులగు ఆనందవర్ధనాభినవగుప్తాదులయు నేటివారగు అరవింద ఘోషు ఠాగూరు రవీంద్రాదులయు బహుమానపూర్వక పరామర్శల నందియున్నది.' అని. (రసాస్వాదిని—ఉపోద్ఘాతము-పుట-1.) వినను రవీంద్ర శాకుంతల విమర్శను అంతయు కాని నేను అంతకన్నను ప్రస్తావించినవాడ గాను. అట్లు ప్రస్తావింపమి "వృద్ధా స్త్రీ, న విచారణీయచరితా స్త్రీవృత్తస్య కిం వర్ణ్యతే?" "ఇంగుగు జ్యాయముల్. తెలుప నొప్పగు వారి చరిత్ర, యుండనీ" అను లక్షణాక్య న్యాయమున నే.

రవీంద్రుని శాకుంతలప్రశంస సర్వమును యూరపు జర్మను కవిసమ్రాట్చక్రవర్తి గెటే పలికి నన్న తత్ప్రశంసాగీతికకు తన విపులవ్యాఖ్యయే అన్నాడు. గెటే గీతికకు ఇది ఆంగ్లానువాదము—

Wouldst thou the young years'blossoms and the fruits of its decline,

And all by which the soul is charmed, enraptured, feasted, fed?

Wouldst thou the earth and heaven itself in one sole name combine?

I name thee Sakuntala, and all at once is said.

"నీకు బాల్యపు (ఎలజవ్వనపు) కుసుమములు కావలయునా, అదితీతి వీగిపోయిన నాటి ఫలములుం గావలయునా? అంతయు కాక, ఆత్మ దేని సంతృప్తిం గొనునో, సుఖపరవశ మగునో, పండువు గనునో, విందారగించునో అది యెల్లను గావలయునా? మన్ను మిన్ను—భూమియు స్వర్గమును ఒక్క (పేరి)టనే కలుపం గోరికయా? ఈ యన్నింటికిని, ఓ శకుంతలా, నిన్ను నే పేర్కొందును. అంత సర్వమును నొక్కుమ్మడి చెప్పబడిన దగును, చరితార్థమగును." ఇది దానికి ఒకపాటి ఆంధ్రానువాదము. గెటే యీ శాకుంతల ప్రశంసకు కారణము నేను ఒకడుగా ఊహించి ఆ రసాస్వాదినియందు ఇట్లు తెలుపుకొనియుంటిని. "ఉదాత్తవృత్తపూర్వ (షేక్స్పియరు నాటక గతి) రసాభాసాదిచరిత్రలందు, తన్మహిమాభినయలందు, రసవమున్నను భావముల యొక్క 'సంవిధానము' కాని, పరనిర్వృతికర లలితలాస్యము లేదు. అట్టి నాటకకాదు యుదాత్త తోచిన యయు. కావున గాబోలు, మహాకవిసామ్రాట్చక్రవర్తి గెటే తనకు భావుకుడు గాను సాక్షాత్తు జీవుడు గాను తోచి, తన చిత్తమున కడికట్టించె నని ఆరాధనముచేసి తాంతో స్తోత్రము లందిన షేక్స్పియరుగారి ఆ తాండవమునకు మిక్కిలి అబ్బురపడుచు నే ఉత్సాహము పొంది కాళిదాసు శాకుంతలములోని చల్లని యీ 'లాస్యమునకు' సంతసించి దానిని ఇట్లు నాగరికంపు దొరయించినాడు-'Wouldst thou' ఇత్యాది. ఇంతయు బాలగింటి యూంగ్లించూడ మాడి భోగించినట్లు గాక, హిమవత్సింధుసంశ్రితయు అతిమూర దేశవాసినియు, పరిశుద్ధశీలయు. తనయూగిక మర్యాదగా నచ్చిన విందును అను నాగరాణి శకుంతలను ఒకపాటి రూపముగా మనిగా ఉంచి చూచి మెచ్చుకొనియే చేసినది యీ స్తోత్రపాఠమని తలంతురు కాబోలు" అని. మఱి ఠాకూరు రవీంద్రనాథుడు గెటే ప్రశంసాగీతికపై ఇట్లు వ్యాఖ్యానించుచున్నాడు. "మనము ఈ ప్రశంసను వట్టి కవనపు పొంగు అని పోనిత్తుము. దాన గెటే శాకుంతలమును మిక్కిలి అందమైన కావ్యముగా ఎంచెనని తలంతుము. కాని, నిజముగా అది యట్లు గాదు. ఆతని పద్యము వట్టి యానందపారవశ్యపు మెచ్చుకోలును అతిశయోక్తియు గాదు. మఱి విమర్శకుని లెస్సగా అరసిచెప్పిన నిర్ణయము. అతని మాటలలో ఒక ముఖ్యమైన నిర్దేశము గలదు. శాకుంతలమున ఒక క్రమవృద్ధిని మార్పును గూర్చిన

చరిత్ర స్పష్టముగా తోచి ప్రకాశించును అని ఆయన చెప్పుట—పూవు పెరిగి కాయగా మారుట, భూమియే స్వర్గముగా పరిణమించుట, అచిత్తు చిచ్ఛక్తిం గనుట. నిజముగా శాకుంతలమున రెండు సంయోగములున్నవి. నాటకమున కవియుద్దేశ్యము నాటకప్రథమాంకము లోని తొలి సంయోగము ఐహికము-క్షణికము-అందపు వలపు విలాసములోడిదియు, కడయంకములోని యా యుత్తమ సంయోగముగా, నిత్యశాశ్వతానందము స్వర్గాశ్రమపదములోనిదిగా మారుటం జెప్పుటయే. ఈ నాటకము ఏదేని యొక తీవ్ర మనోభావముం జెప్పుటకుగాని ఏదేని యొకపాత్ర శీలముం బోషించుటకు గాని ఉపక్రమింపబడినది గాదు. మఱేమనగా, సర్వము ఒక లోకమునుండి ఇంకొకలోకమునకు, అధోలోకమునుండి ఊర్ధ్వలోకమునకు మార్చుటకు, రాగము క్షణికగ్రామ్య శరీరాంగరామణీయకమువీూది నుండి స్వర్గనిత్యశక్త రామణీయకము మీదికి ఎక్కించుటకు ఎగిరించుటకు ప్రవృత్తమైనది......." అని.

రవీంద్రుడు మఱియును చెప్పుచున్నాడు. "కాళిదాసు ఈ పరిణతిని, అదే స్వర్గ మర్త్యలోక సంయోగమును అవలీలగా సాధించినాడు. అతని మర్త్యలోకము స్వభావానుగుణముగానే ఎంతిలో ఎక్కడ స్వర్గమునో ఆ హద్దును మనము, మెలకువతో నైనను, కనిపట్ట లేము. తొలియంకమున శకుంతల పతనముయొక్క గ్రామ్య ప్రకృతి కవిని దాగురింప లేదు. నాయకుని నడువడియుం జేమి నాయిక నడువడియుం జేమి అభిలాష పతనమునకు ఎంతగా కారణ మాయెనో స్పష్టముగానే చూపినాడు. యౌవనమునను కల్పించు ఒండొరుల పొంగడికలు, క్రీడారతి, దుందుడుకు-ఇవెల్ల నిండార విన్యస్తమైనవి. అల్లే గాటంపు సిగ్గునకును, ఆత్మభావప్రకటనకును పెను పెనఁగులాట. శకుంతల మౌగ్ధ్యమునకు, అదే చేలతనమునకు, ఇది యొక తార్కాణ. దుష్యంతసమాగమునకు వలయు భావతీవ్రతకు శకుంతల సన్నద్ధగాదు. తన్ను ఆపుకొనుట కేని, తన భావమును కప్పుకొనుట కేని ఆమె ఎఱుఁగదు. ఇంకను ఆమె అజ్ఞాతమదన. కావున ఆమె చిత్తమునకు తగిన వర్మ మేమియు లేదు. అందు లేచుచున్న రాగమును నమ్మకపోవుటకు గాని లేవుచున్న కాంతుని శీలమును సందేహింపనుం గాని, ఆమెకు దిటము చాలదు. ఆశ్రమబాల, అచట భయమెఱుఁగని మృగశాబమువలె నే, వట్టిబేలగా నుండెను. దుష్యంతుడు శకుంతలను వశీకరించుటను చాల స్వాభావికముగా నే చెప్పినాడు, అంత సులువుగానే సమకూర్చినాడు, కవి, శకుంతల పతనపుబవిత్రతను, సహభావపు ఉదభంత పాతివ్రత్యమును. ఇది శకుంతల యొక్క లేమికి, అతి మౌగ్ధ్యమునకు మఱియొక తార్కాణ. అడవి పూల రేకుల ధూళిని ఏ తోటమాలియు తుడువబోలేడు. అవి అనావృతములే. వానిపై ధూళి దుమ్ము చేరును. చేరినను, అవి తమ రమణీయ నైర్మల్యమును గోలుపోవు. శకుంతలపై మఱక పడవేయబడినది; ఐనను అది ఆమెను తెలియనే లేదు. ఆదియున్నను, బాలహరిణమువలెను, కొండయూటవలెను ఆమె నిర్మలముగానే విరాజిల్లినది."

మఱియుం జెప్పుచున్నాడు, రవీంద్రనాథుడు- "ఆశ్రమమున పెరిగిన యౌవనము సహజపవిత్రబంధము తోనే తన స్వభావమును అనుసరింపించినాడు. ఎక్కడను కుందలేదు, అడ్డలేదు. ఐనను ఆమెను పతివ్రతల మేలుబంతిగా ఎదిగించినాడు. ఆమె గాంభీర్యమును, దుఃఖసహనమును, ధరనియమపరతను ప్రోదిచేసినాడు. తోటలోని ఆమె మనకు తన్నుదా మఱచుచు, తీవవలెను పూవువలెను, స్వభావము ఎటు ప్రేరించిన అటు పోవుచు నడచుచుండినది. కడపట ఆమెయొక్క ప్రాతివ్రత స్త్రీ స్వభావము అనిర్వాచ్యమైనది—ఆ శాంతి, కష్టములందు ఆరోగ్య వ్రతముల ఆ నియమపరత, ఆ పరమ భక్త్యనుష్ఠానము. సాటిలేని శిల్పముగా కాళిదాసు తన నాయికను చేష్టలకుం భావములయు, స్వభావ స్వేచ్ఛ కట్టుబాటులయు, విలు సముద్రములయు కూడలి హద్దుపై నిలిపినాడు. ఆమె నాయన మహాముని; ఆమె యమ్మయో అప్సరస; ఆమె జన్మ తపోభంగమువలం గలిగినది. మఱి యామె పెరుగుట తాపసాశ్రమమున, అనగా స్వేచ్ఛయు తపస్సును, అందమును ఆకయు అవిరుద్ధముగా కలయుచోట. అందు సంసారపు కృత్రిమంపు కట్టుబాటులు లేవు గాని, అంతకన్నను కఠినములు ధర్మనియమములు గలవు. ఆ గాంధర్వవివాహమును ఆ తెఱంగుదే. ప్రకృతి(=సహజ) నిరంకుశతను పెండ్లిబంధముతో కూర్చుట. శాకుంతలనాటకము భావలో తనకుతానే అద్వితీయమై సాటిలేకయున్నది; ఏలన ఆగను స్వేచ్ఛతో పొందుపఱుచుటను వెలయించుచున్నందున. ఈయాక స్వేచ్ఛల సంఘర్షణమున బుట్టినవే అందలి సంతోషములు, దుఃఖములు, కలయికలు విడిపోవుటలు-అన్నియు... ...శకుంతల చేలతనము స్వభావసిద్ధము;......అజ్ఞానమునం గలిగినది కాదు. తొలి యంకమున శకుంతల చెలులిరువురును ఆమె యభినవ యౌవనమును ఆమెకు జ్ఞాపకము సేయుచుందురు. ఆమె సిగ్గుచెయిదములు కేర్చు

కొనును. ఐనను ఇవన్నియు బాహ్యవిషయములు. ఆమె శీలతీవ మన్ననో ఆంతరంగికమైనది. అట్లే ఆమె పరిశుద్ధియు. ఆదినుండి అంతమువఱకు కవి ఆమెను బాహ్యప్రపంచానుభవములేని దానింగానే చూపును. ఆ శీలతీవము చాల లోతైనదియు, స్వశక్తిసిద్ధమును. ఆమెకు బాహ్యప్రపంచము ఇంకను ఎఱుకరాదు; ఏలన ఆశ్రమము దానితో ఇంచుక పరిచయము కలిగినదే. అందు గృహకార్యములు పాటింపబడుచునే యున్నవి. శకుంతల బాహ్యప్రపంచమును బొత్తిగా ఎఱుంగనిది కాకున్నను దాని యనుభవము ఎంతయు చాలనిది. ఆమెకు మనసున ఎందును సహజవిశ్రంభము రూఢిగనియున్నది. ఆ సులభ విశ్రంభమున గలిగిన యా శీలతీవమే ఒక నిమిషమున శకుంతలను అట్లు పతనం ప్రదోషించినది. మఱి అదియే ఆమెను శాశ్వతముగా ప్రోచి నిలువబెట్టినది. ఆ విశ్రంభమే ఆ యతిక్రూర విశ్వాసఘాత కలిగినపుడును ఓర్పును శుచిని ప్రీతిపోషణయను ఆమెయందు నిలిపినది..................."

రవీంద్రుడు ఇట్లు శకుంతల శీలమును అతి నిశితముగా పరీక్షించినాడు. ఇట్టి యీ ముగ్ధ, నవయౌవన, శకుంతల చెలులంగూడి దుష్యంతునికి దక్కినట్టిది నవవసంతోత్కంఠంబోనిది గేటే చెప్పిన తీవమీది నవకము మాయని క్రొత్త పూలమంజరి కాబోలు. (the young years' blossoms.) ఐనను అట్లు ఆశ్రమధర్మమున నున్న యామె దుష్యంతునిపై అభిలాష గొనుట పతనమని ఠాగూరు విశ్వకవిచే పలుమాఱు నిర్దేశింపబడినది. దుష్యంతుడు ఆమెను అట్లు పతనలాగి పాశనియు సూచింపబడినది. దాని వామె మీద అపవి పూలమీద గాలిదుమ్మువలె ముఱికి పడజేపడినది అనియు, ఐనను ఆమె పరిశుద్ధికి నిర్మలతకు సేగి కలుగలేదనియు చెప్పబడినది. 'ఆమె అజ్ఞాతమదన. ఆమె చిత్తమునకు తగిన వర్మమేమియు లేదు. అందు లేచుచున్న రాగమును సమ్మతపోవుటకు గాని లేపుచున్న కాంతుని శీలమును సందేహింపనుం గాని ఆమెకు దిటము చాలదు.' అనియు ఉపన్యస్తము. ఇందు దుష్యంతుడు, పాపము శకుంతలను ఏమో చేసినాడు అని సాధులోచునట్లు ఉన్నది. ఆ మూడంకముల శృంగారము మీద గ్రామ్యతాముద్రయు మోసపుమైలయు కొట్టవచ్చినట్లున్నది. శృంగారమే "అసభ్యపరిపాటికామధికరోతి" అనకుండా ఠాగూరు.

రామసీతలకో, అర్జునద్రౌపదులకో, ఉషానిరుద్ధలకో, ఉత్తరాభిమన్యులకో—అట్టి క్రొత్త వయసులో నున్న దుష్యంతునికి శకుంతలకునో అయోగశృంగారమును, తగిన సంవిధానము కల్పించి చెప్పియున్న రమణీయతరమే యగు నేమో. అప్పుడు నాయికలవలె నాయకులను, రామార్జునులును, అనిరుద్ధాభిమన్యులును క్రొత్త యువకులు ఇకే తొలుదాలుగా మన్ననుని కగ్గమాట—తామును తొలి పతనము గనుట-అయోగశృంగారమునకు ఆలంబనములట అభిలషణీయతరమే యగు నేమో. అట్టి యయోగశృంగారము మహాకవులు చెప్పినది మనకు అంతగా దొరకలేదు. నాగానందమున జీమూతవాహనుని శృంగారమొకటే ప్రసిద్ధముగా నున్నది. మాలతీమాధవ మల్లికామారుతాదులను కొన్ని కలవు. (కావ్యమున కాదంబరీ పుండరీక మహాశ్వేతలదియు కాదంబరీ చంద్రాపీడులదియు సరిదముకొంతకాదియు అట్టిదే.) అయినను ఆ కవుల గూర్ప్రతిభ కాళిదాసుని ప్రతిభమునకు ఏపాటి? లెక్కకు రాలేదు. ఏలన బహుభార్యత్వ, విశేషముగా తృప్తిచుండుడు. శ్రుతి స్మృతి శిష్టాచారముల ననుసరించె సాధుతతో సేగులు పాటియున్న మన హిందూచిత్తమున దుష్యంతుని యీ యయోగశృంగారమున దోషముగాని అసుభగత గాని లోపదు. సాటిలేని శృంగారకవియగు కాళిదాసుని ముప్పురు శృంగారనాయకులును దుష్యంతపురూరవాగ్నిమిత్రులు బహుభార్యులే. మఱి శృంగారమునకు ఇంతకన్న వన్నెగొన్న నాటకములు లేవు. దుష్యంతుడు శకుంతలపై అభిలాష చెందుట, అంతట అయోగమున క్రాగుట, శకుంతలం బొందుట కాని, శకుంతల దుష్యంతునిపై అభిలాష చెందుట, అంతట అయోగమున క్రాగుట, దుష్యంతుం బొందుట కాని, 'పతన' మగునా? అది అతిపవిత్ర చరిత్రమే యని హిందువుల సంప్రదాయము. దుష్యంతుడు అభిలాష చెందుచు తన చిత్తమును ఎంతయో పరిశీలించుకొనును. 'అసంశయం క్షత్రపరిగ్రహక్షమా, యదార్యమస్యామభిలాషి మే మనః, సతాం హి సందేహపదేషు వస్తుషు, ప్రమాణ మంతఃకరణ ప్రవృత్తయః॥' అని తీర్మానికొనును. ఇది యూరక ఇంద్రియవశతచే తన మనస్కునకు మాటగా చూచుకొని అసాధువును సాధువని రొంచుకొనుట గాదు. దుష్యంతుడు నిజముగా గొప్ప 'సత్ప్రభువు', ఆయనమనస్సు నిజముగా ఆర్యము, ఆ యభిలాష ఎంతయు తిరస్కృతము అని దానిపై కుమారిలభట్టు, గొప్ప మీమాంసకాచార్యుడు తంత్రవార్తికమున ఇట్లు ప్రమాణముద్ర వైచినాడు.

'యథా రుమాగాం లవణాకరేషు
మేరా యథాపోజ్జ్వల రుక్మ భూమౌ,
య జ్జాయతే తన్మయ మేవతత్స్యాత్

తథాపి ధర్మే ద్వేదని చాత్మవృత్తిః.
ఏవం చ విద్వద్వ్యసనా ద్వినిర్గతం
ప్రసిద్ధరూపం కవిభి ర్నిరూపితమ్,
సతాం హి సందేహపదేషు వస్తుషు
ప్రమాణ మంతఃకరణ ప్రవృత్తయః'

కాళిదాసు దుష్యంతునిచేత మరల ఒండెడను 'న పరిహార్యే వస్తుని పౌరవాణాం మనః ప్రవర్తతే.' అనియు, మరలను 'వశినాంహి పరపరిగ్రహ సంశ్లేష పరాఙ్ముఖీ వృత్తిః' అని 'వశి' అనియు పలికించినాడు. ఈభాషితముల నెవ్వరు కట్టి ఆత్మస్తుతి బడాయి అని యనలేరు. కావున ఈ యభిలాషగ్రహణమును 'పతన' మన జెల్లదు. ఇంకను శకుంతల చిత్తము స్వభావముచేతనే సాధుమార్గమునం బట్టునది. ఆమె పుట్టుచేలతనము, సహజ సౌజన్యము, ఆశ్రమనర్మానువృత్తి ప్రకృతి, తరుల్లం ఘన భీతియు, అడవిపూవువంటియు కోంచె యాటవంటియు మాయని నిత్యనిర్మలత మొదలగు సద్గుణములను అనితరసాధ్యముగు భావలో రవీంద్రమహర్షి యే ఉగ్గడించి రాశిగా పోసినాడు. మఱి కాళిదాసు ఆమె చేత ఇట్లు పలికించినాడు. "(సవిమర్శమ్ ఆత్మగతమ్) కిం ను ఖలు ఇమం ప్రేక్ష్య తపోవనవిరోధినో వికారస్య గమనీయాస్మి సంవృత్తా!" అని. ఇందు 'సవిమర్శం' అని మిక్కిలియు అర్థగౌరవ కలదు. [మఱి పట్టి శీలతనము గాదు.] 'తపోవనవిరోధి' అనుట వట్టి యొక ప్రతిభావమును తెలుపుకొను ఆచారోక్తియు కాని నిషేధశాస్త్రవ్యవహారమును 'పతనము' గాదు. 'సాగర మజ్ఝిత్వా కుత్ర వా మహానద్యవతరతి' అని దానిని సఖి వివేకశాలిని అభినందించినది. కొల్లపుల నాయనకును ఆమెను తగినవనిగా కనలయునన్న సంకల్పము కలదు. మహానుభావుడు ఆయన సత్యసంకల్పుడు. ఈ దుష్యంతునికే యుక్తకాలయునని యే ఆయన సంకల్పించి యుండెను. 'సఙ్కల్పితం ప్రథమమేవ మయా తవార్థే. భర్తారమాత్మసదృశం సుకృతైర్గతా త్వమ్.' అని దానిసిద్ధికి ఆయన మెచ్చుకోలు. శకుంతలా దుష్యంతుల యీ సంయోగము భువనభూతికరము అని కాశ్యప వ్యవహారార్థ్యగా వాగ్నిజేకిత ఆ పవిత్ర గృహమునుండి ఛందోమయ శరీరిణి వాక్కు ఒం బల్కినది. 'దుష్యన్తేనాహితం తేజో దధానాం భూతయే భువః। అవేహి తనయాం బ్రహ్మన్నగ్నిగర్భాం శమీమివ'. ఎట్టి పవిత్రమైనదానినిం గూడ పవిత్రము చేయు అగ్నికి ఎవతె తల్లియో ఆమెకు సాటియట దుష్యంతునివలన గర్భము దాల్చిన శకుంతల! దుష్యంతుడు అధానము చేసితదియు తేజమట! ఈ పావన చారిత్రము యొక్క ఆ లలిత రమణీయారంభము, ఇటుగాని అటుగాని, ఎంతమాత్రము పతనము గాదు. మఱి అభ్యుదయమే అగును. ఈ శకుంతలా దుష్యంతుల సంభోగశృంగార చరిత్రకును అయోగవిప్రలంభచరితకును తావలమైన కాళిదాసభారతికి లాలిత్య సౌకుమార్య సౌభాగ్యసహిత పావనతయందు సాటికి సాటికి వచ్చునది మఱి భాషలో లేదు. అది గోథే చెప్పిన— 'young years' blossoms' బాల్యపు (ఎలజవ్వనపు) కుసుమములు. మఱి యిట్టి దానింగూర్చి 'నాటక ప్రథమాంకములోని తొలి సంయోగము ఐహికము-తుచ్ఛము-మేని యందపు వలపు విలాసముతోడిది (పతనశాలి-జఘన్యమా?)' అనియు, 'రాగమును తుచ్ఛ గ్రామ్య శరీరాంగ రామణీయకమునుండి' అనియు రవీంద్రమహర్షి నిర్దేశించుట అవిచారరమణీయము. ఆ యనమతమును అంగీకరింతుమేని ఇంక పిన్నంటికో పౌరాణిక లోకోత్తమ పావనలతుల్యముకును ఆ దెబ్బ తగులును. గీతేవాక్కున 'నీవు ఎల జవ్వనపు కుసుమములు కోరెదవా, అవి తీఱిపోయిన నాటి ఫలములుం గోరెదవా' అను దానియందు ఒక్కట కుసుమమునకును ఒక్కట ఫలమునకు ఏకాంతి స్ఫురణగాని, ఒక్కట ఎక్కుడను ఒక్కట తక్కుడను ఏకాంతి మాదనగాని. ముందు భూమి తరువాత స్వర్గము అను ఏకాంతక్రమము గాని తోపదు. సర్వమును భోగము సర్వము స్వర్గమును అన్న ఏకసమాహారమగు ఆత్యానందపారమె తోచును. 'Earth and Heaven itself in one sole name combine' 'All by which the soul is charmed enraptured, feasted, fed.' అని కదా ఆ పాట! కన్యకౌశల్యప్రశ్నమునందలి కలయికయు, మారీచకౌశల్యప్రశ్నమునందలి కలయికయు 'భూత్వా చిరాయ చతురన్తమహీసపత్నీ దౌష్యన్తిమప్రతిరథం తనయం నివేశ్య' అనియు 'రథేనానుద్ఘాతస్తిమితగతినా తీర్ణజలధిః పురా సప్తద్వీపాం జయతి వసుధామప్రతిరథః' అనియు ఒక్క తెలుగు తుల్య శంపనే అనుగ్రహించి సామ్రాజ్యసుభిక్షమునకు శకుంతలా దుష్యంతులను ఈ భూమిమీద పాలింపనే చేర్చును. చిత్రరేఖ తన చెలిని గూర్చి 'మఱి స్వర్గముం దలంపనీక నాటిపోవును. నీ పాంగున మా ప్రతిష్ఠానము' అని పురూరవుని ప్రతిష్ఠానమున అతిస్వర్గ సౌఖ్యమున్నట్లు ఎచ్చరించును. 'విభవగురుభిః కృత్యైస్తస్య ప్రతిక్షణమాకులా' అనియు, "భూత్వా చిరాయ చతురన్త మహీసపత్నీ" అనియు నాయన శకుంతలకు

హా స్థితిలో స్వర్గసుఖంబోలె అనుభవింపవలయు శుభాకాంక్షలు పలుకును.

ఎందును తొలిచూపులోని యా పూర్వరాగమును పెండ్లియు సంభోగమును చెప్పిన యీ దంపతులు నిరంతరాభ్యాసానుభవమున నే సంతానము కలిగి కలసి మెలసి కూడియుండి 'భూత్వా చిరాయ చతురన్త మహీసపత్నీ' అని చెక్కిళ్లు, నడుమ శాపవ్యవధానము లేక ఒక్క తీరుగ గార్హస్థ్యము గడిపి అంతికి వానప్రస్థమునకు చేరిన అది లోభనీయమును ప్రశంసనీయమును అగు చరిత్రము కాదా? వారి యనురాగము పవిత్రము గాదా? అపవిత్రమే అగునా? 'శకుంతల యా దీర్ఘ విరహ సమయములు దుష్యంతునితోడి యామె తొలి సంయోగ దోషములను కడిగివైచినవి.' అనగా ఏమి? అట్లేల అనవలయును? ఇటును అటును ఆ శాపనివారణ విరోధనములు, చిత్రపటపాకములు లేకున్న, శకుంతల మఱి యొక హంసపదిక యై శుద్ధాంతమున ఏమూలనో లెక్కలేక పడవేయబడియుండునుట మహాకవి చెప్పిన శాకుంతల నాయికానాయకుల శీలోదాత్తతను విశేషముగా రాజసౌజన్యఘనతను హంసపదిక తత్త్వమును ఎఱుంగమియే. విప్రలంభము లేక సంభోగము పుష్టి నొందదన్న రహస్యము సంప్రదాయవిదులగు పెద్దలు చెప్పినదే. 'తప్తేన తప్తమయసా ఘటనాయ యోగ్యం.' కాని 'పాలకులకు నాటి కూటమి' అని సుమతిశతకమును. విప్రలంభ మనగా అయోగమును, వియోగమును. కాళిదాసు తొలి మూడంకముల అయోగము సుభగతమముగా చెప్పనే చెప్పినాడు. శకుంతల జలాంజలి కోరినది, దుష్యంతుడు, ముడుగు జాఱి, మూడి జిక్కినాడు. అంతట సంభోగమును చెప్ప దిదిరినాడు. అది యించుకయే. ఏలన అది అంతలో చాలు నని పించును. 'నీకు అహ్లాదముగా చల్లగాలులు విసరుదునా? సుఖముగా నునుపాదములు పిసుకుదునా?—' అని యుపచారములు పలికించినాడు. అంత కొంత మెఱమెత్తి మోవి యానబోవునట్లు చేసినాడు. అంతలో ఒకతూఱి విడిచి మరల విప్రలంభముం జూపినాడు. తిరువాతి మరల కలిగిన సంభోగమున 'అక్లిష్టబాలతరుపల్లవ లోభనీయం పీతం మయా సదయమేవ రతోత్సవేషు' అని బహువచనముచే పెక్కు దినాల గలిగిన రతోత్సవములు సూచితమైనవి. కాని ఆ సంభోగము ప్రదర్శితము కాదు. తరువాతి మరల విప్రలంభమే— ఒకతట్టు దూరగతతచేత, ఒకతట్టు శాపహృతస్మృతిచేత. అది కరుణవిప్రలంభ పర్యంతమై అత్యంత మధురతమమైనది. తరువాతి పునఃసంయోగ సంభోగమునకే పరభాగముం గూర్చినది. అంతే. ఈ కరుణవిప్రలంభ మధురిమను ఆదికవి వాల్మీకి రుచిచూపినాడు. భాసుడు స్వప్నమునం జెప్పి లోటు తీసినాడు. ఈ కవికుల గురువు అతనిని ఇంకను మించినాడు. భవభూత్యనంగహర్షాదులు ఉత్తరచరిత తాపసాదులలో అనుకరించి ఆనందించినారు. అంతియే రహస్యము. అదియు సంప్రదాయము. మఱి "ఇట్లు కాళిదాసు కాముకతా వ్యసనమును 'పాపుల హృదయాంతరాగ్ని'లో కాల్చి నుసి చేసినాడు.........కవి ప్రథమాంకములోని నాయకుల సంయోగము వట్టి కాముక సంయోగమై విరోధ మాయెననియు, కడపటంకములోనిది, భరతుని తల్లిదండ్రులుగా వారు కలసికొనుటయు పవిత్రసంయోగమనియు తెల్పగా రుజువు చేసినాడు.........ఆమె దీర్ఘవిరహములు దుష్యంతునితోడి తొలిసంగముం బాపమును కడిగివైచినవి." అను రవీంద్రుని వాక్య ఇకేటి యుపన్యాసము! (తరువాత ఒకసారి ఉత్తరచరితయందలి సీతానిర్వాసముంబోలినది పిమ్మట మరల వియోగము ఎట్టిని కలిగియున్న!!) పట్టాభిషేకముం గోలుపోయి శుద్ధతాపసులైన సీతారాముల వనవాసము, అప్పుడు రావణ సీతాపహరము, అంతట యుద్ధాంతమున అగ్నిని కూడ పావనము చేసి సీత రాముం గూడుట పీనిం గూర్చి ఏమనవలెను? ఇట ఏపాపమును వియోగాగ్ని నుసి చేయుట? శకుంతలకు సౌజన్యము ఒగ్గు మొదలైనవి సహాభువులని రవీంద్రమహర్షియే చెప్పినాడు. జన్మాంతరమున ప్రస్మృతు అందు ఆ శాంతవియోగమును, ఆయన తనరాణివాసముం జొచ్చు ఆలగ్నమున ఆ మానిని శూన్యహృదయతయు నుర్వశీయమును; దుర్వాసునివలన కాక మఱి యెవ్వరివలనను తిట్టువడునది కాదు. అంగులీయకమైన ఆమె మారీచాశ్రమమున అభ్యసించి చేర్చుకొనవలసినది ఏదియు లేదు. 'అన్నియు పురాకృతము అనుభవమునకు వచ్చు కాలం గదు' అను సూక్తియందు సమాధానము గని సంతోషింపదగును. 'సా నిర్ఘృస్త్రీ సాన్ని భాగ్యాని బాలా' అనియు, 'పరిత్యక్త మత్సరేణ అనుకమ్ప్యతాస్మి దైవేన.' అనియు, 'నూనం మయా సుచరితప్రతిబన్ధకం పురాకృతం తేషు దివసేషు పరిణామాభిముఖమాసీత్.' అనియు శకుంతల తలపోసికొనును. వాల్మీకి రామాయణమున అశోకవన సీతయు అట్లే తలంచుకొనుచున్నది.—'కిం న్విదం తు మయా పాపం పురా జన్మాన్తరే కృతమ్? యేనేదం ప్రాప్యతే దుఃఖం మయా ఘోరం సుదారుణమ్.' అని. అట్లే వివాహితసీతయు 'మమైవ జన్మాన్తర పాత

కాలాం విపాక విస్ఫూర్జథు ర(ప్రసహ్యాః' అని. శకుంతలకు దైవ మెంతయు ప్రతికూలముగా నుండె ననియు, దానిని శిథిల్లచేయు కొఱకు పువంటి వాడు సోమతీర్థమునకు పోయియున్నాడనియు, ఆ సంగతి ఆశ్రమమున పెద్దలకును అంతరంగికముగా తెలిసియుండె నని నాటకమున మొట్టమొదట నే 'ఇదానీ మేవ దుహి తరం శకున్తలాం అతిథిసత్కారాయ నియుజ్య దైవ మస్యాః ప్రతికూలం శమయితుం సోమతీర్థం గతః' అని వైఖానసులవారిమాట. ఆ యాత్ర తో డంగినది మొదలు దుర్దైవశమనము ఒకింత అగుచున్నను, తా సంకల్పించిన రాజాధిరాజు శకుంతలకై తానే ఆశ్రమమును వెదకి కొని వచ్చినాడో యన వచ్చి అట్టట్లు గాంధర్వమంగళ ము గావించి గర్భమును ఆధానించినను, అది దుర్వాసః శాపాదికమును బొత్తిగా మాన్ప జాలదాయెను. తాను యాత్రకు తరలగానే, దుష్యంతుడు ఆశ్రమమునకు వచ్చినాడు! తాను యాత్రనుండి మరలగానే శకుంతలం గూర్చి మంచిమాట చెవిం బడినది. ఆమె నాడే దుష్యంతునియింటికి తరలింపబడినది. శాపమును, శాపకార్యము అట్లు అపాటి నిరాకరణ పునఃసంయోగ ముల బర్యవసించుటయు ఎంతయో శాంతిగన్న దుర్దైవపు మొక్కవోయిన వేగమని యెంచదగును.

ఇకను రవీంద్రనుహాశ్రి కావించిన యీ శకుంతల గుణశీలముల విచారము అది యుండనీ; ఎట్లో ఓర్చు కొందము. మఱి దుష్యంతు గూర్చిన యీయన విచా రము కరము పాపిష్ఠమును అసహ్యమును అగును. దానిం జరిపిన పాపమునకు మనము ఎట్లు ప్రాయశ్చిత్తము చేసి కొందుమో! ఇదె చూడుడు.—

తొలుతనే శకుంతలప్రస్తావముననే 'శకుంతల ఇంకను అజ్ఞాతమదన. కావున ఆమె చిత్తమునకు తగిన వర్మమేమియు లేదు. అంగు లేదుచున్న రాగమును నమ్మకపోవుటకు గాని లేవుచున్న కాంతుని శీలమును సందేహింపను గాని ఆమెకు దిటముచాలదు.' అని దుష్యంతునియెడ దోషాశంకాంకురమును లేపినాడు. మఱి దుష్యంతుని శీలము ఉదాత్తము, వినయాలం కృతము, పవిత్రము, విశ్వసనీయము అని కాళిదాసు తొలుతనుండియు అల్లుకొనుచువచ్చుచున్నాడు. పిరా కిం బోలినవాడట! పురువంశ ప్రదీపసుండట! బ్రాహ్మణ వచనమున గౌరవ విశ్వాసములుగలవాడు. ఆశ్రమ మృగ మును కొట్టడు. పుణ్యాశ్రమదర్శన కుతూహలి. కణ్వ భక్తుడు. తపోవనమునకు ఉపరోధమును పరిహరించును. తన మనము ఆర్యమని ఆత్మ విమర్శచేసికొనును. మెఱపు దీగవలెవు ఆ యప్సరో రాజర్షుల యాత్మజపై అభి లాష వహించును. ఇట్టి యకలంకునియెడ కలంకము తోపజేయదగునా? ఈ నాయికానాయకుల యంధము ప్రార్థన పవిత్రముగానే నిర్వహింపబడినది; గ్రామ్యత ఇంచుకయు లేదు. శకుంతల దుష్యంతుని నమ్ముట; కాదు, దుష్యంతుడు శకుంతలను తిన్న నమ్మజేయుట- ఇందు దుష్యంతునియెడ మోసపుం బొగడయైనను కలదా? లేలను శకుంతలను క్రిందబడలాగినా డనదగునా? 'ఋషిభ్యో నాతిభిన్నే రాజని' అనియు 'వశిన' అనియు ప్రతిష్ఠితకీర్తి యగు దుష్యంతుని 'సద్వైతము' లేచుచున్నట్టియు శకుంతలా దుర్దైవము అపెంగు చున్నటియు ప్రకారముగదా ఇది కవిహృదయమువ? దుష్యంతుడు ఇంద్రునికిని రణసహాయుడు అని కణ్వాశ్రమమునను ప్రసిద్ధికలదు. తాపసకుమారులును ఎఱుంగుదురు. అంత దూరానను పరోక్షమునను విరూపవదకును అపాయమునకును, ఆశ్రమభవమునకు ఆశ్రమమృగ మునకు, దుష్యంతుడే రక్షకుడని ఆశ్రమ స్త్రీజనము నోటను-'దుష్యన్త మాక్రన్దస్వ' అన్నట్లు - మొదలు చుండు పేరినాడు. ఋషుల చిత్తమున "రాజర్షి గా" ప్రసిద్ధుడు. శకుంతలకు అందనిపం డగునని తోపనగును గాని నమ్మకముచాలనివాడని తోపగూడదు. అతడు సంతానహీనుడు, పుత్రార్థి; ఆ బ్రాహ్మణవచనమును గ్రహించినాడు. మంచి శుభశకునము చూచు కొన్నాడు. ఇంట అతని తల్లి పుత్రపిండపాలన వ్రతము చేయుచున్నది. కావున "పరిగ్రహబహుత్వేపి ద్వే ప్రతిష్ఠే కులస్య మే, సముద్రరశనా చోర్వీ సఖీ చ యువయోరియమ్" అను మాటను దుష్యంతుడు త్రికరణశుద్ధిగా చెప్పినదికాని, అందును వందనవాదన యేని లేదు. ఉంగరము వ్రేలనుండి గనుపెట్టి పిలిపించు కొందు నన్నప్పుడును అతని చిత్తమున లేశమును మోసము లేదు. మఱి తాను హస్తినలో ఇంట అడుగు పెట్టబోవు నిముసముననే, అది తెలంచుకొనియే దూర్వా స్యనయముగా నున్న శకుంతలపై బడిన శాపము దుష్యం తుని స్మృతిం గొట్టినది. అది ఆత డెఱుంగడు. అంతట అతనికి సర్వమును మఱపే, తన శకుంతలా సమాగమము బోనకు అందని జన్మాంతర వృత్తమువంటిది, అయి పోయినది. దుష్యంతుం గూర్చి కణ్వుడు తాను తర లించుచో 'భర్తారం ఆత్మసదృశం' అనియు, ఆత్మగత మున 'త్రిశిథతో దుష్యన్తస్య యుక్తరూపమ్' అనియు, 'అభిజనవతో భర్తుః' అనియు, 'భర్తా తవ రృపిత కుటుమ్బభరేణ సార్ధం' అనియు అతి బహూమాన

పురఃపర నిర్దేశములం జేసెను. ఆయనశిష్యుడు, వనరు చొచ్చిన శార్ఙ్గరవుడు తన మనమున చిర రూఢమును అప్రమును అపాతముగా శార్ఙ్గణపదీవగిరియు నగు దుష్యంతుని రాచఠీకమును ఇట్లు మెచ్చుకొన్నాడు.

"మహాభాగః కామం నరపతి రభిన్న స్థితి రసౌ
న కశ్చి ద్వర్ణానా మపథ మపకృష్టోఽపి భజతే."

అని. అట్టి దుష్యంతునిం గూర్చి రవీంద్రర్షి చెప్పినాడు. "బహుభార్యుడగు దుష్యంతుడు శకుంతలను పోద్రోచుట అతని స్వభావమును బట్టి యోరకే నిజముగా ఎట్లును జరుగునదే. (కౌముదపలుడు, నూతనప్రియుడు)... ......రాజు పాపాత్మత మనకు తెలియుటకు కవి అతని పైకప్పున ఒక చిన్న చినుగునుండగా కల రూపుం జూపినాడు. అదే పంచమాంకము. శకుంతల వచ్చి, భర్తచే ప్రత్యాఖ్యాత యగుటకు రవంతముందు రాజాశ్వంగారవిషయముల (గుట్టు)మీది తెరను తుణను తిరిచి రత్నయుం జూపినాడు. హంసపదిక రాణి తనకు తానే సంగీతశాలలో పాడుకొనుచున్నది. 'అభినవ మధులోలుప స్త్వం తథా పరిచుంబ్య చూతమంజరీం, కమలవసతిమాత్ర నిర్వృతో మధుకర విస్మృతో స్యేనాం కథాం.' అని. రాణివాసమున నొగిలిన చిత్తమునం బొడమిన యీ యశ్రుసిక్తంపు పాట మనను తటాలున అనుకొనని యెదురుపాటుం గూర్చును; విశేషముగా మనచిత్తము ఇంతకుముందే (ఆశ్రమమున) శకుంతలతో రాజు పలికిన యనురాగంపు బాసలను వినియున్నందున..........ఆమెకు మహానురాగ భవనమగునని మనము ఆశగా ఎదురుసూచుచున్నదానిపై ఇపుడొక మాయని మచ్చ పడుచున్నది.............. రాజవలపు క్షణికము యగునను ఈ సూచన ఈ యంకారంభమున వృథాగా చేయబడినది కాదు. కడునిపుణతతో ఇట కవి దుర్వాసుని శాపకార్యమునకుం గారణము మానవ ప్రకృతిలోనే యున్నదని స్పష్టపఱచుచున్నాడు." (మఱి శకుంతల రొటుంగనట్టియు, తోడువచ్చిన ఋషియు లెవరును ఎఱుంగనట్టియు, దుష్యంతుడును ఎఱుంగనట్టియు ఆ శాపమునకు వేగా రంభ మెట్టులగునా అని ప్రేక్షకులు ఎదురుసూచుచున్నారు కదా.) 'The desertion of Sakuntala by the amorous Dusyanta which in real life would have happend as the natural consequence of his character, is here brought about by the curse of Durvasa.................. But the poet has left a small rent in the veil thro' which we can get an idea of royol sin. It is in the fiifth act. Just before Sakuntala arrives at court and is repudiated by her husband the poet momentrily draws aside the curtain from the kings love affairs. A woman's voice is heard singing behind the scene.

"O honey bee, having sucked the mango blossoms in your search for new honey you have forgotten the recent loving welcome by the lotus". (This is wrong-ren dering of the original or must be you 'have forgotten them, feeling all content and happy in your lotus abode.')

This tear stained Song of a stricken heart in the royal household gives us a rudo shock especially as our heart was hitherte filled with Dusyanta's love-passages with Sakutala.............And now a stain falls on the picture we had so hopefully formed of the home of love to which she was going. .... This indication of the fickleness af royal love is not purposeless at the begining of the fifth Act. With masterly skill the poet here shows that what Durvasa's curse had brought about had its seeds in human nature." Tagore.

ఆ కావ్యరసా, ఇక్కడి నాటక సంవిధానము మహార్షి కీ రవీంద్రనాథునికి నంచుకయు బోధపడలేదు. విశ్వకవికి ఈ శాకుంతల సంప్రదాయము తెలియలేదు. శకుంతల పరమపతివ్రతయయి హిందూ స్త్రీలకు ఎంతటి లక్ష్యభూతురాలని రవీంద్రునిచే నిజశీలోపన్యాస ప్రశంసలం గన్నదో, అట్లే దుష్యంతుడును హిందూ పురుషులకు, గొప్ప హిందూరాజులకు లక్ష్యభూతుడుగా కవిచే ఉద్దిష్టుడు. మను మాంధాతలయు దిలీపరఘు శ్రీరాములయు వరుసకు చెందినవాడు, కాళిదాసు చిత్తవీథిలోను హిందువుల శిష్టగోష్ఠిలోను తొలి మెట్టున నుండువాడు, తనకు ఎందును మించినవారు లేనివాడు. అతనిని కాళిదాసు ఈ నాటకమున అట్టివానింగానే నిర్వహించినాడు. అట్టివానిం గూర్చి "బహుభార్యుడగు దుష్యంతుడు శకుంతలను పోద్రోచుట అతని స్వభావమునుబట్టి యోరకే నిజముగా ఎట్లును జరుగునదే.......

రాజు పాపాత్ముత మనకు తెలియుటకు కవి ఒక చిన్న ద్వారము తెఱచి చూపినాడు. అదే హంసపదిక పాట." అనుట ఎంత అనరానిమాట! శాంతము పాపము! శాంతము పాపము! మనశాస్త్రప్రవీణులగు కవికుల గురువు మహాత్ముడు కాళిదాసు 'అభినవ మధు లోలుపో' అను పాటను ఏ మహాప్రయోజనమునకై పాడించినాడో హంసపదిక చేత అది మహాత్ములు ఇందుకయి గ్రహింపరైరి. హంసపదిక ఒక భోగముపిల్ల. ఆ పేరే చెప్పుచున్నది. "శివాఖ్యస్తు ధారిణీ లక్ష్మీ ర్వసుమత్యాది నామభిః, భోగవతీ కాన్తిమతీ కమలా కామవల్లకీ, ఇరావతీ హంసపదీ త్యాగీ నామ్నా తు భోగినీ." అని సింహభూపాలుడు రాణులకును భోగినులకును తగిన పేరులను వేఱు వేఱుగా చెప్పినాడు. "హంసపదికాయా రాజ్ఞ శ్రియాత్ త్రిభువతీ ద్యుతచారో విదూషకః. హంసపదికా నామ భోగినీ రాజ్ఞః" అని శకుంతలా వ్యాఖ్యాత శ్రీనివాసాచార్యులవారు. 'హంసపదికా Was a Concubine వేశ్య of the king'- అని వేదము వేంకటరాయశాస్త్రులవారు. విదూషకుడు 'అది తన వారితో నన్ను జుట్టు పట్టుకొని కొట్టుమని చెప్పిన నేను ఎట్లు తప్పించుకొందును' అనుటయు, అందులకు రాజు 'నాగరకముగా తప్పించుకో' అనుటయు అది భోగముపిల్ల యింటి వృత్తి యని రూఢిసేయుచున్నది. ఆ హంసపదికతో 'సకృత్ కృతప్రణయోఽయం' - ఒక తూరి ప్రణయముం గలిపినాడట, దుష్యంతుడు. తరువాత ఊరక వసుమతి (దేవి) యింటనే యున్నాడు. మరల తనకడకు రాలేదు. అన్న మాదనగా తన మధ్యాహ్న నిత్య గీతాభ్యాసముగా మధుకరాపదేశమున ఈ వర్ణముం బాడినది. రాజు నవ్వుచు "ఆ యుపాలంభమును గ్రహించితిని" అని చెప్పిపంపుట "మరల ప్రణయమును సాగింతునులే— వేడ్కో రావొత్తునులే" అని యూరట తెలుపుటయే. అట్లు నవ్వగా అంతట హంసపదిక ప్రస్తావము ముగిసిపోయినది. అటుపై వేఱు ప్రస్తావము. ఏమనగా, అంతట రాజు అనును— 'కిం ను ఖలు గీతమేవం విధార్థ మాకర్ణ్య, ఇష్టజనవిరహాదృతేఽపి బలవదుత్కంఠితోఽస్మి. అథవా—

రమ్యాణి వీక్ష్య మధురాంశ్చ నిశమ్య శబ్దాన్
పర్యుత్సుకో భవతి యత్ సుఖితోఽపి జన్తుః,
తచ్చేతసా స్మరతి నూన మబోధపూర్వం
భావస్థిరాణి జననాన్తర సౌహృదాని.' అని.

'ఇతి పర్యాకుల స్తిష్ఠతి' అన్నాడు కాళిదాసు. ఈ యుత్సుకతను, పర్యాకులతను దాని తెలివిడినో గూర్చి, కాళిదాసు కాక మఱెవ్వడు చెప్పగలడు, దుష్యంతుడు కాక మఱెవ్వడు దానిని పడుచు ఇట్లు నాగరకత్వముం బొరయింపగలడు! శకుంతలాసంయోగము, రాజునకు ప్రీతి శాపహేతుకమైనందున, అబుద్ధి భావస్థిర జననాంతర సౌహృదముంబోలె నైపోయినది. దుష్యంతుని పర్యాకులత తనకు ఎఱుంగరాని నిజవిరహితవలన నే అనియు, శాపమున్నను రతికి శకుంతలా విరయోగ విచ్ఛేదము కూడమిచే ఇది యిట్లని రెఱుంగ రాని మొగమొగయు అకులపాటును అయినదన్న మానసిక రహస్యమును కాళిదాసు ఇట్లు అనన్యసాధ్యముగా చెప్పినాడని సంప్రదాయవిదులు అందురు. ఈయంకము కథ శకుంతలకన్నను దుష్యంతునికి పరీక్ష; ఆమె బాధకన్నను దుష్యంతునిబాధ నే ఎక్కువగా చెప్పవలదగును. కాదా వారిది మనకు ద్రష్టలకు ఒక్క తెలియదే. అయ్యో ఆమె ఇక నేమిసేయగలదు అన్నట్లు అయ్యో అత డింక నేమిసేయగలడు అనిపించును. 'Sakuntala feels as if she had been struck with a thunderbolt'అన్నాడు రవీంద్రుడు. అట్లే 'Dusyanta feels as if he had been struck with a thunderbolt' అనదగును. 'అహో ధర్మాపేక్షితా భర్తుః! ఈదృశం నామ సుఖోపనతం రూపం దృష్ట్వా కోఽన్యో విచారయతి!' అని కన్నవారు విన్నవారు దుష్యంతుని ధర్మాపేక్షను మెచ్చుకొన్నారు. అది కాళిదాసు హృదయము. 'వ్యపదేశ మావిలయితుం కిమీహసే జన మిమం చ పాతయితుం?' అని దుష్యంతుడు బిట్టు ఏడ్చినాడు! ఇందు పుటము తీసిన పదియార్వన్నె బంగారమైనాడు. తరువాత సానుమతి దుష్యంతుం జూచుచుండినపుడు శకుంతలకై నతని యాజన్మ దుఃఖమునకును వసుమతీదేవిని తప్పించుకొనుటకు అతను పడినపాటు పలికిన పలుకు వెంచి చూచి 'అన్యసంక్రాన్తహృదయోఽపి ప్రథమసంభావనా మపేక్షతే. అనో ఽనిభృత సౌహృద ఏష ఇదానీం' అని దుష్యంతుని దాక్షిణ్యమునకు అతను వారిం గూర్చిన మగవారిపట్టులు కనిపట్టగల తన యప్సరః ప్రాగల్భ్యముతో రాజును పలికినది. అనుశయముచే ఈతని హృదయము గాఢముగా శకుంతల యెడ సంక్రాంతమని సానుమతికి ఇంతవట్టు ప్రత్యక్షమేగదా. పనసు ఇతడు అంతఃపుర ప్రతిష్ఠితమైన

దాక్షిణ్యమును రక్షించువాడు అను నాతని సౌజన్యమును సయితము ఇప్పుడు ఎఱుంగుచున్నది. ప్రథమ సంభావనను ఇట్లు అపేక్షించు నీతడు మఱినాడు, అన్యాసంగముచేతనైనను, శకుంతలను ఏల నిరాకరించెనమ్మా! నిజముగా శాపముచేతనే కావలయును. మఱి యోగము ఆ వేళ కలిగెనో గదా, పాపము! అని నా మతి తలపోతలు.

రవీంద్రనాథ మహాకవి గొప్ప కవి సహృదయ చక్రవర్తియే. ఆంగ్లంగూడ అతిప్రౌఢసహజమనోహరముగా పుట్టాంగ్లులంబోలె వ్రాయ నేర్చినాతడయే. విశ్వవిఖ్యాతుడే. ఆయన యాంగ్లగ్రంథములను ప్రామాణ్యములుగా గొప్పయూనివర్సిటీ పరీక్షలకును ఇచ్చుదురు. హిందూరచితమగు ఆంగ్లమును అట్టిదుట అరుదు. మఱి తద్గీర్వాణపరిచితి పాండిత్యము ఎట్టిదో నాకు తెలియదు. ఆయన ఈ శకుంతల దుష్యంతుల యిరువురియెడను పొరపాటునం బడినాడనియే చెప్పవలసియున్నది. శకుంతలం గూర్చిన మాటలు అంత కాకున్నను దుష్యంతుం గూర్చినది పాపీయము లే యగును. అది యొకవేళ సాక్షాద్గీర్వాణీపరిచయము చాలనందున ఆవిర్భవించియుండును నేమో. ఆయన వ్యాఖ్యానించిన కాళిదాసు ప్రభవమయిన గీటేయును గొప్ప కవిసహృదయచక్రవర్తియే. ఆయనయేనియు గీర్వాణశాకుంతల ప్రత్యక్షర సాక్షాత్సంగత పరిచయము కలవాడౌనో కాడో నాకు తెలియదు. కాదనియే తోచును. అయినను మెచ్చుకోలు రవీంద్రనాథునకు కాదన్న వటె యాసంగోద్ధారమే యగును. తొలి మూడంకము కథయు శకుంతలను పక్షులను ఆశ్రయించినది బాల్యపు కుసుమములు అనదగునేమో. నాల్గవయంకమున నాయన శకుంతలను అంతర్వత్నిని పతియింటికి తరలించుట ప్రాతిలేని కాపు పట్టుటయా? మారీచాశ్రమమున భరతుతోడి శకుంతలను దుష్యంతుడు కూడుట ఫలమై, నడిమి రైదవయాఱవ యంకములకథ ప్రాపు ఫల పరిణతికెందు క్రమావస్థయా? ఇట్లు అవయవములు చీల్చి చీల్చి పరీక్షింప దగదేమో. ఎక్కైనను రాగము కుణిక గ్రామ్య శరీరాంగ రామణీయకమునుండి స్వర్గనిత్యాత్మరామణీయకమునకు ఎత్తబడినది, ఎగిరింపబడినది అనుట అగునేమో! అది ఆదినుండి అంతమువఱకు ఏకవిధపవిత్రతతోనే వెలసినది. శకుంతల చరితమునగాని దుష్యంతుని చరితమునగాని ఈ యేడంకములలోను ఎందును ఏమాలిన్యము గాని లేదు. ఇకను భూస్వర్గముల కూర్కుట యోగము-అదెట్టిది? ఆ సంయోగము శాకుంతలమును ఏకనామమున అని గేటే. భూమి క్రమముగా స్వర్గముగా పరిణమించుచు, అది యొక్కడ ఎంతలో ఆ పరిణతిం జెందునో మనము మెలకువ కలిగియుండి పట్టు చేరమని ఆగేటేమాట కీరవీంద్రవ్యాఖ్య. దానికిగాని దీనికిగాని అర్థమేమో, నిర్వాహమెట్లో. (a) తొలి మూడంకములలోను కథ ధర్మారణ్య కణ్వాశ్రమములోనిది. హిమాలయము పడివారను, మాలినీతీరము, హంసమిథునములు, జింకకదుపులు, పూలతోటలు, లతావిలయములు-వీనితోడి ప్రశాంతమగు నాశ్రమము. సర్వరమణీయము. ఇది భూమియా స్వర్గమా? మేనక కూతురు మెఱుపుదీవ శకుంతల; పురూరవాతిశయుడు, అప్సరల కనుబింగు. మాటిమాటికి స్వర్గమున స్వాగతముం బొందువాడు దుష్యంతుడు. వారి తొలిశృంగార విలాసము భూమి. అది భూమియే యగునా, స్వర్గమగునా, భూస్వర్గసంయోగమగునా? (b) నాల్గవ యంకమున నాగానకును కూతులకును నడుమ భేదములు తీర్చివేదములం గూర్చుచు మింట అగ్ని యశరీర వాక్కు, వనదేవతల దివ్యకోకిలకుహూవులు, నారోపంగినవి. స్వర్గమునమం దొరకనివో దుష్యంతుని విభవమునకు సన్నిశములో, దివ్య తేజము స్వర్ణాభాభరణములు, వారికి అశరీరవాక్కున మింట పూర్వక రత్నాంతర కమలినీ హరితాది మార్గదాన శుభాశంసలు-ఇదియు భూస్వర్గసంయోగము గదా? (c) ఐదవయంకమున భర్తృనిరాకృతయై ఆ పవిత్రాగ్ని శిఖనుండి వెలువడిన దీధితిగా కాకలే దిక్కుతోచక ముకకంఠముగా ఏడ్చుచున్న శకుంతలను స్త్రీ జ్యోతి మేనక అప్సరస్తీర్థము వాయుగొనిపోవుట అది భూస్వర్గయోగమా? (d) ఆరవయంకమున దుష్యంతుని విప్రలంభ విరహోన్మత్తత పరిశీలనమును అప్సరసానుమతి దిగివచ్చి చూచుచుండి సర్వమును ఎఱింగి, పునఃసంయోగమునకు దేవతలు పనిచేయుచున్నారని చెప్పవింటే శకుంతలకు పోవు యను, మాతలి ఇంద్రరథముతో దిగివచ్చి దుష్టసంహారమునకు దుష్యంతుని స్వర్గమునకుం దోడ్కొనిపోవుటయు ఇవియు ఒక తెఱంగు భూస్వర్గసంయోగ మగునా? (e) ఏడవ యంకమున స్వర్గమునుండి హరిచందనచర్చా మందార మాలలతో దుష్యంతుడు తన విజయప్రశస్తిని దేవతలు

పోవుచుండగా వినుచు వాయుస్కంధములను వరుసగా దిగుట, వచ్చును హేమకూటమున, అటు స్వర్గమునం గాక ఇటు భూమినిం గాక, అంతరాళమున నుండి, స్వర్గమునకన్న నిర్వృతి యిచ్చు అమృతహ్రదమువంటి చోట, ఎటు చూచినను కల్పతరువ్రిందనే పసిడి తామరకొలకుల చెంతనే చింతామణిశిలల మీదనే, అప్సరః పరిచరితులగుచునే యుండి, తెఱచిన కన్ను మూయకయు మూసినకన్ను తెఱవకయు ఏకధారాధ్యానముగా తపముచేయు ఋషులుండుచోట మారీచాశ్రమమున ప్రవేశించి సత్త్వదమనునితోడి శకుంతల పునఃసంయోగముపొంది, అదితి మారీచుల దర్శనము చేసికొని తిరలి సకల సామ్రాజ్యభోగములకు హస్తినకుం గాళా చేరుట—ఇది యదృశమైన భూస్వర్గ సంయోగముగదా? ఇవే యగునా ఆ రెంటొక్కటనైన భూస్వర్గసంయోగములు, గీటే తన మనసునకు తెచ్చుకొన్నవి? నాడు అట్లు వీథిలో విడచుచున్న శకుంతలను తల్లి మేనక కొనిపోయి హేమకూటమున మారీచాశ్రమమునం జేర్చెను. దాని ప్రయోజన రహస్యమును కాళిదాసు దుర్వాసునిచే చెప్పించినాడు. అతడును అనుశయదుఃఖాగ్నిలో సుత్తు తెలియునట్లు మాడి యను భావనాశ్రమముతో నుండి వాడు స్వర్గమునుండి వచ్చు దారిలో మాతలిచే అచటికి చేర్పబడెను కదా. అచట అడుగు మోపగానే ఆత్మను జిల్లుమనగా 'స్వర్గాదధికతరం నిర్వృతిస్థానం! అమృతహ్రదమివ అవగాఢోఽస్మి' అని యన్నాడు. ఎట్టి భిన్నచిత్తమును అచట తనంతట ప్రసాదము గనును. కావున నాడు శకుంతలయు, తల్లి తన్నచట దింపగానే, తనంతట అట్టి చిత్తనిర్వృతి గన్నది. రవీంద్రుడు చెప్పిన యీ పుట్టుపతివ్రత శకుంతల తన యెఱింగిన యేకారణమును లేకయే తాను భర్తృనిరాకృతయైనందున, మఱి తనకు ప్రత్యాఖ్యాన కారణము లేమి, ఫలము కోరకయే ఆతాపనసిద్ధిక్షేత్రమున, దేవతాగురువుల సాక్షాత్సన్నిధిలోను ఎఱుకలోను, ఇక్కడ అంశమును ఇట్లే యున్నట్లు, సాధారణముగానే విరహవ్రతము తొడంగినది. మారీచుల వారికి శకుంతలను చూడగానే శాపమును, దాని నివృత్తి కాలక్రమములును చిత్తమున పొలసినవి. అదియే ఆమెకు ఆయన కరుణాకటాక్షము. కాలమున భర్తృపునఃసంయోగఫలము సమకూడినది. మఱి మాలినీతీరపు ఘాను దైహిక కామసంయోగము అనుశయదుఃఖమునను విరహదుఃఖమునను కూడి స్వర్గశ్రీకై ఆత్మప్రేమసంయోగమైనది. శాకుంతలమున ఒక్కట భూస్వర్గసంయోగమున అని యవి రవీంద్రదర్శి వాక్యము. మఱి తొలియంకమున 'కృష్ణసారే దదచ్చక్షుః' అను మాటతో తొలి భాషితము మొదలుకొని కడపటి మారీచుల యాశీర్వాదము 'త్వయి భవతు బిడౌజాః ప్రాజ్యవృష్టిః ప్రజాసు' అను ముగింపువఱకు 'భావో భావం నుదతి విషయాద్రాగబంధః స ఏవ' అన్నట్లు ఏకరాగబంధముగా వెల్లివిరిసిన శాకుంతల శృంగారరసంపుమడుపు పెద్దలు అనుశాసించిన యీ 'సద్యఃపరనిర్వృతి' పొంగారుచుండగా 'ఆత్మ దేవ సంతసము గొనునో, సుఖపరవశము గునో, పండువు గనునో విందారగించునో అది యెల్ల బ్రహ్మానంద సబ్రహ్మచారిగా సమృద్ధమైనది. గీటే Wouldst thou the young years' blossoms' ఇత్యాది ఆత్మానందోద్గారమునకు ఇదెల్ల ఇందుక ఒక తెలుంగు సమర్థనము గునా?

"పాపక్షయశ్చ పునాతు వర్ధయతు చ
శ్రేయాంసి సేయం కథా
మఙ్గల్యా చ మనోహరా చ జగతాం
మాతేవ గఙ్గేవ చ."

"సరస్వతీ శ్రుతిమహతాం మహీయతామ్."

గృహోన్ముఖుడు

శ్రీ తాడిగిరి పోతరాజు

మునిసిపాలిటీ కార్యాలయంనుంచి బ్రహ్మరాక్షసిలా కేక పెట్టింది 'సైరను'. రాత్రి ఎనిమిది గంటలయిందని గ్రహించి, అందరూ త్వర త్వరగా తమ తమ కార్యకలాపాలు ముగించుకోవటానికి ప్రయత్నం చేస్తున్నారు. అప్పటివరకూ కార్యసాధనలో నిమగ్నులై ప్రపంచాన్ని మరచిపోయినవ్యాపారస్తులు, రాజకీయవేత్తలు, సైరను చెవుల్లో 'గింగురు' మనేసరికి త్రుళ్లిపడి, ముంజేతి వాచీచూసుకొని, ఒకరివద్ద ఒకరు సెలవుతీసుకోవటాని కుపక్రమించారు. దుకాణాదారులు, డబ్బు లెక్క పెట్టుకొని, కొట్లు మూస్తున్నారు.

పగటివేళ ఆ బజార్లతోనున్న అవసరాన్ని రేపటికి వాయిదా వేసి అందరూ సర్దుకుంటూన్న వేళలో, ఆ ప్రదేశానికి వింత వ్యక్తులు, కొత్త వ్యక్తులు పోగవుతున్నారు. రాత్రించరులను ఆహ్వానించటానికై వికృతంగా తీగలు చుట్టుకొని నిల్చున్నాయి విద్యుద్దీప స్తంభాలు. ఉదయం ఆఫీసులకు బయలుదేరే ప్రభుత్వోద్యోగుల్లా జారులు, చోరులు మెయిన్‌రోడ్డు ప్రవేశిస్తున్నారు. వీరి కార్యసాధనకు అనుకూలసమయం యీ నిశీథిని. వీరితోపాటుగా, వీళ్ళ సవతిపిల్లలైన పోలీసులు ధర్మరక్షణార్థమై, ప్రజాక్షేమం కొరకు, విజిల్స్ వేసుకొంటూ, సంజ్ఞలు చేసుకొంటూ జాగరణకు సిద్ధపడుతున్నారు.

ప్రతిరోజూ, ఈ వేళకు, ఈ రెండువర్గాలకు చెందిన మానవులు ఆదారిలో ఆ సినిమాహాలు ముందున్న సత్రంవద్ద సమావేశమౌతూంటారు.

ఆ సత్రం రెండస్తులమేడ. క్రిందిభాగంలో అరఫర్లాంగుపొడుగునవున్న ఆ పంచపాళిలో నానా జాతిసమితి సమావేశం జరుగుతూంటుంది. ఆ పంచకు ముందు భాగాన, శిథిలమై చిల్లులు పడిపోయి జీరాడుతున్న మురికిగోనెపట్టాలు వ్రేలాడుతున్నాయి. వాటి చెంతనే, అతుకులు వేసిన కావిగుడ్డలు, చీరెలు ఆరకట్టబడివున్నాయి.

సత్రంలో జనంమాత్రం పల్చగనే వున్నారు అక్కడక్కడ ఓ సన్యాసీ, మురికిగుడ్డలమూటలు, వాటి చెంతనే నగ్నశరీరులై నిద్రిస్తూన్న అనాథపిల్లలూ, తప్ప మరెవ్వరూ లేరు. ఆ సత్రాన్ని చిరకాలంగా కనిపెట్టుకొని బ్రతుకులు సాగిస్తున్న మహానుభావు లందరూ, ఇంతకుపూర్వమే "మాదాకవళం తల్లీ!" ఉద్యమంలో పాల్గొనటానికి వెళ్ళారు. ఇప్పుడా ఉద్యమ నాయకు లందరూ, జట్లు జట్లుగా చేరుకుంటున్నారు. అంధులు, అంగవికలులు, కుష్టురోగులు, వర్గభేదం పాటించి, ఎవరి నిర్ణీతస్థలాల్లో వారు ఒదిగి కూర్చుంటున్నారు.

వీరు కాక భిక్షాటనచేసినవారు క్రిందనున్న మురుగు కాలువ చెంతనే వంటప్రయత్నం సాగిస్తున్నారు. పొయ్యిక్రింద మంటకొరకు కారుటైరుముక్కలు, చెత్తచెదారం ప్రోగుచేసి, కాల్చుతున్నారు. వాళ్ళకు సమీపంగా 'డస్ట్‌బిన్'లో చేరి రెండుపందులు మామిడివిత్తనాలు కొరుకుతున్నాయి. మందంగా నిశ్చలంగా ప్రవహిస్తూన్న ఆ మురుగుకాలువ, అదోరకమైనదుర్గంధాన్ని వెదజల్లుతోంది. కాలుతున్న ఆ టైరు ముక్కలు అదోరకం కంపుకొడుతున్నాయి. ఏ వాసన ఘాటుగావుందో నిర్ణయించలేక బాటసారులు ముక్కుకు 'రుమాలు' అడ్డంపెట్టుకొని నడకసాగిస్తున్నారు. అయితే ఆ వాసన, అక్కడ అరుగుపై ఆసీనులైన వ్యక్తులపై ఏలాటి ప్రభావం చూపలేదు. ఒక్కరు తప్ప అందరూ, అనేక అనుభూతులతో, స్మృతులతో, నిర్లిప్తంగా కూర్చున్నారు, మామూలుగా పార్కులో కూర్చున్నట్లు. ఆ వ్యక్తి ఎదురుగానున్న దిమ్మెకు కాళ్ళుతన్ని పెట్టి, తలక్రింద ఒక పాతగుడ్డల మూట పెట్టుకొని కళ్ళుమూసుకున్నాడు. రబ్బరు కాలుతున్న వాసన భరించలేక "ఛీ...పాడు గబ్బు...గబ్బుకొడుతోంది...ఎవడ్రా అక్కడ" అని గర్జించాడు. ఆదెబ్బతో, అక్కడచేరిన దైవస్వరూపులందరూ అటుకేసి చూశారు. మెరుపులావచ్చి ఆ పొయ్యి వెలుగు అతనిముఖంపై పడింది. కోటేరులా ఇంత పొడుగు ముక్కు, రెల్లుదుబ్బుల్లావున్న కనుబొమలు కుంచించుకు పోయాయి. గుంటలుపడిపోయి, జ్యోతుల్లా మెరుస్తున్నాయి కళ్ళు. వెలుగు ముఖంపై బడగానే కను

రెప్పలు ముకుళించాయి. బాధగా కళ్లుమూసికొన్నాడు. దవడ ఎముకలు ఎత్తుగా ఉబ్బి బయటికి పొడుచుకొస్తున్నాయి. "మంట ఆర్పుతున్నావులే!" భయకంపిత స్వరంతో, దీనంగా సమాధానమిచ్చింది ఒక కంఠం పొయ్యిదగ్గరనుంచి. దానితో తృప్తిపడి ఆవ్యక్తి మళ్ళీ వెనుకకు చేరగిలపడ్డాడు. అయినా విసుగు, కోపం తగ్గలేదు. "ఎదవనక్షత్రం...ఎదవనక్షత్రం" అని గొణుక్కున్నాడు.

అంతలో అక్కడకు మరొక బికారి చేరాడు. పడుకున్న ఆ వ్యక్తికేసి కోపంగా చూశాడు. కాని పడుకున్న వ్యక్తికి ఆ చూపు కన్పించలేదు. ఇక లాభం లేదనుకొని "ఏయ్! ఎవరు నువ్వు? నాపోట్లోనుంచి లే" అన్నాడు.

పడుకున్న వ్యక్తి కదలలేదు. పలకలేదు.

"నీకేనోయి చెప్పేది. లేస్తావా! లేవ్వా?" అని రెట్టించాడు, ఆస్థలం వాడి 'జన్మహక్కయి'నట్లు. మళ్ళీ రెండుసార్లు పిలిచాడు.

ఈసారి పడుకున్న వ్యక్తికి ఒళ్లు మండిపోయింది. చివ్వనలేచాడు సిగ్నలు రేకులా..."లేవనోయ్...ఏం చేస్తావేం?" అని హుందాగా రొమ్ము విరుచుకొని పలికాడు.

ఆ రకంగుల మనిషి కసాయివాడి భంగిమలో లేచి నిల్చేసరికి గుండె జల్లరించింది. కాని ఇప్పుడు నోరు మూసుక్కూచుంటే, అందరిదృష్టిలో లేపు పల్చనయి పోతాడు. ఈ ఆలోచన తట్టగానే కోపం పొంగిపోయి "టూత్ పేస్టు"లా బయటికొచ్చింది. "ఈపోట్లో నేజా నేపండుకుంటున్నాను......ఇప్పుడు నువ్వు లేస్తావా? లేవ్వా?" అన్నాడు సమస్య పరిష్కారానికి ఏదో మార్గం కనిపెట్టినట్లు: "లేవని నీ కెన్నిసార్లు చెప్పాలోయ్?... కావాలంటే ఒక దెబ్బ చూసుకో" అని క్రోధావేశమూర్తియై పిడికిలిబిగించి, చెయ్యిపైకెత్తి గోడపై ఆన్చాడు.

రెండవవ్యక్తి పోల్చిచూస్తే పొట్టిమనిషి. అతను చెయ్యిపైకెత్తగానే గుండెలాగినంత పనయింది. శరీరం కంపమెత్తింది. అయినా ధైర్యంచేసి "ఏమిటోయ్! కొత్త జరగవయ్యా! అంటే పెద్ద వస్తాదులాగ మాటాడతావ్...ఎంతగుండెని కొడతావు నువ్వు?...అసలు నేనెవరో తెలుసా...జాగ్రత్త..."అంటూ తన గళ్ల లుంగీ సగానికి మడిచి నడుంపై చుట్టుకున్నాడు. తరువాత చేతులు పైకి తీస్తున్నాడు.

ఇంతలో ఓటాక్సీ ఆ ప్రాంతం గుండా దూసుకుపోయింది. అప్పుడా కారు దీపపు కాంతులు ఒక్క క్షణం వాళ్ళమీద ప్రసరించి, ఆ దిమ్మెలన్నిటినీ వరుసగా దాటిపోయాయి. ఆ కాంతిలో, రౌద్రమూర్తియై, నిలుచుండవానికి సిద్ధమై పెదిమలు కరచిపట్టుకున్న మొదటివ్యక్తి ముఖాన్ని రెండవవ్యక్తి సుస్పష్టంగా చూశాడు. నరాలు పెల్లుబికి, శరీరకష్టం స్ఫురింపచేసే అతని దృఢకాయం, రెండవవ్యక్తిలో గతి స్మృతులను తట్టి లేపింది. కాని ఇప్పుడా ఆలోచనకు తావులేదు. కాని ఆ స్మృతితో భయం ఉద్ధృతమైంది.

ఇద్దరూ ఆభంగిమలో నిల్చుని, ముష్టియుద్ధానికి సన్నద్ధులౌతూంటే, పక్కనవాళ్ళంతా నిష్పాక్షికంగా ఐక్యరాజ్యసమితి పర్యవేక్షకబృందంలా పరిశీలిస్తున్నారు. ఆ పరిస్థితులలో ఒక అంధుడు కలుగజేసికొని "ఏమయ్యా? ఈపోటు మీఇద్దరిలో ఎవరిదీకాదు... రవ్వంత కునుకుతీసి పొద్దున్నే పొయ్యేవాళ్ళ కెందుకీ కొట్లాట...అరుచుకోవటం" అని తీర్పు చెప్పారు. ఆ తీర్పులో జాలి, శాంతిప్రియత్వంకన్న "పోలీసుల భయం" ఎక్కువగా ప్రతిధ్వనించింది.

ఇంతలో మరోకారు ఆ రోడ్డున వెళ్లటంవల్ల, ఆ ప్రాంతంలో మసిబొగ్గుతో గీయబడిన, పెద్దపులి, పోలీసు, కోడిపుంజు, కత్తిసాముచేస్తున వీరులు - మొదలైన చిత్రాలు కన్పించాయి. పోలీసుబొమ్మ చూచి అందరికీ భయం వేసింది. వచ్చాడంటే అందర్నీ పెళ్ళగొడ్తాడని స్ఫురించగనే ఎవరితావులకు వారు వెళ్ళిపోయారు.

ఆ పెద్దపులిబొమ్మ జూచి కలవరపడ్డాడా రెండో వ్యక్తి. ప్రేక్షకబృందం రాజీనామా యివ్వటంతో పోరాటంలో పాల్గొంటూన్న అభ్యర్థులు వెంటనే, కాలిపోయిన గడ్డివాముల్లా క్రిందకొరిగి దూరదూరంగా చతికిలబడ్డారు.

*   *   *   *

ఆ గళ్ళలుంగీవ్యక్తికి నిద్రపట్టలేదు. గతానికి సంబంధించిన ఎన్నోదృశ్యాలు మురికిదుప్పటిపై ముసురుతున్న దోమలాగా కళ్ళముందు మెదలసాగాయి. పది సంవత్సరాలక్రితం, తను ఒక బాలికమెడలో గొలుసు అపహరించిన నేరానికి కారాగారశిక్ష విధించారు. అప్పుడు తనగదికి ఎదురుగానున్న గదిలో "వీరాస్వామి" అనే ఖైదీ వుంటూండేవాడు. హత్యానేరం ఆరోపింపబడి ఎలానో మరణశిక్షతప్పి ఇరవై సంవత్సరాలు కారాగారవాసం అనుభవిస్తున్నాడు.

అక్కడీ ఆజానుబాహువు, ముగ్గురు మనుషుల పెట్టున పని చేసి, వార్డెన్లు పోసే ఆ రాగిగంజి. ఘుడిలా పీల్చిపారేసి పడుకోని ఎనుబోతులా గుర్రుపెట్టేవాడు. తోటిఖైదీలందరికీ అతనంటే భయం, అభిమానం. అస్తమానం అంగకాగబంధురమైవున్న అరుపులో పడి వుండేవాడు. పాతుంత్రం, ఒక అర్ధగంట సేపు. ఖైదీలను శృంఖలాబద్ధులను చేసి వాయుసేవనం కోసం బయటికి తోలేవారు. ఆ సమయంలో, ఖైదీలందరూ, వినోదంగా కబుర్లు చెప్పుకొని సంతోషించేవారు. అప్పుడుకూడ అతను మౌనవ్రతం చాలించేవాడు కాదు. ఎప్పుడు విడిచి పెడ్తారనే తహతహ, విముక్తి పొయ్యాక ఏమిచెయ్యాలనే భావాలూ ఉద్భవించేవి కావు. నిరాశ, వ్యాకులత ప్రస్ఫుటమౌతూండేవి. నున్నగా గొరిగింపబడిన బోడి తల, చాలీచాలని ఆకళ్ళతో క్కాతో వికారంగా వుండేవాడు. ఒక్కమాటలో చెప్పాలంటే, అతను చేసిన అపరాధానికి శిక్ష అనుభవిస్తూన్నట్లు, పశ్చాత్తాప పడుతున్నట్లు కనిపించేవాడు కాదు. వెలుతురు కానీ, గాలి కానీ ప్రవేశింప శక్యం కాని ఆ కారాగారానికి రారాజులా గంభీరంగా వుండేవాడు.

ఒకరోజు ఖైదీలందరూ, శృంఖలాలు గలగలమని రొదచేసికొంటూ గుట్టలు గుట్టలుగా చేరి చెవులుకొరుక్కుంటున్నారు. ఆశ్చర్యాన్ని ప్రకటిస్తూ చెప్పుకొని, ముఖాలు కందగడ్డలా పెట్టుకుంటున్నారు. కొందరు నానాబూతులు తిడుతున్నారు. ఆమాటలు వీరాస్వామిలో కొంతచైతన్యం కలుగజేసినాయి. అతనిమౌనముద్ర విచలితమైంది.

"ఆడవాళ్ళవార్డులో ఒక గర్భిణీస్త్రీని జెయిలరు బలంకొద్దీ తన్నాట్ట. ఆ అక్రమదౌర్జన్యంవలన, పిండం జారిపోయి, ఆమె మరణించింది" ఇది అసలు జరిగినసంగతి. ఆ దుర్ఘటనను గూర్చిన విశేషాలు మరీ మరీ తర్కించుకొనేలోగా, ఖైదీలలో పరికెళ్ళకలసిన ఆవశ్యకతను సూచిస్తూ వార్డులో గంట వినిపించింది. వెంటనే వార్డెను వెళ్ళటానికి హుకుం జారీచేశాడు. సంకెళ్లు గలగలలాడించుకొంటూ, స్వపాదవిన్యాసంతో ఆవాట ధూళిధూసరితం చేసికొంటూ, ఎవడి 'ముంత' (గంజిత్రాగేపాత్ర) వాడు తీసుకొని, చీకటి గదుల్లో జొరబడ్డారు.

పైదుర్ఘటనను పురస్కరించుకొని రెండవరోజు వార్డులో చిన్నగల్లంతు జరిగింది. జైలరు వార్డెనులను వెంటనిడుకొని పర్యవేక్షిస్తున్నాడు. ప్రతిగదిలోకీ తొంగిచూచి తాళపుకప్ప లాగి చూస్తున్నాడు. వీరాస్వామిగదిలోకి చూసి "ఏం శివయ్యం జాగ్రత్త...పొగరుబోతు...దబద దబాదు" అన్నాడు. అప్పటిదాని పెనవి పెనవన్న కోగవిరాపం, మరింత సాగనుగా వాక్యం చేసింది. "దయనుగూర్చి నువ్వయినా వాళ్ళకు సొప్పరా" అన్నాడు. కోపం, అసహ్యం, బాధ సమ్మిళితమైన గొంతుతో...వీరాస్వామి

ఆమాటలతో జెయిలరు ముఖం నల్లబడిపోయింది. "ఏమిట్రా, రాస్కెల్! దయనుగూర్చి చెప్పాల్రా నీవు" అంటూ లోపల ప్రవేశించి బెత్తంతో ఒక దెబ్బ కొట్టాడు. మళ్ళీ రెండో దెబ్బకొట్టటానికి చెయ్యి పైకెత్తాడు. కొట్టబొయ్యేసరికి, వీరాస్వామి అతని చెయ్యి లంకించుకొని క్రిందకు వంగతీశాడు వంగతీసి, పందిమెడలా ఉబ్బిపోయిన అతని మెడపట్టుకొని రెండుమూడు నిముషాలసేపు కిక్కురు మనకుండా బంగా ఒత్తిపట్టి...అటూ ఇటూ రెండుఊపులు ఊగించి గది బయటికి త్రోశాడు. చేతులు రెండూ అడ్డంగా గొలుసుతో పరివేష్టితమైవున్నాయి కాని లేకపోతే ఈపాటికి మెడ ఇంకెంతలా వున వాచిపొయ్యేది.

ఆ దృశ్యాని తిలకిస్తూ వార్డెనులు ఇద్దరూ స్తంభించిపొయ్యారు. జెయిలరుకంటేముందువాళ్లిద్దరూ మూర్ఛపోయినట్లు కనిపించారు. జెయిలరు గదిబయట పడినవెంటనే వాళ్లు ఈప్రపంచంలో పడ్డారు. వెంటనే ఆఫీసరుగార్ని ఆదరా బాదరా లేవనెత్తారు. జెయిలరు లేచి మెడసవరుకుంటూ "కాల్చిచంపేస్తా రేపు...పొగరుబోతు వెధవా—అసలు నీకు మరణశిక్ష విధించాల్సింది." అంటూ గది ఇవతల నిల్చుని వీరాస్వామి మొఖాన పెళ్ళుపెళ్ళున రెండుదెబ్బలు చరిచాడు.

దీనిని ఎదురుగదులలో వున్నవారు స్పష్టంగా చూశారు. చూడలేకపోయిన ఖైదీలుస్వనులను బట్టి పరిస్థితి ఊహించుకున్నారు. వెంటనే హర్షధ్వానాలు ప్రకటిస్తూ 'హే' అని నవ్వారు. ఆ నవ్వు భరించలేక జెయిలరు "షటప్" అన్నాడు రొప్పుకుంటూ. సీమపంది లాంటికళ్ళతో జైలు గదుల వాకిళ్ళన్నిటివేపూ ఒక చూపు విసిరాడు. క్షణంలో ఆ నవ్వు అంతర్ధానమైంది. జెయిలరు వెళ్ళిపొయ్యాక పలుమూలలనుండి, "భలే పని చేశావురా!" అంటూ అభినందనాలు వచ్చాయి.

రెండవరోజు, హత్యప్రయత్నమని జెయిలరు చేసిన అభియోగం ఫలితంగా వీరాస్వామికి ఐదేళ్లు కారాగారవాసం పొడిగించబడింది. దానితోపాటుగా ముప్పయి కొరడా దెబ్బలు స్వీకరించాడు.

ఈసంఘటన ఇప్పుడా గళ్ళలుంగీ వ్యక్తికి స్మృతిపథంలో నిన్న జరిగినట్లు కనిపించింది. ఇప్పుడికగొంతు,

పాశవం, కదలికలు, స్వరూపం, తనతో పరిచయ క్రమం గల వ్యక్తిలో ప్రకాశిస్తున్నాయి. అయినా పలకరించుదామనుకొని "వీరాస్వామీ?" అన్నాడు. సమాధానం లేదు. నిద్రపోతున్నా, లేదా, ఎందుకులే, లేపటం ఎందుకని నిశ్శబ్దంగా వూరుకొన్నాడు.

కాని ఆ మొదటి వ్యక్తి అటునుంచి ఇటువొర్లి, పచ్చిబూతులు రెండుతిడుతూ "నన్నసలే వుంచ నియ్యకూడదూ...వాళ్ళసొమ్మేం పోయింది"...... అంటూ మళ్ళీ రెండుబూతులు తిట్టాడు.

"నీ పేరు వీరాస్వామికదూ?" పల్కరించాడు గళ్ళలుంగీవ్యక్తి.

కళ్ళు నులుపుకుంటూ, పెద్దగా ఆవులించి "కాదు ...నా పేరు నంబరు 29" అన్నాడు క్లుప్తంగా. కాని వీరాస్వామికి ఇరవై అయిదు సంవత్సరాలక్రితం ఎప్పుడో, పోయిన జన్మలో, ఆ పేరువిన్నట్టు ఒక అనుభూతి కల్గింది. ఆమాట ఉచ్చరించిన ముఖంకేసి నోరు తెరచుకొని పరిశీలనగా చూశాడు. కాని అంతలోనే ఏదో పనిలో నిమగ్నుడైపోయాడు.

"వీరాస్వామి..."మళ్ళీ పిలిచాడు గళ్ళలుంగీ వ్యక్తి.

ఈ పేరుతో తనను ఇదివరకెప్పుడో, ఈజైలు రావటానికి ముందు మనుష్యులు పిలిచినట్టు జ్ఞాపకం వచ్చింది. శిథిలమైన గోడపగుళ్ళలోనుండి ప్రసరిస్తూన్న కాంతికిరణంలా, తన పేరుకు సంబంధించిన స్మృతి మేల్కొంచింది. ఇరవై అయిదు సంవత్సరాలనుండి ఇప్పటివరకు ఎవ్వరూ ఆ పేరుతో పిలవటం లేదు. జైలులోవుండగా 'నంబరు ఇరవై తొమ్మి'దని పిలిచేవాళ్ళు. కాసేపు తటపటాయించి అతనిపేరేదో ధ్రువపరచుకోలేక, వినవస్తూన్న కంఠస్వరంకేసి నిర్లక్ష్యంగా చూడసాగాడు.

గళ్ళలుంగీవ్యక్తికి ఏమీ పాలుపోలేదు. మతిభ్రమణానికిది ప్రథమస్థాయి కాబోలు అనుకున్నాడు. కాని ఒక అర్ధగంటక్రితం అతనిప్రవర్తన సాధారణ మనిషిలానే వుంది. ఇదొక వేషమనుకున్నాడు. అయితే తను ఖైదీగావున్నప్పుడు, అతని నిజాయితీ, న్యాయబుద్ధి, సహృదయత స్ఫురణకొచ్చాయి. వేషమెయ్యవలసిన అగత్యం ఏమికల్గిందిప్పుడు. మనిషి చీకాకుగా వున్నాడేమో అనుకొని ఒకబీడీ ముట్టించి అతని కిచ్చాడు. తను కూడా ఒకబీడీ ముట్టించి గుప్పున ఒకగుక్కలాగి మళ్ళీ ప్రారంభించాడు.

"పోనీ నీ ఇల్లెక్కడ?"

ఈసారి వెంటనే సమాధానమొచ్చింది. "జిల్లా కోర్టు వెనక" - ఒకదమ్ములాగి నిర్లక్ష్యంగా సమాధానమిచ్చాడు. అతను పొగపీల్చినప్పుడు బీడీ చివరనున్న నిప్పుకణాలు ప్రజ్వలంగా వెలిగి ఆరిపోయినాయి. ఆ ఎఱ్ఱని వెలుగులో గుమ్ముకొట్టుకున్న ముక్కు కనురెప్పలు, బోడితలపై వికృతంగా పొడుచుకున్నట్లున్న వెంట్రుకలు స్పష్టంగా చూశాడు గళ్ళలుంగీ వ్యక్తి.

"పేరు, నంబరు 29. నివాసం, జిల్లాకోర్టు వెనకనున్న ఖైదీలభవనం.—వేరే చెప్పనవసరంలేదు. ఇతను వీరాస్వామే"అని నిశ్చయించుకున్నాడు.

ఐదుసంవత్సరాలక్రితం తను బంధితుడుగా నున్న ఆ కారాగారం—ఎదుటిగదిలో వీరాస్వామి - ఊపిరికి రాలిపోతూన్న సున్నపుగోడలు—మనవు కంపుకొట్టే ఆ చీకటిగదులు, ఒక్కసారి కళ్ళముందు గిర్రున తిరిగాయి. ఆ చీకటిలో ఇరవైఐదు సంవత్సరాలుగా, క్రుంగిపోయి పాలిపోయి తిరిగి ఈ ప్రపంచంలో పడిన వీరాస్వామినిచూచి జాలిపడ్డాడు. అతని నిష్కపటప్రవర్తనకు తలంచుకొని, రెండు అశ్రువులు విడిచాడు. దయాపూర్వకమైన గౌరవం, ప్రేమ కలిగాయి.

"అన్నం తిన్నావా వీరాస్వామీ?" బీడీ చేయి రాచి అవతలపారేసి అడిగాడు. వీరాస్వామి ఒక్కసారి ఇటుతిరిగిచూసి మళ్ళీ ఏదోపనిలో నిమగ్నుడయ్యాడు. వివాదం పూర్తయినప్పటినుంచే ఆ కార్యభారం నిర్వహిస్తున్నాడు. ఇప్పటికీ పూర్తికాలేదు. ఆ చీకటిలో అతడేమి చేస్తున్నాడో గళ్ళలుంగీ వ్యక్తికి అర్థంకాలేదు. అగ్గిపుల్ల గీచిచూచి నిర్ఘాంతపొయ్యాడు. మళ్ళీరెండో పుల్ల గీచాడు.

పదిగజాల పొడవున్న చింకిగుడ్డ పీలికలను వరసగా ముడిమీదముడి వేస్తున్నాడు. ఇప్పటికి దాదాపు కొన్నివందల ముళ్ళు వేశాడు. ఇంకా ముడివెయ్యవలసిన మురికిగుడ్డ కొంతవుంది. ఇప్పుడేక పల్కరించినా పలుకడనుకున్నాడు. మాట్లాడాలనుకుంటే మురికిగుడ్డ పూర్తయ్యేంతవరకూ వేచివుండాల్సిందే. ఇక లాభం లేదనుకొని గళ్ళలుంగీ వ్యక్తి బయటికి వెళ్ళి ఒక కాఫీహోటల్ నుండి అన్నం, సాంబారు తప్పేలాతో తీసుకొని, తిరిగి వచ్చాడు. వస్తూవస్తూ కొనడాలా వెలిగే ఒక కిరసనాయిలుబుడ్డి తీసుకొచ్చాడు.

అతను ఆస్త్రం పందపాళీ మెట్లెక్కగనే వీరాస్వామి కళ్ళుమూసుకొన్నాడు. దానికి అసలు కారణం వీరాస్వామి వెలుగుచూడలేక పోవటమే. సూర్యుణ్ణి చూసి ఇప్పటికతను, రెండుదశాబ్దులు గడిచి, మూడో దశాబ్ది జరుగుతోంది. అప్పటినుంచి చీకటికొట్టులో క్రుంగిపోయాడు. చీకటిలోనే సగంజీవితం వెళ్ళబుచ్చాడు. మళ్ళీ వెలుగు చూస్తానని ఆశించలేదతను.

మూడువారాల క్రితం కారాగారంనుంచి అయిష్టంగా విముక్తుడయ్యాడు. చీకటిని ప్రేమించే తనను బలవంతంగా వెలుగులోకి త్రోశారు. వెలుగు చూస్తే అతని కళ్లు కుంచించుకుపోయి చిరాకుపడి కోపగించుకుంటాడు. జైలునుండి 'నంబరు 29' గా కాక వీరాస్వామిగా బయటకొచ్చినప్పటినుండి, పగలు వంతెనల క్రింద, పాడుపడిన కొంపల, సందుకొక్క గోతుల్లో గడిపేవాడు. రాత్రిళ్ళు చీకటిసందుల్లోకి వెళ్ళి అడుక్కుతినేవాడు. అదీ ఒక్కొక్క రోజు వెళ్ళేవాడు కాదు. చింకిగుడ్డపీలిక ముళ్లు వెయ్యటం మొదలుపెట్టాడంటే అతనికే విషయమూ స్ఫురించదు.

ఇప్పుడా కిరసనాయిలుబుడ్డి వెలుగువలన రెండు నిముషాలవేపు కళ్ళుమూసికొని, తరువాత కొద్దిగా తెరిచి చీకరిస్తూ, చూస్తూ, "తీసిపారెయ్యి అది" అన్నాడు. గళ్లలుంగీ మనిషి వెంటనే దీపం ఆర్పకుండా అది మెట్ల చాటున పెట్టాడు కొద్దిగా వెలుగు ప్రసరించేలా. ఈదీపం వీరాస్వామి ఏకాగ్రతకు భంగం కల్గించింది. తపేలాముందు పెట్టగానే 'గడగడ' ఖాళీచేసిపారేశాడు వీరాస్వామి.

"నేను జ్ఞాపకం వున్నానా? నేను సింహాద్రిని, ...యూ ఫై రెండోగదిలో వుండేవాణ్ని" అన్నాడా గళ్ళలుంగీ.

ఈమాటలు పూర్తిగా వినిపించుకున్నాడు గాని అన్నిమాటలూ పూర్తిగా అర్థంకాలేదు. అర్థంచేసుకుంటానికి ఉత్సాహ మనుకూడా ప్రదర్శించలేదు, ఓ చిరునవ్వు విసిరాడు. సింహాద్రి తరువాత ఆగదిలో ఇద్దరు ముగ్గురు మారిపోయ్యారు. వాళ్ళందర్నీ గుర్తుంచుకొనవలసిన అవసరమేముంది అతనికి. "సింహాద్రివా? అన్నాడు నిర్లక్ష్యంగా."

జైలుమిత్రుడు తనను గుర్తించకల్గినందుకు సింహాద్రికి ఒకపశ్నా కొట్టేసినంత సంతోషం కల్గింది. దానితో పరవశించిపోయ్యాడు. యజమానినిచూసి కుక్క తోకాడించినట్లు సింహాద్రి ఈ ఆనందోద్రేకంలో ఊహాసౌధాలు కట్టటం మొదలుపెట్టాడు. రేపటినుండి తనకార్యకలాపాలలో వీరాస్వామి కుడిభుజంగా ఉంటాడు. డబ్బు అపహరించి పారిపోతూంటే, ఎవరైనా పట్టుకుంటే, వీరాస్వామి నల్గురిని తన్నగలడు. ఓహో... రెండుచేతులా డబ్బుసంపాదించవచ్చునని చిరునవ్వు లాస్యంచేసే ముఖంతో మిత్రునికేసి తిరిగాడు. కెవ్వున కేక వేద్దా మనుకున్నాడు.

వీరాస్వామి, మురికిగుడ్డ పీలికలతో వేసినముళ్ల నీ విప్పుతున్నాడు, ఒక్కొక్కటే. ఇప్పుడిహ పల్కరించటానికి వీల్లేదు.

జైలులోవుండగా అస్తమానం గోడకేసి చూస్తూ కూర్చోలేక ఈపనికి తలపడ్డాడు. అత్యంత కార్యదీక్షతో, ఉత్సాహంతో ఓపికతో ముళ్ళువేసి విప్పుతూంటే, అశోకలోకంలో సంచరించేవాడు, వాస్తవికప్రపంచాన్ని విస్మరించి. గతజీవితపు స్మృతులూ, జైలు అధికారులు అధికారగర్వంతో చేసే అఘాయిత్యాలు ఏవీ దగ్గరకు చేరేవి కావు. ఆపని కన్పించుకోనకపోతే ఈ నాటికి పిచ్చిఆసుపత్రిలో వుంచేవారేమో. అయినా ఇప్పుడితను సాధారణవ్యక్తి అని ఏ "సైకాలజిస్టు" నిరూపించలేడు.

సింహాద్రి ఆశలు వమ్మయిపోయ్యాయి ఇక వీరాస్వామితో వ్యవహారం దంకలో పిల్లి శాపతుగా మారుతుందని భావించాడు. అయితే వీరాస్వామిని భవిష్యత్తు ఏమిటి? ఎవరు పోషిస్తారు? అని ప్రశ్నించుకోసాగాడు.

ఆ జేబు ఆ జేబువట్టి వీరాస్వామిని తను పోషించగలడు. కాని ఆశ్రయం ఎక్కడ? ఈపత్రంలోమాత్రం కుదరదు. గాలికి వెలుతురుకు అలవాటుపడేవరకూ ఒక చీకటికొట్టు చూడాలి. అది ఎలా సాధ్యమౌతుంది. ప్రపంచమే తన ఇల్లుగా భావించిన విశ్వమానవప్రేమికులాంటి సింహాద్రికి స్వంత ఇల్లు అవసరం లేనప్పుడు వీరాస్వామికి చీకటికొట్టు చూపటం, దుర్లభం. అంతలో మనోకసందేహం కల్గింది. వీరాస్వామిని తను ఎన్నాళ్లు పోషించగలడు? ఆప్తబంధువులూ, మిత్రులైన 'కాకీ వస్త్రధారులు' తనను మర్యాదగా తీసికెళ్ళి స్వగృహంలో దిగబెట్టేవరకు.

సత్యం చెప్పాలంటే, వీరాస్వామికి, (అతని పరివారానికి) పుట్టిల్లు ఆజిల్లాకోర్టు వెనుకవుంది. జీవితంలో ఎక్కువభాగం అక్కడే హాయిగా కాలం గడుపుతారు. విద్యార్థులు శెలవులకు ఇళ్ళకు వెళ్ళినట్టు అప్పుడప్పుడు బయట విహరిస్తూంటారు. ఇప్పుడు సింహాద్రిని పీడిస్తున్నది ఒకటే బాధ. పుణ్యంపండిపోయి తను పుట్టింటికి చేరితే, వీరాస్వామి తనను ఎలా కలుసుకోగలడు. అతను కూడ దొంగతనంచేస్తే, మాట్లాడకుండ, జన్మభూమిలో దిగబెడతారు. అయితే ఇప్పుడు వీరాస్వామికి, ఈపరిస్థితులలో ఆలోచనలే తట్టవు - అని సంబాళించుకున్నాడు.

వీరాస్వామిలో అన్ని మానవప్రవృత్తులు చచ్చిపోయినాయి. ఇంకా అప్పుడప్పుడు పొగరాచుకొంటున్నట్టు బయటకొస్తుంది పాశవప్రవృత్తి. "ఎప్పుడైనా

కోపంవస్తే ఎవర్నయినా చంపుతాడు, దానితో ఆఖరు, ఉరిశిక్ష పడుతుంది" అనుకున్నాడు.

ఆలోచిస్తూ సింహాద్రి ప్రక్కకు తిరిగాడు. దీపపు కాంతిలో తననీడ ఆగోడపై పడుతోంది. ఆనీడ కంఠం వెకిలిగా పలకరించింది సింహాద్రిని.

"అయితే ఇప్పుడు వీరాస్వామి జీవించి వున్నాడా?" అని ప్రశ్నించింది.

"బ్రతికేవున్నా డనుకొంటాను" అన్నాడు సింహాద్రి.

"పొరబడుతున్నావ్! వీరాస్వామి మరణించి, నంబరు 29 గా రెండో జన్మ ఎత్తాడు. నంబరు ఇరవై తొమ్మిది నే పేరుతో ఇరవై అయిదు సంవత్సరాలు ఆ జిల్లా కోర్టు కారాగృహంలో జీవించాడు. ఇద్దరు బంట్రోతులు రారాజు సింహద్వారం వద్ద పహారా కాసి నట్లు గస్తీ తిరుగుతూం డేవారు. ఇప్పుడు చట్టంప్రకారం బజార్లో వదిలేశారు. పాతికేళ్లు గానుగ లాగించి గొడ్డుచాకిరీ చేయించారు. దృఢమైన అతని శరీరం, ఇనుప దూలాలెత్తి ఆ భవన నిర్మాణంలో సడలిపోయింది. వార్ధక్యం గోచరిస్తూ ఇంకా మానవుడని అనబడుతున్న ఆకారం, నడిబజారులో దిక్కులేనిచావు పొందవలసిన అవసరమేమీ లేదు" అంది.

"అయితే ఇప్పుడతనిని ఎవరు పోషిస్తారు?" సింహాద్రి సందేహం.

"పాతిక సంవత్సరాలు చాకిరీ ఎవ్వరు చేయించు కున్నారో, వాళ్ళదే ఆపోషించాల్సిన బాధ్యత. అంతే కానీ నీకెందుకే బాధ? నిజ్వేమన్నా అతనికి ఋణ పడ్డావా?" తిరిగి ప్రశ్నించిం దా కంఠం.

"బాగ చేసివుంది కానీ......" అని ఏదో గొణుగ బోయాడు సింహాద్రి. "కానీ లేదూ గీనీ కాదు. అక్కడికే పంపించెయ్యి. అవలాభవనం మీదేగా!" అని ఆకంఠం అదృశ్యమైపోయింది. ఇటు దీపం ఆరిపోయింది.

"రేపు తెల్లవారేసరికి, అక్కడకు పంపించక పోతే నాపేరు సింహాద్రి కాద"ని బిగ్గరగా అరిచాడు. ఆ అరుపుతో గుడ్డపీలిక ముడ్చివేస్తున్న వీరాస్వామి ఇటు తిరిగిచూశాడు. సింహాద్రి గోడవేపుకు తిరిగి మాట్లాడుకోవటం చూసి మళ్ళీ తనపనిలో తను నిమగ్ను డయ్యాడు.

వెంటనే అరుగు దూకి సింహాద్రి రోడ్డుపై బడ్డాడు. అర్ధరాత్రివేళ, గభాలున అరుగుదూకటం చూసి గస్తీతిరుగుతూన్న పోలీసు వడివడిగా పరుగెత్తు కొచ్చాడు.

"సత్రంలో ఏముందని దొంగలుపడ్డారనుకున్నా" అని సింహాద్రి పకపకానవ్వి "దొంగలభయం ఈ సత్రంలో ఎవ్వరికీ లేదు. వాళ్ళకున్న భయమల్లా మీ పోలీసోళ్ళను చూశే." అంటూ లుంగీక్రిందకు దించాడు.

"ఒరే నువ్వట్రా సింహాద్రీ......దొంగ అనుకున్నారా" అన్నాడు పోలీసు సింహాద్రిని సజ్జనుడుగా వ్యవహరించి.

"నీవు దొంగల్ని పట్టాలంటె...అదిగో ఆమేడల కల్లి పో...ఆ మేడల్లో నిద్రించేవారికి మీరు అవసరం" అన్నాడు.

"ఏకేకానీ ఈనెల మామూలేదిరా?" పోలీసు హెచ్చరించాడు.

"మొన్న కోడిపుంజు, ఎన్నపూస పంపాకదండీ"

"అయితే దానికీ దీనికీ చెల్లట్రా... గాడిదా... రేపు ఇవ్వకపోతె బొక్కలో తోస్తా" అధికార దర్పంతో హెచ్చరించాడు.

"తమాషాకన్నాలెండి...రేపు తప్పక చూస్తాగా ...ఇప్పుడిదే పనిమీద పోతున్నా" అని ముసిముసి నవ్వులు నవ్వుకొంటూ ముందుకు నడిచాడు.

పోయి, "కుంట్రగొండ్న" ప్రక్కనున్న ఒక చిన్న టీస్టాల్ వద్ద ఆగాడు. ఆ హోటలుముందు పందిరిలో వ్రేలాడతీసిన గ్యాసులైటు వెలుతురులో నిల్చున్నది మృత్యుయముక్కరాలలా కన్పిస్తున్న ఒకయువతి. నలిగిపోయిన చౌకబారు సిల్కుచీర ధరించింది. జడలో వాడిపోయిన మల్లెపూలున్నాయి. సింహాద్రిని చూసి బలవంతంగా చిరునవ్వునవ్వింది. సింహాద్రి పాకలోకి దూసుకుపోతూ "రావే టీ తాగుదాం రా...ఏం?...ఈ రోజు బేరం గిట్టుబాటుగా లేదా? సరిగా లేదే!" అన్నాడు.

"ఓరి నచ్చినోడా నోరుమూసుకోరా" అనుకుంటూ లోపలికొచ్చింది. ఇద్దరూకలిసి టీ త్రాగి మళ్ళీ సత్రంవద్దకెళ్లి వీరాస్వామిని తీసుకొని 'కుంట్రగొండ్న' ప్రక్కగా వెళ్తూన్న రోడ్డుపై నడచి రెండువంతెనల క్రిందగా పోయారు.

* * * *

వీరాస్వామి పుట్టుకతోనే తండ్రిని కోల్పోయిన దురదృష్టవంతుడు. ఊళ్ళోవాళ్ళంతా అన్నతిః దరిద్రుడనిపిలిచేవాళ్లు. కొందరు "పాపిష్టిముఖం" అని ముద్దుగా పిలిచేవాళ్ళు. కొందరు "వీరామ్" అని పిలిచేవాళ్ళు, వాళ్ళ తోడులాగ.

వీరాస్వామికి గతించినతండ్రి మిగిల్చిపోయింది, రెండెకరాల గరువు, వంశపారంపర్యంగా వస్తూన్న కొలిమితిత్తి, సమ్మెటలు, ఓచిన్న ఇల్లు. తండ్రిమీద

గౌరవం కొద్దీ అతని మిత్రుడొకడు వీరాస్వామిని చేరదీసి కులవృత్తి నేర్పించాడు.

వీరాస్వామి కష్టజీవి. ప్రొద్దున్నే లేచి, కొలిమి ముట్టించి తిత్తినొత్తేవాడు. ఇనుపముక్కలను ఎఱ్ఱగా కాల్చి సమ్మెటతో సాగగొట్టేవాడు. సమ్మెటతో ఏకధాటిగా పోటువేస్తూంటే ఇనుపకమ్మినుండి ఎఱ్ఱటి నిప్పుకణాలు అతనిమీదుగా దూసుకుపోయేవి. రాత్రింబవళ్ళు సమ్మెటతో అతడు జరిపే ఆ పోరాటం వలన అతని రెక్కలు పెనుతిరిగిపోతున్నాయి. ఆ ఊళ్ళో బండిపట్టాలు మొదలుకొని, దేవుళ్ళ విగ్రహాలవరకూ అతని సమ్మెటపోటు తినని వస్తువులేదు.

ఈకష్టానికి, వీరాస్వామికి డబ్బురూపేణా పెద్దగా ముట్టేదికాదు. పనానికి పైగా, ఊళ్లో, సంవత్సరానికి ఇన్నిబస్తాల సజ్జలు, ఇన్నిబస్తాల జొన్నలని కంట్రాక్టుపద్ధతి ఉండేది. పనిముగిసిన తరువాత 'ఇవాళ్టి లేప'ని పంగనామాలు పెట్టేవాళ్ళపట్ల అతను ఉదాసీనంగా ప్రవర్తించేవాడు. మొత్తానికి ఊళ్ళో వీరాస్వామి అమాయకుడు, పెమ్మదికలవాడనిపించుకున్నాడు.

ఆ ఊళ్లోకల్లా మోతుబరీ రైతు నారాయణరావు. వీరాస్వామి రెండెకరాలగరువు అయినే సాగుచేసి ధాన్యం ఇంటికితోలేవాడు. ప్రతిచిన్న విషయానికి వీరాస్వామికి కబురుపెట్టేవాడు. ఇదివరకు ఇల్లుసరిగా గడవనిరోజుల్లో పదిపరక సర్దుకుచేవాడు. అందువలన నారాయణరావంటే అకుంఠితమైన గురి ఏర్పడింది. ఆ విశ్వాసం కొద్దీ వీరాస్వామి, కొలిమిమీద మిగిలేడబ్బు నారాయణరావుదగ్గర దాస్తుండేవాడు.

మాటల్లో డబ్బుప్రస్తావనవచ్చి ఒకరోజు, వీరాస్వామితల్లి ప్రశ్నించింది. "ఏంరా? ఆయనదగ్గర సొమ్మెంతయిందిరా?" అని.

"నేను లెక్కపెట్టుకోటంలేదే—అమ్మా......నా పెళ్ళికి మనడబ్బుకాక రెండుమూడువందలు అదనంగా ముట్టచెపుతానన్నాడే...అని ఒక్కక్షణం ఆగి... ఆయన చాలా గొప్పమనిషే..."అన్నాడు.

"అంతేలే ఆయన దయ, మనప్రాప్తం" అన్నది ముసలమ్మ.

ఆ రెండోసంవత్సరం పెద్దలు వీరాస్వామికి వివాహమహోత్సవం నిర్ణయించారు. పెళ్లికి దాచుకున్న డబ్బు తాలూకు వీరాస్వామికి పద్నాల్గు వందలరూపాయిలు (1400) నారాయణరావు ముట్టచెప్పాడు. ఎనిమిదిసంవత్సరాలనుండి, రేటూ మూడువందల చొప్పున దాచినడబ్బంతా ఇదేనా అని అతనిముఖం వివర్ణతచెందింది. మనస్సు చివుక్కుమన్నది. అంతలోనే అంతరాత్మ ప్రబోధించింది 'నారాయణరావ్ అలాంటివ్యక్తి కాదు. అతని ఉదారస్వభావం శంకించటం ఎంతపొరపాటు' అని. వివాహం తన తాహతుకు బాగానే జరిగిందని సంతృప్తిచెందాడు వీరాస్వామి. పెళ్లికి నారాయణరావు వధూవరులకు బట్టలు పెట్టి వెండిపావాను చదివించారు. దానికి వీరాస్వామి ఆనందోద్రిక్తుడై లోలోన నారాయణరావుగార్ని తన మనోనేత్రముందు పూజించాడు. అంతటి విశాల హృదయాన్ని శంకించటం పాపమని భావపడ్డాడు.

వివాహానంతరం, వీరాస్వామి ఖర్చులోపడ్డాడు. చుట్టాలతాకిడి ఎక్కువైంది. అత్తగారింటికి స్వగ్రామానికి తిరగటంతో పని మూలబడి ఆర్థికంగా దెబ్బతిన్నాడు. ఆ పరిస్థితులలో నారాయణరావుగారివద్ద రెండువందలు చేబదులు తీసికొని, పని ప్రారంభించి, రెండు నెలలు గిరువ తిరిగేసరికి చెల్లుకట్టివేశాడు.

ఇంతలో మరో విఘాతం తగిలింది. అతనిజీవితంలో దుర్దశ ప్రారంభమైంది. పెళ్ళయి రెండుసంవత్సరాలైన గడవకముందే, వీరాస్వామికి జీవితసమస్యలు అనేకం ఎదురొచ్చాయి. నారాయణరావు పొలం చేయ్యటంలేదు. తీరుబడిలేక ఒప్పుకున్నరోజుకి పనిముగించి యివ్వలేకపోతున్నాడు. చేతిలో చిల్లిగవ్వలేదు. పైన బంధువుల రాకపోకలు. ఏరోజుకారోజు కొలిమిమీద పొట్టగడవటమైంది. మానసికంగా వ్యథచెందాడు. వీటన్నిటిని మించిన మరో సంఘటన అతనిని క్రుంగదీయటం మొదలెట్టింది.

తల్లి మంచానపడింది. తెల్లగా పాలిపోయింది. కళ్లుగుంటలు పడిపోయి తెల్లవార్లూ కన్నుమూయకుండ దగ్గుతోంది. రాత్రికి రెండుసార్లయినా, తల్లి ఉమ్మివేసిన పెంకు శుభ్రంచెయ్యవలసివచ్చింది. తల్లి ఆరోగ్యాన్నిగూర్చి తెలిసికొని పోనామనివచ్చిన మామగారు "అక్కడ మీ అత్తకూడ లేవటంలేదని" సాకుచెప్పి కూతుర్ని వెంటపెట్టుకొని వెళ్లిపోయ్యాడు.

ఇప్పుడు తల్లికి అన్ని ఉపచారాలు తనొక్కడే చెయ్యవలసివచ్చింది. కొలిమిపని పూర్తిగా మూలబడింది. ఉదయంనుండి సాయంత్రంవరకూ నాటు వైద్యుడుచెప్పినట్లు భస్మాలు నూరటం, మందులు కలపటంతో క్షణం తీరికలేకుండాపోయింది. పరిస్థితి మరీ కటువుగా ఉండే మంగులకూ నాటికి నారాయణరావుగారివద్ద మూడువందలరూపాయిలు తీసుకున్నాడు. అంత ఖర్చయినా రోగమాత్రం తేరుకోలేదు. పైగా ఇప్పుడన్నీ మంచంలోనే.

ముసలమ్మ రోజురోజూకూ క్షీణించిపోసాగింది. రక్తవిహీనమై ఎముకల గూడులా తయారైంది. ఒక్క-

క్రూరోజా ముసలమ్మ దగ్గి దగ్గి శోషవచ్చి పడిపొయ్యేది. ఆ దగ్గులో వీరాస్వామి రక్తపుజీర చూసి కంపితుడయ్యాడు. ఆ హృదయవిదారకదృశ్యంతో కళ్ళనీళ్ళు ఒత్తుకుని, ఊర్చిపారబోస్తున్న వీరాస్వామిని వైద్యుడు చాటుకు "పిలిచి ఇది అంటురోగం, క్షయ, అగుడు బెగుడూ లేకుండ సేవచెయ్యటం, అంతకుమంచిది కాదు" అన్నాడు.

వీరాస్వామి అప్రతిభుడై మాటాడుతున్న ఆ వ్యక్తికేసి నిశ్చలంగా చూసి, మరుక్షణంలో అతని కాళ్ళపై బడ్డాడు.

"బాబ్బాబు...మీ మే లెన్నటికీ మరువను. ఎన్ని వందలైనా ఇచ్చుకుంటాను. రోగం నయంచెయ్యండి" అని బ్రతిమాలాడు.

"వీరయ్యా నేను చెయ్యాల్సిందంతా చేశాను. ఇప్పుడు మనశక్తికి దాటిపోయింది. ఇంకా నీకు ఆశ వుంటే పట్నంనుండి ఇంగ్లీషు డాక్టరును పిలిపించు. లేకపోతే మనం రోగిని మంచంపై వేసుకొని పట్నానికి పోవాలి" అన్నాడు.

మంచంపైన వేసుకొని సిటీకెళ్ళి సర్కారాసుపత్రిలో చేర్చాలనుకున్నాడు. జోరున వర్షం కురుస్తున్నది. మోకాళ్ళలోతు బురద. మంచంపట్టటానికి రెండోమనిషైనా కావాలి. ఈ వానలో రోగిష్టి మంచం మొయ్యటానికి కెవరు సహకరిస్తారు......ఆలోచనాభారంతో క్రుంగిపోతూ ఊళ్ళో కెళ్ళాడు.

"ఈవర్షంలో రోగిని ఎలా తీసుకెళ్తావ్?...చినుకు పడితే మనిషి చేతికి చిక్కుతుందిరా?" అన్నాడు కోటి కులస్థుడు. ఈ ప్రయత్నం విఫలం కావటంతో వీరాస్వామి డాక్టరును తీసుకురావటానికి నిశ్చయించుకున్నాడు.

దగ్గటానికికూడ ఓపికనశించి కళ్ళు మూతలుపడి పోయి యమయాతనపడుతున్న తల్లి కేసి ఓమారుచూసి, విసవిస నారాయణరావు ఇంటికేసి నడిచాడు.

యాభైరూపాయి లిస్తూ నారాయణరావుగారు "ఈ తెల్ల కాగితంపై సంతకం చేసిపోరా" అన్నాడు.

"ప్రానోటా దొరా....మంచిదేలెండి....అసలు నే నే వ్రాద్దామనుకున్నాను" అన్నాడు.

"ప్రానోటు కాదు లేరా?...ఎన్ని బాకీలు...గుర్తు కోసం ఈ సంతకం చేయించుకున్నానులే" అన్నాడు. రావుగారు.

సంతకం చేసి వీరాస్వామి మోకాళ్ళ లోతు బురదలో నడిచి పట్నంపోయి, ఇద్దరు ముగ్గురు డాక్టర్లను విచారించాడు. ఒకడాక్టరు 'టాక్సీ' పిలిపిస్తే వస్తానన్నాడు: టాక్సీవాడు, రోడ్డులేని గ్రామం, వర్షం కాబట్టి రానుపోను యాభైరూపాయి లిమ్మన్నాడు. అందు కంగీకరించాడు కాని, డబ్బు చేతిలో వెయ్యనిదే డాక్టరు బయలుదేరడని సంకోచించి డబ్బుకోసం తిరిగి గ్రామానికి ప్రయాణమయ్యాడు.

ఊళ్ళో అడుగుపెట్టి సరాసరి నారాయణరావు గారింటికి వెళ్ళాడు. నారాయణరావుగారు చుట్టకాలుస్తూ పడకకుర్చీలో పడుకొని ముచ్చటిస్తున్నాడు. వీరాస్వామిని చూడగానే...

"ఏమిట్రా? ఇంకా డబ్బు కావాలా?" ప్రశ్నించాడు...తలఊగించి "అవునుదొరా...ఈసారి పెద్ద మొత్తం కావాలండీ...పొలం తాకట్టుపెట్టుకొని..." అంటూవుండగానే నారాయణరావుగా రందుకొని "ఛీ ఛీ అవేం మాటల్రా! ఈపాటిదానికేనా?" అన్నాడు. ఆపైన కొద్దిసంభాషణ జరిగింది. దానిని పురస్కరించుకొని నారాయణరావుగారన్నాలు "సరే నీ ఇష్టమొచ్చినట్లే కానియ్య. ఇప్పుడెంత కావాలి నీకు?" "మూడు వందలండీ" "అంత లేదులే. రెండువందలున్నాయ్ తీసుకో!" అని వీరాస్వామి చేతిలో పెట్టి "దీనితో సరిపోయింది" అన్నాడు.

సరిపోవట మేమిటనుకున్నాడు వీరయ్య. కాని ఆలోచనకు వ్యవధి లేదు. మరణశయ్యపైనున్న తల్లి దీనదృశ్యం పదేపదే గోచరిస్తోంది. తల్లి దగ్గుతూన్న దృశ్యం మనస్సులో కలుక్కుమంటూంటే గడియలుగడవటం దుర్ఘటం కాసాగింది. ఓ మారు తల్లిని చూసిపోదామని ఇల్లు చేరాడు.

"ఇల్లంతా చీకటిగా ఉంది. మృత్యుప్రశాంతత ఆవరించింది. పగలంతా వర్షం కురవటంచేత త్వరగా చీకటిపడింది. మనిషివచ్చిన అలికిడి విని కొలిమిపొయ్యలో పడుకున్న కుక్క అతనికేసి చూసింది. వీరాస్వామి 'అవ్వాళ్ళో వున్న దిక్కంతం తేవా' అని బావురుమన్నాడు. ఆతురతతో దీపంవెలిగించి, మంచంపైనున్న తల్లిని చూశాడు. కళ్ళు చెదరిపోయినాయి.

పక్కబట్టలన్నీ రక్తవర్ణములై పోయినాయి. నెత్తురు మడుగులో తలవాల్చుకొని, మూర్ఛితయై వున్నట్లు కన్పించుతున్న తల్లికన్నులు శాశ్వతంగా మూసుకున్నాయి. క్షయవ్యాధి పీడితురాలై రక్తవమనం చేసికొని పాలిపోయి పసుపు పచ్చగావున్న తల్లి అరచేతిని స్పృశించాడు. చల్లగావుంది. శరీరమంతా తడిమిచూశాడు. బిరుసుకుపోతూన్న శవాన్ని చూసి ఉలిక్కిపడ్డాడు. భౌతిక దేహపు కార్కశ్యానికి చిహ్నంగా మిగిలిందా శవం. తల్లిపైబడి భోరున ఏడ్చాడు.

రెండవరోజు శవానికి దహనసంస్కారాలు జరిగాయి. పదిహేనురోజులకు పెద్దదినం పెట్టారు. పదిలో కహాసుల పేరిట ఇవాళోకమహోత్సవాలు సుష్టుగా భోంచేశారు, ఆ పాక్షికదినంరోజు. అందరూ పరామర్శించారు. వీరాస్వామిని అందరితో పాటుగా నారాయణరావుగారూ రెండు అనునయవాక్యాలు పలికి,

"ఏమిరా వీరయ్యా? మరి బాకీసంగతేం చేశావురా?"అన్నాడు పకుపకూ ఏ జేలా... "తీర్చుతాను దొరా...ఒక సంవత్సరం ఓపికపట్టండి. వడ్డీతో సహా తీర్చుకుంటాను" అన్నాడు ప్రాధేయపూర్వకంగా.

"సంవత్సరం ఆగితే ఎలా? ఇప్పటికే రెండు వేలు చిల్లరయి మూడు కావస్తోంటే" వీరాస్వామి స్తంభించిపోయ్యాడు. భృకుటి కుంచిస్తూ వినమ్రుడై తగ్గుస్థాయిలో పలికాడు. "సరిగా మాసండిదొరా! నేను తీసుకున్న బాకీ వడ్డీతో సహా వెయ్యిరూపాయిలు కాదు." అన్నాడు.

"అయితే నేను అబద్ధమాడుతున్నానంటావా?" అన్నాడు కృత్రిమమైన చిరునవ్వుతో. అనూహ్యమైన ఈ సన్నివేశం, సంభాషణలు దిగ్భ్రాంతి చెందించాయి. వీరయ్య కొద్దిగా ఉద్రేకపడ్డాడు. పొంగివస్తూన్న ఉద్వేగాన్ని అణచుకుంటూ,

"సరిగా మాసండిదొరలు.......మరిచిపోయ్యుంటారు" అన్నాడు దీనంగా, వ్యవహారసఖ్యం పురస్కరించుకొని.

"అంతేరా! తీసుకో నేప్పుడుండే బుద్ధి, ఇచ్చేటప్పుడుంటుందా?...నెనవలు...అవసరమైతే కాళ్ళావేళ్ళపడతారు. అవసరం తీరిపోయినవాత, ఈకూతలట్రా...ఏ పెద్దమనిషి చెప్తాడో చెప్పమను" అంటూ ఆనోటు పెద్దమనుష్యుల ముందు విసిరాడు.

ఒక పెద్దమనిషి నోటు పరీక్షించసాగాడు. అతడి నుద్దేశించి "పెద్దగా చదవయ్యా...ఇందులో దాపరికం ఏముంది...కళ్ళకు రొక్కం, ఇరవై అయిదు వందలు"అన్నాడు వేలల్లో చెపితే ఇంపుగావుంటదని నారాయణరావు. నారాయణరావుగారిమాట శిరసావహించి, ఆ పెద్దమనిషి బిగ్గరగా చదువనారంభించాడు.

ఆసా ఫలానా సంవత్సరం మొదలుకొని...దినాహానిమిత్తమై తీసుకున్నరొక్కం (రూ. 1400) పద్నాల్గు వందరూపాయలు, అక్షరాలా అంటూ చదువసాగడు. నోటు చదవటం పూర్తయింది.

"మీరైనా చెప్పండయ్యా..వడ్డీతో సహా మూడు వేలరూపాయిలు కావటం లేదటయ్యా" పెద్దమనుషుల గోష్ఠిని ప్రశ్నించాడు నారాయణరావు.

ఒక పెద్దమనిషి—"ఇన్ని వందలు పుచ్చుకోటాని నీసంపాదనంతా ఏమైపోయిందిరా వీరయ్యా"అని ఓ మాట అర్థోక్తిలో పలికి "అయినా ఇచ్చింది మీరు పుచ్చుకొన్నది వారు.. మధ్యలో మేం మేమి చెప్పగలం!" అంటూ వెనక పీకేసినట్లు నిష్క్రమించాడు. పెద్దలందరూ జారుకున్నారు.

"మీరు న్యాయం చెప్పకపోతే కోర్టు లేదా? సాక్షులు లేరా? ఈ విషయం అక్కడే తేల్చుకుంటాను" అంటూ నారాయణరావు కొరకొర మాడుకుంటూ వెళ్ళిపోయ్యాడు.

అందరూ వెళ్ళిపోయ్యాక, వీరాస్వామి కాలిపోయిన కొలిమి బూడిదపై చతికిలబడ్డాడు. శూన్యంలోకి చూస్తూ గత జీవితాన్ని ఒకసారి నెమరువేసుకున్నాడు. సమ్మెటపై చెమట ధారపోసిన డబ్బంతా ఆ బూడిదలో ఇంకిపోయినట్లు అనుభూతి కలిగింది. తల్లిదండ్రి అనాలోచితంగా గుర్తుకొచ్చి కుమిలిపోయ్యాడు. ఆనందంలో సుఖంగా గడుపవలసిన ఈ వయసులో తన పెన్నిభాగాలు అవహించాయో, శోకం ముకొంటూండగనే, నిద్రాదేవత ఆవేశించింది. రెండవ రోజు ఉదయం ఊళ్ళోకెళ్ళి పదిమందితో చెప్పుకున్నాడు. చెలువుగట్టిన చింతమ్రాను క్రింద కూర్చొని "నెబ్బు దాచినప్పుడు గాని తీసుకున్నప్పుడు గాని మాకు తెలియపర్చావా? ఇప్పుడు నన్ను అన్యాయం చేశాడంటే, లాభం ఏముంది వీరయ్యా...అసలు ఇంత రాద్ధాంతం జరుగుతుందని మొదటనే అనుకున్నాం. ఆపాలం నీకు దక్కుతుందని నమ్మకం లేదు" అన్నారు.

"నారాయణరావు ఆపొలమంతా అన్యాయంగా సంపాదించినదేగా" అన్నాడోక వృద్ధుడు.

"నోటుమీద నీసంతకంవుండగా మనం చేయగలిగేదేదీ లేదు వీరయ్యా!...అనుభవించక తప్పదు...అతన్ని నమ్మిమోసపోయింది నీ ఒక్కడివే కాదుగా" అంటూ పొన్నుకర్రలు చేతబట్టి సమావేశం ముగించారు.

మూడువారాలు తిరిగేలోగా, వీరాస్వామికి "సమన్లు" అందాయి. కోర్టుకు హాజరయ్యాడు. తనతరపున ప్లీడర్ని పెట్టటానికి చాలినంత డబ్బు లేకపోయింది. న్యాయవాదిముందు, తన నిజాయితీ, అమాయకత్వం నిలువలేకపోయింది. వాస్తవపరిస్థితులు వీరాస్వామి ఏకరువు పెట్టుకోటానికి అవకాశం లేకపోయింది. చట్టం ప్రకారం నారాయణరావుకు న్యాయం చేకూరింది. వ్రాతపూర్వకమైన రుజువున్న కారణం చేత వీరాస్వామికున్న రెండెకరాల చెక్క బాకీక్రింద చెల్లిపోయింది. చాటున అన్యాయం, అక్రమముని వాదించినవారెవ్వరూ, ఇప్పుడు సాక్ష్యంచెప్పలేదు.

నారాయణరావుగారి నిజాయితీ, ఉదారబుద్ధిని గూర్చి ప్రశంసించిన వీరయ్య తనఅభిప్రాయాన్ని మార్చుకున్నాడు. 'నా తిక్కకుర్రాడిని పూజించే వాడు ద్రోహం తలపెడతాడా? కానీ...ఇప్పుడు నుంచుకుపోయిందేమోనే!' అనుకున్నాడు. పెద్దమనిషి ఊబిలోకి దించుకొని చిరునవ్వులు నవ్వుతూ తనను ఎంత మోసగించాడో గ్రహించి, తనకర్తవ్యమేమిటి? ఇలా ఏడుస్తూ కూర్చోవలసిందేనా? అని ప్రశ్నించుకున్నాడు.

ఏమీ తోచటం లేదు. తన పరిస్థితికి జాలిపడుతున్నవాళ్లు ఒక్కరూ లేరు. ఓదార్చేవాళ్ళు అంతకన్నా శూన్యం. సమాజం, ఎందుకింత ఉదాసీనంగా, నిర్దయతో ప్రవర్తిస్తోందో తెలియక తికమకపడ్డాడు. ఈ క్లిష్టపరిస్థితులలో కన్నీరు తుడవటానికి, కట్టుకున్న పెళ్ళాంకూడ చెంతలేదు.

ఈ భావన కలగటంతో కులస్థులను ముగ్గుర్ని అత్తవారింటికి పంపాడు. భార్యరాలేదు. పైగా అత్తవారు పంపిన సందేశం హృదయాంతరాళంలోకి దూసుకుపోయి, అమాయికహృదయాన్ని విక్షిప్తం చేసింది. "ఇలా వాకిలి తొక్కుకుపోయినా సిగ్గులేదు. అయ్యకు పెళ్లాం కావాలటనా? ముఖానికి......బంగారంలాంటి నా తల్లిని క్షయరోగంవున్న ఆ సంబంధానికిచ్చి, దాని నెత్తిన నిప్పులు పోశాం. వారు నూరైనా, నూరు నూరైనా, నా కూతురు నేను బ్రతికివుండగా ఆ కొంపలో అడుగుపెట్టదు" అని ఆ పెద్దమనుషులతో అన్నది.

ఈమాటలు, వీరయ్య చెవుల్లో ప్రతిక్షణం సమ్మెటపోటులా, గింగురు మనసాగాయి. హృదయంలో భీషణమైన అగ్నిజ్వాలలు లేచి పొగలు కక్కుతున్నాయి. నారాయణరావు చర్యతో హతాశుడై జీవితంలో విసుగెత్తినవీరయ్యకు ఈ మాటలు గొడ్డలిపెట్టులా తగిలాయి. తొలిసారిగా మీసంపై చెయ్యివేసుకొని, ఇల్లు ప్రతిధ్వనించేలా వికటాట్టహాసం చేశాడు. సమ్మెట చేతబట్టి ఖాళీగానున్న కొలిమి దిమ్మపై రెండుపోట్లు చరిచాడు. పళ్ళు పటపటా కొరికాడు.

సమాజం ఒక్కొక వ్యక్తిని నిర్వచించేప్పుడు, హంతకుడు, చోరుడు, వ్యభిచారి అని నిర్ణయిస్తుంది. వాస్తవానికి జన్మతః హంతకుడుగా, చోరుడుగా ఎవ్వడూ పుట్టడు. అందరిలోనూ నీచత్వం, క్రౌర్యం, ప్రతీకారభావం, ఈర్ష్య, దొంగబుద్ధి మొదలైన ప్రవృత్తులు సహజంగా వుంటూంటాయి. అవకాశమున్నప్పుడు అవకాశం కల్గినప్పుడు, నిగ్రహంనశించినప్పుడూ వాటికవే బహిర్గతమౌతూంటాయి. బహిర్గతమైన తరువాత, ఆ ప్రవృత్తికి ప్రతిమానవుడూ సిగ్గుపడతాడు, పశ్చాత్తాపపడతాడు—సంస్కరించుకోవాలనుకుంటాడు కాని వాళ్ళకు చేయూతనిచ్చి సమాజం ఉద్ధరించటానికి సంకల్పించదప్పుడు. ఆ మార్గంనుండి వెనుదిరుగటానికి వీల్లేనప్పుడూ జీవితాంతం, ఆ వ్యక్తి ఆ మార్గంలోనే, సంచరిస్తాడు.

ఇప్పుడు వీరాస్వామిలో అదే భావసంఘర్షణ జరుగుతోంది. నారాయణరావు చేసినద్రోహం, అత్తగారు ఆపాదించిన అవమానం, తీవ్రంగాపని చేశాయి. ఆ అమాయికహృదయంలో అణగారి నిద్రిస్తూన్న ప్రతీకారభావం క్రోధం మొదలైన పాశవికప్రవృత్తులను ఎవరో తట్టిలేపి ఉసికొల్పినట్టయింది. ఆ ఉద్రేకంతోనే సమ్మెట తీసికొని, నరాలలో క్రోధభావం పొంగిపోతూంటే, రెండుదెబ్బలు వేశాడు. ఆ తాత్కాలిక ఉద్రేకాన్ని ఆ రూపేణా ఉపశమింపచేసుకొన్నాడు.

క్షీరసాగరంలో హాలాహల ముద్భవించింది. ప్రతీకారకాంక్ష, కక్ష అతనిహృదయంలో పడగలెత్తి బుసలుకొట్టాయి. సమ్మెట క్రిందికిదించి, అనాలోచితంగా పనికెళ్ళాడు.

తల్లి రూపం కన్పించింది. ఆమె ధరించిన పాత చీరలు, కట్టెపై వేలాడుతున్నాయి. తండ్రి తనకై మిగిల్చిపోయిన కమ్మరిసామాను మూలనపడి జాలిగా చూశాయి. స్మృతిపథంలో తల్లిదండ్రులు కన్పించి, పక్కపై వాలి కుమిలిపొయ్యాడు. 'దిక్కులేనోడ్ని-దరిద్రుణ్ని' అని లోలోన వ్యధచెంది, చెమ్మగిల్లిన కనురెప్పలు తెరిచాడు. ఇల్లంతా బోసికొట్టి, కాపురముంటూ భీతావహంగా ఉంది. మాతృ పితృ భార్యా వియోగం, అతడింతకుపూర్వ మనుభవించిన నిరాశను ద్విగుణీకృతం చేసింది. ఆ నిరాశలోనే ప్రతీకక్ష అంధకారంలో కత్తి మెఱుపులా "కత్తికంటుమీద నెత్తురు బొట్టు"లా ప్రకాశించింది.

ఆందోళనోద్రిక్తుడై నలుమూలలా చూడసాగాడు. బుడ్డిదీపంపొగ రాజుకొని మసిగొట్టుకున్న ఆ మూలకేసి చూశాడు. తండ్రి ఉపయోగించిన పరికరాలు తుప్పుబట్టి వేలాడుతున్నాయి. కొడవలితో ఆ మూటను ఒక్కదెబ్బతో క్రిందకు పడగొట్టాడు. ఇనపశాణాలు, మడ్డుకత్తులు, సుత్తెలు, గొడ్డళ్ళు పిచ్చిపిచ్చివన్నీ ఉన్నాయి. వాటిప్రయోజకత్వం ఈపూట విస్తృతంగా బోధపడసాగింది. ఒక మడ్డుకత్తిని, ఒక గండ్రగొడ్డలిని ఆప్యాయంగా దగ్గరకు తీసికొని భయంకరంగా నవ్వాడు. మెల్లగా కొలిమివైపు నడిచాడు. కొలిమిపొయ్యిలో ముడుచుకొని నిద్రిస్తూన్న కుక్క

ఒళ్ళు దులుపుకొని, చెవులుముడిచి తోకాడించుకొంటూ దగ్గరచేరింది. చేతుల్లో సామాన్లు జారవిడిచి కుక్కను కౌగలించుకొన్నాడు. "అందరూ నా సొమ్ము తిని నా రొమ్ము గుద్దినోళ్ళే...నీ వొక్కదివే మంచోడివిరా" అంటూ రెండుకన్నీటిబొట్లు దానిపైరాల్చాడు. ఆపైన, కుక్కనుతీసికొని, ఎలుకలపాలెం కేసి నడిచాడు.

దివాకరుడు రక్తవర్ణం పూసికొనివస్తున్న నిశాకాంతకుభయపడి, ప్రకృతిమాత ఒడిలో దూరబడ్డాడు. మసకచీకట్లు క్రమ్ముకుంటున్నాయి. ఎలుకలపాలెంలోనున్న ఈతచెట్లు జడలు విరబోసికొని వికృతంగా నిల్చున్నాయి.

ఆ గుడిసెల్లోనుండి వీరయ్య బయటపడ్డాడు. కళ్ళు చింతనిప్పుల్లా ఎఱ్ఱగా మండుకొంటున్నాయి. తూలుకుంటూపోయి వీధిలోపడ్డాడు. మనిషికి అడుగు సరిగా నిలబడటంలేదు. సరాసరిపోయి నారాయణరావుగారింటివద్ద ఆగాడు.

"నారాయణరావున్నాడా?" ప్రశ్నించాడు కనురెప్పలు బలవంతంగా తెరుస్తూ. నారాయణరావు ధర్మపత్నికి ఒళ్ళుమండింది ఆ ఏకవచన ప్రయోగానికి.

"లేరురా—ఏం?—ఎందుకు?" అన్నది.

"ఆ...ఏమి లేదులే...నా ఇల్లు వేలం వేశాడేమోనని...లేడా?" ఆ నోటినుండి వస్తున్న దుర్వాసన భరించలేకపోయిందా ఇల్లాలు.

"లేదు పట్నంపొయ్యారు......రాత్రికొస్తారు" అంది. ఒక్కక్షణం ఆలస్యం చెయ్యక ఇల్లుచేరాడు. కొలిమికి ఊకపోసి నిప్పంటించాడు.

"ఆగొడ్డలి, మడ్డుకత్తి ఇటివ్వరా తమ్ముడూ" అన్నాడు కుక్కకేసిచూస్తూ. చొంగకార్చుకుంటూ, నాలుకచాచుకొని అంతేమానా కూర్చుంది కుక్క.

"అదేట్రా? అట్టామూస్తావ్ గొడ్డలిమ్మంటే.. ఈరోజుతో కొలిమి ఆఖర్రోయ్. రేపటినుంచి నువ్వు సాశ్వతంగా పండుకోరా......నీకే రసిప్పోత" అంటూ గండ్రగొడ్డలి. మడ్డుకత్తి కొలిమిపొయ్యిలో పెట్టి ఎఱ్ఱగా భయావహంగా కాల్చాడు. బయటికితీసి సమ్మెటతో వాటి మొనలు పల్చగా చరిచాడు. సానరాయి తెచ్చి పదును పెడసాగాడు. సానకల్లుమీద పదును పెట్టడంతో, పాదరసంలా మెరవసాగాయి. గొడ్డలి చేతబట్టి అటూ ఇటూ త్రిప్పసాగాడు. తళుక్కు తళుక్కున సానుపదునుమీద మణిలాకాంతులు వెదజిమ్మినవి. గోటిపై పదునుపరీక్షించి సంతృప్తి చెందాడు. ఆసంతృప్తికి తార్కాణంగా భయంకరమైన నవ్వు నవ్వి ఏదో అస్పష్టంగా గొణికి..."కమ్మరి కోటయ్య కొడుకునేకాదు" అని ప్రతిజ్ఞ చేశాడు.

పట్టణంపొయ్యేరోడ్డు ఆ గ్రామంనుంచి రెండుమైళ్ళు. ఇప్పుడాత్రోవంతా బురదతో, రాళ్ళతో కసాటుగా ఉంది. ఊరిబయట చింతలతోపు పట్నంనుంచి తిరిగి రావటానికి, పోవటానికి ప్రతివ్యక్తీ ఆతోపులో అడుగుపెట్టక తప్పదు. శివంపూనినట్లు ఆవేశంతో ఆ గండ్రగొడ్డలి భుజంపైనిడుకొని, బురదలో, వర్షంలో ఆతోపులోకి పరుగెత్తి ఒక చింతమానుపై చేరాడు.

కన్నుపొడుచుకున్నా కనపడనంత అంధకారం నలుమూలలా క్రమ్ముకుంది. పొలాల్లో పోసిన ఎరువు మట్టి మాగిపోయి కుళ్ళుకంపుకొడ్తోంది. వేసవిలో నెఱ్ఱెకొట్టినచేలు నీరుపోసుకుంటున్న శబ్దం అవిరామంగా వినవస్తోంది. ఆహారసేకరణకై సంచరిస్తూన్న పాముకోటిలో పడినకప్ప ఆర్తనాదం వినవస్తోంది. గాలి వీచినప్పుడెల్లా చింతచెట్లనుండి రాలుతున్న లావుపాటి చినుకులు గడుసుదయ్యాలు రాళ్ళువిసిరి, దోబూచులాడుతున్నట్టుగా ఉంది. ఆ దృశ్యం తలచుకుంటేనే రోమాంచితమౌతోంది శరీరం. నానా భీభత్సంగా వుందా చింతలతోపు.

పట్నంనుంచి నారాయణరావుగారు ఇద్దరు ప్రక్కవూరివారితో కలిసి వస్తున్నాడు. ఆ చింతలతోపు చేరగానే "ఇక మాకు సెలవిప్పించండి...ఊళ్ళోకొచ్చాముగా" అంటూ చుట్టలు ఊపరపట్టుకొని వీడ్కోలుచెప్పి ప్రక్కనున్న త్రోవనే వెళ్ళిపొయ్యారు వాళ్ళిద్దరూ.

నిర్మనుష్యనిశీథం—వర్షం—చలిగాలి...పట్టపగలే భీతిగొలిపే ఆ తావులో అడుగుపెట్టాలంటే నారాయణరావుగారికి కాలుసాగలేదు. వెనుక ఎవ్వరైనా వస్తున్నారేమోనని ఆ చింతచెట్టుక్రింద నిల్చుని ఆశాపూరిత దృక్కులు బరపాడు ఆ నిశీథంలోకి. చెట్టుపైనుండి దూకినశబ్దం విని వులిక్కిపడ్డాడు. ప్రక్కకు తిరిగాడు. కారుమేఘాలను చించుకొని మెఱిసిన మెఱుపుకాంతిలో ఆ వ్యక్తిముఖం, గొడ్డలి స్పష్టంగా చూసి "వీరయ్యా" అని పరుగెత్తసాగాడు. ప్రళయకాలరుద్రుడై విసిరాడు గండ్రగొడ్డలి వీరయ్య. ...బురదలోపడి విలవిలా తన్నుకున్నదా శవం.

వీరయ్యకు బేడీలు తగిలించారు. కోర్టులో విచారణ జరిగింది. హంతకుడు నేరాన్ని అంగీకరించలేదు. వీరయ్యప్రతిపక్షానికి సాక్ష్యం చెప్పటానికి సిద్ధమైన వారికొక సందేహం కల్గింది ఒకవేళ వీరయ్య జైలునుండి తిరిగివస్తే ఎలా అని తటపటాయించి సర్దుకున్నారు.

ఎలాగో మరణశిక్ష తప్పి ఇరవై సంవత్సరాల కారాగార వాసం విధించబడింది. ఆ ఇరవై సంవత్సరాల శిక్ష జైలు లోనే వీరయ్య తీసుకున్న చర్యలో ఐదుసంవత్సరాలు పొడిగింపబడింది.

వీరాస్వామి, భూస్వామి నారాయణరావు పట్లదుర్మార్గంగా ప్రవర్తించాడు. అమానుషకృత్యం చేశాడు.

కాని నారాయణరావు స్వేచ్ఛగా బ్రతికివున్న రోజుల్లో అన్యాయంగా అక్రమంగా ప్రవర్తించి, అమాయకులను ఏదో నేరంలో ఇరికించి, దొంగ ప్రోనోటులు పుట్టించి వారి ఆస్తిపాస్తులు తనవశం చేసుకున్నాడు. అయితే వీరాస్వామిలా ఎవ్వరిపైనా క్రౌర్యం చూపలేదు. కలంకాగితంతో కోర్టుద్వారా పనులు చేయించుకొన్నాడు. నారాయణరావులో ఆ ప్రశాంతత, గంభీరత పిరికితనం కావచ్చు...ఆత్మసంయమనం కావచ్చు.

దుర్మార్గంజరగకుండా చూడటం, అపరాధిని శిక్షించటం బాగానే వుంది. న్యాయశాస్త్రరీత్యా చట్టం ప్రకారం వీరాస్వామిని కొన్ని దశాబ్దాలతరబడి కారాగారంలో నిర్బంధించారు. కఠినదండన విధించారు. నున్నగా తలగొరిగించారు. చాలీచాలని గళ్ల చొక్కాలు వికారంగా తొడిగారు. గానుగ లాగించారు. ఎన్ని విధాల అవమానం చెయ్యటానికి సాధ్యపడుతుందో అన్ని విధాలా 'మానభంగం' చేశారు. అపరాధిని శిక్షించటం కోసం ఇన్ని మార్గాలు సృష్టించినా ఆశించిన ఫలితం కలగలేదు...శిక్షద్వారా భావపరివర్తన కలగలేదు. పైగా వీటన్నిటికి ఫలితంగా ఆ దుర్మార్గపు చేష్టలు, హత్య చెయ్యటానికి కావలసిన మూర్ఖత్వం, కసి, ద్విగుణీకృతమై జీర్ణించుకుపోయాయి. ఈ మానసిక ప్రవృత్తులు "ఈ బ్రతికి ప్రయోజనం లేదనే నిరాశ"తో పెనవేసుకొనిపోయి పరాకాష్ఠనందుకున్నాయి. ఆ పరిస్థితుల్లో నే వీరాస్వామి జైలరును హత్య చెయ్యటానికి ప్రయత్నించాడు.

వయస్సొచ్చినతరువాత జీవితమంతా ఖైదీగా గడిపివేశాడు. అన్ని విధాలా పూర్తిగా భ్రష్టుడైపోయిన తరువాత స్వేచ్ఛగా విడుదలచెయ్యబడ్డాడు ఆ దిక్కుమాలిన స్వతంత్రానికి.

* * * *

రెండో ఆట సినిమా విడిచిపెట్టే వేళ కావస్తోంది. ఖాళీరిక్షాలు రోడ్డుపక్కన లాగి ముడుచుకొని వాటిల్లోనే పడుకున్నారు రిక్షావాళ్ళు. ఇద్దరు స్త్రీలు చక్కగా అలంకరించుకొని రోడ్డుమలుపులో ఎవరి కోసమో నిరీక్షిస్తున్నారు.

'సుంకాగ్రౌండ్స్' దగ్గరనున్న లైటు అరుగుపై వీరాస్వామి తప్పతాగిపడి వున్నాడు. కోకిలస్వరమైన ఒక వనిత చెంతనే రాగాలాపన చేస్తోంది. దుఃఖితస్వరాన సింహాద్రి ఒక చేతితో వీరాస్వామిని గట్టిగా రెక్క జబ్బకవు మడిచిపట్టుకొని ఆమెను ఓదార్చుతున్నాడు. నలుగురూ పోగయ్యారు. ఒకవ్యక్తి స్వార్థరహితుడై పరుగెత్తికొనిపోయి పోలీసులను ప్రవేశపెట్టాడు.

"ఒక్క చేబా తెంచిందా" ప్రశ్నించాడు పోలీసు.

"అవునండీ ... ఒక్క గొలుసేనండీ...అంతలో నే నాకు మెలకువవచ్చి పెద్దగా అరిచానండీ...ఆ అరుపుకు మావారులేచి వెంబడి పడ్డారండీ..." ఏడుస్తూనే సమాధానమిచ్చింది.

"ఇప్పుడేదీ సొమ్ము?" అన్నాడు పోలీసు.

"ఇదుగోనండి" అని తెగిపోయిన ఓ కంఠహారాన్ని చూపించాడు సింహాద్రి.

"సరే నీ పేరు?"

"నా పేరు రామారావండి" వినయంగా చెప్పాడు సింహాద్రి.

"నీ భార్య పేరు?"

"సత్యవతి" జవాబిచ్చింది ఆ వనిత తల ఆడించుకుంటూ. ఇంకా 'వీరాస్వామి'ని వెంబడించిన ముగ్గురు పేర్లు 'నోట్' చేసికొని మీరంతా రేపు తాలూకా ఆఫీసులో హాజరుకండి" అని ఆదేశించి 'వీరాస్వామి' చేతికి బేడీలు తగిలించారు పోలీసులు.

జిల్లాకోర్టు ఎదుటనున్న అధికారప్రాంగణంలో అడుగుపెట్టటంతో "అమ్మయ్య" అన్నట్టు ఒక నిట్టూర్పు విడిచాడు వీరాస్వామి. జన్మభూమిలో అడుగుపెట్టి ఒక్కొక్క చీకటికొట్టు దాటుతుంటే ఒక ఖైదీ ఇనుపచువ్వలమధ్యగా తలదూర్చి "నీయంగ, నీగంజి బొచ్చ ఎదురుచూస్తునాయి రోయి" అని స్వాగతం పలికాడు. కిర్రున ఒక ఇనుపచువ్వల గేటుతీసి, లోపల ప్రవేశపెట్టారు వీరాస్వామిని. ఆనందాశ్రువుల్లా రెండు కన్నీటిబొట్లు అనుష్కవనంపై జారాయి. కాళ్లు తేలిపోతున్నాయి. గుండెలో పోటుగావుండి బాధగా నేలపై కొరిగాడు...

సుప్రభాతానికి విముఖత్వం చూపుతూ జైలు గోడలో దూరింది సుకుమారంగా. జూదరులూ, చోరులూ, త్రాగుబోతులూ, కొట్లు ఖాళీచేస్తున్నారు. విచారణకై హాజరుపరచవలసిన ఖైదీలను ఆతుర్తపరుస్తూ వార్డెన్ 'వీరాస్వామి' గదిలోకి తొంగిచూశాడు.

వీరాస్వామి అర్ధనిమీలిత నేత్రాలతో నిశ్చలంగా చూస్తున్నాడు. అచంచలంగావున్న ఆ ఘాతుక దేహపు కనురెప్పలు ఎంతసేపటికీ మూతపడకపోవటం చూసి "అమ్మో" అని గావుకేక పెట్టి పరుగెత్తాడు వార్డెన్.

'సైరను' లేచి పెద్దగా అవులించి, మళ్ళీ పడుకుంది.

గయశాసనము జయశాసన మెట్లు?

శ్రీ కె. హెచ్. వి. శర్మ

రాయల గయశాసనమునుగూర్చి చర్చ ఇప్పటికే చాల పెరిగినది. పరిశోధనరంగమున ననేక పండితుల, విమర్శకుల దృక్కుల నాకర్షించి గయలో దొరకిన తదితర శాసనముల సాహచర్యమున నిదికూడ నట్టి యాత్రికుల శాసనము (Pilgrims record) అని చాల మంది యభిప్రాయమైయుండగా, డాక్టరు వెంకటరమణయ్యగారు దీని కితరశాసనములతో ప్రమేయము లేదనియు అందులో చెప్పబడిన ట్లిది విజయశాసనమే అనుచున్నారు. తదనుగుణముగ ఆగస్టు సంచికలో నేను చేసిన ఆక్షేపణల నన్నింటిని ఖండించి మరల అక్టోబరు సంచికలో "రాయల గయశాసనము జయశాసనమే"— అని సిద్ధాంతీకరించిరి. వారు ప్రతిపాదించిన సిద్ధాంతములోగల కొన్ని సందేహములను తెలిసికొనుటకే మరల ఈ వ్యాసము వ్రాయుచున్నాను.

వారు రాయల గయాశాసనము విజయశాసనమే గాని యన్యము గాదని నిరూపించగల ప్రబల సాక్ష్యము శాసనమందే కానవచ్చుచున్నదని ఇట్లు చెప్పిరి. "శాసనముయొక్క చివరిభాగము రెండు చీలికలుగ విభజింపబడియున్నది. ఎడమప్రక్క చీలికయందు 'వరనందన బాసదప్పువరగండాంకా' యను పద్యపాదము లైదు చిన్న పంక్తులుగ నొకదానిక్రింద నింకొకటి చెక్కబడినవి. కుడిప్రక్క 'యీశాసనము ముక్కతిమ్మయ్య వ్రాసెను' అను వాక్యము ఎడమప్రక్క చీలికవలె నైదుపంక్తులుగ చెక్కబడియున్నది. (అచ్యుతరాయల గయశాసనమందు కూడ ఇట్లే చీలికలుగ విభజింపబడి చెరియొకప్రక్క పంక్తులు చెక్కబడి కలవు.) ఈ రెండు చీలికలనడుమ ఆయుధపాణులయిన పురుషులు ముగ్గురు నిలిచియుండునట్లు చెక్కబడియుండు శిల్పమొక్కటి కానవచ్చుచున్నది. ఆ ముగ్గురిలోను మధ్యనిలిచియున్న పురుషుడు దీర్ఘకాయుడు. ఖడ్గముతోడి దక్షిణహస్తమును శిరస్సుపైకెత్తి కట్టెదుట తనకభిముఖుడై నిలిచి యాయుధపాణియై యెదిరించుచున్న ప్రతివీరు నొక్కని వ్రేయ నంకించుచున్నాడు. తక్కినవారు మధ్య నిలిచియుండు నా యోధుని పిరుద నాతనికి బాసటగ కుడిచేతఖడ్గముతో లేక యట్టి యాయుధముతో పూని నిలిచియున్నారు. ఈ శిల్పము మనపూర్వికులు యుద్ధక్షేత్రములందు నెలకొల్పు వీరశిలాఫలకములవంటిది."— అని డాక్టరు రమణయ్యగారు కృష్ణరాయల గయశాసనమును వీరకల్లు (Herostone) గా నిర్ధారణచేసినారు. సుప్రసిద్ధ శాసనపరిశోధకులగు డాక్టరు రమణయ్యగారు విజయశాసన వీరగల్లులకు గల భేదమును గమనించకుండుట కడుశోచనీయము. మాన ప్రాణసంరక్షణార్థమై వీరులు యుద్ధములలో ప్రతిపక్షుల నెదిర్చి ధైర్యసాహసములతో పోరాడి మృతినొందినవారి స్మారకార్థ మెత్తించెడి శాసనములను 'వీరశిలాఫలకము' లందురు. శాసనపరిశోధకుల పరిభాషలో వీటికి "హీరోస్టోన్స్" అని పేరు. ఇట్టి శిలాఫలకములపై[1] చిత్రములు కొన్ని వరుసలుగ చెక్కబడి, ఆ వరుసలమధ్య శాసనాక్షరములు లిఖింపబడియుండును. యుద్ధములలో మరణించినవారికి స్వర్గము లభించును. "హతోవా ప్రాప్స్యసి స్వర్గం జిత్వావా భోక్ష్యసే మహీమ్" అనుగీతావాక్యము ననుసరించి ఈ వీరశిలాఫలకముల యుపరిభాగమున సామాన్యముగ నీక్రింది శ్లోకము చెక్కబడియుండును.

"జితేన లభ్యతే లక్ష్మీః మృతేనాపి సురాంగనా,
క్షణవిధ్వంసినీ కాయే కా చింతా మరణే రణే"—

ఈ అర్థమునే సూచించు చిత్రములు సింహాసనమునందున్న దేవేంద్రుడు, అప్సరసలు మున్నగునవి ఆ శిలాఫలకముల పైవరుసలలోను; శిరస్త్రాణములు ధరించిన యోధులు కత్తులు, కటారులతో బాహాబాహి గాని, హస్త్యశ్వాది వాహనములపై గాని పోరాడుచున్నట్లు క్రిందివరుసలలోను చిత్రింపబడియుండును. ఇట్టి శాస

1. (i) గోవా వీరగల్లు :—భారతి పంచమసంపుటము, ద్వితీయభాగము (విభవసంవత్సర శ్రావణమాసము) పేజి 826 (ii) Three Herostones from Kaikini; Archaelogy of Karnatak by R.S. Panchamukhi, page 34. etc.

సనములలో నా వీరుని జయాపజయములతో పని లేదు. ధైర్యసాహసములతో ప్రతిపక్షుల నెదిర్చి పోరాడి మృతినొందుటయే ప్రధానము. మృతినొందిన వీరుని పేరు, అతని సాహసకార్యము తప్పక యుండుండి తీర వలెను. గయాశాసనమున కృష్ణరాయల పేరు తప్ప (పాపము శమించుగాక!) మరి ఏ వీరుని పేరును లేకుండుట యెంత అనుచితమో యూహింపుడు.

నేనా శిల్పము మహిషాసురమర్దినివలె కాన్పించుచున్నదనుటకు కారణములు.

"నవయౌవన సంపన్నాం సర్వాభరణభూషితాం,
సుచారు దశనాం తద్వత్ పీనోన్నత పయోధరాం.
త్రిభంగస్థాన సంస్థానాం మహిషాసురమర్దనీం,
మృణాలాయత సంస్పర్శ దశబాహు సమన్వితాం.
త్రిశూలం దక్షిణే పాణౌ ఖడ్గం చక్రం క్రమా దధః,
తీక్ష్ణబాణం తథాశక్తిం దక్షిణే సన్నివేశయేత్.
ఖేటకం పూర్ణచాపంచ పాశ మంకుశ మేవ చ,
ఘంటాం వా పరశుం వాపి వామతః సన్నివేశయేత్.
అధస్తా న్మహిషం తద్వ ద్విశిరస్కం ప్రదర్శయేత్."

అను వర్ణనల ననుసరించి ఆ శిల్పములోని విగ్రహమునకు దశభుజములు, త్రిశూల, ఖడ్గ, చక్ర, శక్తులు దక్షిణ హస్తములలోను, ఖేటక, పూర్ణచాప, పాశాంకుశములు వామహస్తములలోను, దక్షిణపాదము క్రింద శిరస్సనొకటి కాన్పించుట బట్టి నేనట్లూహించితిని. వారు మరల స్పష్టముగ ప్రకటించిన ప్రతిబింబములో నే రెండవవైపు (యీశాసనము ముక్కు తిమ్మయ వ్రాసెను అను ప్రక్క) ముంజేతుల కాభరణములుగల మృణాలాయతహస్తములు నాలుగు స్పష్టముగ కాన్పించుచున్నవి. అందు ఖేటక, పూర్ణచాపములతో గల హస్తములు ఊర్ధ్వముఖముగను పాశాంకుశములతో గూడిన హస్తము లధోముఖముగను చిత్రించబడి, మొత్తము విగ్రహమునకు అష్టభుజము లుండినట్లు రుజువు చేయుచున్నవి.

"సుకృతార్థము చేసిన తీర్థయాత్రను ప్రకటించుటయే ఈశాసనోద్దేశమైన యెడల కత్తులు కటార్లతో యుద్ధముచేయు శిల్పముతో నేమిపని?"—అని ప్రశ్నించినారు. మహిషాసురవధలో దుర్గకు కత్తులు కటార్లు మొదలగు ఆయుధములతో గాక మరి దేనితో పని?— "అట్లయినను అది రాయల జైత్రయాత్రను సూచించునే కాని తీర్థయాత్రను సూచింపదు. దుర్గాదేవి యుద్ధమున కధిదేవత—పూర్వము విజయనగర చక్రవర్తులేమి తక్కిన హిందూభూపాలురేమి శరన్నవరాత్రోత్సవములు జరిపి యుద్ధయాత్రలు వెడలువారు."—అంటే ఆశ్వీజ శుద్ధదశమి (విజయదశమి) నాడు దుర్గాదేవిని పూజించి కృష్ణదేవరాయలు, జైత్రయాత్రకు బయలుదేరియుండవలెనని గదా వారి యభిప్రాయము. కాని ఈశాసనకాలము ఆషాఢ బహుళత్రయోదశి మంగళవారమని అందేగలదు. కావున ఇదియు సరియైనది కాదు.

ఈశాసనము వ్రాయించిన ముక్కు తిమ్మన తన పారిజాతాపహరణములో—

"తిమ్మయామాత్యుండు శివపరాధీనమతి యు
ఘోరశివగురుశిష్యుండును"—

అని స్పష్టముగ చెప్పుకొనినాడు. పెద్దనవలె గాక నితడు స్వమతమునందు మిక్కిలి పట్టుదల కలవాడు. కనుక నే తీర్థయాత్రకై గయకరిగి యందు తాను వేయించిన శాసనముపై మహిషాసురమర్దని శిల్పమునుగూడ గయ వద్ద చెక్కించియుండును. మరియు శాసనములను అందుండు శిల్పములనుబట్టి అన్వయించుట సర్వత్ర కుదరదు. ప్రస్తుతకాలములో చక్కటి శాసనశిలలను మనవారెట్లు ఇండ్లకు, కట్టడములకు నుపయోగించుచుండిరో అట్లే వారి యవసరార్థ మిదివరలో శిల్పము చెక్కబడిన శిలలపై పూర్వులు శాసనములు చెక్కించుట కూడగలదు. అంతమాత్రమున ఆ రెండింటికి సంబంధముండెనని నిశ్చయించుటకు వీలుపడదు. ఈ శిలాఫలకములో శాసనాక్షరములు లోనికిని, శిల్పము పైకిని చెక్కబడియుండుటచే శాసనమునకై తీసిన ప్రతిబింబములో శిల్పము పూర్తిగా రాదు. దానిని ప్రత్యేకముగ ఫొటో తీసి పరిశీలించవలెను. ఇట్లు అస్పష్టమగు శిల్పము నాధారముగ వారు చేసిన సిద్ధాంతము సరియైనది కాదు.

కృష్ణరాయల శాసనముతో బాటు గయాక్షేత్రమున దొరికిన మిగత మూడు శాసనములు నా వాదమున కనుకూలింపవనియు వాని ప్రస్తావనే అనవసరమనియు డాక్టర్ రమణయ్యగారనిరి. మొదటి రెండు - అనగా కాకతి ప్రతాపరుద్రుని నాటిది, హొయసళ వీరనారసింగదేవుని నాటిది శాసన పరిశోధకుల పరిభాషలో "ప్రైవేటు" శాసనము లనిరి. నిజమునకు ఆ పరిభాషలోనే గయ మొదలగు సుప్రసిద్ధ పుణ్యక్షేత్రములందు గల శాసనములకు యాత్రికుల శాసనములు (Pilgrim's records) అని పేరిడి చరిత్రకారు లెవ్వరు నంతగా ప్రాధాన్య మివ్వరు. కారణము యాత్రికులకు వాస్తవ చరిత్రాంశములతో పని లేకుండు

టరేమి. రాజు దైవాంశసంభూతుడు; అతనిరాజ్యము లోని ప్రజలెవరైనా యెక్కడైనా దానధర్మాది పుణ్యకృత్యము లాదరించునపుడు "రాజా రాజా స పితా మాతా ప్రజానాం మేవ నిశ్చయః"—అనునూక్తి ననుసరించి యాతనికి గూడ కొంత పుణ్యము వంటగట్టుటకే వారు వేయించిన శాసనములలోను రాజులను పేర్కొందురు. కనుకనే మన శాసనములలో నూటికి తొంబది తొమ్మిదింట ఆయాశాసనములతో రాజుల కేమియు ప్రమేయము లేకుండినను వారిని పేర్కొనుట. అట్లే తీర్థయాత్రకై యరిగిన గౌరి శాసనములో కాకతి ప్రతాపరుద్రుడు, అప్పణ్ణన శాసనములో హొయసళ వీరనారసింగదేవుడు, ముక్కు తిమ్మన్న శాసనములో విజయనగర శ్రీకృష్ణదేవరాయలు, తిమ్మణన్న శాసనములో విజయనగర అచ్యుతదేవరాయలు ఆయాకాలపు రాజులు పేర్కొనబడిరి. ఈ శాసనములను బట్టి ఆయా రాజులచే వారు పంపబడినారో లేదా తమంతట తామే తీర్థయాత్రలకై యరిగి శాసనములు వేయించుతరి ఆచారప్రకార మా యా రాజులను పేర్కొనినారో స్పష్టముగ చెప్పలేము.

"కృష్ణరాయలు తిమ్మనను గయ కంపినమాటకు శాసనమునం దెట్టి యాధారమును లేదు. మఱియు నంది తిమ్మన నియోగిబిడ్డ యని శర్మగారే చెప్పియున్నారు. అతడు మహాకవి. శ్రాద్ధాదికర్మలను సేయించుటగాని, యజమానునకు బ్రత్యామ్నాయముగ చేయుటగాని రాజపురోహితుని నియమితకృత్యము. కావున శ్రీకృష్ణదేవరాయలు దన పితౄళ్ళకు గయాశ్రాద్ధము జరుపవలయునని యుద్దేశపడియుండిన నిజపురోహితుడైన రంగనాథ దీక్షితులనో లేక మఱియొక వైదికునో పంపి నియోగిబిడ్డ నంపియుండడు. తిమ్మనయు నట్లు పోయి యుండజాలడు. కావున, కృష్ణరాయల విజయశాసనమును ధర్మశాసనముగ మార్చవలయునని శర్మగారుచేసిన ప్రయత్న మామోదింపదగినది కాదు. పైగా అందు పితృస్మరణయే లేదు."—అని డాక్టరు రమణయ్యగారు నిరసించిరి. వారు ముక్కు తిమ్మన యొక్కడే గయకువెళ్ళి రాయల పితౄళ్ళకు స్వహస్తములతో శ్రాద్ధాదికర్మలు నిర్వర్తించిన ట్లభిప్రాయపడినట్లున్నారు. ఏ కాలములోనైనా తీర్థయాత్ర అంటే అనను మయిదారుగురికి తక్కువ కాకుండ వెళ్ళరుగదా! (ఆవిషయము హొయసళ నారసింగదేవుని శాసనమునుబట్టి స్పష్టము) కావున ఆ వెళ్ళినవారిలో నిజపురోహితుడైన రంగనాథ దీక్షితులు నుండవచ్చు, లేదా అట్టి విధ్యుక్తకర్మలు జరిపించుటకుగాను వైదిక బ్రాహ్మణులు నుండవచ్చును. కేవల [illegible]గా గయవద్దనుండే బ్రాహ్మణు లేమైవారు? ఆ యాత్రికు లందఱిలో మహాకవి ముక్కు తిమ్మన ప్రధానుడు. మఱియు శాసనము వేయించినవాడు గనుక యాతని పేరుమాత్రము శాసనములో గలదు. "పైగా అందు పితృస్మరణయే లేదు." అని వ్రాసిరి గదా. "ఈశ్వర నరసభూపురందరవర"—అను పద్య పాదములోని ఈశ్వర, నరసానాయకులు కృష్ణరాయల తండ్రి తాతలుగాక మరెవ్వరు?

ఇక అచ్యుతరాయల శాసనమును గూర్చి—"ఇది ధర్మశాసనమని యుండే స్పష్టము గలదు. ధర్మశాసన మనగా మతమునకు సంబంధించినది. ఈ శాసనము నెత్తించినవాడు తిమ్మణన్న—అతడు గయయందు చేసిన కార్యమెద్దియో వివరించియుండలేదు గాని 'విజయనగర సింహాసనకర్తల గయాముక్తం చేసెను' అని యున్న"దని నుడివిరి. గయయందు తిమ్మణన్న చేసిన కార్యమే అది; అంటే విజయనగర సింహాసనకర్తలను గయాముక్తము సేయుట. మఱి ఆకార్యము వివరించక పోవుట యనగా నెట్టిది?—ఇచ్చట నొక యనన్వాచిక చేర్చి అందిట్లు వివరించిరి. "ఇందు పేర్కొనబడిన విజయనగరసింహాసనకర్త లెవ్వరో విచారింపదగి యున్నది. శాసనములో తిమ్మయ ఈశ్వర నారసింహ అను పేర్లున్నవి. వీరు అచ్యుతరాయల పితృపితామహులు అని శర్మగారు నుడివిరి. పితృపితామహప్రపితామహు లని యుండిన పై మూడు పేరులను కలిపివచ్చియుండెడివి. ఈ సందర్భమున శర్మగారు తమ మనస్సును విప్పిచెప్పకున్నను వారి ధోరణినిబట్టి చూడగా పై పేర్కొనిన తిమ్మయ ఈశ్వర నారసింహులే తిమ్మణన్నచే గయాముక్తులుగ జేయబడిన విజయనగరసింహాసన కర్తలని వారి యభిప్రాయమై యుండునని తోచుచున్నది. (నా మనస్సులోని యభిప్రాయమును సరిగా విప్పిచెప్పినందులకు డాక్టరు రమణయ్యగారికి నా అభినందనములు.) సింహాసనకర్త యనగా సింహాసనాధిపతియని యర్థము. తిమ్మయ ఈశ్వర నారసింహులయం దెవ్వరును విజయనగర సింహాసన మధిష్ఠించియుండలేదు."—ఈశాసనమును వేయించిన తిమ్మణన్న చరిత్రకారుడు కాడు. పండితుడు కాడు. తా నెవరికి గయాముక్తము సేసెనో వారల పేర్లను జెప్పి వాడుకప్రకార మందఱిని విజయనగర

సింహాసనకర్తలని పేర్కొనినాడు. మనుచరిత్ర, పారిజాతాపహరణము, ఆముక్తమాల్యద మున్నగు ప్రబంధములలోను, తుళువంశజుల తామ్రశాసనములలోను రాయలపితృపితామహ ప్రపితామహులుగా వర్ణింపబడె తిమ్మయ, ఈశ్వర, నారసింహులు వీరలేకదా! తిమ్మయ్య ఈశ్వరులు వారు చెప్పినట్లు విజయనగర సింహాసనము నధిష్ఠించనిమాట వాస్తవమే కాని నరసానాయకుడు విజయనగరసింహాసనము నధిష్ఠించనిదే యాతనిపుత్రులగు వీరనారసింహ, కృష్ణరాయ, అచ్యుత రాయలకు విజయనగర సింహాసన మెట్లు లభించినది? "కావున తిమ్మనన్న చే గయానుక్తులు గావింపబడిన విజయనగరసింహాసనకర్తలు వారయి యుండరా యని సంశయము గలుగుచున్నది."—ఈ సంశయమును బాపి నిర్ధారణ చేయవలసిన బాధ్యత విజయనగరచరిత్రకారులగు డాక్టరు రమణయ్యగారిపై నే యున్నది.

ఇక కృష్ణదేవరాయల చరిత్ర పట్టుననే గాక సమస్తమైన పూర్వ హిందూరాజుల గొడను రాజ్యముల గొడను చెల్లగల సత్యము నొక్కదాని నిట్లు వక్కాణించిరి. "మనపూర్వికు లెవ్వరును మన దేశచరిత్రాత్మక గ్రంథములను రచించియుండలేదు. బ్రిటిషు యుగమున ఆంగ్లేయులతోడి సంపర్కమువల్లను నాంగ్ల విద్యాభ్యాసమువల్లను భారతీయులకు, ముఖ్యముగ హిందువులకు చారిత్రకజ్ఞానోదయమైన పిమ్మట క్రీ. శ. 19 వ శతాబ్దము తుదను 20 వ శతాబ్ద ప్రారంభమునను నిజదేశ పూర్వచరిత్ర నెరుకగా వచ్చుటకు తద్విషయగ్రంథముల యభావము వారి కెఱుకపడెను."—మనపూర్వులు చరిత్రాత్మకగ్రంథము లని ప్రత్యేకముగ వ్రాయకున్నను చారిత్రకవిషయములను గూర్చి క్రీస్తుపూర్వము నుండియే మన పురాణ, ఇతిహాస, కావ్య, నాటక, ప్రబంధాదిగ్రంథములలో యథాతథముగ గాకపోయినను అతిశయోక్తులు జొప్పించియైన తెల్పుచునే యుండిరి. అట్లే తామ్రశిలాశాసనములలో రాజులవంశవర్ణనలు, రాజ్యాభిషేకకాలములు, దిగ్విజయములు మున్నగు విషయము లన్నియు గలవు. తూర్పు చాళుక్యుల తామ్రశాసనములలో నెవ రెవ రెన్ని సంవత్సరములు పాలించిరో యెన్నెన్ని యుద్ధములు చేసిరో కూడ ఆ శాసనకార్యకర్తలు స్పష్టముగ తెల్పుచునే యుండిరి. ఆముక్తమాల్యదలో కృష్ణరాయలే తన దిగ్విజయముల నన్నింటిని వర్ణించినాడు. రాజతరంగిణి, భోజచరిత్ర, ప్రతాపచరిత్ర, వెలుగోటివారివంశావళి, కృష్ణరాయవిజయము, రాయవాచకము మున్నగు గ్రంథములు చారిత్రక గ్రంథములు గాక యేమగును?

సికందర్ లోడీనిగురించి వ్రాయుచు డాక్టరు రమణయ్యగారు "జగన్నాథవల్లభనాటకవిజయము వంటు ప్రతాపరుద్రగజపతియొక్క ప్రతిపక్షిగ పేర్కొనబడిన సికందర్ ఎవ్వడో కాదు; అతడు ఢిల్లీశ్వరుడైన శికందరు లోడీయే. అతడు యమునాపురాధినాథుడైన హుసేన్‌షా షర్కీ నోడించి యతని రాజ్యమును హరించెను. హుసేన్‌షా ప్రతాపరుద్రగజపతి నాశ్రయించెను. ఏకారణముచేతనో ప్రతాపరుద్రగజపతి సికందర్ లోడి నెదిర్చి యుద్ధముచేసి విజయము చేకొనెను. ఆ విజయకారణముననే ప్రతాపరుద్రగజపతి 'పంచగౌడాధినాయక' యని బిరుదు ధరించినది."—అని తెల్పిరి. దీనినిబట్టి ఢిల్లీశ్వరుడైన శికందరు ప్రతాపరుద్రగజపతికి యోడిపోయినసంగతి స్పష్టమేగదా! ఈ ప్రతాపరుద్రగజపతి నే కృష్ణరాయలు తన కరిగాపు చేసికొనినదికూడ. కనుక నే పెద్దనార్యుడు "ఉదయాచలేంద్రంబు మొదల నెవ్వని కుమారతకు" అనే సీసపద్యములో ఢిల్లీశ్వరుడైన శికందర్ లోడీని జయించిన ప్రతాపరుద్రగజపతియే రాయలకరిగాపగుటచే సికందర్ కూడ వరిగాపైనట్టే భావించి "శికందర సింధురాధ్యక్షు" లని యుద్ధరిని చేర్చి వర్ణించి యుండవలెను.—"క్రీ. శ. 1517 వఱకు ఢిల్లీ పఠానురాజ్యమును పాలించిన శికందర్ లోడియొక్కడును, 1526లో మూడు మాసముల కాలము గుజరాతును పాలించిన శికందర్ షా యొక్కడును దప్ప రాయల సమకాలికులైన భారతీయ మహమ్మదీయ ప్రభువులలో శికందర్ నామధారులు మఱియెవ్వరును గానరారు. కలరేనివారిని శర్మగారు పేర్కొందురుగాక."—అని సవాలు చేసిరి. రాయల సమకాలికులగు భారత మహమ్మదీయ ప్రభువులలో శికందర్ నామధారు లందఱును చారిత్రక శాసన వాఙ్మయముల పేర్కొనబడిరను సిద్ధాంతము డాక్టరు రమణయ్యగారు చేయగలరా? అట్లు సిద్ధాంత మగువఱకును ఆ నిర్ణయము కుదరదు.

కృష్ణరాయలు ముక్కు తిమ్మనను దనకు ప్రత్యామ్నాయముగ గయకు తీర్థయాత్ర కంపెనని రుజువు సేయుటకు గాను మఱియొకమార్గ మవలంబించి "నేను కృష్ణరాయలు గొప్ప దైవభక్తుడు—శ్రీ వెంకటేశ్వరు డాతని యిష్టదైవము—తీర్థయాత్రాపరాయణుడు—

వితరణశాలి—అని యప్రస్తుతప్రశంస జేసితివనియు. అని యేవియు కృష్ణరాయలు ముక్కు తిమ్మనను తన మాతాపితల సుకృతార్థము గయకు తీర్థార్థ మంపెనను విషయమును స్థాపించుటకు సాక్ష్యములు కొఱాలవు? గాన "నిరాధారమైన పట్టికొక దానిని కల్పన సేయుటవలన గలుగు ప్రయోజన మేమి?" అని గట్టిగా నన్ను ఖండించినారు. "అనియు ఉత్తరాపథమున హిందూ మహమ్మదీయమతముల సంఘర్షణ భీషణమై జరుగు చుండిన రోజులు. మహమ్మదీయ ప్రభువులు హిందూ ధర్మమును నిర్మూలముసేయ నిశ్చయించి తమసంకల్పము నెఱవేర్చుకొనుటకు నిరంతరము కృషిసల్పుచుండిరి. సికందరు లోడీ స్వమతాభిమాని, పరమతద్వేషి. నిజమత మందలి దురభిమానము పెంపున హిందువుల నతిదారుణ ముగ పీడించెను. హిందూదేవాలయములను విఱుగ గొట్టించి వానిస్థానమున మసీదులను గట్టించెను. విగ్రహ ములను తునియలుగావించి యా తునకలను మాంస విక్రయమునందు కసాయివారిచే తూకరాళ్లుగ వాడు కొననియోగించెను. తీర్థములలో గ్రుంక గూడదని శాసించి దేశాంతరగతులయిన యాత్రికులను ఘోరముగ బాధించెను. స్వమతాభిమానులైన హిందువుల నేకులను జంపించెను.

"హిందూధర్మ సంరక్షకుడైన కృష్ణరాయలు సికందరు లోడీకృత్యములను సహింపక యతనిపై దండువిడలి యుండవచ్చును"—అని వాస్తవ చరిత్రాంశములను ముచ్చటగా వివరించిరి.

"భారతీయ ప్రాచీనచరిత్రనుగూర్చి మనకు తెలిసిన విషయ మల్పము. తత్పూర్వ మపరిచితమైన చరిత్రాంశ మేదైన బయలుపడినపుడు మన యరకొఱయైన జ్ఞానము నాధారముచేసికొని వాని యబద్ధములని చెప్పి వానికపార్థమును గల్పించుట పాడిగా"దని యనుచున్నారు.

కాని ఇట్లరకొఱగ లభ్యమైన సాధనసామగ్రి నాధార ముగ మన మేల సిద్ధాంతములు చేయవలెను? భావి పరి శోధనల వాని సత్యాసత్యములు వెల్లడియగువఱకు వేచి యుండుట సమంజసము కాదా!

విజయనగర చరిత్ర, అందును కృష్ణరాయలను గూర్చి డాక్టరు రమణయ్యగారుచేసిన కృషి యద్వితీయము, పాశ్చాత్య భారతచరిత్రకారులలో నెవ్వరు నిట్టిపరిశ్రమ చేసియుండలేదనుట అతిశయోక్తి కానేరదు. మరల మరల వారివ్యాసములపై వ్రాయుచుండుట వారియందు నాకుండు గౌరవమును కించించుటకే కారణమగును గాన రాయల గయాశాసనమును గూర్చిన చర్చ నంతటితో విరమించుచున్నాను.

---

2. కృష్ణరాయల నిర్యాణమును గూర్చి వ్రాయుచు డాక్టరు రమణయ్యగారు 'ఎపిగ్రాఫియా కర్ణాటికా' 9 వ సంపుటము మాగడి తాలూకా మారెనహళ్ళిలోని రాయలశాసనము నొకదానిని ప్రస్తావించిరి. అందు "కృష్ణదేవమహారాయరిగె గంగోదక నీడితరప్ప... కోనప్పనాయకరు"—అని గలదు. ఈ సందర్భమున వారు "పై శాసన పరిష్కర్తయగు లూయీరైసుగారు 'గంగోదక నీడితరప్ప' యను మాటలకు గంగోదకమును తెచ్చువాడని (The bearer of the Ganges water to Krishnadevamaharaya) యర్థము చెప్పిరి. కృష్ణరాయలు స్వయముగా యాత్రచేసి గంగలో స్నానముసేయుటకు వలనుపడకపోగా నీ కోనప్పనాయకు నంపి యతనిచే గంగాజలమును దెప్పించుకొని యందు స్నానమాడి యుండవచ్చును. ఇందసంగత మెద్దియు లేదు"—అని వచించిరి. (భారతి 30 వ సంపుటము, పేజీ 404)—వారి యభిప్రాయమును మరల మార్చుకొనకపోతే గయాశాసనమును గూర్చి నా యూహ కిదియు తోడ్పడగలదు.

స్వాత్మార్పణము

శ్రీ మోచర్ల రామకృష్ణ కవి

ఛత్రపతి శివాజి చంద్రధ్వజుల యధః
పతనమునకు రాచబాట వైచి
పోయె దివికి — బ్రహ్మభూయ మందెను గురు
స్వామి శ్రీ సమర్థ రామదాసు.

రాజయ్యెను బిమ్మట శంభాజీ – ఛత్రపతి కొడుకు – పరిపాలన పుం
డేజుగల తేమ గాడని ఔజప్వన మొగలు పాదుషా దండెత్తెన్.

“చింతా శల్యము వాసె బరంతపుడు శివాజి మడిసె, ప్రాజేతలకున్
మంతువులకు బలికృతి కావింతు జమీ” యంచు మొగలు విభుడు తలంచెన్.

ఈ రోజ బాదుషా నిశ్చయకుడై బహుళసైన్య సన్నాహముతో
సూయాణము నడపె జిగీషాయత్త మనీషమై మహారాష్ట్రముపై.

అటు కాబూలు మొదల్కొని యిటు బంగాళమ్ము వఱకు నెనగెడి వసుధన్
భటఘనపటలిన్ వలసినయటు లెవ డవురంగజేబు కంపక బ్రదుకున్?

అట్టి మొగలాయి సమ్రాట్టు పట్టువట్టి మూడులక్షల దండుతో గూడి వచ్చి
ముట్టడించి మహారాష్ట్రమును జయించి పతిని శంభాజి నలవోక బందిజేసె.

సంగర జయప్రమత్తు డౌరంగజేబు నిగళబద్ధుని శంభాజిని దన సమ్ము
ఖమునకుం దెమ్మటంచు లెంకలకు ముదల పూంచి రావించి నిలువబెట్టించి చూచి,

విల్లువలె వంగిపోయిన వెన్నుపూన సురుగ బస్తున్న మానిసి చూడ్కి గదుర,
బుసలు వెట్టుచు, వెక్కసమ్మున మొగమ్ము జేగుఱింపంగ నౌరంగజేబు పలికె.

“ఓయీ, హేయము నీ మతమ్ము; దురితం బుత్పన్నహా దూష్యహా
నీ యాకారము కన్నులం బడిన; మన్నింపంగ రానట్టి వె
న్నో యేనస్సు లొనర్చె నీ పిత దురుద్యోగంబున న్మాకు; ద
న్మాయావిత్వము మూర్తిగైకొనియె యుష్మత్తుచ్ఛ జన్మంబునన్.

ఎవరు ముసల్మానులు గా రవనిం గాఫర్లు వార లధములు చెడుగుల్
వివశులు శీర్షచ్ఛేద్యులు పవతులు మొగలాయిచక్రవర్తికి నాకున్.

నరకమున గూలనున్న ముష్కరుల నెల్ల దేర్ప వర్తిల్లెడి మహమ్మదీయ మతమె
నీకు నేడు శరణ్యము - స్వీకరింప వలయు నిది - ప్రాణములనైన వదలవలయు.

మా మత మవలంబించిన నీ మనుగడ నెగడు బుడమి నిరపాయముగా
సామంతుల మేల్బంతివి గా మెఱయంగలవు నిజముగా శంభాజీ!

మతకర్తివై నీ మతమే హితమని భావింతువేని; ఇపుడే నీ జీ
విత మంతము నొందుట నిశ్చితము సుమీ, చేయు మేమి చేయందగునో!"

నా విని వెఱ గులితులకుఁ దావలములు గాని కన్నుదామరలఁ ఢి
ల్లీ విభుని మొగము గని, యీ ప్రావ శివాజీ సుతుండు బదులు వచించెన్.

"తురకల్ పుణ్యులటంచు దక్కిన మతస్థుల్ పాపులంచుం, బొరిం
బొరి, వాకొంటివటోయి, ముస్లిముల దేవుం డెక్కువా? హైందవుల్
నరకం బంద జనించిరా? మఱి ముసల్మానుల్ చిదానందముం
బొరయం బుట్టువు నందిరా? యవుర నీవుం గొప్ప విజ్ఞానివే!

భగవత్తత్వము నీకు బోధపడునా? ప్రాణివ్యథాధీను లే
వగ దన్మర్మ మెఱుంగ జాలుదురు? నిర్వైరుల్ నిరీహుల్ మనీ
షి గరిష్ఠుల్ గద బ్రహ్మతత్వము విమర్శింపంగ బాత్రుల్ భువిన్!
మొగలాయి ప్రభువైన మాత్రమున నబ్బో! నీవు వేదాంతివా?

కత్తితో మానవుల చిత్తకమలములకు గ్రొత్త రంగులు వేయ గోరుదువటయ్య?
కుంచె మొగమైన గనని ముగ్ధుడవు నీవు రంగరివిగా నటింతు వౌరంగజేబ!

వితగాదే మతికెక్కని మత మిల? బలవంతమైన మాఖస్నానం
బతికించునె సుకృతంబుఁ బ్రతికృష్టుం డగు నికృష్టునకు నెన్నటికేఁ?

జీవములఁ హరింతువని చేద్పడి, యిమ్మగు నా మతమ్ము గో
ల్పోవుదునా? శరీర మది పోయిన బోవునుగాక! నిత్యమై
పావనమై యఖండమయి భాసిలు బ్రహ్మపదార్థ మున్నదో
యీ, వధియింపరానిది - దహింపగ రానిది - నిశ్చయమ్ముగఁ.

నే నీ దేహమ్మని యజ్ఞానమ్మున మోసపోదునా? నా మతమున్
మానికము నిచ్చికొందునె పూనికమై మేడిపండు బోలిన తనువున్?

మతము పేర నెంతమందిని సంహరించితివో, పాపమెంత సేకరించి
యుంచినావో? సుంత యోజించుకొనుము తద్ వృజినదంష్ట్రి నిన్ను దినకమున్న."

ఇత్తెఱంగున శంభాజి యుత్తరమ్ము వినిన యౌరంగజేబు క్రొవ్విదపు గినుక
తలము దప్పగ, గద్దియ వెలలి, పుడమి యొడ్డగెడవయినట్లు నిట్టూర్చి యార్చి,

పండ్లు పెటపెట గొఱుకుచు బల్కెనిట్లు -
"పొండు, కొనిపొండు ఖలుని మా ప్రోలనుండి

క్షణములో వచ్చువీఁడు మా శాసనంబు
దండ్యుఁడగు వీని చిత్రవధక్రమంబు.”

అతం డీగతి రోషపరీతాత్ముఁడు నిప్పు లుమిసి తీవ్రస్వన జనిఘోషన్ ;
నీతుం డయ్యెను భటతతిచేత మహారాష్ట్రనేత చెఱకు బిరాన్.
“ఏడు గుఱ్ఱాల తేరున్న నేమిఫలము? కరము లోక వేయిగల్గిన కార్యమేమి?
ఒక విపన్నుని గాపాడ నోపనైతి” అనుచు దలదాచుకొనె నన నినుఁడు గ్రుంకె.

చేరె గూండ్లకు బులుగులు, ఫేరవములు నెమకె నామిషములను, ఘూకములు గూసె,
నాఁడు నష్టేందుకళయౌట నాల్గుదెసల సంధ తమసంబు లత్యర్థ మాక్రమించె.

“పగటి చెయ్వుల సాకిరి బాధలేదు - చేయుగావచ్చు నెదియైన రేయిగాన”
అన్న తల పూనకుండు లోకు, లరయుచున్న వారమని తారకలు వెల్గు తీరు దోచె.

గడచె జాము రేయి, వడివడి శంభాజి నపుడు ఖడ్గహస్తులైన భటులు
నగర బాహ్యవనికి నడిపించుకొని వచ్చినారు కాగడాలు దారిజూప.

అయ్యది రుద్రభూమి బొటికల్ నెటికల్ గలచట్టు - గ్రద్దలున్
గ్రయ్యలు వియ్యమందిన యగారము - తెక్కలి కాండ్ర యుక్కయున్ -
ముయ్యెలగుట్ట పాములకు బూమెల కెమ్ములకున్ - గుజాళిపై
నుయ్యెల లూగుచుండు ప్రబలోద్ధతి దయ్యపుమూక లచ్చటన్.

చిదుగు లెగద్రోయుచుండిరి సొదలో నైదుగురు మానుసులు వికృతాస్యుల్
తదుపాంతపు జిచ్చున బిట్టుదటున ముక్కాక గాగుచుండెను గుఱ్ఱల్.

అచ్చోటికి శంభాజిం దెచ్చిన లెంకలు మహమ్మదీయులు తమ తే
డిచ్చిన ముదల బదంపడి నిచ్చలపు టెడందలూని నెఱవేర్చ రాఁగన్.

ఇనుపగుండెలవారల కేని వచ్చు నేకి మేనికి వెంటనే, యాకఠోర
దండనోదంతమును విన్న; దండధరుని శిక్షలం దుండు వట్టి విచిత్రవిధులు.

కన్నుల్ గఱ్ఱుల గ్రుచ్చి, నాల్కల్ జీలుసేసి, తను కాయమ్ము ని
న్నన్నో ముక్కలు చేసివైచిరి - “హరీ, యీశా, జగద్రక్షకా,
నిన్నే నమ్మితి, పాహి పాహి” యని బొందిన్ జీవ మున్నంత నే
పు నోన్నాడిన యంతమట్టు ధృతి గోల్పోలేదు శంభాజి తాన్.

మతమున కాత్మార్పణ మీ వితమున బూజ్యుఁడు శివాజి బిడ్డ యొనర్చెన్;
క్షితి నిట్టివారిదే కద బ్రతుకన, మృతజీవు లిట్టివారలు గారే!

పులికడుపున గలుగునటే చలిచీమ? పవిత్రుండైన శంభాజి మహో
జ్జ్వల చారిత్రము గద రావలయు శివాజీ కథాప్రవచనాంతమునన్.

నేటి తెలుగు : వర్ణ సమామ్నాయం

శ్రీ భద్రిరాజు కృష్ణమూర్తి

ఇంతకుముందు రాసిన "ధ్వని : వర్ణం" అన్న వ్యాసంలో (మా॥ భారతి, అక్టోబరు, పేజీలు 38-44) భాషలో ధ్వనికీ, వర్ణానికీగల పరస్పర సంబంధం నిరూపించబడ్డది. అర్థభేదకాలు గాని తుల్యోచ్చారణ గలిగిన ధ్వనులసమూహం వర్ణమనీ, ఒక్కొక్క వర్ణానికి చెందిన ధ్వనులను పరిసరభేదాన్నిబట్టి నిర్ణయించటం సాధ్యమనీ, భాషలో వర్ణాలకే లిపిచిహ్నాలావశ్యకంగాని ఉచ్చరించే ధ్వనులన్నిటికీ గుర్తులు పెట్టనక్కర్లేదనీ ఆ వ్యాసంలో ప్రతిపాదించాను. ఈ సిద్ధాంతానికి లక్ష్యంగా నేటి తెలుగులోని వర్ణ సమామ్నాయం విపులంగా చూపించటమే ఈ వ్యాసం ఉద్దేశం.

నేటి తెలుగులో ప్రాంతాల్నిబట్టి, కులాల్నిబట్టి వృత్తుల్నిబట్టి, ఉచ్చారణలోనూ పదజాలంలోనూ ఎంతో వైవిధ్యం వుంది. ఆయా భేదాలన్నిట్నీ ఒక్కచోట కుదించి వర్ణించటం అసాధ్యం కాకపోయినా సామగ్రి లోపాన్నిబట్టి ప్రస్తుతం దుస్సాధ్యం. ఈక్రింద చూపించబోయే వర్ణ సమామ్నాయం మూలంగా కోస్తాజిల్లాల్లోని శిష్టుల (మధ్యతరగతి నాగరికుల) వ్యవహారంలోది. చాలావరకు రాయలసీమ, తెలంగాణావారి వ్యవహారానికికూడా ఈ వర్ణసమామ్నాయం సరిపోవచ్చు. ఎందుకంటే భిన్నమాండలికాల మధ్య పదగతవర్ణాల్లో ఈషద్భేదాలుండవచ్చును గాని వర్ణాలమొత్తం సంఖ్యలో ఎక్కువ తక్కువలు సామాన్యంగా ఉండవు. ఇలాటి భేదాలు నాలుగు రకాలుగా ఉంటాయి.

1. రెండుమండలాల్లో, కొన్నిపదాల్లో ఒకేవర్ణం ప్రయోగిస్తున్నా, ఆ వర్ణోచ్చారణల్లో (సవర్ణోచ్చారణల్లో) కొద్ది తేడాలుండవచ్చు. ఉదాహరణకు కోస్తా జిల్లాల శిష్టుల వ్యవహారంలోనూ, రాయలసీమ వారి వ్యవహారంలోనూ 'మ' వర్ణం ఉంది. కాని కోస్తా వ్యవహారంలో 'మ' వర్ణానికి భిన్న స్థానాల్లో 'మ-వఁ' అని రెండు రకాల ఉచ్చారణ ఉంది. రాయలసీమ వ్యవహారంలో అన్ని పద పరిసరాల్లోనూ ఒక్క మకారోచ్చారణే ఉంది. ఇక్కడ సామాన్య లక్షణం రెండు ప్రాంతాల్లోనూ 'మ' వర్ణం ఉండటం. సవర్ణాల (వర్ణ ధ్వనుల) భేదం అవగాహనకు ఆటంకం కాదు కాబట్టి అది అంత లెక్కలోనిది కాదు. కాని కోస్తా జిల్లాల్లో 'మ' వర్ణం ఉపయోగించే చోట రాయలసీమలో మరోవర్ణం, ఏ 'వ' వర్ణమో 'గ' వర్ణమో, ఉపయోగించేట్టయితే కొంతవరకు అర్థబోధ కష్టమౌతుంది. మాండలికవ్యాకరణాలు రాసేటప్పుడిలాటి వర్ణభేదాలు ముఖ్యంగా గుర్తించాలి.

2. సమానపదాల్లో ఒక మండలంలో ఒక వర్ణం ఉంటే - రెండోమండలంలో మరోకవర్ణం ఉండటం. ఉదా: శ్రీకాకుళం, విశాఖపట్టణం ప్రాంతాల్లో 'గిన్ని, దొన్ని' అన్న మాటలు మిగిలిన దిగువ కోస్తా జిల్లాలవారు 'గిన్నె, దొన్నె' అంటారు. అంటే ద్విత్వహల్లుమీద పదాంతంలో ఒక ప్రాంతంలో 'ఎ' వర్ణం. మరొకప్రాంతంలో 'ఇ' వర్ణం నియతంగా వినిపిస్తాయి. కాని మిగిలిన పరిపరిసరాల్లో ఇ, ఎ లు రెండు మండలాల్లోను ప్రత్యేకవర్ణాలుగా ఉన్నాయి కాబట్టి వర్ణాల మొత్తం అక్కడా ఇక్కడా ఒకటిగానే ఉంటుంది.

3. రెండు వ్యవహార మండలాలమధ్య, కొన్ని పదాల్లో, ఒక మండలంలో లేని వర్ణం మరోక మండలంలో అధికంగా ఉండటంగాని, ఉన్న వర్ణం లేకపోవటంగాని జరగవచ్చు. ఉదా: గుంటూరుప్రాంతంలో 'అట్లా, ఇట్లా' అనే మాటలకు తెలంగాణాలో చాలామంది (శిష్టులు కూడా) 'గట్లా, గిట్లా' అంటారు. అలానే 'వాన, వచ్చింది' అనే మాటలకు సరిగా 'ఆన అచ్చింది' అంటారు. ఈ ఉదాహరణల్లో ఒకప్రాంతంలో లేని 'గ'వర్ణం మరొక ప్రాంతంలో ఉండటం, ఉన్న 'వ' వర్ణం లేక పోవటం అర్థబోధకు బాధకమవుతుంది. కాని మొత్తంమీద ఇంత మాత్రంవల్ల 'గ' వర్ణం ఒక ప్రాంతంలో అంతటా లేకపోవటం, మరొక ప్రాంతంలో 'వ'వర్ణం అంతటా లేకపోవటం గాని సంభవించదు గాబట్టి, పదజాలమంతా పరిశీలిస్తే వర్ణాల మొత్తం అక్కడా ఇక్కడా ఒకటే.

4. శిష్టుల వ్యవహారంలో ఉన్న కొన్ని వర్ణాలు శిష్టులు కానివారి వ్యవహారంలో సర్వత్రా లేకపోవచ్చు. నేటి తెలుగులో శిష్టుల వ్యవహారంలో క—ఖ, గ—ఘ, ద—ధ మొదలైన అల్పప్రాణమహాప్రాణాలు ప్రత్యేకవర్ణాలు. వారు 'సుఖం, ఘనత, ధర్మం, ఫలం, భర్త' అని వాడే మాటలకు సరిగా శిష్టేతరులు 'సుకం, గనత, దర్మం, పలం, బర్త' అని వ్యవ

పొరిందటం కద్దు. అంటే శిష్టులభాషలో ఉన్న రెండేసి వర్ణాలకీ (అల్పప్రాణ—మహాప్రాణ వర్ణాలకు) సమానంగా తదితరుల్లో ఒక్క వర్ణమే (అల్పప్రాణవర్ణమే) ఉంటుంది. ఇటువంటిచోట ఈ రెండు తెగలవారి వ్యవహారానికి సరిపడే వర్ణాల సంఖ్యలో తేడా వస్తుంది. కాని ఈ వ్యాసంలో శిష్టులభాషనే గ్రహిస్తున్నాం గాబట్టి ముందిచ్చే వర్ణ సమామ్నాయం భాష అంతటికీ వర్తించవచ్చు. మాండలిక పరిశోధన ఇతోధికంగా జరిగితే గాని ఈ విషయం నిర్దుష్టంగా చెప్పలేం. ప్రతివర్ణానికీ చెందిన ఉచ్చారణలోని భేదక ధర్మాలు ఆధారంగా నేటి తెలుగులోని వర్ణాలను ఈ కింది పద్ధతిలో చూపించవచ్చు. ముందుపయోగించే పారిభాషిక పదాల అవగాహనకు, 'ధ్వని-వర్ణం' వ్యాసం చివరిఅనుబంధం పాఠకులు చదవటం అవసరం.

శ్వా. = శ్వాసవంతం (పరుషం లేక అఘోషం); నా. = నాదవంతం (సరళం లేక ఘోషం);
అ. = అల్పప్రాణం (ఒత్తులేనిది); మ. = మహాప్రాణం (ఒత్తి ఉచ్చరించేది).

హల్లులు

స్థానకరణాలు

ప్రయత్నం	ఓష్ఠ్యం	దంత్యం	దంతమూలీయం	తాలవ్యం	మూర్ధన్యం	కంఠ్యం	కంఠమూలీయం
స్పర్శం — శ్వా. — అ.	ప	త			ట	క	
స్పర్శం — శ్వా. — మ.	ఫ				ఠ	ఖ	
స్పర్శం — నా. — అ.	బ	ద			డ	గ	
స్పర్శం — నా. — మ.	భ	ధ			ఢ	ఘ	
ఊష్మం — శ్వా.	ఫ़		స	శ ష			హ
స్పృష్టోష్మం — శ్వా. — అ.				చ			
స్పృష్టోష్మం — శ్వా. — మ.				ఛ			
స్పృష్టోష్మం — నా. — అ.				జ			
స్పృష్టోష్మం — నా. — మ.				ఝ			
అనునాసికం — నా.	మ		న		ణ		
పార్శ్వికం — నా.			ల		ళ		
రేఫం — నా.			ర				
అంతస్థం — నా.	వ			య			

అచ్చులు

	తాలవ్యం (నిరోష్ఠ్యం)	కంఠ్యం (నిరోష్ఠ్యం)	కంఠ్యం (ఓష్ఠ్యం)
సంవృతం	ఇ ఈ		ఉ ఊ
అర్ధసంవృతం	ఎ ఏ		ఒ ఓ
అర్ధవివృతం	ఏ̱		
వివృతం		అ ఆ	

ప్రక్కన నిరూపించిన వర్ణాల్లో ఒక్కొక్క దానికి భిన్న పరిసరాల్లో ఏర్పడే ఉచ్చారణ భేదాలు అంటే ధ్వనులు లేక సవర్ణాలు:—

హల్లులు

స్పర్శాలు :

స్పర్శ వర్ణాలన్నిటినీ పదం మొదట, ద్విరుక్తిలోను బరువు (Tense) గాను. అచ్చులమధ్య అద్విరుక్తంగా వచ్చినప్పుడు తేలిక (Lax) గాను, ఉచ్చరిస్తాం. అంటే ప్రతిస్పర్శవర్ణానికి భిన్న పరిసరాల్లో రెండేసి సవర్ణాలు ఉన్నాయన్నమాట. బరువుగా ఉచ్చరించిన వాటిలో స్థానకరణాల మధ్య స్పర్శ ఎక్కువగా ఉంటుంది. తేలిగ్గా ఉచ్చరించినవాటిల్లో తక్కువగా ఉంటుంది. ఈ భేదం పరుషాల్లోకంటె సరళాల్లో (నాదవద్ ధ్వనుల్లో) మరింత స్పష్టంగా వినవచ్చు. తేలిక ఉచ్చారణను సూచించే ధ్వనికి కింద ఒక చుక్క గుర్తుగా పెట్టుకుందాం. ఉదా.

	బరువు :	తేలిక :
(గ)	గాలి, దగ్గ	నగ̣లు, తగ̣ాదా
(డ)	డబ్బు, అడ్డం	గడ̣వ, పడ̣క
(ద)	దారి, గద్ద	మొద̣లు, చద̣ువు
(బ)	బావ, జబ్బు	తబ̣లా, జలుబ̣ు

పై మాటల్లో వున్న సవర్ణాల ఉచ్చారణభేదాలు తెలుగు మాట్లాడేవారు, ఎవరికి వారు జాగ్రత్తగా ఉచ్చరించి స్థానకరణస్పర్శ పరిశీలిస్తే చాలా స్పష్టంగా తెలుస్తుంది. ఈ విధంగానే పరుషాల్లోనూ మహాప్రాణాల్లోనూ పైన చెప్పిన పరిసరాలనుబట్టి వచ్చే ఉచ్చారణ భేదాలు వినిపిస్తాయి.

శిష్టభాషలోనూ మహాప్రాణాలు ప్రత్యేక వర్ణాలుగా వచ్చేపదాలు సామాన్యంగా తక్కువ. చాలవరకు అన్యదేశ్యాల్లో వచ్చే మహాప్రాణ ధ్వనులు, అల్పప్రాణ ధ్వనులతో సవర్ణాలుగానే ఉంటాయి. ఉదా. ఖాళీ—కాళీ, ఖర్చు—కర్చు, ఖరీదు-కరీదు, తనిఖీ—తనికి, ఠావు—టావు.

వ్యవహారంలో ఉన్న పదాలన్నిటిలోనూ అల్ప ప్రాణ మహాప్రాణాలు ఈ విధంగా అన్ని పరిసరాల్లోనూ అర్థభేదాన్ని కలిగించకుండా వినిమయం పొందగలిగితే అప్పుడు క—ఖ మొదలైనవి సవర్ణాలవుతాయి గాని ప్రత్యేకవర్ణాలు గావు. కాని శిష్టుల భాషలో ఇవి అలా లేవు. సుఖం. దుఃఖం (లేక దుహ్ఖం), సంఘం, తిథి, కంఠం, ఢంకా, గాఢం, మధ్యం, కథ, ఫలం, భార్య, స్తంభం- ఈ శబ్దాల ఉచ్చారణలో శిష్టులు మహాప్రాణాల బదులు అల్పప్రాణాలు ఉపయోగించటం అరుదు. సుకం, దుక్కం, గది. సంగం, మొదలైన ఉచ్చారణలు ఉండేవి కొన్నిచోట్ల ఈ రకంగా ఉచ్చరిస్తే అర్థభేదం కలుగుతుంది కూడా. ఉదా. ఫలం (పండు), పలం (తూనికలో) మొ. ఈ కారణంవల్ల కోస్తా జిల్లా శిష్టుల భాషలో అల్పప్రాణమహాప్రాణాలు ప్రత్యేక వర్ణాలుగానే గుర్తించాలి.

నేటి వ్యవహారంలో 'థ' ప్రత్యేక వర్ణం కాదు. 'కథ, అర్థం' మొదలైన శబ్దాలన్నిటిలోనూ 'థ' వర్ణాన్ని శిష్టులు అంతటా 'ధ' వర్ణంగానే ఉచ్చరిస్తారు. విశిష్టులు 'థ' గానే ఉచ్చరించవచ్చు. కాని రోతను సూచించే ధ్వన్యనుకరణశబ్దమైన 'థూథూ' లో మాత్రం 'థ' వర్ణోచ్చారణ వినిపిస్తున్నది. కాని ఇటువంటి అనుకరణ శబ్దాలు (Clicks) భాషలో చేరవని కొందరు శాస్త్రజ్ఞుల మతం.

ఊష్మాలు

స్థానిక నిరోధం లేకుండా ఒరపిడితో వెలువడే ధ్వనులు ఊష్మాలు. స, శ, ష, వర్ణాలన్నీ శ్వాస ప్రయత్నం కలవి. హావర్ణం నాదప్రయత్నంతో ఏర్పడుతుంది. వీటి సవర్ణాల ఉచ్చారణ స్థానకరణాలు :

/ఫ̣/ స్థానం, పై దంతాల అంచు; కరణం, కింది పెదవి. అన్యదేశ్యాల్లో, ప్రధానంగా ఆంగ్లంనించి వచ్చి చేరిన శబ్దాలలో ఈ వర్ణాన్ని ప, ఫ వర్ణాలకంటె భిన్నంగా శిష్టు లుచ్చరిస్తారు. ఉదా: కాఫీ, ఆఫీసు, ఫస్టు మొ.

/స/ స్థానం, దంతమూలం, కరణం నాలుక అంచు. సంస్కృతంలోలాగా ఇది దంత్యం కాదు. తకారం ఉచ్చరించిన వెంటనే సకారాన్ని ఉచ్చరించి చూస్తుంటే స్థానంలోని భేదం తెలుస్తుంది.

/శ/ దీనికి స్థానం, కఠిన తాలువుముందుభాగం, కరణం, పరువుగా వున్న నాలుక ముందుభాగం.

/ష/ దీనికి స్థానం కఠిన తాలువే. నాలుక ఇరువైపులా ముడతబడి కఠిన తాలువును దాకే గుండ్రంగా ఏర్పడ్డ అవకాశంగుండా ఈ ధ్వని వెలువడుతుంది. సంస్కృతంలోని ష కారం కేవల మూర్ధన్యం. ట, ఠ, డ, ఢ, ల ఉచ్చారణ స్థానమే దీనికీ. నేటి తెలుగులో ట కారం మూర్ధన్యమే గాని ష కారం అలాచోట ఏర్పడదు. ట కారోచ్చారణలోలాగ ష కారోచ్చారణలో నాలుకను వెనక్కు మడత చేసి ఉచ్చరించం.

/హ/: దీనికి స్థానకరణాలు నాదతంత్రులు. నాద తంత్రులమధ్య ఉన్న అవకాశంగుండా గాలి బరువు

డితో రావటంవల్ల ఈ ధ్వని ఏర్పడుతుంది. దీనికి రెండు సవర్ణాలు. శ్వాసప్రయత్నం కలిగిన హకారం 'అతిహ్‌పురం, దుహ్‌ఖం' మొదలైన చోట్ల, అంటే సంయోగంలో పరుష స్పర్శవర్ణాలముందు; నాదప్రయత్నం కలిగిన హకారం-పదాదిన, అచ్చులమధ్య, ఉదా: హాల్లు, సహం, మొహం, మొ. మొదటిరకం హకారాన్ని సాంప్రదాయికంగా విసర్గతో రాస్తుంటాం. కాని ఉచ్చారణనుబట్టి దీన్ని హవర్ణధ్వనిగా నిరూపించటమే సుకరం.

చాలామంది వ్యవహారంలో స, శ లు సవర్ణాలుగా వినిపిస్తాయి, అంటే చాలాచోట్ల స, శలు స్వతంత్రంగా ఒకదాని బదులు ఇంకొకటి వ్యవహారంలో మారటం కద్దు. ఉదాహరణకు: సగం, సాము, సున్నం, సూర్యుడు, సొంపు, సోకు, సిగ్గు, సీమ, సెగ సేద్యం—వీటిల్లో సకారమే వినపడుతున్నది. కాని శివుడు, శీతాకాలం, శుభం, శూలం, శోభనం మొదలైన శబ్దాల్లో మనం సంస్కృతిసంప్రదాయాన్నిబట్టి 'శ' వర్ణం రాస్తున్నా, ఉచ్చారణలో మాత్రం ఇది అంతటా 'స' వర్ణకంటె భిన్నమైందని చెప్పటానికి వీల్లేదు. అంటే సివుడు, సీతాకాలం, సుభం, సూలం, సోభనం, అనే చాలామంది శిష్టులు ఉచ్చరిస్తున్నట్లు పరిశీలిస్తే తెలుస్తుంది. 'స' స్థానంలో 'శ' రాకపోయినా శకారం ఉచ్చరించవలసిన చోటల్లా 'స'కారంకూడా ఉచ్చరించటం అంతటా ఉంటే అప్పుడు స, శ లు సవర్ణాలనే చెప్పవచ్చు. కాని కొందరు అధిక సంస్కారవంతులు, భాషాపాండిత్యం కలవారు ఈ రెండు ధ్వనుల ఉచ్చారణను వేరువేరుగానే ఉంచుతారు కాబట్టి శిష్టవ్యావహారికంలో వీటిని ప్రత్యేక వర్ణాలుగా గ్రహించటమే వాంఛనీయం. సంయోగంలో 'య' కారానికి ముందుకూడా స, శలు చాలామంది ఒకేరకంగా ఉచ్చరిస్తారు. సస్యం హాస్యం, దృశ్యం మొదలైన చోట్ల స, శ లభేదం శిష్టజన సామాన్యంలో లేదేమో. విశిష్టుల ఉచ్చారణలో ఉండవచ్చు.

స్పృష్టోష్మాలు

చ ఛ జ ఝ వర్ణాలు మొదట స్పర్శ ప్రయత్నం, చివర ఊష్మప్రయత్నం కలవి కాబట్టి స్పృష్టోష్మాలు (affricates) అనవచ్చు. ఒక్కొక్కదాని సవర్ణాలు:-

/చ/: చ-తాలవ్యం; ఇ ఎ ఏ (హ్రస్వదీర్ఘా)ల ముందు వస్తుంది. చిలుక, చెక్క, కుంచె, చేప.

చ-దంతమూలీయం; అ ఉ ఒ (హ్రస్వదీర్ఘా)ల ముందు. చెరువు, చొక్క, చొప్ప.

/జ/: జ-తాలవ్యం; తాలవ్యాచ్చుల ముందు (చూ. పైన); జిలుగు, జెల్ల, గజ్జె.

జ-దంతమూలీయం; కంఠ్యాచ్చులముందు(చూ. పైన) జడ్డిగం, జట్టు, జొన్న, /ఉ, ఊ/ల ముందుమాత్రం సామాన్యంగా 'జ' బదులు ఇంగ్లంలో వినిపించే 'Z' లాంటి ధ్వనికూడా తరుచు వినిపిస్తుంది. ఉదా: రోజు, గాజు, నాజూకు.

/ఛ, ఝ/లు వచ్చే శబ్దాల సంఖ్య శిష్టుల భాషలో తక్కువ. గుంటూరు, నెల్లూరు మండలాలవారు మాత్రం పజ్ఝురిమిడి, మజ్ఝూన్నం' అనే చోట్ల ఉన్నా 'జ్ఝ' గాని 'ఝ్య' వర్ణప్రయోగం గాదని గుర్తించాలి.

'ఆచారం, సమాచారం, చాకు' మొదలైనచోట్ల 'చ' కు పరంగా 'ఆ' మనం రాస్తున్నా ఉచ్చారణనుబట్టి అది తాలవ్య 'చ' వర్ణమే. 'చాకు', 'వచ్చారు' ఈ రెంటి ఉచ్చారణను పోల్చిచూస్తే తెలుస్తుంది. అందుకని పైన చెప్పినట్టు తాలవ్యాచ్చులముందే చకారోచ్చారణం ఉంటుందన్న సూత్రానికి అవి అపవాదాలు కావు.

అనునాసికాలు

నేటి తెలుగులో 'ఙ, ఞ' లు ప్రత్యేకవర్ణాలు గావు. ఎందుకంటే ఎప్పుడూ సంయోగంలో నే కవర్గ స్పర్శాలముందు ఙ కారోచ్చారణ, కొన్ని 'చ' వర్గ సవర్ణాలముందు ఞ కారోచ్చారణ నియతంగా వస్తుంది. ఈ స్థానాల్లో మరి ఏ అనునాసికాలూ ఉచ్చరింపబడవు. అంటే -న్క, -ఞ్క, -మ్క, -న్చ, -ఙ్చ, మ్చ, మొ. ఉచ్చారణలు కోస్తా వ్యవహారంలో లేవు. అందువల్ల 'ఙ, ఞ' లు /న/ వర్ణానికి గాని, /మ/ వర్ణానికి గానీ చెందిన ధ్వనులుగా చూపెట్టవచ్చు. ఇవి /న/ వర్ణానికి చెందిన ధ్వనులన్నప్పుడు 'శంక, సంగతి' అని మనం సాంప్రదాయికంగా రాస్తున్నవి, వర్ణనిర్ణయంగా రాస్తే /శన్క/, /సన్గతి/ అని రాయాలి. అప్పుడు /న/ వర్ణానికి క, గ ల ముందు ఙ కారోచ్చారణ తప్ప నకారోచ్చారణ లేదని సూచించటంవల్ల ఈ మాటలను 'శఙ్క, సఙ్గతి' అనే ఉచ్చరించాలని తెలుస్తుంది.

తెలుగులోని అనునాసిక వర్ణాలకు భిన్న పరిసరాల్లో వచ్చే ఉచ్చారణలు (సవర్ణాలు):-

/మ/ మ:- ఓష్ఠ్యం, అనునాసికం, స్పర్శప్రయత్నం; పదాదిని, ద్విత్వంలోను, ఓష్ఠ్యస్పర్శాల ముందు, ఉదా: మాట, అమ్మ, గమ్ప.

వఁ:- ఓష్ఠ్యం, అనునాసికం, ఊష్మప్రయత్నం; అద్విరుక్తంగా అచ్చులమధ్య వచ్చినపుడు,

పదాంతవాక్యాంతాల్లోనూ, ప్రయోగంలో వ,స,హాల ముందు. ఉదా: రూపఁ, ఉన్నావఁ, సవ్‌ఁ(ఎత్నిరవ్‌ఁ), మావ్‌ఁ(సవ్‌ఁ), పీవ్‌ఁ(హావ్‌ఁ).

/న/ న—దంత్యం; దంత్యస్పర్శాలముందు, ఉదా. అన్‌తా, అన్‌దం.

ఞ—తాలవ్యం; తాలవ్య చ జ లముందు (చూ. స్పృష్టోష్మాలు), ఉదా. నఞ్‌చి, గఞ్‌జి.

ఙ—కంఠ్యం; సంయోగంలో క వర్గ స్పర్శాలముందు, ఉదా. సుఙ్‌కం, శఙ్‌ఖం, సఙ్‌గతి, సఙ్‌ఘం.

న—దంతమూలీయం; దంతమూలీయ చ జ లముందు. పైన చెప్పినవి గాక మిగిలిన పరిసరాలన్నిటిలోను. ఉదా. మన్‌చు, కన్‌జు, నాన్న, పన్‌లేదు (పనిలేదు), సన్‌యాసి, అవున్‌రా.

పైన నిర్దేశించిన ధ్వనులన్నీ పరస్పర భిన్న స్థానాల్లో నే వస్తాయి కాబట్టి /న/ వర్ణానికి చెందిన సవర్ణాలుగా గ్రహించవచ్చు.

/ణ/ ణ—మూర్ధన్యం; అపదాదిని ద్విరుక్తంగాను, అద్విరుక్తంగాను, మూర్ధన్య స్పర్శాలముందు, ఉదా. అణా, దణ్‌ణం, గణ్‌ట, కణ్‌ఠం, కొణ్‌డ.

నేటి మన రచనా సంప్రదాయంలో ఉపయోగించే అనుస్వారం [ం] ప్రత్యేక వర్ణం కాదు. అనునాసికవర్ణాలైన /న, ణ, మ/లకుగులు కొన్ని పరిసరాల్లో ఉపయోగించుకొనే లేఖన చిహ్నం మాత్రమే. సాధారణంగా పదాంత, వాక్యాంతాల్లోనూ, సంయుక్తాక్షరాల్లోనూ దీన్ని ఉపయోగిస్తుంటాం. పై ఉదాహరణలు చూస్తే మనం అనుస్వారాన్ని వివిధంగా భిన్నవర్ణాల స్థానంలో ఉపయోగిస్తున్నామో తెలుస్తుంది.

పార్శ్వికాలు

నాలుక ముందుభాగం తాలువువైపు పైకెత్తి రెండు వైపులనుండా గాలిని వెలువరించటంవల్ల ఈ వర్ణాలకి చెందిన ధ్వను లేర్పడుతున్నాయి.

/ల/ దంతమూలీయం, పార్శ్వికం, నాదం, ఉదా. లాగు, కల, మల్లె.

/ళ/ మూర్ధన్యం, పార్శ్వికం, నాదం; కళ, కళ్ళం.

వీటిలో /ళ/ వర్ణం, /ణ/ వర్ణంలాగానే పదాదిని ఉండదు. సాంప్రదాయిక వ్యాకర్తలు లఘ్వలఘు ప్రయత్నభేదాన్ని క్రమంగా ల ళ లకు ఆరోపించారు. కాని దీన్ని ప్రయత్నభేదం అనటంకంటె స్థానకరణాల్లోని భేదం అనటం సమంజసం.

రేఫ (కంపితం): దీనికి నేటి తెలుగులో భిన్న స్థానాల్లో రెండురకాల ఉచ్చారణ ఉంది.

/ర/ ర:—దంతమూలీయం, శిథిల స్పర్శం లేక ఈషత్కంపితం, నాదం; పదాదిన, పదమధ్యంలో అద్విరుక్తంగా వచ్చినపుడు. సంయోగంలోను, ఉదా. రాజు, సరాసరి, క్రమం. తిర్యం.

ఱ:—దంతమూలీయం, అధిక కంపితం, నాదం; ద్విరుక్తంగా వచ్చినపుడు, ఉదా: కఱ్ఱ, గొఱ్ఱె.

అంతస్థాలు

య, వ, ల. సంస్కృతంలో యకారోచ్చారణ అధికోష్మప్రయత్నంతో ఉండటంవల్ల ప్రాకృతాల్లో 'జ'కారంగా మారింది. కాని తెలుగులో యకారాన్ని తేలిగ్గా ఉచ్చరిస్తాం.

/య/ తాలవ్యం, శిథిలోష్మ ప్రయత్నం, నాదం; పదాదిని /అ ఆ/ ల ముందు, పదమధ్యంలో అద్విరుక్తంగాను, ద్విరుక్తంగాను ఉదా. యముడు, యాతన, కాయ, అయ్య.

/వ/ వ (W)—ఉభయోష్ఠ్యం, శిథిలోష్మ ప్రయత్నం, నాదం; అద్విరుక్తంగా ఉండి /అ ఆ/ లు పరంగా ఉన్నప్పుడు. ఉదా. వంట, వాడు.

వ (V)—దంతోష్ఠ్యం, శిథిలోష్మప్రయత్నం, నాదం, ద్విరుక్తిలోనూ, తాలవ్యాచ్చులు – ఇ, ఈ, ఎ, ఏ, ఏ లు పరంగా ఉన్నప్పుడు. ఉదా. వీడు. వేడి, వేళ, కవ్వం.

అచ్చులు

నేటి తెలుగులో స్వరవర్ణాలు ఆరుమాత్రమే; అ, ఇ, ఉ, ఎ, ఒ, ఏ, లు; స్వరదీర్ఘతను (:) ప్రత్యేక వర్ణంగా గ్రహిస్తే దీర్ఘాచ్చులన్నీ రెండేసి వర్ణాలుగా వ్యాఖ్యానించుకోవాలి. అంటే 'ఆ=అ:' అని. అలానే ఈ ఊ లకు కూడా. /ఏ/ వర్ణం (=:ఏ) ఎప్పుడూ దీర్ఘంగానే ఉంటుంది. ఉదా. మేడ, కొంక్రేసు. మరొక పక్షంలో దీర్ఘాచ్చులను ఒక్కొక్కటి ఒక్కొక్క వర్ణంగానే గ్రహిస్తే వర్ణాల సంఖ్య పెరుగుతుంది. కాని ఈ రకమైన విభజన లోనూ శాస్త్రవైరుధ్యం లేదు. ఈ వ్యాసంలో హ్రస్వదీర్ఘాలు ప్రత్యేక వర్ణాలుగానే గ్రహించబడ్డాయి. వీటిలో ఇ, ఈ, ఎ. ఏ, ఏ లు తాలవ్యాచ్చులు, నిరోష్ఠ్యాలు. ఉ, ఊ, ఒ, ఓ లు కంఠ్యాచ్చులు, ఓష్ఠ్యాలు. అ. ఆ లు కంఠ్యాలు, నిరోష్ఠ్యాలు. ఓష్ఠ్యాచ్చుల ఉచ్చారణలో పెదవులు రెండూ వృత్తాకృతిలో ఉంటాయి. నిరోష్ఠ్యాచ్చుల ఉచ్చారణ

లో ఈ ప్రమత్వం ఉండదు. ఇ, ఉ లు సంవృతాచ్చులు. 'అ' వివృతాచ్చు. ఎ, ఒ లు అర్ధసంవృతాలు. ఏ అర్ధవివృతం. పదాది స్వరవర్ణాలన్నీ, 'అ' వర్ణం పరంగా వచ్చినప్పుడు వివృతోచ్చారణను కలిగివుంటాయి. ఉదా: కూడు—కూడ. మొదటి మాటలోని 'ఊ'కారం కంటే రెండో మాటలోని 'ఊ'కారం మరింత వివృతోచ్చారణతో ఉంటుంది. అలాగే 'గోడు—గోడ. చిలుకు—చిలక, పెట్టు—పెట్ట', ఈ జంటల్లో రెండో పదాల ఆద్యచ్చులు మొదటిపదాల ఆద్యచ్చులకంటె భిన్నంగా వినపడ్డం పరహల్లు మీద వచ్చిన వివృత 'అ'కారం వల్లనే. సంవృతాచ్చులైన ఇ, ఉ లు పరంగా ఉన్నప్పుడు పూర్వాచ్చుల్లో సంవృతోచ్చారణమే ఉండటం గమనించగలం.

/ఎ/: పదాంతస్థానంలో దీనికి కొన్ని మండలాల్లో అర్ధవివృతోచ్చారణ ఉంటుంది. (స్థానికంగా లకు చూ. పటం) ఉదా. గిన్నె, గరిటె, గొర్రె మొ. పదాదిన అర్ధసంవృతంగానే ఉంటుంది. మెట్టు, పెట్టు మొ. కాని రెండో అక్షరంలో 'అ' వర్ణం ఉన్నప్పుడు పైనచెప్పిన సూత్రాన్ని బట్టి అర్ధవివృతంగానే, అంటే 'ఏ' లాగానే వినిపిస్తుంది చూ. మెట్ట—మెట్టు. ఇలా 'ఎ-ఏ' లు పరస్పర భిన్నపరిసరాల్లోనే వస్తాయి కాబట్టి /ఎ/ వర్ణానికి సవర్ణాలుగా భావించవచ్చు.

నేటి తెలుగులో /ఏ/ ప్రత్యేకవర్ణం. ఉదా. 'కొట్టేవ్ సుమా', 'నిన్న కొట్టేవ్'. ఈ రెండు వాక్యాల్లోను 'ఎ—ఏ' ల వివృతభేదం వల్లనే అర్థభేదం తెలుస్తున్నది. అందువల్ల వీటిని ప్రత్యేక వర్ణాలుగా లిపిలో కూడా చూపెట్టడం అవశ్యకం.

విరామం తర్వాతగాని, వ్యవధానం తర్వాతగాని వచ్చిన ఇ ఈ, ఎ, ఏ లకు ఉ, ఊ ఒ, ఓ లకు క్రమంగా య వ లు ముందు చేరతాయి. అంటే /ఇ/ వర్ణానికి 'యి—ఇ' లు సవర్ణాలు. సంధిలో 'ఇ' అనే సవర్ణం, సంధిలేనిచోట 'యి' అనే సవర్ణం వినిపిస్తుంది. ఉదా. నాక్-ఇచ్చాడు, నాకే యిచ్చాడు. విరామం తర్వాత: యిల్లు, యిక్కడ, యిప్పుడు మొ. మిగిలిన అచ్చులకుకూడా ఈ విధంగానే అన్వయించుకోవాలి. ఈ విధంగా పరిసర భేదాన్ని బట్టి 'ఇ—యి' మొదలైనవి /ఇ/ మొదలైన వర్ణాలకు సవర్ణాలుగా నిరూపించవచ్చు. గనుక వర్ణవిధేయంగా రాసే రాతలో ఈ రెంటికీ ఒకే గుర్తు పెట్టుకుంటే సరిపోతుంది.

సాంప్రదాయిక వర్ణసమామ్నాయంలో ప్రత్యేక లిపి సంకేతాలతో చూపించే 'ఐ ఔ' లు (సంధ్యక్షరాలు) నేటి తెలుగులో 'అయ్, అవ్' లుగా, అంటే రెండేసి వర్ణాలుగా స్వీకరించటం లాఘవదృష్ట్యా సమంజసం. ఉచ్చారణలో 'అయ్-ఐ' లకు 'అవ్-ఔ' లకు తెలుగులో భేదం లేదు. ఉదా. 'అయ్యో-ఐన,' 'అవ్ను-ఔను'. కాకపోతే ఛందస్సులో యతి ప్రాసల సందర్భంలో ఐ-ఔ లు అచ్చు+హల్లుల లాగా గాక, దీర్ఘాచ్చుల (ఉదా. ఆ-ఓల)లాగా ప్రవర్తించటంవల్ల వాటిని ప్రత్యేక వర్ణాలుగా గుర్తించినా శాస్త్రవైకల్యం లేదు. అందుచేత లాఘవం, ఉచ్చారణ, ప్రమాణాలుగా తీసుకొన్నప్పుడు 'అయ్-అవ్' లుగానే గ్రహించటం సమంజసమన్నాను. అనుస్వార విసర్గలు తెలుగు వర్ణ సమామ్నాయంలో చేర్చటం, సంస్కృతవ్యాకరణాల అనుసరణవల్లనే. వీటికి ఈ వ్యాసంలో అన్యత్ర గతికల్పించబడ్డది.

వ్యవధాన భేదాలు

సహజంగా మాట్లాడేటప్పుడు సన్నిహితవర్ణాల్లో ఒకదాన్నించి ఇంకొకదానికి ఉచ్చారణ ఉపక్రమించే పద్ధతి (transition) లో వచ్చే తేడాలనుబట్టి అర్థాలు మారుతుంటాయి. ఉదాహరణకు ఈ కింది వాక్యాల జంటచూడండి. 1. ఆ అమ్మాయి పాట్ నాకు రాదు 2. ఆ అమ్మాయి-పాట్నాకురాదు. మొదటి వాక్యంలో 'ఆ అమ్మాయి పాట-నాకు రాదు. అని 'పాట' తర్వాత వ్యవధానం నిలపవచ్చు. కాని 'అమ్మాయి' శబ్దం తరువాత నిలపటానికి వీల్లేదు. రెండో వాక్యంలో 'ఆ అమ్మాయి-పాట్నాకురాదు', అన్నప్పుడు 'పాట్నా' ఒక పట్టణం. మొదటివాక్యంలో లాగా కాక 'అమ్మాయి' పదం తర్వాత వ్యవధానం ఉండవచ్చు. 'పాట్నాకు' అన్నది ఏకపదం కాబట్టి దాన్లో ఉన్న వర్ణాలమధ్య ఉచ్చారణలో వ్యవధానం ఉండదు. అలాటిదే ఇంకొక వాక్యాలజంట. 1. రెండ్-ఎడ్ల బండ్లు-తీసుకురా; 2. రెండెడ్ల బండ్లు-తీసుకురా. ఈ రెండు వాక్యాలమధ్య ఉన్న అర్థభేదం తెలుగువాళ్లందరికీ విదితమే. నిదానంగా ఉచ్చరిస్తే మొదటి వాక్యంలో సంధిచెయ్యకుండా 'రెండు-ఎడ్ల బండ్లు' అనవచ్చు. కాని రెండో వాక్యంలో అలా నిలపటానికి వీల్లేదు. 'రెండెడ్ల బండ్లు' అనే అనాలి. సహజోచ్చారణలో మనకు వ్యవధానాలు స్పష్టంగా కాకపోయినా, వాటి ఉనికి మరోవిధంగా అనుమేయమవుతుంది. అంటే, 'పాట్-నాకు' అన్నప్పుడు భిన్న పదాలైన 'పాట, నాకు' అనే రెంటికీ మొదటి అక్షరాలమీద గట్టి ఊనిక (stress) ఉంటుంది. 'పాట్నాకు' అన్నది ఏకపదం కాబట్టి 'పా' మీదనే ఊనిక ఉంటుంది. అలాగే 'రెండ్-ఎడ్ల బండ్లు' అన్న

ప్పుడు '-' గుర్తుతో వేరుచేసిన రెండుపదాల మొదటి అక్షరాలమీద ఊనిక నిలుస్తుంది. 'రెండెడ్ల బండ్లు' ఏక పదంగా, లేక పదబంధంగా ఉచ్చరించినప్పుడు 'రెం' అన్నదాని మీదనే ఊనిక ఉంటుంది. అంటే, వాక్యంలో ఊనికలు నిలిచే పదాలన్నీ ముందుపదాల నించి తెగిపోతాయనీ, అటువంటిచోట్ల వ్యవధానం నిలుస్తుందనీ గుర్తించవచ్చు. ఇక రెండోరకమైన వ్యవధానం ఉపవాక్యాలచివర వచ్చేది. దీనికి గుర్తుగా /+/ గాని, కామా /,/ గాని పెట్టుకోవచ్చు. ఉదా. వాడూ—మావాడే+వీడూ—మావాడే. నోరు—మంచిద్—అయితే, ఊరు—మంచిద్—అవుతుంది. ఇల్లు—చిన్నద్—అయినా, అద్దె—తక్కువేన్—గాదు.

ఇక మూడో రకమైన వ్యవధానం వాక్యాంతాన వచ్చేది. దీన్ని విరామం అనవచ్చు. వాక్యంమధ్య వచ్చే /,/ గుర్తుతో సూచించే వ్యవధానానికీ దీనికీ భేదం, కాలపరిమితిలోను, కొన్ని స్వరస్థాయి భేదాల్లోను తెలుస్తుంది. వాక్యాంతాన ఎంతసేపు ఆపినా ఆప వచ్చును గాని వాక్యంమధ్య /,/ తర్వాత వ్యవధానం కొద్దిసేపే ఉంటుంది. పై పేరాలోని ఉదాహరణలు పరిశీలించిచూస్తే ఈవిషయం బోధపడుతుంది. వాక్యాంత విరామానికి ఇప్పుడు మనం పెట్టుకొంటున్న గుర్తే, (చుక్క) /./ పెట్టుకోవచ్చు. ఇంతవరకు నేటి తెలుగులో మూడురకాలైన వ్యవధానభేదాలు అర్థభేదకాలుగా నిరూపించాను. సహజోచ్చారణలో వ్యవధానం లేకుండా వర్ణాలు రావటం సాంగోరకం. అంటే ఇది పైచెప్పిన మూడుభేదాలకు చెందని వర్ణోపక్రమణ పద్ధతి కాబట్టి వాట్లో భేదంగా స్వీకరించాలి. దీన్ని సంస్కృత వ్యాకరణ సంప్రదాయంలో 'సంహిత' అన్నారు. "వర్ణాల అతిశయితమైన సన్నిధి సంహిత" అని వారి నిర్వచనం. ఉదా. అదెక్కడుంది? అన్నప్పుడు అన్ని వర్ణాలు వీలైనంత సన్నిహితస్థితిలో ఉన్నాయి. 'అది, ఎక్కడుంది?' అన్నప్పుడు 'ది—ఎ' వర్ణాల మధ్య సంహిత లేదు. అందుకనే సంధి జరగక యడాగమం వచ్చింది. పైవాక్యంలో కలిపినదివే మిగిలిన పదాల వర్ణాలన్నీ మామూలుగా సంహిత స్థితిలో నే ఉన్నాయి.

స్వరాశ్రయభేదాలు

వాక్యస్వర (Intonation) భాగాలుగా వచ్చే ఉచ్చనీచ సమాహారాలు అనే స్థాయిభేదాలనుబట్టే మనకు వాక్యార్థం పూర్తిగా తెలుస్తున్నది. ఉదా: 'ఊళ్ళో లేడు'. 'ఊళ్ళో లేడు?' ఈ రెండువాక్యాల్లో అచ్చులూ హల్లులూ సమానమే అయినా ఒకవాక్యం నిర్ధారణను, రెండోది ప్రశ్నను సూచించటం వాక్యస్వర భేదాన్నిబట్టే. పైనచెప్పిన మూడురకాల స్వరస్థాయి భేదాలకు 3 (ఉచ్చ), 1 (నీచ), 2 (సమాహారం) అనే అంకెలు గుర్తులుగా తీసుకుంటే, మొదటి వాక్యం చివర /2-2/, రెండోవాక్యం చివర /1-3/ ఉంటాయి. అంటే మొదటి వాక్యం సమస్వరంతో ముగుస్తుంది, రెండోవాక్యం ఉచ్చస్వరంతో ముగుస్తుంది. ఇంకో వాక్యం చూడండి, 'వాడే, వాడు'. ఈ వాక్యం చివరి స్వరం /3 1/ అని సూచించవచ్చు. అంటే వాక్యాంత స్వరం 3వ స్థాయినించి అధోముఖమవుతుంది. నేటి తెలుగులో ఉపవాక్యాలు (Clauses) అసమాపకాలుగా సూచించేది చాలావరకు ఈ స్వర స్థాయి భేదాలే. ఉదా. 'వాడు తెలిసినా, చెప్పడు'. 'వెళ్తే వెళ్ళేకగాని, వాడితో ఎందుకు చెప్పలేదు?' ఇలాంటి వాక్యాల్లో /,/ కు ముందు వినబడే స్వర సంయోజనాలను బట్టి వాక్యం పూర్తికాలేదని తెలుస్తుంది. అంటే వాక్య విరామంతో అలాంటి స్వర సంయోగాలు రావు. చెప్పదలుచుకొన్న వాక్యం పూర్తి అయిందా, లేక ఇంకా ఉందా అన్న సంగతి వాక్యస్వర భేదాలను బట్టే తెలుసుకుంటాం. ఏభాషకన్నా వాక్యప్రకరణం (Syntax) రాసేటప్పుడు వీటి ప్రవర్తనను సమగ్రంగా వర్ణిస్తేనేగాని వాక్య స్వరూపనిరూపణం సాధ్యం కాదు.

ముగింపు

భారతదేశం భాషారాష్ట్రాలుగా విభక్తమయిం తర్వాత ఒకప్రాంతంవారి భాషను మరోప్రాంతం వారు నేర్చుకోటంవల్లనే దేశైక్యం నిలుస్తుంది. ఈ ఉద్దేశంతోనే భారత ప్రభుత్వంవారు తెలుగు, తమిళం, కన్నడం బోధించటానికి కాశీ, అలహాబాద్, ఢిల్లీ, ఆగ్రా, మొదలైన విశ్వవిద్యాలయాల్లో ప్రత్యేక భాషా శాఖలు స్థాపించారు. భాషలను శాస్త్రీయ పద్ధతిలో బోధించటానికి ఆధునిక భాషాశాస్త్రజ్ఞానం ఆవశ్యకం.

ఈ వ్యాసంలో సూచించిన విషయాలు తెలుగు వారికి సుపరిచితాలైనా, వాటి శాస్త్రీయ ప్రతిపాదన నూతనంగా తోచవచ్చు. మన భాషా నిర్మాణాన్ని అర్థం చేసుకోవాలన్నా, అన్య భాషా వ్యవహర్తలకు బోధించాలన్నా ధ్వనులను గురించి, వర్ణాలను గురించి యిలాంటి సమగ్రవర్ణనలు ఎంతైనా ఆవశ్యకం. ఏ భాషకైనా వర్ణసమామ్నాయంలో ప్రతివర్ణ సహితోచ్చారణను చెప్పకుండా కేవలం వర్ణాల జాబితను మాత్రం ఇస్తే కొత్తగా భాష నేర్చుకొనేవారికి బోధించే వారికి కూడా దానివల్ల అట్టే ప్రయోజనం ఉండదు.

ఉత్ప్రేరితులు!

శ్రీ జి. భాను

గుడ్డికంటిలో పాపలాగ వున్నాడు చంద్రుడు. భూదేవి వక్షోజంలావున్న పర్వతానికి సన్నని వలిపెంలాగా తెల్లని మబ్బుచాలులు అడ్డుపడ్డాయి. ఎక్కడో మెరుపు మెరిసింది. పాత్రలాంటి ఆకాశం పగిలింది. సాగరతరంగాల కన్నుల్లో కాంతి మెరసింది. పగిలిన ఆకాశం నుండి కన్నీటిధారలు నల్లగా ప్రసరిస్తున్నాయి.

మబ్బుల వినకొల మెరుపుతీగల ఎలనాగల నాట్యం. ఆ నాట్యానికి అనుగుణంగా ఉరుములవాద్యం. ఆనందబాష్పాల ప్రవాహం. హర్షంతో సిక్తమైన ప్రకృతి. అద్భోరకమైన వాతావరణం.

ఒకనల్లని ఆకారం వణుకుతూ వేగంగా నడుస్తున్నది. ఎక్కడా తలదాచుకొనే ఆశ్రయం కనబడలేదు. ఇంకా వేగంగా నడుస్తున్నది. తలమీదనుండి నీళ్ళు విచారంగా జారుతున్నాయి. ఆకారం ఇంకా వేగంగా నడుస్తున్నది. దగ్గర ఎత్తైన దిబ్బమీద ఇల్లులాటి ఆకారం. ఆకారం కాళ్ళు ముందుకు నడిచాయి. కళ్ళు నిశితంగా చూశాయి. ఆ యింటికి దూరంగా కొన్ని యిళ్ళు.

పగిలిన తలుపులోనుండి నలుపు పదార్థాన్ని ఛేదిస్తూ ప్రసరిస్తున్న కాంతికిరణం. లోపల ఎలుకల కీచులాట. ఆకారం కళ్ళు మెరశాయి. తలుపుతట్టాడు. ఒక వృద్ధురాలు వచ్చి తలుపుతీసింది. ప్రమిదలో ముఖాన్ని పరీక్షగా చూసింది.

'రా నాయనా! తడిసిపోయావు. ఎవరు నాయనా నువ్వు?' అంది. అతను సమాధానం చెప్పలేదు. వణుకుతూ నిలబడ్డాడు. ఒకతుండుగుడ్డ తీసుకొనివచ్చి యిచ్చిందా వృద్ధురాలు. తల తుడుచుకొన్నాడు. మాసికల చొక్కా పిండుకొన్నాడు. కొంచెం వణుకు తగ్గింది. చుట్టు కలయజూచాడు.

ఒక చిన్న మంచం మీద పన్నెండుసంవత్సరాల అమ్మాయి నిద్రపోతూ వుంది. తెల్లని అమాయకమైన ముఖంమీద నల్లని వెంట్రుకలు చిన్నగాలికి కబుర్లు చెప్తున్నాయి. బరువైన రెప్పలు విశాల నేత్రాలపైన భారంగా నిద్రపోతున్నాయి. ఆకన్నుల్లో ఎంత సోయగం వుందో అనిపిస్తుంది. చుట్టు కలయజూచాడు. వ్రేలాడుతున్న మొక్కజొన్నకండెలు. వలసంచిలోనుండి కనిపిస్తున్న పెద్ద ఉల్లిపాయలు. ఒకమూలగా రెండు చెక్కపెట్టెలు. ఇంకొకమూల ఎఱ్ఱ చిలగడదుంపలు. ఇంకొకమూల మట్టిపొయ్యి. దాని ప్రక్కన పొంతకుండ. ఇటకప్పులోనుండి పిచ్చుకల కలవరింతలు.

'ఏం నాయనా! ఆకలిగా వుందా?' అంది. 'ఊ' అన్నాడు.

కాల్చిన చిలగడదుంపలు, ఒకముంతలో మజ్జిగ తీసుకొనివచ్చింది ముసలమ్మ. అతను ఆత్రంగా తిని, మజ్జిగ త్రాగాడు, ఆకలి ఉపశమించింది. చినిగినచాప మీద పడుకొని అలాగే నిద్రపోయాడు. ప్రమిదలో నూనెలేక వత్తి కునుకుతూ నిద్రపోయింది. ఆకాశం ప్రశాంతంగా కన్నులు మూసింది. వర్షం ఆగిపోయింది.

ప్రపంచపు కంటిపాప తూర్పురెప్పలోనుండి అందంగా చూసింది. పరుకుకు తోపులలోనుండి గాలి భయంకరంగా వీస్తున్నది. చిరుపొదలలో గువ్వల జంట విహారాల చేస్తున్నది.

అతను లేచాడు. బయటకు వచ్చాడు. ముసలమ్మ మొక్కజొన్నలు దంచుతున్నది. ఆప్యాయంగా చూసింది. ఆకన్నుల్లో ఆదరణ గోచరించింది.

'ఏం... నాయనా! బాగా నిద్రపోయావ్. ఏవూరు మీది? అమ్మ, నాన్న ఉన్నారా?' అంది. అతను యీ ప్రశ్నకు పెద్దరిలువ యివ్వలేదు. కంచెమీదను పాకుతున్న కాకర చూస్తూ 'నాకు ఏ వూరు లేదు. నా అమ్మ, నాన్న లేరు' సునాయాసంగా అన్నాడు.

వృద్ధురాలి ముసలి నేత్రాల్లో ఆశ్చర్యచిహ్నాలు నీళ్ళరూపంలో కనబడ్డాయి.

'ఎక్కడికొచ్చావు నాయనా మరి?'

'ఈ పల్లెటూరు చూద్దామని' నిర్లక్ష్యమైన సమాధానం.

'అయితే మా యింట్లో వుండి పోకూడదూ? మొగదిక్కు లేదు నాయనా' పెదవులు విరుస్తూ జాలిగా అడిగింది.

'ఎందు కుండాలి; నే నుండను'

'సరేలే నాయనా' నోట్లో అనుకుంది.

'అమ్మమ్మా! అమ్మమ్మా! ఎక్కడున్నావే. తొందరగా రావే' అంది ఆపిల్ల గొంతు.

'వస్తున్నానమ్మా' అంటూ లోపలికి వెళ్ళి బయటకు తీసుకొనివచ్చిందా పిల్లను.

'ఎవరితో నే మాట్లాడుతున్నావ్?' అంది మెల్లిగా అడుగులు వేస్తూ. ముసలమ్మ మాట్లాడలేదు. పిండి చేటలోనికి తోడుతున్నది. ఆ అమ్మాయి అతనిపక్కన నిలబడింది.

'ఎవరితో నే అమ్మమ్మా మాట్లాడింది ఇందాక' రెట్టించి అడిగింది. అతని కేమీ అర్థం కాలేదు. 'మాస్తూ కూడ అడుగుతుందేమిటి?' అనుకున్నాడు మనసులో.

'ఓ! అబ్బాయిలేమ్మా! నీప్రక్క వున్నాడులే' అంది ముసలమ్మ. ఎక్కడా అంటూ చేతులు చాచింది పిల్ల.

అతను ఆఅమ్మాయి ముఖం అప్పుడు చూశాడు. ఆఅమ్మాయి కళ్ళు నీలిపొరలతో కమ్ముకున్నాయి? కంటిపాపలు ఎక్కడో మినుకు మినుక్కుంటున్నాయి. రెప్పలు మాటిమాటికి ఆర్పుతున్నది. కళ్ళవెంబడి నీళ్ళు కారుతున్నాయి. ఆ అమ్మాయి గ్రుడ్డిది.

అతను చకితుడయ్యాడు. మొదట ప్రకృతిలోని వికృతి జ్ఞప్తికివచ్చింది. మధుర సౌరభ్యాలతో మత్తు గొలిపే గులాబిపూవులలో ముళ్ళు—ప్రకాశమైన మెరుపులో ఇరమ్మదం—చల్లని తెల్లని చందమామలో మచ్చ—అమృతం ఉండాల్సిన హృదయాలలో విషం—ఎవరో ఒక పరమేష్ఠి విచిత్రప్రకల్పనగా అనిపించింది. ఆపిల్ల అతనిచెయ్యి పట్టుకుంది.

'అమ్మమ్మా! నిజంగా కేయ్..ఎవరే అబ్బాయి?' సంతోషంతో అంది.

'ఊరికే వచ్చాడమ్మా! రాత్రి వర్షంవస్తే'

'అమ్మా! ఇక్కడుంటాడంటే'

'ఎందుకుంటాడు. ఉండడమ్మ' ముసలమ్మ యింకేం మాట్లాడలేదు. పిండితో యింట్లోకి వెళ్లింది. ఆ గ్రుడ్డిపిల్ల మాట్లాడకుండా అతని చెయ్యి వదిలివేసింది. అతనికి ఏమిటోలాగా అయింది మనస్సు.

తొమ్మిదిగంటలైంది. అతను బయలుదేరడానికి సంసిద్ధంఅయ్యాడు. ముసలమ్మ, ఆపిల్ల మౌనంగా అంగీకారం తెల్పారు. ఆముసలమ్మ అతనుంటే బాగుండును అనుకుంది. ఆపిల్ల కూడా అతనుంటే కలసి మెలసి వుండొచ్చు అనుకుంది. ఇంత తక్కువ కాలంలో నే ఆ కుర్రవాడంటే ఏమిటీ మనస్సులోపల సన్నిహితత్వం' మమకారం—అనుకుంది వృద్ధురాలు మనసులో. ఆపిల్లకు అతనంటే ఎందుకు మమకారం ఏర్పడిందో ఆమెకే తెలియలేదు. హృదయానికి హృదయానికి అనూహ్యమైన, అగోచరమైన రాగబంధం వుండకపోతే అలాంటి భావం వుండదనుకొన్నారు. ఆ రాగబంధమే అవ్యక్తమైనస్థితి. అలౌకికమైన స్థితి — వర్ణించలేని స్థితి. ప్రాక్తనమానవుని హృదయస్పందనంలోనుండి నేటి వరకు అవిచ్ఛిన్నంగా వ్యాప్తమవుతున్న చప్పుడు చేయని అర్గళబంధం.

అతను బయలుదేరే సమయానికి ఏతాముదగ్గర వాళ్ల పొలంలో పనిచేస్తున్నారు. ఆ గ్రుడ్డిపిల్ల ఏతాము గడమీద నుంచొని బావిలో పెద్దబొక్కెన ముంచుతున్నది. ముసలమ్మ నీళ్లు తోడుతూ, కూరగాయమొక్కలకు పాదులు తీస్తున్నది అతికష్టంగా. ఏతాము గడమీద నుంచున్న పిల్ల ప్రపంచంతో ప్రమేయంలేకుండా ఆశ, జిజ్ఞాస, నిరాశ, నిస్పృహ లేకుండా నీళ్ళు తోడుతున్నది సర్కసులోని జంతువులాగా.

అతను దూరంగా నిలబడి చూశాడు—పిల్లకాలువలోనుండి గలగలమని పరిహాసంగా నవ్వుతూ ప్రవహిస్తున్న నీటి సందడి—జీవం తెచ్చుకొంటున్న మొక్కల కదలిక—కదులుతున్న చెట్లనీడలు—ముసలమ్మ అవస్థ, గ్రుడ్డిపిల్ల పని—విశాలమైన ఆకాశం—పనిలేక తిరుగుతూ ఎప్పుడో ఒకప్పుడు వర్షించే మేఘాలు — సంచారం చేస్తున్న పక్షులు — బారులు తీర్చి వెళుతున్న చీమలు—అతని చీకటి మనసులో కాంతి కలించాయి.

'వస్తానమ్మా' దగ్గరకువెళ్ళి అన్నాడు.

ముసలమ్మ ఆశగా లేచి నంచొని 'మంచిది నాయనా' అంది. ఆ మాటల్లో అతని కెంతో ఆప్యాయత, ఆదరణ, అనురాగం కన్పించాయి. గ్రుడ్డిపిల్ల వైపు చూశాడు. ఆపిల్ల పని ఆపి అతనే మాటలాడుతున్న దిక్కున చెవిపెట్టివింటున్నది. ఆ అమ్మాయిముఖంలో ఏదో ఆవేదనలాంటి కదలిక కానవస్తున్నది. పెదవులు చలిస్తున్నాయి.

అతను వాళ్ళిద్దర్నీ చూడలేకపోయాడు. నడక సాగించాడు తన ప్రపంచంలోనికి. వెనక్కి తిరిగి చూశాడు. జాలిగా చూస్తున్న ముసలమ్మ—స్తబ్ధంగా నిల్చున్న గ్రుడ్డిపిల్ల, వారిపైనుండి విచారకరమైన గాలి. కొన్ని అడుగులు ముందుకువేశాడు. వెనక్కి చూశాడు. ఇంకా నిల్చొని తనవైపు చూస్తున్న వృద్ధురాలు చేయి వూపుతున్న తీరు నిలబడ్డ గ్రుడ్డిపిల్ల—ఇంకా కొన్ని అడుగులు ముందుకు వేశాడు. పూర్వం లాగే నిల్చున్న గ్రుడ్డిపిల్ల, వృద్ధురాలు, ఎదురుగా ఆకులురాలి చిగుర్చుతున్న చెట్టు, 'అంబా' అని అరుస్తూ తల్లివైపు చూస్తున్న లేగదూడ — మరలా తిరిగిచూశాడు. చేయి విసురుతున్న ముసలమ్మ, నిల్చున్న గ్రుడ్డిపిల్ల. మనసు కరిగింది. తలపు మారింది. నయనాలు ఆర్ద్రాలైనాయి. కాళ్ళు ముందుకు సాగలేదు. వెనక్కి తిరిగాడు. ఒక్కటే పరుగు—ఒక్కటే నిశ్వాసం. ఒక్కటే దీక్ష. ముసలమ్మ పాదాలపై పడిపోయాడు.

'అమ్మా! నే వెళ్ళనింక!'

'నా నాయనే! నా నాయనే!' కౌగలించుకొంది. ముసలమ్మ కన్నుల్లో నీరు చిప్పిలినాయి. ఏతాముమీద నుంచున్న పిల్ల మనసులో హర్షం కురిసింది. ముఖంలో సంతోషరేఖలు గ్రుడ్డికన్నుల్లో ఆనందబాష్పాలు.

2

ముసలమ్మ 'కృష్ణుడూ' అనిపిలిస్తే అతను ఆనందం పొందేవాడు. 'రాధా' అని కృష్ణుడు పిలిస్తే ఆపిల్ల ఉప్పొంగిపోయేది. ముసలమ్మపేరు నాగమ్మ.

కృష్ణుడు రాధతో పనులు చేయించడంలేదు. రాధ కొంతకాలం ఏమిరా అంది కాని క్రమంగా అతని మాట శిరసావహించింది. ఏవో చిన్నపనులు చేసేది. ముసలమ్మ అప్పుడప్పుడు అనుకొంటూ వుండేది — తన కొడుకే గనక బ్రతికి వుంటే కృష్ణునికిలాగా పదహారేళ్లు వుండేవి; పుట్టగానే తండ్రిని పోగొట్టుకుని, చిన్నతనంలోనే తల్లిని చంపుకొని, పొరలుక్రమ్మి దృష్టిలేని కూతురుబిడ్డ రాధకు ఈడుజోడు అయ్యేవాడు అని.

కృష్ణుడు ముసలమ్మదగ్గర వుంటూ అర ఎకరం మెట్టలో కూరగాయలేకాకుండా రకరకాల పూల మొక్కలు తెచ్చి నాటాడు — గులాబీ, కాగడామల్లెలు, మల్లెతీగలు, సన్నజాతులు, కనకాంబరాలు నాటాడు. శ్రమ అనుకోకుండా పసిపిల్లల్ని పెంచినట్లు పోషణ చేయసాగాడు. ఇద్దరు గమ్యరహితంగా సంచరిస్తున్న అతని హృదయంలో ఏదో తృప్తి తొణికిసలాడింది. మాతృమూర్తివంటి ముసలమ్మ—లోకం తెలియని రాధ అవలంబంలేని అనాధస్థితి కృష్ణుణ్ణి బంధించివేశాయి. ఇక వారి యోగక్షేమాలే తన లక్ష్యంగా నిర్ణయించుకొన్నాడు.

అశాంతిలో సతమతమౌతున్న నాగమ్మ మనస్సుకు యిప్పుడు ప్రశాంతి దొరికింది. కొడుకువంటి కృష్ణుడు ఎదురుగావుంటే ఆమెకళ్ళు ఆమె హృదయంలోకి చూచేవి. ఆమె నిశ్చింతగావుంది.

రాధ హృదయం కృష్ణుని దాక్షిణ్యత్యాగాలవల్ల హర్షపరిప్లుతమైంది. ఉషారుగా మాట్లాడుతూ, చలాకీగా పనిచేస్తున్న కృష్ణుడంటే రాధకు చాల ఇష్టం. అంతేకాదు; అతనంటే అమితభక్తి. ఎలాంటిసంబంధం లేకుండా తన అమ్మమ్మకు, తనకు సహాయంగా వున్నాడు అంటే అతను ఎంతో మంచివాడు అనుకుంది. క్రమక్రమంగా కృష్ణుణ్ణి ఊహించి అతని ఆకారం హృదయంలో లిఖించుకొంది. రోజుకి రోజూ తన భావనా మూర్తికి నగిషీ పెడుతున్నది.

విసుగు విరామంలేకుండా కృష్ణుడు పనిచేస్తున్నాడు. రాధకు ఎన్నో సంగతులు చెప్పేవాడు. ఆమెకు చిత్రంగా వుండేయి అతని మాటలు. అందుకనే కృష్ణుణ్ణి దేవుడనుకొన్నది. బాధలతో, అశాంతితో అణగారిపోయే దౌర్భాగ్యజీవులకు సహాయం చేయడానికి దేవుడు మారువేషంలో వచ్చేవాడని ఆమె అమ్మమ్మ చెప్పినమాటలు కృష్ణుని విషయంలో సమన్వయపరచుకుంది. 'ఏమో! దేవుడేమో!' అనుకొనేది. అమ్మమ్మ తనకు గోపాలకృష్ణుడు దయాపరుడని కుచేలునివంటి నిరుపేదలకు సహాయంచేశాడని, నమ్మినవాళ్ళకు కొంగు బంగారమని చెప్పగా విని నిజంగా ఆకృష్ణుడే ఈ కృష్ణుడుగా వచ్చాడేమో అనుకొనేది రాధ.

'రాధాకృష్ణులు' అని నోట్లో అనుకొని సిగ్గుపడేది రాధ.

మల్లితీగలు సాగుతున్నాయి. పూలమొక్కలు ప్రాణాన్ని పొందాయి. కృష్ణుడు శ్రమ అనేమాట లేకుండా కృషిచేస్తున్నాడు. ముసలమ్మ 'నా కన్నతండ్రి! నా దక్కవయ్య' అని మురిసిపోయేది కృష్ణుణ్ణి చూసి. అమ్మమ్మ ఆ కృష్ణపరమాత్మకు చాల అందమైనవాడని, ఆకారం చూసినట్లైతే జన్మ తరిస్తుందని, ముల్లోకాలు పరవశిమౌతాయనే మాటలనుబట్టే రాధ 'కృష్ణుడు చాల అందంగా వుంటాడు' అని ఊహించదు

కొన్నది. 'అందం అంటే ఏమిటి?' అనుకుంది రాధ మొదట ఆమాట విన్నప్పుడు. ఇప్పుడు అందం అనే మాటకు అర్థం కొంత తెలిసింది—కళ్ళుండి, దయార్ద్ర స్వభావం వుండి, తీయగా మాట్లాడితే నే అందం అనుకుంది రాధ. 'ఈకృష్ణుడు చాలా...అందమైనవాడు. అందరికన్నా—అందమైనవాడు......కళ్ళున్న వాళ్ళకు గ్రుడ్డివాళ్ళకన్న అందంగా కనబడతాడేమో?' అనుకుంది రాధ. రాధ మనసులో కృష్ణుడు నిండిపోయాడు.

రాధ భావనాభారంతో కాలం ఉత్సాహంగా సాగుతున్నది.

కృష్ణుడు ఎనిమిది మైళ్ళదూరంలోవున్న బస్తీకి వెళ్ళి కూరగాయలు అమ్మి రాధకు ఏవో తినుబండారాలు, క్రొత్తబట్టలు, ఇంట్లోకి చిల్లరసామగ్రి తెచ్చేవాడు. ఆ సమయంలో అతను ఒక పిల్లనగ్రోవి తెచ్చుకొన్నాడు. ఒకనాడు సాయంత్రం కొంచెందూరంగా వున్న కొండలమీదనుండి పిల్లవాయువులు ఆనందాన్ని కబుర్లుచెబుతూ, గోరువంకలకంఠాల్లో ఉత్సాహాన్ని కురిపిస్తూ, గగనరంగస్థలంలో నడయాడుతున్న మబ్బులను మందగమనాన్ని నేర్పుతున్న సమయంలో వేణుగానం సాగించాడు లేమామిడిచెట్టుక్రింద.

తీవలు తీవలుగా, తెరలు తెరలుగా, క్రమక్రమంగా వేణునాదంస్థాయి అందుకొన్నది. ప్రకృతి పరవశమైపోయింది. రాధ సమ్మోహితయైపోయింది. ఆమెరక్తంలో ప్రత్యణువు నాట్యంచేసింది. రోమాంచం కల్గింది. గ్రుడ్డికళ్ళు ఆనందంతో మెరిశాయి. భాష్పకణాలు రాల్చాయి.

'అవును నిజంగా ఈకృష్ణుడు—ఆ కృష్ణుడేమో! ఆ కృష్ణుడు బృందావనంలో, యమునాతీరంలో, గోపికలదగ్గర, గోవులు ఆనందపడేటట్లు, పువ్వులు వికసించేటట్లు పిల్లనగ్రోవి ఊదేవాడని అమ్మమ్మ ఏమిటేమిటో గొడవగా చెబుతుంది. అమ్మమ్మ చూసిందేమో మరి! కాని ఈకృష్ణుడు పిల్లనగ్రోవి ఊదటం చాల బాగుంది. ఏమిటో సంతోషంగా వుంటుంది. ఎట్లా ఊదుతాడోమరి' అనుకొనేది రాధ.

మొత్తంమీద కృష్ణుడు రాధ తలంపుల్లో తాదాత్మ్యం చెందాడు. ఆమె నిశ్వాసంలో సమ్మిళితమైనాడు. అతను మాట్లాడుతుంటే హృదయం ఆనందంగా వుండేది. ఒక్కొక్కసారి కృష్ణుడు సంతోషంగా 'రాధా' అని పిలిస్తే ఆమె గుండెలో వేయివసంతాల చిగురుల మృదుత్వాల సిగ్గు మొగ్గ అయ్యేది.

'ఒరే కృష్ణుడూ! మన కెందుకురా యీపిల్ల? నువ్వు దానితో మాట్లాడమాక' అని నాగమ్మ అంటే ఒకరకంగా నవ్వేవాడు కృష్ణుడు. అప్పుడు రాధ బాల్య ముగ్ధత్వం నునుచెక్కిళ్లలోకి దూరి, హృదయంలో నాట్యంచేసి 'పో! అమ్మమ్మా' క్రిందచూసేది.

3

నాలుగు వసంతాలు కాలంముఖంలో శోభను కూర్చాయి.

స్నిగ్ధ గగనపు గులాబిరంగు అగాధసాగరం ముఖంలో ప్రతిబింబం చూసుకుంది. భూదేవి తుంగస్తనాలైన పర్వతాలు ఆకుపచ్చని రంగుపయ్యెద కప్పుకొన్నవి. సూర్యునిరాకలో కలువలు సిగ్గుతో ముకుళించుకొన్నాయి. మామిడి చిగురు మెసవిన కోయిల కన్నెల కంఠనాదాలు ప్రకృతిహృదయాన్ని తట్టి లేపాయి. ఆకాశంలో మబ్బులు అందంగా అడుగులు నేర్చుకొంటున్నాయి.

మల్లెలు, మొల్లలు రెప్పలు విప్పాయి. గులాబీలు సౌభాగ్యాన్ని శృంగారించాయి. మాగపూలు నిట్టూర్చాయి.

వసంతంలో మధుమాసంలాగా, మధుమాసంలో నవపల్లవంలాగా, నవపల్లవంలో లతాంతంలాగా, లతాంతంలో మకరందంలాగా, మకరందంలో మాధుర్యంలాగా రాధలో నవయౌవనచిహ్నాలు చోటుచేసుకొన్నాయి. ఆమె అందం సూర్యుడు లేని ఉదయంలా వుంది, చంద్రుడు లేని వెన్నెలలా వుంది, మృదుత్వం లేని నవనీతంలా వుంది, ప్రేమలేని హృదయంలా వుంది.

నాగమ్మ జవసత్వాలు ఉడిగిపోతున్నాయి. రాధ, కృష్ణుడు ఆమెకు నేత్రాల్లాగా వున్నారు. అదివరకు కంటె, ముసలమ్మ యింటిపరిస్థితి మారింది. కృష్ణుడు నాటిన పూలమొక్కలు కన్నులు విచ్చి కటాక్షిస్తుంటే వాళ్ళలేమి తిరుగుముఖం పట్టింది. నాగమ్మ కృష్ణుణ్ణి మనసులో మెచ్చుకునేది. కృష్ణుడి ఆదరానికి రాధ మురిసిపోయేది. ఆమెకు కావలసిన వన్నీ కృష్ణుడు తెచ్చేవాడు. అతనిగురించి ఆలోచించడమే ఆమెకు చర్యగా అయింది. కృష్ణుడు ఎంత మంచివాడు! అతనిహృదయం ఎంత విశాలం! కృష్ణుడు ఎలా వుంటాడు! బాగా మాట్లాడుతాడు కూడా! గానంటే చాల అభిమానం! అసలు అతనికి వాళ్ళకు గల సంబంధం ఏమిటి? కళ్ళున్నవాళ్ళందరూ మంచివాళ్ళే గన్నమాట! ఏమో! ఎందుకు సహాయం చేస్తున్నాడు? - అని రాధ అనుకొనేది.

అందరికీ కళ్ళెందుకున్నాయి? తనకెందుకు లేవు. అమ్మమ్మ పూర్వజన్మలో చేసుకొన్న పాపంవల్ల గ్రుడ్డి కళ్ళు వచ్చాయి అంటుంది. అసలు పాపం అంటే ఏమిటో? అయినా తానొక్కతేనా పాపం చేసింది? ఎవరూ చేయలేదా పాపం?—

ఈ లోకం ఎలా వుంటుందో! అమ్మమ్మ చీకటి, పగలు అంటుంది. తనకేమో అంతా నల్లగావుంది. గులాబీలు, మల్లెపూలు బలే మంచివాసన! అవి ఎట్లా వుంటాయో? మరి పిట్టలు...పిచ్చిక...కళ్ళు లేకపోతే ఎందుకు బ్రతుకు? ఒక్కసారి కళ్ళొస్తే! కృష్ణుణ్ని చూడొచ్చు. అమ్మమ్మను చూడొచ్చు! అంతా చూడొచ్చు—అనుకొనేది రాధ.

కృష్ణుడు మాట్లాడుతుంటే—'వెన్నెలలాగా చల్లగా-ఉదయంలాగా ఉల్లాసంగా - ఏమిటో ఒక లాంటి ఆనందంగా వుంటుంది. ఎందుకోమరి? అసలు.. కృష్ణ డెలావుంటాడు?' - అనుకొనేది రాధ.

ఒకనాడు సంధ్యాసమయం. కృష్ణుడు ఇంటి ఎదురుగావున్న మామిడిచెట్టు క్రింద కూర్చొని, కూని రాగం ఆలపిస్తూ మామిడిచెట్టును కలయజూస్తున్నాడు. అతని వినికిడినిబట్టి రాధ మెల్లిగా అక్కడకు వచ్చింది.

'రాధా! ఈ మామిడిచెట్టు నాలుగేళ్ళకు పూత పూసింది' అన్నాడు.

'అవును. నాకు వాసనవస్తుంది. అబ్బ! నాలుగేళ్ళకు పూతపూసింది!'

'రాధా! మనం...ఆ రోజు ప్రొద్దున...ఎద్దులు నన్ను తరుముకొన్నాయని చెప్పానే అప్పుడు కదూ దీన్ని నాటింది?'

'ఆఁ...మరేఁ...'

'చూశావా! రాధా! కాలం ఎంత త్వరగా పరుగెత్తావుందో? నేనువచ్చి నాల్గు సంవత్సరాలు అయిందా? ఇదిగో! మామిడిచెట్టు పూసింది. అదుగో! అక్కడ పొగడచెట్టు పెద్దదయింది. మల్లెపొదలు గుబురులయ్యాయి. గులాబిమొక్కలు బాగా పెరిగాయి. అంతా మారిపోయిందికదా?'

'నీకిదంతా మారిపోవడమే చిత్రంగా వుందా?' ముఖంలో ఏవో కళవికలు కన్పించాయి.

'ఏం...నీకులేదా?'

'అవ్వే ఎందుకులేదూ? నాకు నేనే చిత్రంగా లేదూ?' హృదయంలో బాధ మాటల్లో కనబడింది.

'మ్.. తప్పు రాధా... నేను ఏం చెప్పాను నీకు; ఎప్పుడూ అట్లా అనొద్దు!' బాధగా అన్నాడు.

'అవును నేనెందుకు బతకటం...చెప్పు...ఈ గుడ్డికళ్ళు ..చీకటి...నలుపు...ఒకరి ఆధారం...నాబతుకెందుకు?' ఆమెకన్నులు ఏడ్చాయి.

'అదే తప్పు రాధా! బాధ...ఆనందం మానసిక వికారాలు. ఇంతే రాధా!...నీకు కళ్ళులేవని బాధ పడుతున్నావ్. నేనూ బాధపడుతున్నా నీకు కళ్ళులేవని; ఏముంది లేదా? నువ్వు గ్రుడ్డిగావుండి లోకం ఎంత బాగుంది - అనుకొంటావు. కళ్ళువస్తే లోకం గ్రుడ్డిది అనుకొంటావు. లోకం సమాధిలాంటిది. నువ్వు ఏడవకు రాధా...ఏడవకు'. రాధా మాట్లాడలేదు. కొన్ని నిముషాలు గడిచాయి.

కృష్ణుడు చుట్టు కలయజూచాడు. పశ్చిమ దిక్కున సూర్యుడు అస్తంగతుడైనప్పటికీ కిరణాలు ప్రపంచాన్ని విడువలేని ఆశల్లాగా పైటకు ప్రసరిస్తున్నాయి. ప్రక్కన పర్వతాలమీద నెలవంక. పూత పూసిన మామిడిచెట్లు. ఆకులు రాలుతున్న వెదురు పొదలు. అతను ఆనందభరితుడయ్యాడు.

'రాధా! ఈవాళ చాల బాగుంది. కుంకుమ రంగుతో సూర్యు డస్తమిస్తున్నాడు. నల్లని పర్వతం మీద వున్న నెలవంక పరమేశ్వరుని జటాజూటంలో వున్న బాలచంద్రుడులా వున్నాడు. అదిగో! మన వీరాంవద్దర గుట్టమీద ఈతచెట్టుపై నుండి మినుక్కుమంటున్న చుక్క. వెదురుపొదలదగ్గర గువ్వలు సరసాలాడుకొంటున్నాయి. ఇదిగో! మనమామిడి చెట్టు పూతకు తేనెటీగలు ముసురుకొంటున్నాయి. విన్నావా! శేషమ్మగారి తోటలోనుండి కోయిల ఎంత బాగా కూస్తోందో! మల్లెపూలు విరిసి చాలా రాలిపోయాయి. అబ్బ! గులాబీలు ఎంత బావున్నాయి. కాగడా మల్లెల్ని దేవుడు మూగపువ్వులాగా ఎందుకు చేశాడబ్బా...' ఆగిపోయాడు. ఏడుపు విన్పించింది.

అతను స్తబ్ధుడయ్యాడు. హృదయం విస్మృత అయింది. రాధ ఎందుకు ఏడుస్తుందో అర్థమైంది.

'రాధా పొరపాటయింది...ఏదో ఉషారుగా అన్నిటిని చూస్తూ చెప్పానుగాని నా మాటలు నీకు బాధ కలిగిస్తా యనుకోలేదు. అనుకోనిరీతిగా నిన్ను బాధపెట్టాను. నన్ను క్షమించు రాధ,' భుజంమీద కండువాతో ఆమె ముఖంమీద ప్రవహిస్తున్న కన్నీళ్ళను తుడిచాడు. రాధశరీరంలో విద్యుత్తు ప్రసరించింది.

గుండెలోని రక్తానికి పోటు అధికమైంది. శరీరం గగుర్పొడిచింది.

'ఒక్క సంగతి చెబుతున్నా రాధా నీకన్నుల్లో నీటి తెరను నేను చూడలేను. నీ ముఖంలో విషాదాన్ని ఊహించలేను. నువ్వు ఉత్సాహంగా వుండక పోతే నేను వుండలేను ఇక్కడ. ఇంకా ఎన్నడైనా నీ కన్నుల్లో కన్నీరు కనబడితే నా కళ్ళల్లో అగ్ని...'

రాధ కృష్ణుని పెదాలు చేతితో మూసివేసింది. అతను రాధచేతిని మెల్లగా స్పృశించాడు. ఆమె హృదయం పాటపాడింది. ఆనందం వంత వేసింది. రాధ అతనికళ్ళు చేతితో స్పృశించింది.

'ఏమిరా పొద్దుపోవటంలా. చెట్టుక్రింద నుంచున్నారేం' అన్న నాగమ్మ మాటలు విని కృష్ణుడు రాధ చెయ్యిపట్టుకొని నడిపించుకొని వెళ్లాడు.

4

నిద్రలో రాధకు కలవచ్చింది. కలలో అనుభూతివచ్చింది. అనుభూతి అనుభవాన్ని మననంచేయించింది. చల్లనిచీకటి...నీళ్ళ గలగల...మల్లెపూల వాసన...గులాబీల సౌరభ్యం...కోయిలకూత...తనను పెనవేసుకోపోతున్న కృష్ణునిస్పర్శ...ఆనంద ప్రవాహం..మైకం..క్షణంలో విడిపోయి దూరంగా వెళ్ళిన కృష్ణుడు... భయానకమైన అతని కేక... ఆర్తనాదం కృష్ణా! అని కేక వేసింది దుఃఖపూరితకంఠంతో రాధ.

'పిచ్చిపిల్ల! కలవరిస్తున్నావా! లేమ్మా తెల్లారింది. కృష్ణుడు పూలు కోసుకొని బస్తీకెళ్ళాడు' అంది ముసలమ్మ తట్టుతూ. కలలోకల చెదరిపోయింది' కలగా లేచింది రాధ.

సూర్యుడు నెత్తిమీదకు వచ్చాడు. కృష్ణుడు లేక పోవటం రాధకు ఒంటరితనంగా, ఒకరకమైన భీతావహంగావుంది. మౌనంగా కూర్చున్నది. అప్పుడే కృష్ణుడు వచ్చాడు 'అమ్మా' అంటూ. వడ్లు ఎండ బెడుతున్న ముసలమ్మ 'వచ్చావా నాయనా! కాళ్ళు కడుక్కురా. అన్నం తిందువు' అంది.

రాధ ముఖంలో సంతోషరేఖల చిహ్నాలు. ఉప్పొంగిన హృదయం.

'అమ్మా! బస్తీలో భలే పెద్ద డాక్టరు వచ్చాడు. అబ్బా! చాలమంది గ్రుడ్డివాళ్ళకు కళ్ళు తెప్పించాడనుకో! నేను ఆసుపత్రివద్దకు వెళ్ళి మాకో అమ్మాయి వుంది. తీసుకొస్తా అన్నా; తొందరగా తీసుకురా అన్నారు. కాబట్టి రాధను ఇప్పుడు తీసికెళ్తానమ్మా.'

'ఒరేబాబూ! నీపిచ్చిగాని వస్తాయి అంటావా?' ఆశ్చర్యంగా అంది ముసలమ్మ.

'ఎందుకు రావే. చాలామందికి కళ్ళువస్తే. తప్పక తీసికెళ్తాను. ఏమంటావమ్మా'

నాగమ్మ కృష్ణుడి నిశ్చయాన్ని కాదనలేక పోయింది. చివరకు 'సరే' అంది.

ఈమాటలు వింటున్న రాధమనసు సంతోషంతో గంతులేసింది. కృష్ణుణ్ణి గట్టిగా కౌగలించుకొందామా అనిపించింది. అతనిపాదాలు ఆనందాశ్రువులతో అభిషేకంచేద్దామా అనిపించింది. అతని ముఖాన్ని ముద్దులలో నింపి తృప్తిపడదామనిపించింది. జీవితాంతం అతని బానిసగా వుందామా అనిపించింది.

బస్తీకి ప్రయాణమయ్యారు. వాళ్ళు బయలుదేరుతుంటే నాగమ్మకు అయోమయంగావుంది. తన నేదో ఏకాకితనం ఆవరించినట్లు బాధపడింది. రాధకు ఎన్నో జాగ్రత్తలు చెప్పి ధైర్యంచెప్పింది. అయినప్పటికి ముసలికన్నుల్లో నీళ్ళు తిరిగాయి. నేనుంటే భయం ఎందుకమ్మా—అని కృష్ణుడు అన్నతర్వాత స్థిమిత పడింది. నాగమ్మవాళ్లు కనబడేంతవరకు చూసింది.

బస్తీలో మోటార్ల మోతలు, జనులకోలాహలాన్నీ విని రాధ ఆశ్చర్యపోయింది. కృష్ణుడు ప్రతిదాన్ని గురించి ఎంతో గొప్పగా చెప్పేవాడు రాధ బాధపడకుండ. 'నువ్వుకూడ చూస్తావులే లోకాన్ని' అనే వాడు. రాధ ఆనందంలో మునిగిపోయేది. అప్పటికి సాయంత్రం అయింది.

హాస్పిటల్ కు వెళ్లారు. డాక్టరు రాధ కళ్లు పరీక్ష చేశాడు. 'కళ్ళురావచ్చు. పొరలుమాత్రమే ఆపరేషన్ చేయాలి. ఇంతవరకు ఏ డాక్టరుకు చూపించకుండా ఎందుకుంచారు? అయినా ఫర్వాలేదు. ఇక్కడ నాలుగు రోజులు వుండు; ఆపరేషన్ చేస్తాం' అన్నాడు. కృష్ణుడు మహానందంతో మునిగిపోయాడు. రాధకు క్రొత్తలోకంలోనికి ప్రవేశిస్తున్నాను అనేభావన కలుగుతున్నది.

అక్కడ ఏర్పాట్లన్నీ సక్రమంగా జరిగాయి. డాక్టరు ఆపరేషన్ జరిగేరోజు తప్పక రావాలి అన్నాడు. తలూపాడు కృష్ణుడు.

'నేను యింటికివెళ్తున్నా రాధా! ఇక్కడ నర్సులు బాగా చూస్తారులే. అమ్మకు ఈసంగతులన్నీ చెప్పొద్దూ మరీ!'

'అమ్మో నేను ఒక్కదాన్నే; నాకు భయం. నువ్వు వెళ్ళొద్దు.'

'ఎల్లా రాధామణి? చెట్లకు నీళ్ళు పెట్టాలా? పూలు కోయాల్లా? పాదులు చెయ్యాల్లా? ఇవన్నీ ఎవరు చేస్తారు చెప్పు. రేపు ప్రొద్దున పూలు అమ్మడానికి ఎట్లాగూ రావాలిగా.'

'రేపు తప్పక రావాలి...తప్పక రావాలి' అంది.

'ఓ' అన్నాడు.

నాలుగురోజులు గడిచాయి. ఆరోజు సాయంత్రం ఆపరేషన్ చేసే సమయంలో కృష్ణుడు అక్కడే వున్నాడు. ఆపరేషన్ జయప్రదంగా అయింది.

'ఇదిగో! వారంరోజుల్లో కట్టువిప్పుతాం. కళ్ళు వస్తాయి. అప్పుడు దగ్గరవుండాలి. మీరేనా వస్తావు? తప్పక రావాలి.?' అన్నాడు డాక్టరు.

'రోజూ వస్తున్నానండీ' అన్నాడు కృష్ణుడు. 'ఆల్ రైట్' అని వెళ్ళాడు డాక్టరు. డాక్టరుమాటలు విన్న రాధ మనస్సు ఆకాశంలో తేలిపోతున్నట్లుగా, సంతోషప్రవాహంలో పయనిస్తున్నట్లుగా, ఆనంద స్వర్గంలో విహరిస్తున్నట్లుగా అనుకుంది. 'నాకు కళ్లు...వస్తాయి. నాకు కళ్ళు...వస్తాయి...వస్తాయి' మనసులో అనుకొని తృప్తిపడింది. కృష్ణుని ఆనందం వర్ణనాతీతం.

'రాధా నీకు కళ్ళు వస్తాయంట! నాకెంతో సంతోషంగ వుంది. అమ్మ ఎంత సంతోషపడుతుందో? కళ్ళువస్తాయన్నారు - అని చెప్తేనే అబ్బో ఎంతో యిద యిందనుకోన్నావ్?'

'ఆం...నాకూ ఎంతో సంతోషంగా వుంది... నే ననుకున్నానా? జీవితంలో యిలా అవుతుందని... నాకు...లోకం కనబడుతుంది...నేనూ...; అది సరే గాని అమ్మమ్మ రాలేదూ నన్ను చూడ్డానికి?'

'ఎలావస్తుంది రాధా? మనిషిదగ్గర ఓపిక లేక పోయె. లేకపోతే రాకుండ వుండగలదా?'

'మల్లెపాదులు, మామిడిచెట్టు, పొగడచెట్టు ఎలా వున్నయ్?'

'మామిడిచెట్టు చిన్న చిన్న పిందెలు వేస్తున్నది. పొగడపూలు యిప్పుడిప్పుడే కనబడుతున్నాయి. మల్లెపూలూ, గులాబీలు విరగబూస్తున్నాయ్. నీ పిచ్చిక కూడా బాగానే వుంది రాధా! అప్పుడప్పుడూ అరుస్తూ వుంటుంది నీకోసమేనేమో?!' రాధ చిన్నగా నవ్వింది.

'వస్తా రాధా! పొద్దుపోతుంది; ఇంటికెళ్ళేటప్పటికి. కదలకుండా పడుకో.'

'నీ చెయ్యేది కృష్ణా...ఇలా...ఇవ్వు...ఇక్కడ మనుషులు లేరుగా,' అంది. కృష్ణుడు చేతిని అందించాడు. రాధ అతనిచేతిని సున్నితంగా తన స్నిగ్ధకపోలాలమీద రాచుకొన్నది. క్రొత్తగా ప్రసవించిన బాడితె పువ్వుల్లోని రేఖలతో సామ్యంకలిగిన అరుణాధరాలతో ముద్దుపెట్టుకొన్నది.

కృష్ణుడు కొంచెంసేపు మౌనంగావుండి మెల్లిగా చెయ్యిలాక్కొని 'వస్తా రాధా' అని వెళ్ళిపోయాడు. రాధ కృష్ణుణ్ణిగురించి ఆలోచిస్తూ సుషుప్తిలో పడింది. ఆమె భావనాప్రపంచం, స్వప్నప్రపంచంగా మారిపోయింది. దానిలో అస్పష్టరేఖలు...నిర్దుష్టము కాని ఆకారాలు...

పదకొండవ రోజు...కృష్ణుడు రాలేదు. ఆరోజు కట్టు విప్పలేదు. రాధ ఆతురతతో కృష్ణునిరాకకోసం ఎదురుచూస్తున్నది. రెండుసార్లు డాక్టరు అడిగాడు. ఇంకా కృష్ణుడురాలేదు. తన ఆలోచనల పరిష్వంగంలో మిళితమైన కృష్ణుడు-తన ఆశలో ఆశ-తన సంరక్షకుడు, తన సర్వస్వం...ఇంకా రాలేదు? ఎందుకు రాలేదు? రాకుండా వుండడే? కట్టు విప్పగానే అతనిముఖం చూడాలని వున్న రాధ మనసు ఆందోళనపడింది. మనస్సులో అనుకుంది రావాలి...రావాలి...అని. కొన్ని నిముషాల్లో కట్టువిప్పుతారు. కృష్ణుడు రాలేదు.

కట్టు విప్పారు. విశాలనయనాలమీద కనురెప్పలు భారంగా, బద్ధకంగా సోయగంతో, సుకుమారంగా— దృష్టికి అంతరాయానికి మధ్య తెరల్లాగా లేచాయి— కంటిలోకి వెలుగుచొచ్చుకుంది...వెలుగులోకి కంటి కిరణం ప్రసరించింది...క్షణం చీకటి...మరుక్షణం దృష్టి...డాక్టరు నవ్వుతున్న ముఖం...అతని కళ్ళు. నర్సులు తెల్ల నిబట్టలలో...చేలాకీ కళ్లు. బయట ప్రకాశమైన వెలుతురు. పైనవిశాలమైన ఆకాశం...పలుచని మబ్బులు. పచ్చని...గుబురు నిద్రగన్నేరు చెట్టు...రాలుతున్న ఆకులు...చెట్టుమీద కిలకిలలు...పచ్చని చిలుకలు...చెట్టుక్రింద మందారచెట్టు...రాలిపోయిన ఎఱ్ఱనిపూలు రంగురంగుల పూలమొక్కలు...నిండు కదలిక...వాటిపైన సీతాకోకచిలుకల సంచారం... ప్రేమవిహారం...పచ్చనిగడ్డి...గాలికి కదులుతున్న వాటికంకులు...ప్రక్కన రోడ్డుమీద నడుస్తున్న మనుష్యులు...చిత్రదర్శనం...ప్రపంచం. లోకాన్ని రాధ చూసింది. లోకం రాధను చూసింది. అప్పుడే పుట్టిన జ్ఞానంగలశిశువులా రాధ విస్తుపోయి చూస్తున్నది. కళ్ళున్న సమస్యల జీవితంలో తొలిచూపును ప్రసరింపజేసింది రాధ. తనకు తానే క్రొత్తగా వుంది.

మరుక్షణంలో రాధహృదయంలో కృష్ణుడు మెదిలాడు. ఎలావుంటాడు? వీళ్ళ అందరికన్నా బాగుంటాడు! డాక్టరుకన్నా బాగుంటాడు! లోకంలో అందరికన్నా బాగుంటాడు! చూపులో.. రూపులో ప్రతి విషయంలో బాగుంటాడు! మూర్తీభవించిన మార్దవం లాగా వుంటాడు. కృష్ణుణ్ణి చూడాలి...రాధకళ్ళు కోరుకున్నాయి. కృష్ణుని మాటలు వినాలి...చెవులు యాచించాయి. అతన్ని స్పృశించాలి. రక్తంలో ప్రత్యణువు అర్థించింది. నయనాలు రెప్పలు విప్పుకొన్నాయి. హృదయం కవాటాలు తెరిచింది. ఉత్సాహం ఉరకలు వేసింది...ఉద్వేగం పరిధి దాటింది...

మరుక్షణంలో నాగమ్మ జ్ఞప్తికి వచ్చింది. అమ్మమ్మ...ఎలావుంటుంది? తన శరీరాన్ని నిమిరే చేతిని ముద్దుపెట్టుకోవాలి. తనకు సపర్య చేసిన ఆమెను పూజించాలి. తనను పిలిచిన ఆమెకు ప్రాణం యివ్వాలి. తనను అనునయించిన ఆమెకు అభినందనాలు చేయాలి.

రాధకు ప్రీతిపాత్రమైన వస్తువులు...స్మృతిలో నిర్దుష్ట ఆకారవిరహితంగా మసకగా మనసులో కదిలాయి. ఆనందం వర్షించింది. అనుభూతులకు ఆలోకం వచ్చింది యథాస్థితికి వచ్చింది. ఎదురుగా డాక్టరు చిరునవ్వులో.

'ఏమండీ...మా కృష్ణ...రా...లే...దు' అంది దిగులుగా రాధ.

'వస్తాడులే గాని నువ్వు కళ్ళుమూసుకొని పడుకో; నర్స్! టేక్ కేర్!' అని వెళ్లాడు డాక్టరు.

రాధ కృష్ణుణ్ణి మసలమ్మను తలచుకొంటూ కన్నులు మూసింది. సాయంత్రం అయింది. రాధను చూడడానికి చాలమంది వచ్చారు. ఆమె అందాన్ని కళ్ళతో ఎంగిలిచేశారు. రాధ ప్రతివారిని పరీక్షగా చూసింది. ప్రతివారిని కృష్ణునితో పోల్చుకుంది. కృష్ణుడు వాళ్ళకన్న అందంగావుంటాడు...ఎంతో బాగుంటాడు, అనుకొంది. రాత్రి అయింది. కృష్ణుడు రాలేదు. ఎందుకురాలేదు? అనే ప్రశ్న ఆమె మనసులో పదేపదే ధ్వనించింది. తాను ఒక్కతే ప్రపంచంలో ఏకాకిగా, బిక్కుబిక్కుమంటున్నా ననిపించింది. ఆమెకన్నులు అశ్రుపూరితాలైనాయి. ఏడ్చి నిద్రపోయాయి.

తెల్లవారింది. రాధ సూర్యోదయాన్ని తొలిసారిగా చూసింది కాకుల అరుపులు, ప్రాతఃకాలపు ప్రత్యేక వాతావరణాన్ని నిశితంగా పరిశీలించింది. మనసులో ఏవేవో భావాలు క్రమ్ముకొన్నాయి. ఆరోజు కూడా ఎంతోమంది రాధను చూడడానికి వచ్చారు. అందాన్ని దర్శించారు. రాధ ప్రతివారిని చూసి కృష్ణుణ్ణి గొప్పగా మనసులో ఊహించుకొన్నది. మధ్యాహ్నాన్ని సాయంత్రం ఆక్రమించుకొంది. రాధ హృదయం ఉత్కంఠతో ఉరకలు వేస్తున్నది. కన్నులు మూసుకొని ఆలోచిస్తున్నది.

'రాధా!' సంతోషపూరితమైన కంఠధ్వని వినిపించింది. నాగస్వరం నిస్వనానికి కుబుసం విప్పిన కోడె త్రాచులాగా రాధ ఉవ్వెత్తుగా లేచింది. అతనిదే కంఠం! తన ఆశమోసు! దయానిధి; తను అందంగా ఊహించుకొన్న సుందరుని కంఠం. రెప్పలు విరియించి చూసింది. ఎదురుగా కృష్ణుడు. మ్రాన్పడి పోయింది. గగనాగ్రం నుండి పాతాళంలోని కఠిన శిలాతలంమీద పడి చిద్రుపలై పోయింది ఆశాఫలం. చల్లని నీటితుంపరుల వర్షిస్తాయనుకొన్న మేఘాలు అగ్నికణాలు వర్షించాయి. కృష్ణుణ్ణి చూడలేకపోయింది...ఎఱ్ఱనిజుట్టు, వికారమైన నల్లనిముఖం, ఎక్కడో వున్న కళ్ళు. బండ పెదవులు, మెళ్ళోతుండు, కావిరంగు బట్టలు, సన్నని శరీరం. కళ్ళుభారంగా మూసుకొన్నది. కన్నుల్లో క్షణంసేపు చీకటి, హృదయంపై క్షణంసేపు నల్లనినీడ, మెదడు పొరలలో కొంచెంసేపు అధిక ఉష్ణం. మనసులో చీకటి గుబులు. మరుగులోని నిశ్శబ్దపు నిస్వనం - ఊహించుకొన్న ఆశల నిరాశల చిగకొసల నిశ్వాసాలు - ప్రకోపించిన రక్తపు స్తంభనం - కళ్ళు మూసుకొన్నది. కృష్ణుని ముఖంలో ఉత్సాహం తగ్గింది. శుష్కమైన నవ్వు నవ్వాడు.

'నేనే రాధా! నిన్న రాలేకపోయా. ఎద్దులు నన్ను తరుముకొని పొడిచాయి. అందుకని రాలేదు. అమ్మ అవలు తోటకెళ్ళొద్దు అంది. కాని నేను వచ్చా రాధా. నీకు కళ్లు వచ్చాయి. నాకు ఎంత సంబరంగా వుందనుకొన్నావ్. అబ్బ! నాకు ఏమిటో లాగా వుంది. అమ్మ ఎంత సంతోషపడుతుందో! భాగున్నావా రాధా? నాకు ఏమి మాట్లాడాలో తెలియటం లేదు రాధా. నీకళ్ళు బాగున్నాయి కదూ? వంట్లో కులాసాగా వుందిగా? ఏమున్నా అనుకొంటూ వేగిరా వచ్చాను. మాట్లాడు రాధా. డాక్టరు రేపుపొద్దున యింటికి తీసుకెళ్ళమన్నాడు. నేను రాత్రి యిక్కడేవుంటా. బాగావున్నావుగా?' ఆప్యాయత గోచరించింది మాటల్లో.

రాధ గొంతు పెగల్లేదు. నెమ్మదిగా రెప్పల విప్పి కృష్ణుణ్ణి చూసి మళ్ళా కన్నులు మూసుకుంది. ఆమె మనసులో ఆశకు నిరాశకు మధ్యవుండేస్థితి, భావనకు వాస్తవానికి మధ్యవుండేస్థితి, వెలుగుకు చీకటికి మధ్య వుండేస్థితి, కల్పనకు కలకు మధ్యవుండేస్థితి నడయాడింది. కళ్ళ చివరలలో నుండి అశ్రుధారలు. ఆమె శక్తిని కూడ దీసుకొన్నది. ఆమె అధరాలు స్పందించాయి.

'నేను బాగానే వున్నాను కృష్ణా! చాలా బాగున్నాను. నా కళ్ళు బాగా చూడగల్గుతున్నాయి. నేను చూసేవి ఇక్కడ ఏమున్నాయి చెప్పు. నా పరిస్థితి ఆలోచనలలో వుందిగా? ఎదురుగా ఏమీ కనబడ్డం లేదు. అంతా అగమ్యంగావుంది.'

'అవును రాధా నువ్వు చెప్పింది నిజం. నువ్వు ఏమీ చూడలేవు యిక్కడ; ఇంటిదగ్గర అయితే మామిడి చెట్టు...పొగడ చెట్టు...నీ పిచ్చిక...' ఫాల భాగంలో గీతలు కన్పించాయి.

రాధ నవ్వింది. ప్రాణంపోయే సమయపు చివరి చిరునవ్వులాగా నవ్వింది. హృదయంలో ఏడుస్తూ నవ్వింది. ఏమీ చెయలేక నవ్వింది. నవ్వలేక నవ్వింది. కృష్ణుడు బయటకు వెళ్ళాడు; రాధను నిద్రపొమ్మని చెప్పుతూ.

రాధ మనసులో ఏడ్చింది. తాను అనుకొన్న దానికన్నా విషమంగా పరిస్థితులు పరిణమించాయని వ్యధతో క్రుంగిపోయింది. కర్తవ్యం ఏమిటో అర్థం కాలేదు. ఏమి జరుగుతుంది? ఏంచెయ్యాలి? కర్తవ్యం బోధపడలేదు. చూస్తూ చూస్తూ మనస్సుకు యిష్టంకాని దాన్ని ఎలా ఎన్నుకోవాలి? వాసనలేని పువ్వును ఎలా ఆఘ్రాణించాలి? మృగతృష్ణ అని తెలిసి ఎందుకు పరుగెత్తాలి? అతను మానసికంగా మంచివాడు. దేవుడు...కాని కురూపి...తనపాలిటి రక్షకుడు... కాని—ఎలా? అటువంటివ్యక్తితో ఎలా ప్రవర్తించాలి? జీవితానికి భావికి మధ్యవుండే సమస్య ఎలాపరిష్కరించుకోవాలి?......అని మనసులో సమస్యలు క్రమ్ముకొన్నాయి.

ప్రశాంతమైన సముద్రంలో ఉత్తుంగ తరంగాల్లాగా, ఆ క్షణంలో వికసించిన పూలరేకులు ప్రచండమైన గాలిలో వణుకుతున్నవిధంగా, మధురమైన గానంలో అపశ్రుతిలాగా, ఆనందంలో ఆవేదనలాగా మనస్సులో సమస్యలు. చీకటి లోకాన్ని ఆక్రమించుకొంది. చీకటి రాధ మనసులో చోటుచేసుకుంది. ఆమె రెప్పలు చీకటిని ఆహ్వానించాయి. నిద్రాదేవత కౌగలించుకొంది. మనస్సు ఘనీభవించింది.

తెల్లవారింది. రాధాకృష్ణులు యింటికి బయలుదేరారు. రాధ ప్రతివస్తువును క్రొత్తగా చూసింది. కృష్ణుడు అన్ని సంగతులు చెప్తున్నాడు. కాని రాధ ముభావంగావుంది. తొమ్మిది గంటలైంది. ఇంటి సమీపానికి వచ్చారు. మామిడిచెట్టు, పొగడచెట్టు, వేప చెట్టు, ఏతాము, పొలం, పూలమొక్కలు—భావన కళ్లల్లో కనిపిస్తూవుంది. అంతా క్రొత్తప్రపంచం... క్రొత్తభావాలు...క్రొత్త అభిలాషలు...దైన్యం... అగమ్యం...సమస్యలు......

ఎదురుగా ముసలమ్మ-ఆనందబాష్పాలలో క్రొత్త జన్మలాగా భావిస్తున్న ముసలమ్మ రాధ వేగంగా నడిచింది...ముసలమ్మ కాళ్ళమీద పడిపోయింది. కన్నుల్లో నీరు ఊరింది రాధకి. 'మాతల్లికి కళ్లొచ్చాయి. మాతల్లికి కళ్ళొచ్చాయి' ఆనందంలో అంది ముసలమ్మ. రాధ శరీరాన్ని ప్రేమతో నిమిరింది. రాధ ప్రతిచెట్టు దగ్గరకు, ప్రతిపుట్టదగ్గరకు వెళ్లి పలకరించి వచ్చింది. నాగమ్మ, కృష్ణుడు ఆనందంలో మునిగిపోయారు.

రోజులు భారంగా గడుస్తున్నాయి. రాధ పూర్వంలాగా కృష్ణుడితో కలసివుండటం లేదు. ఏదో ఆలోచిస్తున్నట్లు వుంటుంది ఎప్పుడూ. అకారణంగా ఏడుస్తుంది. నిద్రలో కలవరిస్తుంది. కృష్ణుడికి ఎదురుగా వుండలేక పోతుంది. అలంకరించుకోవడం కూడా లేదు. ముఖమ్మును ఏమిటో క్రొత్తగా వుంది. మనసులో లోతులు చూసేశక్తి ఆమెకు లేదు.

కృష్ణుడు రాధనుపూర్తిగా అర్థంచేసుకొన్నాడు; దానికి అనుగుణ్యంగా ప్రవర్తిస్తున్నాడు. అతని హృదయంలో సీలలు గ్రుచ్చినట్లుగావుంది. పూర్వంలాంటి ఆనందం లేదు. రాధ మాట్లాడ్డంలేదు. ఎవరో పరాయి మనిషిని చూసినట్లు ప్రవర్తిస్తున్నది. నవ్వుతో మాట్లాడ్డం లేదు. కనీసం ముఖంకూడ చూడడం లేదు. అతను కుమిలిపోయాడు. కళ్లురాకపూర్వం రాధకు, కళ్లువచ్చినతర్వాత రాధకు ఎంత పోలిక వుందో పోల్చుకున్నాడు 'రాధ మారిపోయింది...రాధ మారిపోయింది. గుడ్డితనంపోయి మూగతనం వచ్చిందే అన్నట్లు మారిపోయింది' అని అనుకొన్నాడు.

రోజులు భారంగా గడుస్తున్నాయి. ఆనాడు పౌర్ణమి. పశ్చిమదిక్కున కారు మేఘాలు.

'కృష్ణుడూ! రాధ పెండ్లిసంగతి ఏం చేయాలి. నాకు అంతుపట్టడంలేదు. ఏమిటో అదివరకంత చలాకీ లేదురా. నువ్వు ఏం చెపుతా?' అంది నాగమ్మ.

'నేనుండగా నీకెందుకమ్మా బాధ. అన్ని సంగతులు చూసుకో చేవాణ్ణి నేనున్నాగా! రాధకు ఏం లోటు వస్తుందమ్మా నీకిచ్చి గానీ?' అన్నాడు. అంతలో రాధ ఇంట్లోకి వచ్చింది. కృష్ణుడు బయటకు వెళ్లాడు. రాధ కళ్లలో ఏదో బాధ వ్యక్తమౌతున్నది.

'అమ్మమ్మా! నేను కృష్ణుడిని చేసుకోను. అసలు ఈ యింట్లో నే వుండను. నాకు కళ్ళు వచ్చేటట్లు చేసింది యిందుకా అమ్మమ్మా! నాకు యిష్టంలేదు. ఏమాత్రం యిష్టంలేదు' అని గుండె పగిలేటట్లు ఏడ్చింది.

నాగమ్మ నోరు తెరచి అలానే వుండిపోయింది. మాట్లాడలేకపోయింది. ఆ మాటలు విన్న కృష్ణుడు ఇంట్లోకి వచ్చాడు. అతనికంట్లో రక్తపుజీరలు, హృదయంలో బాధాతరంగాలు, ముఖంలో చీకటిరేఖలు తెరలు తెరలుగా కొనవస్తున్నాయి. రాధ బయటకు వెళ్ళిపోయింది.

'ఆ...గు...రాధా...'

'ఎందుకు?'

'మా......ట'

'ఏం మాట?' బయటకు చూస్తూ అంది.

'రాధా...నువ్వు—నన్ను...అర్థం చేసుకో లేదు. అసలు...నా ప్రక్క నిన్ను కలలో కూడా... ఊహించుకో లేదు రాధా...నువ్వు...వెన్న ముద్దవి... నేను...రాయిని. నువ్వు మంచిదానివి... నేను వికారిని...ఎందుకూ పనికిరానివాణ్ణి. మొన్నట్లో అన్ని సంగతులు చెబుతామనుకొన్నాను కాని...నీకు మన శ్శాంతి లేకుండా చేస్తానేమోనని చెప్పలేదు రాధా. ....నువ్వు సుఖంగా...వుండాలి—నీ... కన్నుల్లో...తడి కనబడకూడదు...........నువ్వు... ఎక్కడకూ...వెళ్ళకూడదు...నీ...ముఖంలో... ఎప్పుడూ...విచారం... తొంగిమాడకూడదు...నీ... మనశ్శాంతికోసం...యిప్పు...డే...వెళ్తా. రా..ధా.. అమ్మని...జాగ్రత్తగా...చూడు...నువ్వు...చాలా.. మంచిదానివి...నీకు...మంచి...భర్త...వస్తాడు... నీ జీవితం...బాగా గడవాలి...అంతే...నా చివరికోరిక రాధా...' అని నాగమ్మవైపు తిరిగి...'నేనువస్తా... నమ్మా... రాధ...జా....గ్రత్త...పూల....మొ... క్కలు......నాకు....ఎంతో...,.సంతోషంగా... వుం...డమ్మా...వస్తా...నమ్మా...వస్తా, రా..ధా.., అమ్మ...నన్ను....కలలో....అనుకో....అమ్మా... వస్తా' ఇల్లు అంతా ఒక్కసారి కలయజూచి బయట ప్రకృతిని పానువశంగా చూసి కన్నీళ్ళు తుడుచుకొన్నాడు. వెనకకు తిరిగిచూడకుండా బయలుదేరాడు.

నాగమ్మ గుండెలో తడిలేదు. కళ్ళల్లో నీరు యింకిపోయింది. నోరు పడిపోయింది.

రాధ శిలాప్రతిమలాగా, అచేతంగా, స్తబ్ధంగా, మూగగా, పిచ్చిగా నిలబడిపోయింది. కపోలాలమీద కన్నీరు ప్రవహిస్తున్నది. నిరంతరం ప్రవహించేటట్లు ఉందా తీరు.

ఆకాశం నిండుబొట్టుగా పెట్టుకొన్న చందమామను పశ్చిమదిక్కున నల్లని మేఘాలు క్రమ్ముకొన్నాయి. రాత్రి కాంత నిశ్వాసం ఉద్ధృతంగా వీచింది.

వెన్నెల మబ్బుల మాటున దాగింది. చీకటి స్వైరవిహారం చేసింది.

మెరుపుతీగ ఆకాశహృదయాన్ని పగులగొట్టింది. ఆకాశం ఛిన్నాభిన్నమైంది.

పిడుగుపాటుకు గూటికొమ్మ పెళుక్కుమంది. పొగడకొమ్మలు రాలాయి.,

మల్లెపాదులు వణికాయి. గులాబిమొక్కలు తల వంచుకొన్నాయి.

రాధ కన్నుల్లో పిడుగు మిరుమిట్లు ప్రతిబింబించాయి.

కన్నుల్లో వెలుతురు హృదయంలో వెలిగింది.

'భగవాన్! నాకు కళ్ళెందుకిచ్చావ్...నాకు... కళ్ళెందుకిచ్చావ్' అని రాధ కుప్పగా కూలిపోయింది.

మెరుపుతీగ వెలుతురు యిచ్చింది.

దూరంగా వణుకుతున్న చుక్కలు మబ్బు దుప్పటి కప్పుకొన్నాయి.

వీరబ్రహ్మముగారి కాలము

శ్రీ కొండూరు వీరరాఘవాచార్యులు

శ్రీ కొత్త భావయ్య చౌదరిగారు 1959 సెప్టెంబరు నెల భారతిలో "గోవింద వాక్యాలలోని చరిత్రాంశాలు" అని ఒక వ్యాసమును వ్రాసియున్నారు. చారిత్రకులదృష్టి బ్రహ్మముగారి కాలజ్ఞానము మీదికి, గోవింద వాక్యాలమీదికి ప్రసరించుట ఎంతగానో సంతసింపదగిన విషయము. బ్రహ్మముగారు ఒక అసాధారణాంధ్ర మహాపురుషుడు. ఆంధ్రదేశమునకే గాక యావద్భారతదేశమునకును - ఇంకను విశాలముగా విచారించిన ప్రపంచమునకు-గూడ వలయు సంస్కారములను, సందేశములను సూచించి ఒసంగిన మహాజ్ఞాని. అనేకులు మహాపురుషులు సాధకులుగా పుట్టి తమజీవితమం దేయోగమునో అనుష్ఠించి, తాము తరించి లోకమునకు తరణోపాయమును బోధించి పోవుచుందురు. ఈ మహాపురుషు డట్లుగాక సిద్ధుడుగానే అవతరించి ఆయా సాధనములను ఆత్మముక్తికిగాక లోక సంగ్రహార్థమై తానాచరించి లోకోద్ధరణము చేసినట్లు గ్రహింపగలుగుచున్నాము. హిందూ మహమ్మదీయైకమత్యమున కాత డొనర్చిన కృషి యేమి, అర్హులైనవారు శూద్రులైనను చండాలులైనను హైందవేతరులైనను వారికి ఉపనిషద్రహస్యమును నందించి తరింపజేయుటలో నేమి, రజస్వలానంతర వివాహాది సంస్కారములు, చేతిపనులు, శిల్పము, యోగాభ్యాసము మొదలగువానిని ప్రోత్సహించుటలో నేమి, కులభేద ప్రాధాన్య నిరాసములో నేమి ఈతడు చూపిన బాటలు జగదారాధ్యములు. వీరబ్రహ్మస్వామి జీవితములో పైగుణము లన్నియు నొక యెత్తు; కాలజ్ఞానరూపమున భవిష్యద్విషయములను వక్కాణించుట ఒకయెత్తు. బ్రహ్మముగా రనగనే కాలజ్ఞాన ప్రవక్తగా నీతడు మనుష్యుల మనస్సులలో ప్రవేశించును. కనుక బ్రహ్మముగారి కాలజ్ఞానమును మనము చిన్నచూపుచూడక అంతలి ప్రత్యంశమును జాగరూకతతో పరిశీలింపవలసి యున్నది. అనేక వాక్యములు గూఢార్థ బంధురములు. బ్రహ్మముగారి తత్త్వములలోను, కీర్తనలలోను "రూపకాతిశయోక్తియు, వ్యతిరేకలక్షణయు అన్యదుర్లభములై యున్న"వని శ్రీ వేలూరి శివరామశాస్త్రిగా రొకచో వ్రాసియున్నారు. ఇట్టి మహనీయుని రచనలను చారిత్రకులుగాని, తాత్త్వికులుగాని, రాగద్వేషములకు వశులుగాక సముదారమగు దృష్టితో పరిశీలించి యుపయోగించుకొనుట సమంజసము. ఈ ప్రయత్నమును ఆంధ్రదేశములో తొలిసారిగా చేసిన శ్రీ భావయ్య చౌదరిగారు ఆంధ్రులకు మార్గదర్శకు లయినారనుట సత్యము.

భారతి వ్యాసములో శ్రీ భావయ్య చౌదరిగారు గోవిందవాక్యములలోని అనేక చరిత్రాంశములను ప్రస్తావనచేసి సమన్వయము చేసినారు. వారు చూపిన చరిత్రాంశములు పెక్కులు క్రీ. శ. 18 వ శతాబ్దికి సంబంధించినవిగా నున్నవి. ఉండవచ్చును. ఒక వాక్యములో వారు "జరిగిన సంగతులనే భావి విషయములుగా వ్రాసి ఈతడు జనులలో నద్భుత కాలజ్ఞానిగా పేరొందెను." అని వ్రాసినారు. ఈ వాక్యమును బట్టి చూడ వ్యాసకర్త బ్రహ్మముగారి కాలమును పాటించినట్లు లేదు. బ్రహ్మముగారి జీవితకాలమును దృష్టిలో నుంచుకొన్నయెడల వారంత సాహసముగా వ్రాయరు. త్రికాలవేదియగు బ్రహ్మముగారి మహిమకు చౌదరిగారి వాక్య మపకర్షను గూర్చుచున్నదని తద్జ్ఞులు బాధపడవలసివచ్చినది. కావున ఈ వ్యాసమున బ్రహ్మముగారి జీవితకాలమును గూర్చి నా పరిశీలించినంతవఱకు పాఠకులకు నివేదించుట నా కర్తవ్యము.

నేను 1949 ప్రాంతమున వీరబ్రహ్మముగారి చరిత్రాంశములను పరిశోధన చేయుటకు పూనుకొని కొంతవఱకు కృషిచేసియుంటిని. తత్ఫలితముగా వీరబ్రహ్మస్వామి క్రీ. శ. 1604 మొదలుకొని 1690 ప్రాంతమువఱకు నుండి తన లీలలను మహిమలను ప్రదర్శించినట్లు కొన్ని ఆధారములను సంపాదింపజాలినాడను. కాగా 17 వ శతాబ్ది పూర్తిగా ఈ మహనీయుని చరిత్రోదంతములతో నిండియున్నట్లు తోచుచున్నది.

బ్రహ్మముగారు నేటికి సుమారు మూడువందల యేండ్లకు పూర్వమున్నారని ఆయన శిష్యులను భక్త

లను చెప్పుచుందురు. కందిమల్లయపల్లెలోని బ్రహ్మముగారి మఠమును పరిపాలకులను ఇట్లే చెప్పుచుందురు. మఠములో బ్రహ్మము సమాధితోపాటు తద్వంశీయుల సమాధులును పెక్కులున్నవి. ఒక్క సమాధిమీదగూడ సమాధి చెందినవారి సమాధికాలము శాసనరూపముగా చెక్కబడిలేదు. అట్టి శాసనములే ఆ సమాధులయందున్నచో కాలనిర్ణయమునకు మనము పరిశోధన చేయవలసినయక్కఱయే యేర్పడెడిది కాదు. భక్తాదులు చెప్పు పుక్కిటిపురాణములను బట్టియే మనము కాలనిర్ణయము చేయరాదుగదా! కావున బాహిరమును, అంతరములను గొన్ని దృష్టాంతములు దొరకినగాని సరియగు కాలమును నిర్ణయించుట సమంజసము కాదు. ఇందుకు నాకు దొరికిన యాధారభూత గ్రంథము లివి:

1. 1937 లో కందిమల్లయపల్లె నివాసియగు శ్రీ చాటకొండ సుబ్బయ్యగారు రచించి ప్రకటించిన "శ్రీ వీరబ్రహ్మముగారి జీవితచరిత్రము".

2. 1920 ప్రాంతమున శిల్పసాగరబిరుదాంకితులు శ్రీ తటికొండ వెంకటరాఘవాచార్యులుగారు వ్రాసి ప్రకటించిన "వీరాచార్య చరిత్రము".

3. "కాలజ్ఞాన తత్వములు" అను పుస్తకము.

4. కాగితములమీద వ్రాయబడిన 'కాలజ్ఞానము' అను గ్రంథము,

5. కవిశేఖర వడ్డెపాటి నిరంజనశాస్త్రి గారు రచించిన "కల్యాణకౌముది" అను పద్యకావ్యము.

మద్రాసు ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయములో మెకంజీదొరగారు సంపాదించిపెట్టిన గ్రామచరిత్రలు (కైఫీయతులు) కొన్ని చూచితిని గాని వానియందు వలసిన యంశములు దొరకలేదు. ఇంకను గాఢముగా పరిశీలించినచో ఏమేని యాధారములు దొరకునేమో!

కాలనిర్ణయము

మఠములోనున్న ఒక కాలజ్ఞానగ్రంథములో బ్రహ్మముగారి పౌత్రియగు ఈశ్వరమ్మగారు సమాధియైన కాలము కలియుగాబ్దములు 4871కి సరియైన వికృతి సంవత్సర చైత్రశుక్ల విదియా సోమవారమని వ్రాయబడియున్నది. నేటికి కలిగతాబ్దములు 5060. కాగా ఈశ్వరమ్మగారు సమాధిపొంది నేటి 189 సంవత్సరములు. ఈశ్వరమ్మగారు 95 సంవత్సరముల పూర్ణజీవితమును గడిపి తత్త్వవిద్యాప్రచారము చేసినదని ప్రసిద్ధియున్నది. ఆమె మహాయోగినియు, బ్రహ్మచారిణియు గావున 95 సంవత్సరముల పూర్ణజీవితమును గడిపినదను ప్రసిద్ధి అయథార్థము గాదు. అప్పుడామె జననకాలము కలియుగ సం॥ 4776 అగుచున్నది. బ్రహ్మము జీవసమాధిని ప్రవేశించునప్పటికి ఈశ్వరమ్మగారు 10, 12 సంవత్సరముల వయస్సుగలవారట. ఆ పదిరెండు సంవత్సరములు కలుపుకొన్నచో 4788 ప్రాంతము బ్రహ్మముగారి సమాధికాలమగుచున్నది. కాగా నేటికి 272 సంవత్సరములనాడు బ్రహ్మము సమాధియైనారని తేలుచున్నది. తరమునకు ముప్పది సంవత్సరములని లెక్కచూచిన నేటికి తొమ్మిదితరముల నాడు బ్రహ్మముగారున్నారని చెప్పుటకు వీలగుచున్నది. దీనికి దగినట్లు బ్రహ్మముగారినుండి నేటివఱకు వారి వంశపరంపరలోనివారి సమాధులు తొమ్మిది బ్రహ్మముగారి మఠములో నేటి కగపడుచున్నవి. కనుక క్రీ. శ. 1687 ప్రాంతము సమాధికాలము. కాగా అంతకు పూర్వకాలమున బ్రహ్మముగారు జీవించియున్నారన్నమాట. ఆయనకు ఎనుబదియేండ్లకు మించిన జీవితకాలము నూహించినచో పదాఱవశతాబ్దిప్రారంభమాయన జననకాలమగును. బ్రహ్మముగారెనుబది వత్సరముల కెక్కువయే జీవించినారనుట కనేక సాక్ష్యము లున్నవి.

ఇంకొక ప్రమాణమును బట్టి చూతము. అముద్రితములగు కాలజ్ఞానతత్త్వములలోని ఒక మంజరీ ద్విపదలో నిట్లున్నది.

"ఆనంద గురువుల అనుమతి చేత
భావసంధికివచ్చి భక్తవత్సలుడు
ఆదికేశవులకు అభయంబు నిచ్చి
ఆదిలక్ష్మినిగూడి ఆనందమొంది
సిద్ధార్థినామసంవత్సరమందు
బనగానపల్లెలో పరగంగ నిలిచి
రత్నసింహాసనారూఢుడై తాను
కృతయుగ ధర్మంబు నడిపింతుకొఱకు
వీరవసంతుడై వచ్చియున్నాడు
కానకయున్నాము బ్రహ్మంబు మాయ
కారణంబులు ముందు కానవచ్చెడును."

దీనిని బట్టి సిద్ధార్థినామసంవత్సరములో బ్రహ్మము బనగానపల్లెలో విహరించినట్లు తెలియుచున్నది. బనగానపల్లెలో వీరప్పయ్య యనుపేర బ్రహ్మముగారు గరిమరెడ్డి అచ్చమ్మగారి యింట

ఆవులు గాయుట, అన్నాజయ్య మొదలగు శిష్యులకు కాలజ్ఞానాదు లుపదేశించుట చరిత్రప్రసిద్ధము. నేటికిని బనగానపల్లెలో బ్రహ్మము విహరించిన ఆయా చిహ్నము లగపడుచుండుట, భక్తులు వెళ్లి చూచుచుండుట ప్రత్యక్షము. పై ద్విపదగేయమును బ్రహ్మముగారి ప్రియశిష్యులగు అన్నాజయ్యగారో మఱింకెవ్వరో వ్రాసియుందురని నా అభిప్రాయము.

ఇప్పటి వికారి వత్సరముతో నాఱువికారులను దీసివేయగా అయిదఱువదులు మూడువందలగుచున్నది. తుది వికారినుండి విలోమముగా (వెనుకకు) లెక్కించినచో సిద్ధార్థివాటికి నలుబది సంవత్సరములగును. కాగా ఇప్పటికి 340 సంవత్సరములనాడు వీరబ్రహ్మముగారు బనగానపల్లెలో నున్నారని చెప్ప వీలగుచున్నది. పై ద్విపదలోని "భావసంధి", "వీరవసంతాది" పదములు గూఢార్థయుక్తములు. వసంతము లోకమునకు వికాసకారి గావున మానవ వికాసమును గూర్చు తనను వీరవసంతుడని ఆయన చెప్పుకొనుట గాని, శిష్యు లట్లనుట గాని జరిగియుండవచ్చును. బ్రహ్మము విష్ణుదేవు నవతారమనియు, ఆయన భార్య గోవిందమ్మ ఆదిలక్ష్మి అనియు కాలజ్ఞానాది గ్రంథములలో నుపవర్ణితము. ఆ యంశములు పై ద్విపదలోను సూచితములైనవి.

గరిమరెడ్డి అచ్చమ్మగారి యావుల గాచునప్పటి కాయనకు 12 లేక 15 వత్సరముల కెక్కువయుండవు. దీనింబట్టి చూచినచో నేటికి 355 ఏండ్లనాడు—క్రీ. శ. 1604 ప్రాంతమున బ్రహ్మముగారు జన్మించి యుండవచ్చునని తెలియుచున్నది. 1687 ప్రాంతమున జీవసమాధియందు ప్రవేశించినారని పూర్వము చెప్పికొంటిమి గాన 17వ శతాబ్దియంతయు ఆ మహనీయుని జీవితలీలలతో గడచినట్లు భావింపవచ్చును.

ఇప్పటి కలియుగాది గతాబ్దసంఖ్య 5060 లో 355 తీసివేయగా కల్యాది 4705 బ్రహ్మముగారి జనన కాలమగుచున్నది. కాలజ్ఞానములోని వర్ణనమును బట్టి చూచినను పై లెక్క సరిపడుచున్నది. కాలజ్ఞానములోని వర్ణనలు — వాక్యములు పెక్కులు శ్రీకృష్ణదేవరాయల యనంతరము జరిగిన వృత్తాంతములను సూచించుచున్నవి. కృష్ణరాయల పిమ్మటనే—అందును తల్లికోట యుద్ధమునకు పిమ్మటనే — విజయనగర ప్రాంతము మహమ్మదీయాక్రాంత మగుటయు, భారతధర్మము దెబ్బదినుటయు సంభవించినది గావునను, హిందూ మహమ్మదీయ విభేద విద్వేషములు పొడసూపినవి గావునను తత్సంస్కరణమునకే తా నవతరించి కృషి చేయుచున్నట్లు కాలజ్ఞానములో బ్రహ్మము విస్పష్టముగా జేర్కొనినాడు.

"కలియుగము మొదలు 3180 సం॥ (సరిగా 3172 సం॥) జరుగగా శ్రీ పురుషుడగు శాలివాహను డవతరించి ధర్మపరిపాలనము చేసెను. శాలివాహన శక సం॥ 1258 గడవగా ఆనెగొందియందు రాయసింహాసనమునకు హరిహర రాయలు రాజై ధర్మపరిపాలన మొనర్చుచు విజయనగరమను నొక పట్టణమును నిర్మించుకొని యదియే రాజస్థానముగా ప్రజాపరిపాలనము చేసెను. వారి తరువాత వారి సంతతి వారు మూడుతరములవారు పాలించిరి. (?) అటు పిదప సాళువ నరసింహరాయలు 13 ఏండ్లేలెను. అతని కుమారుడు వీరనరసింహరాయలు తిమ్మరాయలను జంపించి అయిదువత్సరము లేలెను. నరసరాయని రెండవకుమారుడు కృష్ణదేవరాయలు 21 వత్సరములు పాలించెను. అచ్యుతరాయలు ఎనిమిది నెలలు రాజ్యమేలెను. సదాశివరాయలను ముందుంచుకొని రామరాజు 22 సం॥ విజయనగరపాలనము చేసెను. అతనితో విజయనగర హిందూసామ్రాజ్య మంతరించెను. (తరువాత తురకల పరిపాలనలోని దుశ్చర్యల వర్ణనమున్నది. అది యిట ప్రస్తావింపనైతిని.) అప్పటికి కలియుగము 4700 సంవత్సరములు గడచెను."

ఇది కాలజ్ఞానములోని భాగము. తరువాత భూదేవి పాప భారమును మోయలేక విష్ణుమూర్తితో మొఱ పెట్టుకొన్నట్లును, ఆమె మొఱ నాలకించి యాతడు బ్రహ్మముగాను, శంకరు డానందభైరవయోగిగాను, బ్రహ్మదేవుడు అన్నాజయ్యగాను భూలోకమున బుట్టినట్లును కాలజ్ఞానము చెప్పుచున్నది.

ఇంకను బ్రహ్మముగారు బనగానపల్లెలో అన్నాజయ్యకు కాలజ్ఞానము నుపదేశించుచు, విజయనగర రాజ్యవృత్తాంతమును వివరించినపిమ్మట ఇట్లనుడిరి:

"రామరాజుతో విజయనగర సామ్రాజ్య మంతరించెను. తరువాత నారాష్ట్రమునకు మహమ్మదీయులు ప్రభువులై ధర్మముల తిరస్కరింపుచు న్యాయ మెఱుగక రాజ్యపాలనము చేయుచుండిరి. ఇట్లధర్మములు దేశమున పెచ్చు పెరుగుటచేత వాని నణచుటకై నేనిట్టి యవతారమెత్తితిని. నాయనా! నాకీయవతారమందు వీరబ్రహ్మము సాధారణ నామధేయము. బాల్యమున వీరం

భిట్లయ్య యనియు, నిపుణ వీరప్పయ్యయనియు, వీక ముందు వీరబ్రహ్మమనియు నామాంతరములు గలవు. ఈ నామధేయములతో కొందఱికి విజ్ఞానము గఱపి సమాధి నిష్ఠవహింతును" అనియు, మఱియొకచో "...పిమ్మట అనంతానంతర మహిమలకుగాను పదునొకండవ యవతారమెత్తి బనగానపల్లెలో పంచవింశద్వర్షములు తపము జేసి వెనుక కొంతకాలము గృహస్థాశ్రమమునందుండి యనేక శిష్యకోటికి జ్ఞానోపదేశము చేసి యటు వెనుక సమాధినిష్ఠ వహింతును" అని యున్నది.

దీనింబట్టి బ్రహ్మము మహమ్మదీయుల దుశ్చేష్టల నరికట్టి వారికి మతసామరస్యమును బోధించుటకును, హిందూజాతిని సంస్కరించుటకును బూనినట్లు తెలియుచున్నది. ఇంకను ఇది పదునొకండవ యవతారమనియును దెలియుచున్నది. ఇందలి అతిలోకములు–దైవశాక్తికములు నగు వర్ణనలను ఎల్లరు విశ్వసింపజాలకపోయినప్పటికిని, చారిత్రకాంశములను గుర్తించి వానికి ప్రాధాన్యమిచ్చి, తత్త్వమును విచారించుటకు వెనుకంజ వేయరని తలంచెదను.

పై నుదాహరించిన కాలజ్ఞానవాక్యములనుబట్టి వీరబ్రహ్మముగారు బనగానపల్లెలోనుండి తపస్సు చేసినది ఇరువదిరెండేండ్లని తెలియుచున్నది. అతడు పండ్రెండవయేటగాని, పదునేడవయేటగాని బనగానిపల్లెకు వచ్చినాడనుకొన్న దాదాపు నలుబదివత్సరముల ప్రాయమున ఆయనకు వివాహము జరిగినట్లు నిశ్చయింపవచ్చును. బనగానిపల్లెనుండి కందిమల్లయపల్లెకు వచ్చిన పిమ్మటనే ఆయన వివాహము జరిగెను. వెంటనే ప్రథమసంతానముగా గోవిందయ్య జన్మించినాడు. ఆయన కుమారికయే ఈశ్వరమ్మ. బ్రహ్మముగారి జననము క్రీ. శ. 1604. ఆయనకు నలుబదవయేట వివాహము జరిగినదనుకొన్న 1644. పెండ్లికాల మగును. వివాహానంతర మొకటి రెండు సంవత్సరములలోనే గోవిందయ్యగారు జన్మించినారన్న 1645, 46 గోవిందయ్య జన్మకాలము కాగలదు. ఆయనకు 30 యేండ్ల ప్రాయమున ఈశ్వరి జనించియుండును. ఆమె పుట్టిన 12 వత్సరములకు బ్రహ్మము సమాధియైనారు కావున 1687,88 ప్రాంతము బ్రహ్మముగారి సమాధికాలమగుచున్నది. ఇదియును మనము మొదట వేసికొన్న లెక్కకు సరిపోవుచున్నది. కనుక ఇప్పటికి నాకు దొరికిన ఆధారములనుబట్టి బ్రహ్మముగారు పదునేడవ శతాబ్దమున నున్నారనియు, దాదాపు 1690 తో ఆయన జీవితము ముగిసియున్నదనియు నిర్ణయింపజాలినాను. బ్రహ్మముగారి మఠములో బ్రహ్మము స్వయముగా వ్రాసిన కాలజ్ఞానమును (మూలము) గూడ నేనై చూచుటకు ప్రయత్నించుచున్నాను. ఆ పరిశీలనమైన పిమ్మట ఇంతకంటెను సునిశితముగా కాలనిర్ణయమును జేయు నవకాశములు చిక్కిన లోకమునకు నివేదించుకొందును.

మొత్తముమీద బ్రహ్మముగారి యుగము మాత్రము ఆంధ్రదేశచరిత్రలోనే గాక భారతదేశచరిత్రలోగూడ ఒక ప్రత్యేకతగలదని నాయభిప్రాయము. కారణమేమన, భారతదేశములోని వివిధప్రాంతములలో పలువురు మహాపురుషు లుదయించి భారతీయసంస్కృతి నుద్ధరించుటకు కృషిచేసిన కాలమది. ఈ 17 వ, శతాబ్ది మధ్యభాగముననే, మహారాష్ట్రములో శివాజీ చక్రవర్తి మహమ్మదీయుల దాడుల నరికట్టబూనినాడు. ఆయనకు గురుమూర్తులై సమర్థరామదాసస్వామి—తుకారాం బ్రహ్మానందస్వాములు ఆధ్యాత్మికవిద్యా ప్రచారము చేసినారు. ఆ శతాబ్దపు టుత్తరభాగముననే కంచర్ల గోపన్న రామదాసుడై భక్తితత్త్వమును విస్తరింపజేసినాడు. అటు కన్నడదేశములోను పెక్కురు శైవసిద్ధు లుదయించి తత్త్వప్రచారము నొనర్చియున్నారు. ఈవిధముగా యావద్భారతదేశము ఆనాడు ఆధ్యాత్మిక తత్త్వపరిమళములతో గుబాళించిపోయినట్లు చరిత్రవస్తువులకు గోచరించెడిని.

ఇట్టి 17 వ శతాబ్దిలోనున్న బ్రహ్మముగారు 18 వ శతాబ్దిలో జరుగనున్న చారిత్రకవిశేషమును జెప్పగా, అవి యాయనకు పరకాలమున జరిగిన వెట్లగును? ఆయన జరిగిన సంగతులనే భావివిషయములుగా వ్రాసి జనులలో అద్భుతకాలజ్ఞానిగా పేరొందిన వాడెట్లగును? కావున బ్రహ్మముగారి కాలజ్ఞానాంశములకుగాని, గోవిందవాక్యములకుగాని లీలలు, తత్త్వములు, గీతములు మున్నగువానికి గాని, చరిత్రాంశ సంయోజన—సమాలోచనలు చేయువారు వారికాలమును దృష్టిలో నిడుకొని మతి చేయవలయునని ప్రార్థించుచున్నాను.

క్రీస్తు జననము

శ్రీ బి. పురుషోత్తం

"కన్నె గర్భముం దాలిచి కనును బుత్త్రు
వాని నామధేయమ్ము ఇమ్మానుయేలు"
అంచుఁ బ్రవచించె నెన్నొ శతాబ్దములకు
మునుపె 'యెషయా' ప్రవక్త యేసును గుఱించి.

"బెత్లెహేము! యూదయ [1] పుర భేదనముల నల్పవేమియుఁ గావు నిన్నరసిచూడ;
ఇశ్రయేలను నా ప్రజ నేలువాఁడు కలుగు నీలోన" ననియె 'మీకా' ప్రవక్త.

దండి గలిగిన యాసియాఖండమందుఁ బశ్చిమోత్తర భాగాన వాసిఁగన్న
దేశములలోన 'యూదైయ' దేశమొకటి ఇందు గాన వచ్చును బెత్లెహేము పురము.

కైసరాగుస్తు [2] సమ్రాట్టు కాలమందు యూదయాదేశమునకు హేరోదు[3], రాజు;
సింహస్వప్నము ప్రజలకు సీజ[4]రనిన నింక హేరోదుపాలన హేయమాయె.

అఖిలలోకాల జనసంఖ్య లిఖితపఱుప నానతిచ్చెను గైసరా యవసరమున
'గాలిలయ'[5]లోని నజరేతు గ్రామ మెడలి వచ్చె యోసేపు దావీదుపట్టణంబు.

తనకు నిర్ణయమైన కన్నెను మరియను వెంటఁ దోడ్కొనిపోయెను బెత్లెహేము;
స్థలము లేదాయె వారికి సత్రమందు అయ్యెఁ బసువులపాక గత్యంతరంబు.

ప్రవచింపఁబడిన రీతిన నవతారము నొందెను బరమాత్మ నరుండై
లవముగ బెత్లెహేమునఁ బవిత్ర కన్యక కడుపునఁ బసువుల పాకన్.

అది బీ, సీ, నాలుగు; పుష్యదినమ్ములు; చలియు మంచుఁ జాలగ నుండెన్
కదిసి పరుండెను గొఱ్ఱెల కదుపులు; కునుకుచు వణకుచుఁ గాచిరి గొల్లల్.

ధగ్గున మెరిసె ననంతము దిగ్గున మేల్కాంచి యధిక దీధితి వలనన్
అగ్గలముగ గొల్ల లదర బిగ్గఱగా దూత క్రింది విధమునఁ బలికెన్.

"భయమందఁ బనిలేదు ప్రజలకందఱ కొక్క సంతోషకరమైన శాంతివార్త;
ఉన్నాఁడు పుట్టి మీ కొక రక్షకుఁడు నేఁడు దావీదుపుర[6]మం దతండె క్రీస్తు;
దాని కియ్యదె మీకు నానవాలొక బిడ్డఁ దొట్టిలోఁ బొత్తులఁ జుట్టియుంట
మీరు గాంచెద"రని వారితోఁ బలికిన తత్క్షణ మాకాశ దళము గూడి

దేవ సంస్తుతుల్ చేసినా రీ విధాన :
"కలుగు సర్వోన్నతములైన స్థలములందు
భూరి మహిమ దైవమునకు; భూమి మీఁద
నతని కిష్టులౌ నరులకు నమరు శాంతి."

తదుపరి గొల్లలు రయమున "నిదియేమో చూచి వత్త మిప్పుడ" యనుచున్
గదలిరి నడిరాతిరిలో చదలున దారాగణంబె సాయము కాగన్.

పోయి బెత్లెహేము పురమున నొక చోటఁ దొడ్డిపట్టులోని తొట్టిలోన
రాజు మెచ్చువాని రతనాల బాలుని 'యేసు'ఁ జూచి మోకరించినారు.

మరియాంబవదన బింబము అరలునఁ గెంపెక్కి చివురుటాకులఁ దొడిగెన్
మరియాంబ పుత్త్రి వదనము కరుణాన్విత దైవ ప్రేమ కాంతులఁ జిమ్మెన్.

వసుధపై శర్వరి వాలియున్నప్పుడు ఆత్మలోపల రాత్రి యైన యపుడు,
వ్యసనకర్తరి నుండి బైటరాఁగలమను నాస పూర్తిగ నాశమైన యపుడు,
కృపయేడ గల దీ నికృష్టజీవికి నింక ననెడు నిరాశలో మునుఁగునపుడు,
నీలాపనిందలు నెత్తిపై బడునప్డు మిత్త్రులే వృకములై మ్రింగునపుడు,

పడక కన్నీటి ధారతోఁ దడియునపుడు,
బ్రతుకు భారమై గుండెలు పగులునపుడు,
మృత్యువే చాలమే లనిపించునపుడు,
పిలుచుచున్నాడు ప్రభువు నిన్ బెత్లెహేము.

మన్ను పుట్టక మున్న మిన్ను పుట్టకమున్న ఒక్కడై ముగ్గురై యున్నవాఁడ,
బలులు బంగారముల్ పాటింపకయ భగ్నహృదయార్పణమె స్వీకరించువాఁడ,
కాఱు మబ్బుల వేళఁ గటికి చీఁకటి వేళ నిన్ను నమ్మిన వారి కున్న వాఁడ,
పశువుల తొట్టిలోఁ బవ్వళించినవాఁడ, కన్యక మరియాంబ కన్నవాఁడ,

ఇల్లు కైసేసి పన్నీరు చల్లినాను,
క్రొత్త సంపెంగ దండలు గ్రుచ్చినాను,
వెచ్చవెచ్చని క్షీరముల్ పిండినాను,
ఇట్టు దయచేయుమయ్య ఓ యేసురాజ!

---

1 యూదయ, యూదైయ = Judaea. 2. కైసర్ + ఔగుస్తు = కైసరౌగుస్తు : Caesar Augustus. 3. హేరోదు = Herod 4. పేజరు-కైసరును పేజరనియు నందురు. 5. గాలిలయ, గలిలయ=Galilee. 6. దావీదు పురము : బెత్లెహేమున కింకొక పేరు. గోత్రకర్తయైన దావీదు వంశమువారు నివసించునది కాఁబట్టి దానికా పేరు వచ్చినది. యోసేపు దావీదు గోత్రములోనివాఁడు కావున తన పితరుని పట్టణమునకుఁబోయి జనాభా లెక్క యియ్యవలసి వచ్చినది.

కాకతిశక్తి ఎవరు?

శ్రీ శ్రీపాద గోపాలకృష్ణమూర్తి

క్రీస్తు శకము 1050 సంవత్సర ప్రాంతమునుంచి 1325 వరకూ హనుమకొండా, ఓరుగల్లూ రాజధానులుగా పరిపాలించిన రాజవంశమువారిని కాకతీయులంటున్నాము. వారు "కాకతి" అనే దేవతను వంశపారంపర్యముగా అర్చించినవారు కనుక కాకతీయులైనారు. ఈ 'కాకతిశక్తి' ఎవరు అన్న జిజ్ఞాస కొంత వరకూ సాగినది కాని నిశ్చయము తేలలేదు. శాసనములూ సారస్వతమూ, శిల్పమూ ఎంతో కొంత సాక్ష్యాన్ని సమకూర్చినా ఈ సాక్ష్యాలను సమన్వయపరిచే యత్నము సాగలేదు. "అసలు 'కాకతిదేవి' అంటూ ఒక దేవి ఉండినదా?" అన్నారు నా మిత్రులు పండితులొకరు. ఈ సమస్యపట్ల విద్యాధికుల విముఖత తెల్పడానికి చాలు ఈ ప్రశ్న. అయితే, కాకతీయులు అన్న పేరు స్థిరమై నిలిచింది, దానిని త్రోసివేయలేము. మరి కాకతి ఎవరు? ముందు ముందు ఇంకా సాక్ష్యము లభించవచ్చును. ఇప్పటికి లభించిన సాక్ష్యము చేసే సూచన ఏమిటి? అని తేల్చుకోవడము అవసరమనిపించింది. ఆ యత్నఫలమే ఈ వ్యాసము.

కాకతీయులకు పూర్వులని భావించబడుతున్న 'కాకర్త్యగుండ్యన' పేరులోని 'కాకర్త్య'ము శిలనిబట్టి వచ్చినదో దేవతనుబట్టి వచ్చినదో తెలియలేదు. ఖాజీపేటశాసనము ఒకటి బేతరాజును 'శ్రీమాన్ కాకతిపురాధినాథో బేతః' అని పేర్కొన్నది. ఈ కాకతిపుర మన్న దేది? అని ప్రశ్న. తెలుగు చోళరాజులు రాజ్యము చేసినది కొణిదెనలో నైనప్పటికీ "ఓరయూరి కధిపతు"ల మని చాలాగొప్పలు చెప్పుకొన్నారు. వారివలెనే కాకతీయులు కూడా 'కాకతి'పురాన్ని పాలించిన రాజవంశమువారమని వ్రాయించుకొన్నారేమో ననవచ్చును గదా? ఈ అభిప్రాయముతో చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారూ, మారేమండ రామారావుగారూ చాలా జిజ్ఞాస చేశారుకాని ఫలితము ఇదమిత్థమని తేలలేదు. 'కాకతీయవంశపు మూలపురుషులు పాలించిన ఊరిదే' అని నిశ్చయించడానికి అవకాశము చిక్కలేదు. కాపూరు, కాకాని వంటివూళ్ళు చాలావున్నాయి కాని యీ ప్రసిద్ధి మాత్రము దేనికీ లేదు.

కాకతిశక్తి వేంచేసివున్న పురము కాకతిపురమని పేరుపడలేదు. అయితే, అట్లాంటిపురముకూడా ఏదీ తెలియరావడము లేదు. కాకతి అన్న దేవతగుడి ఎక్కడా వున్నట్లు తెలియదు. అసలు కాకతి ఎవరు? అన్న ప్రశ్న వేస్తే నిశ్చయముగ చెప్పగల జవాబూ లేదు. మరి కాకతి వేంచేసివున్న పురమిదీ అని ఎట్లా తేల్పడము? శాసనాలుమాత్రము కాకతిపురాన్ని దక్కగా పేర్కొంటున్నాయి ఖాజీపేటశాసనం సంగతి చెప్పినాను. వెక్కల్లు శాసనము "మహామండలేశ్వర కాకతి పురవరేశ్వర మహారాజాధిరాజ రుద్రదేవరాజులు ఓరుగంటి నేల వీట" అని చెప్తూ ఓరుగల్లు వేరూ, కాకతిపురము వేరూ అని సూచిస్తున్నది. పానుగంటి శాసనము "శ్రీమతు కాకతిపురవరాధీశ్వర రుద్రదేవ మహారాజునకు" అంటూ బేతిరాజే కాక రుద్రదేవుడు కూడా కాకతిపురవరాధీశ్వరుడే అంటున్నది. కాకతిపురము అనుమకొండయే కాగలదా? రుద్రదేవుని రాజధాని అనుమకొండయే. అనుమకొండలో కాకతమ్మగుడి ఈనాడు లేదు. కాని అనుమకొండ కోటలో ఒక చెట్టుక్రింద అష్టభుజములతో ప్రేతాసనాధిష్ఠితయైన శక్తి విగ్రహమూ ఉన్నది, పద్మాక్షమ్మగుడీ ఉన్నది.

క్రీడాభిరామములోని "కాకతమ్మకు సైదోడు ఏకవీర" అన్న పద్యపాదమే సారస్వతంలో కాకతమ్మ మొదటి ప్రశంస. ఏకవీర అనగా రేణుక. ఈమె తలను నరకమన్న జమదగ్ని ఆజ్ఞ మేరకు పరశురాముడు నరుకగా ఆమెతల యెగిరి మాలవాడలో పడెనట. మాలవారూ, ఇతరులూ ఆ తలకు ఎల్లమ్మ అని పేరుపెట్టి ఒక దేవతగా పూజిస్తున్నారు నేటికీ. ఈమె నగ్నవిగ్రహము కూడ ఏకవీర పేరిట పూజలందుచుండినట్లు క్రీడాభిరామము లోని "వ్రీడాశూన్యకటీర మండలము" అన్న పదావళి తెలుపుతుంది. అలంపురంలో ఈమెయొక్క నగ్నకబంధా లున్నవి గాని క్రీడాభిరామవర్ణనము 'సోమసూర్యానల నేత్రము'లను

'అలికుల నీలవేణీ' స్తుతించడమువల్ల నగ్నకబంధములు కూడా ఈమె పేరనే పూజలందుకున్నట్లు చెప్పలేము. సంతానార్థులైన స్త్రీలు మాత్రము నగ్నకబంధాలను అర్చిస్తున్నారు. ఈమె బ్రహ్మవిష్ణు మహేశ్వరులను కన్న ఆదిశక్తి అని మాతపురాణమనే జానపద గేయకథ చెప్తున్నది. ఈమెకు హైహయరాజు దంతాస్థి పటలము గవ్వపేరుగా నలుంత గలదట. ఈమె కాకతమ్మకు సైదోడట. ఈ పరాశక్తికి ఈడయిన దేవత అన్నమాట కాకతమ్మ. సృష్టికి తల్లియైన పరాశక్తికి సైదో దేవత కాగలదు?

విద్యానాథ కృత ప్రతాపరుద్రీయములో "కాకతీయకుల దుర్గాదేవి" అని కాకతీయులు కులదేవతగా కొలిచే దుర్గాదేవి ప్రశంస కలదు. కుమారసోమయాజి తన వ్యాఖ్యానములో "కాకతిర్నామ దుర్గాశక్తి రేక శిలానగరేశ్వరాణాం కులదేవతా, సా శక్తిర్భజనీయా అస్యేతి కాకతీయాః" అని వ్రాసి కాకతిని దుర్గాదేవిగానే వర్ణించాడు. దుర్గాదేవికి కాకతి అన్న నామమున్నట్లు కానరాదు. స్థానిక చరిత్రలు త్రిభువనమల్ల బేతరాజు "కాకతిదేవి వరప్రసాదమున ఒక్క సుతునింగని కాకతి ప్రోలరాజు అని నామకరణ మొనర్చె"నాడని చెప్తూ కాకతిదేవి అంటే పద్మాక్షీదేవియే నేమో అన్న అనుమానము కలిగిస్తున్నాయి. జైనుల ఇరవైమూడవ తీర్థంకరుడు పార్శ్వనాథుడు. ఆయన యక్షిణి పద్మావతి. పార్శ్వనాథుడు సంతాన వరప్రసాదిగా ఈనాడు శ్రీకాకుళ మండలము ధర్మవరములో, కరీంనగరమండలము శనిగరంలో, కడపమండలము దానవులపాడులో పూజ లందుకుంటున్నాడు. తీర్థంకరులపక్షమున శాసనదేవియే వరములను దయచేయునని, తీర్థంకరులు కర్మ చేయరని జైనుల నమ్మకము. కనుక పార్శ్వనాథుని వరదానముల కీర్తి పద్మావతిదే; భక్తులామెనే కొలిచేవారని అనుటకు విప్రతిపత్తి లేదు. కనుక బేతరాజుకు సంతానవరప్రదానము చేసినదేవి పద్మాక్షియే కావచ్చును. ప్రోలరాజు మంత్రి భార్య మైలమకూడా పద్మాక్షి కొండమీది జైనబసదిని సంతానవరముకొరకే నిర్మింపించి యుండవచ్చును. స్థానిక చరిత్రలు కాకతీయుల మూలపురుషుడైన మాధవవర్మ పద్మాక్షీదేవిని కొలిచినాడని చెప్తూ కాకతీయుల కులదైవము పద్మాక్షియేనా అన్న అనుమానము కలిగిస్తున్నాయి. సంతానప్రదాత్రిమాత్రము ఈమెయే, దుర్గాశక్తి, చాముండీ కానేకాదు. గణపతిదేవుడు నిర్మింపించాడన్న ఓరుగల్లుద్వార తోరణాలలో దక్షిణద్వారతోరణము వెలివైపు పద్మాక్షీ శిల్పించబడింది. కాకతీయులు పూర్తిగా శివదీక్షాపరులు కానంతవరకూ వారి కులదైవము పద్మాక్షియే నేమో! పద్మాక్షియే కాకతి కులదైవమైతే, ఆమె వెంచేసివున్న అనుమకొండయే కాకతిపురము కావచ్చును.

స్వర్గీయ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు దొండపాడు గ్రామపు "కాకతమ్మబీడు" మీది 'కాకతమ్మ' విగ్రహము నొకదానిని ముక్త్యాల చేర్పించినారు. ఆ విగ్రహము ఫొటో మణిమంజరి వారు ప్రచురించిన క్రీడాభిరామము తృతీయముద్రణములో మనము చూడవచ్చును. ఆ దేవి చతుర్బాహువులలోనూ త్రిశూలమూ, డమరుకమూ, కత్తీ, గిన్నె ధరించి పీఠము మీద కూర్చుని కుడికాలిని మాత్రము కొంత వ్రేలవైచినది. ఈమె పీఠము దిగువన నక్క బొమ్మ రేఖామాత్రముగా గీయబడినది. నక్క చాముండీదేవి చిహ్నము. ఆమె యమునిశక్తి, సప్తమాతృకలలో ఒకతె. త్రిశూల, డమరుక, ఖడ్గ, పాత్రలామె ఆయుధాలు. ఆగస్టు 15వ తేదీ ఆంధ్ర దినపత్రిక 17వ పుటలో మండపాక గ్రామములోని 'ఎల్లారమ్మ' విగ్రహాన్ని జి. ఆర్. వర్మగారు ప్రచురించారు. ఈ దేవి నాలుగు

చేతులలోనూ కత్తీ, డమరూ, త్రిశూలమూ, గిన్నె కలవు. ఈమె కాకతీయుల కాలములోనే మలచబడి

యుండునని ఈమెకు గల (మకర) తోరణము సూచిస్తోంది. (హనుమకొండ రుద్రేశ్వరాలయంలో, ఓరుగంటి ద్వారతోరణాలమీద, ఈ తోరణము కానవస్తుంది.) అయితే క్రీడాభిరామవర్ణనను బట్టి ఈమె ఏకవీరమ్మ (ఎల్లమ్మ) కానే కాదు; చాముండియే. ఈమె వాహనము చక్కచక్కగా తెలుస్తోంది బొమ్మలో. శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రిలు గారికి శ్రీ గరికిపాటి వెంకటేశ్వర్లు గారు చెప్పినారన్న దొంతపాటి కాకతమ్మవృత్తాంతము నిజమైతే ఈమెకూడ కాకతమ్మయే కావలయును. అయితే ఆమే ఈమే చాముండీ రూపములే; సందేహము లేదు.

బేలూరు సప్తమాతృకలలోని చాముండి సరిగ్గా ఇదే రూపము. క్రీడాభిరామకాలంలో ఓరుగంట 'చముడేశ్వరి మహాశక్తి నగరు' ఉన్నట్టు మంచనశర్మవర్ణన సాక్ష్యము. ఈ చాముండీ శ్వగి, చాడేశ్వరి. ముక్త్యాల ప్రాంతంలోనే కాదు కాకతీయుల రాజ్యమునందంతటా గోచరిస్తుంది. ఉత్తరమున మంథనలో ఈమె పీఠానికి దిగువ రెండు తలలున్నాయి; చాముండికి ప్రేతాసనము చెపుతుంది విష్ణుధర్మోత్తరము. ఈ తలలు ప్రేతానికి చిహ్నాలు; చాముండిని పరివేష్టించి ఉండే ప్రేత సమూహాల చిహ్నములన్నా అనవచ్చును. దక్షిణాన్న దోరణాలలో, వసుమ మేళ్ళచెరువులో ఈమెకు పై ఆయుధాలే ఉన్నవి గాని వాహనము లేదు. ఉలింద కొండలోనూ, మదనపల్లిలోనూ, వద్దిప్రులోనూ, వర్ధమానములోనూ కూడా వాహనము కానరాదు. హైదరాబాదు మ్యూజియములో నీమె లంబస్తని, వికృతాక్షి, ఘోరరూప. అత్తిరాల విడిశిల్పాలలో ఈమెకు వాహనమూ లేదూ పరివారమూ లేదు గాని పరశురామేశ్వరాలయ అర్ధశిల్పాలలో ఈమె గూటిచుట్టూ ప్రేత పరివారమున్నది. గోల్కొండ మ్యూజియంలో ఈమె ఆసనానికి దిగువన ఒక తల-ప్రేతాసన చిహ్నము కానవస్తోంది. ఈమె పేర్లు ఎన్నైనా ఉన్నవి: మేళ్ల చెరువులో ముత్యాలమ్మ, ఉలిందకొండలో సుంకులమ్మ, వద్దిప్రులో ఎల్లమ్మ, మండపాకలో ఎల్లారమ్మ, దొండపాడులో కాకతమ్మ, రేవరుడిలో తిలకంటమ్మ. ఈ చివరిచోట నీమెకు త్రినేత్రాలూ, (యమని) మహిషవాహనమూ చేరెయి. హనుమకొండకోటలో నీమె లంబస్తన—, కృశోదర—, అష్టభుజ—, ఘోరరూప—, ప్రేతాసన—, ముఖతో యోగేశ్వరి లేక జోగులాంబ అయినది. స్థానికచరిత్రకారులుకూడా ఈమెయే కాకతి అనుకుని గార్గశక్తి అన్న సంస్కృతపు పేరీమెకిచ్చి, పద్మాక్షి కీర్తేశ్వరులతో పాటు ఈమెనూ గోపాలమూర్తినీ ఏకామ్రనాథుడనే జైనసన్యాసి ప్రతిష్ఠించినాడన్నారు. ఈమె దుర్గాశక్తి కాదు. త్రిశూల డమరుకము లా అపోహను కలిగించియుండవచ్చును. అలంపురములో ఈమె పేరు జోగులాంబ. అక్కడి బ్రహ్మేశ్వరాలయము మొదటిలో ఈమె ఆలయమే కాబోలు, ద్వారబంధము దిగువన ప్రేత ద్వారపాలిక లున్నారు.

ఈమె రూపశిల్పాలను కాకతీయులే కాదు కందూరుచోళులు వర్ధమాననగరంలో, పొత్తపిచోళులు అత్తిరాల మదనపల్లినగరాలలో, నెల్లూరుచోళులు నెల్లూరిలో నిర్మింపించారు. ఈమె దుర్గాశక్తి కానే కాదూ, క్రొత్త దైవమూ కాదు; చాముండి. ఈమె సప్తమాతృకలలో ఒకతె, యమునిశక్తి. అంధకాసుర సంహారకాలములో నీమె ఆ అసురులరక్తము నేలమీద చిందకుండా గిన్నెపట్టి త్రావినది. కృశోదరి కావున ఈమె ఆకలి కంతులేదు. చాముండి యమునిశక్తి అనీ, యోగేశ్వరి శివునికంఠపు సెగనుండి సృష్టి అయినదనీ వేరేకథ వున్నది కాని వీరిద్దరు నెరవేర్చిన పనులూ ఒక్కటే, వాహనాలు అవే; అవతారాలే భేదము. నేటి ఈమె రూపాలు మందులకు లొంగని రోగాలకు అధిదేవతలు. మేళ్లచేరువు ముత్యాలమ్మ, మండపాక ఎల్లారమ్మ, నెల్లూరి ఇరుకాళమ్మ, మశూచిరోగానికి అధిదైవతాలు. రాజమంద్రి శ్యామలాంబ, అనకాపల్లి నూకలమ్మవంటి గ్రామదేవత లన్నీ ఈమెరూపభేదాలే. ఈమెకు హైదరాబాదులో వలె కపాలమాల యజ్ఞోపవీతంగా ఉండవచ్చును, విష్ణుధర్మోత్తరము ప్రకారము తోరలుండవచ్చును, పూర్వకారణాగమము చెప్పినట్లు చంద్రకళావతంస ముండవచ్చును. సామాన్యజనులసృష్టిలో సృష్టికి తల్లి అయిన ఏకవీరా, సంహారకారిణి చాముండీ, ఇద్దరే దేవతలు. ఏకవీరమ్మను రేణుకాదేవి శిరస్సురూపంలోనూ, చాముండిని చతుర్బాహుదేవిరూపంలోనూ అర్చిస్తున్నారు పాటకజనము నేటికీ. "కాకతమ్మకు సైదోడు ఏకవీర."

ఆలాపన!

శ్రీ రాఘవ

రాజశేఖరం - సుబ్బులు - సదానందం -
కాంతం - భార్య - అప్పన్న...

[నేపథ్యంలో ప్రయోక్త —

ఒక అమావాస్యనాటిరాత్రి కుండపోతగా నిల్చి కురుస్తున్న జడివానరొద - సుడిసి సుడిసి వీస్తున్న యీదురుగాలి హోరు-భూమ్యాకాశాలు దద్దరిల్లే ఉరు

అప్పన్న : ...అలాగే బాబూ!...(అగ్గిపెట్టెని 'చక్' మని గీసిన చప్పుడు)

రా. శే : ...కాస్త పెద్దదిచేయరా దీపాన్ని...ఊఁ... ఆ వత్యాగా మందం వెయ్యి. రవ్వంత వసం వాలుస్తాను.

అప్పన్న : ...మీగదిలో పందిరిమంచం మీద బాగా నిద్రపట్టలేదా బాబూ!...

అప్పన్న : ఈ వేళప్పుడు ఎవరు బాబూ! ఆ వైపు నుంచి వచ్చే దట్లా?

రా. శే: 'ఎవరూ?' అంటే 'ఎవరని' చెప్పగలం? గాలీ రావచ్చు - ధూళీ రావచ్చు...! ఒక వేళ చచ్చినవాళ్ళు యీ విపత్సమయంలో చూడటానికి రావచ్చు..ఒంటరికొంపకి అదుపూ-ఆజ్ఞా వుంటేగా...!!

అప్పన్న : ఒక వేళ, మీరు పడమటిగది సర్దాక తలుపులు వెయ్యటం మరిచారేమో!

రా. శే: (అనుమానంగా...ఆలోచనగా) వేశానే!... (చప్పుడు యింకా వినిపిస్తూనే వుంటుంది) వెయ్యకుండా మర్చిపోనే! అయినా యివ్వాళేమైనా పొరబాటున మర్చిపోయానేమో!... వెళ్ళి చూసిరా...అప్పన్నా...

అప్పన్న : (అనుకుల చప్పుడులు) అన్ని తలుపులూ గట్టిగానే వేసివున్నయి బాబూ!

రా. శే: మరేమిటా చప్పుడు ... టిక్కు టిక్కుమని వీస్తూ...

అప్పన్న : ఇందాకన్నుంచీ నాకేమీ వినిపించటం లేదు ... బాబుగారూ! అదంతా మీ ఆలాపనేమో అనిపిస్తోంది. నిశ్చింతగా వెళ్ళిపడుకోండి. దీపంకూడా మీ గదిలోనే వుంచుకోండి... భయం లేకుండా వుంటుంది.

రా. శే: నువ్వు యింత కటిక చీకట్లోనే పడుకుంటావా? భయం వెయ్యదూ!...

అప్పన్న : నా కలవాటేగా బాబుగారూ! పొద్దోయింది. వెళ్ళి పడుకోండి... తెల్లారితే మళ్ళా నీరసంగా వుంటారు...

రా. శే: టైమెంత వుతుంది అప్పన్నా!...

అప్పన్న : పదకొండుగంటల రైలు వెళ్ళి చాలా సేపైంది బాబూగారూ!

రా. శే: అంటే సుమారుగా ఎంతయిందంటావ్?

అప్పన్న : పన్నెండు దాదాపుగా అవ్వొచ్చు...

రా. శే: అబ్బా!...సరే... నేను లాంతరు తీసుకుపోయి పడుకుంటున్నా...పిల్చినప్పుడే! కొత్త బిగ్గరగా పలుకు...మెలకువగా పడుకో! ఏం?

అప్పన్న : అలాగే బాబూ!...పలుకుతా లెండి...

(కొద్దివిరామం... నేపథ్యంలో మరల ప్రయోక్త-మొదటి దృశ్యంలోని వాతావరణమంతా భయానకంగా, రకరకాల వికృత శబ్దాలతో ఆ గది అంతా ప్రతిధ్వనిస్తుంది. బీరువా మీద యెన్నడో ఆగిపోయిన గడియారం గణగణమంటూ మ్రోగుతూ వుంటుంది. దొంతరగా పెట్టిన అలమార్లోపుస్తకాలు దభేలున పడుతూ వుంటాయి. గోడలకున్న పటాలు టపాటపా మంటూ కొట్టుకుంటూ వుంటాయి...కుర్చీపీటమీది మంచినీళ్ళ మరచెంబు 'ఢన్' మని గచ్చుమీద పడి విశృంఖలంగా, వికలిగా నవ్వుతుంది...ఎవరో వచ్చినట్లూ...రాజశేఖరంగారు కలవరంగా లేస్తూ...)

రా. శే: (భయంగా) ఎవరా మనిషి?

(గడియారం గణగణ తిస్తుంది. ఆయాసం... రొప్పు...ముక్కుడూ వినిపిస్తూవుంటాయి...)

రా. శే: (తనలో) వెలిగించిన లాంతరేదీ? ఏమిటీ చీకటి? (ఆశ్చర్యంతో) పలకరేం? ఎవరా మనిషని అడుగుతుంటే?

సదానందం : నేనే తాతయ్యా! వచ్చిందీ! దీపం వెలుగుతూనే వుందిగా—...

రా. శే: (కంగారుగా) ఎవరూ? ఎవరు నువ్వు 'తాతయ్యా!' అంటున్నావు... చెప్పు...ఎవరు నువ్వు? నా ఆస్తికి వారసుడవుదామని వచ్చావా? తాతయ్యా అంటూ...చెప్పు...

సదానందం : నేనే తాతయ్యా!...సదానందాన్ని...

రా. శే: (గొణుగుతూ) సదానందం!...సదానందం... (తనలో) నాకు తెలిసినవాడే! కళ్ళు మసగ్గా వున్నయ్యేమిటి? చూద్దామంటే! యిలారా నాయనా దగ్గరకి...

సదానందం: నేనే తాతయ్యా! సదానందాన్ని. అప్పుడే మర్చిపోయావా?...

రా. శే: (తృప్తిచెందుతూ) నువ్వా సదానందం! హఠాత్తుగా వచ్చి పల్కరించేసరికి, మరుపు వచ్చేసినట్టయింది...ఎప్పుడొచ్చావురా! ఎలా వచ్చావు?

సదానందం : ఇప్పుడే వచ్చాను తాతయ్యా! నీకోసం వర్షాన్నికూడా లెక్క చెయ్యకుండ...

రా. శే: (ఆప్యాయంగా) మా నాయనే...! నేనంటే నీకెంత లీపిరా! వర్షమూ-వంపడూ కూడా కాదనివచ్చావు. అంతా కులాసాగా వున్నార్రా! నాన్నిప్పు డేంచేస్తున్నాడు? అమ్మకి తుయరోగం నయమైందా? చిట్టిచెల్లాయి చక్కగా ఆడుకుంటోందా? బామ్మ యింకా దగ్గుతూ అవస్థపడుతూనే వుందిరా? ఏమిటో? దానికి

ఎక్కడికిపోయినా సుఖమూ—శాంతీ వుండకుండా పోతున్నాయి. చెప్పరా! కాసినికమ్మని కబుర్లు చెప్పరా! ఎన్నాళ్ళకి చూడగల్గారా! మా నాయనే! మా బాబే! నువ్వు చాలా చిక్కిపోయావురా! చెప్పనాన్నా! అంతా కులాసాగా వున్నా(రా!

సదానందం: (ఆశ్చర్యంగా) ఏమిటి తాతయ్యా నువ్వు "అంతా కులాసా?" అని అడుగుతావ్? నాకేం అర్థం కావటం లేదు. ఎవర్ని గురించో తెలియటం లేదు...

రా. శే: (తెల్లబోతూన్న కంఠం) అదేమిటిరా! అమ్మనీ-నాన్ననీ-బామ్మనీ చెల్లాయినీ ఎరగవుట్రా! వాళ్ళూ నీతో బాటు కులాసాగా లేరూ!

సదానందం: నాతో బాటు యెవ్వరూ లేరే! కులాసాగా వుండటానికి...(దీంతగళం)

రా. శే: నీ మొహం...నీతో బాటు లేకపోవటమేమిటి. నీ దగ్గరకే నే మొన్నీ మధ్య వస్తే. నేను గాదూ పంపలేక అందర్నీ పంపించీ! ఒంటరిపాటుకి తప్పనిసరిగా యిష్టపడుతూ...

సదానందం: నువ్వన్నీ వుత్తమాటలే అంటున్నావ్ తాతయ్యా! నాదగ్గర కెవ్వరూ రాలేదు... నిజంగా...

రా. శే: వాళ్ళొచ్చినప్పుడు నువ్వు లేవేమో! మళ్ళీ వెళ్ళినప్పుడు చూడు. నీవున్నచోటే వుండి వుంటారు...

సదానందం: తెలియకడుగుతాను......తాతయ్యా! అసలు వాళ్ళెవరు? నాకు వాళ్లు అమ్మ-నాన్నా—బామ్మ-చెల్లాయి అవటం ఏమిటి?.

రా. శే: ఒరే! నీ తెలివి మండిపోనూ—ఏమిటా పిచ్చి ప్రశ్న...? వాళ్ళెవరేమిటి? నిన్ను కన్నవాళ్లూ-పెంచినవాళ్ళూ — నీ తోడిదే లోకమనీ— సంతోషమనీ — ఆనందమనీ నమ్మినవాళ్లు... ఒక చెల్లాయిమాత్రం నీతోడబుట్టినది...రక్తధార...వీళ్ళంతా నీకయినవాళ్ళే!!!

సదానందం: నువ్వెన్ని చెప్పినా నాకేమీ బోధపడటం లేదు. నాకు నేను తప్ప, నావెంట యెవ్వరూ వుండటం లేదు. కనీసం వాళ్లు నాకు కనిపించటమే లేదు. యింకా గుర్తుకేముంటారు?

రా. శే: ఒరే! నీకదుపు బంగారంగానూ! యిన్ని అబద్ధాలు అప్పుడే యెట్లా నేర్చుకున్నావురా! నీ కోసం తపించి—తపించి, నన్నొంటరివాణ్ణిచేసి, కన్నీటి సముద్రంలో ముంచివేసి, నాగుండెలో కొరుచిచ్చు రగిల్చి, నీకోసం వాళ్ళు నిద్రాహారాలు మానేసి, వెతుక్కుంటూపోతే—"నాకు వాళ్ళెవ్వరూ కనిపించలేదూ! నాకెవ్వరూ లేరూ, నువ్వు చెప్పేది నాకర్థం కావటం లేదు. అసలు గుర్తుకే లేరూ!" అంటావూ! యిదేం చోద్యం రా! ఏమన్నా నమ్మశక్యంగా వుందా నీమాట...చెప్పు పోనీ...

సదానందం: నువ్వు ఏమన్నా అనుకో తాతయ్యా! నువ్వుతప్ప నాకెవ్వరూ కనిపించటంలేదు. గుర్తుకీ రావటంలేదు...ఏం చేయమంటావ్?

రా. శే: (బాధగా) పోన్లేరా! మనవాళ్లే నీకు ఆనవాలు లేకపోతే, నేనుమాత్రం ఏం చేయగలను?...

సదానందం: నే నిట్లా మారిపోయానని బాధపడుతున్నావా తాతయ్యా!...

రా. శే: లేదు...యింకా ఆ తెలివితక్కువతనంలో పడలేదు...

సదానందం: నువ్వు నిజం చెప్పటంలేదు...ఏమిటో దాచి దాచి అయిష్టంతో మాట్లాడుతున్నావ్?

రా. శే: లేదు రా సదానందం! నా మనస్సులో ఏ దాపరికమూ లేదు.

సదానందం: ఉంది...నాకు తెలుసు...నువ్వు తెలినీయటంలేదు...

రా. శే: తెలియపర్చటందుకు మునుపటిలాగా నే నేమీ లేను. బాధతో-దుఃఖంతో—విరక్తితో గుండె రాయిలాగా మారిపోయింది. ఆవేదనలూ—అనుభూతులూ—ఆలోచనలూ సమసిపోయినయి. ఈ మూలంగా ఒంటరితనం ఏర్పడింది. అదే నన్ను ఓ విధంగా మొద్దుబారేటట్లు చేసింది.

సదానందం: అవన్నీ వాస్తవానికి నీలో యేమీ లేవు. ఉంటాయేమోనని భయపడుతూ, వుండిపోయినట్లుగా ప్రవర్తిస్తున్నావు. నువ్వు భ్రమతో జీవిస్తున్నావ్. అంతే...తాతయ్యా:...

రా. శే: కాదురా సదానందం! నీకన్నా పెద్దవాణ్ణి! అనుభవజ్ఞుణ్ణి!! చెప్తున్నాగా! విను. నేను యిప్పుడు "మనిషి చేసిన ఒకరాతిబొమ్మను" తెలిసిందా!!...

సదానందం: (లెక్కచెయ్యని గొంతికతో)...కాదులే తాతయ్యా!

రా. శే: అవును సదానందం! (నవ్వుతూ) నిజం గానే రా!

సదానందం: (విసమరుస్తూ) "నువ్వు రాతిబొమ్మవి కావు" అని నేను అంటున్నాను ... నవేమీరా నమ్మనంటున్నావా...వినిపించుకో...

రా. శే: ఒరే! నీ కెలివి తెల్లారా! నేను చెప్పేది విన వేరా! నా కన్నా రెండాకులు యెక్కువ చది విన వాడిలాగా మాట్లాడతావేరా! పెద్ద ఆరిందా లాగా—

సదానందం: ముమ్మాటికీ నువ్వు రాతిబొమ్మవి కావు తాతయ్యా!

రా. శే: నువ్విట్లా అంటే, నాకు ఒళ్ళుమండే కోపం వస్తుంది...నీతో యింకా చాలా విషయాలు మాట్లాడా లనుకుంటున్నాను. అనవసరంగా కోపం తెప్పించకు...తెలుసా...

సదానందం: ఫరవాలేదులే వస్తే నువ్వు కోపంలో కూడా చాలాబాగా మాట్లాడుతావుగ!

రా. శే: నువ్వు మరీ యింత మొండి ఘటానివై పోయావేరా నాకన్నానూ.

సదానందం: మనవారసత్వం వాక్కు యెక్కడికి పోతుంది మరీ!

రా. శే: అందుకని నన్ను మూర్ఖంగా నమ్మిస్తావుట్రా! అరవైయేళ్ళొచ్చాక...

సదానందం: లేదు తాతయ్యా! అంత శ్రమ పెట్టను గా.

రా. శే: లేకపోవటమేమిటి? నా ప్రాణాలు తోడుతూ వుండికూడా...

సదానందం: "నేను మనిషి చేసిన రాతిబొమ్మని కాదు" అని నమ్ముతూ మాట్లాడు...యీ వాదనంతా దేనికిగానీ—

రా. శే: నా ఊపిరి పోయినా సరే నేనట్లా అనను. నన్ను నేను తక్కువ చేసుకుని, చులకనగా వాగి, నీ పెద్దరికాన్ని కాపాడమంటావుట్రా! ఆ వెధవ పని చస్తే చేయను.....ఏమనుకుంటున్నావో...

సదానందం: నువ్వామాట అనేవరకూ, నేను నిన్ను విసిగిస్తూనే వుంటాను......వదలను...ఏమైనా సరే!...

రా. శే: ఏమిట్రా నీ ఆగడం? నేను "రాతిబొమ్మనురా" అంటే నమ్మవేం...

సదానందం: కాదు... నేను నమ్మను...

రా. శే: అవును...నువ్వు చచ్చినట్టు నమ్మాల్సిందే!!

సదానందం: (దృఢంగా) కాదు...

రా. శే: (గట్టిగ-గంభీరంగా) అవును...

సదానందం: (రెట్టిస్తూ-బిగ్గరగా) కాదు...కాదూ... (స్థాయిగా)...కాదు...

రా. శే: (బిగ్గరగా కోపంతో) అవును...అవునూ... అవును...నన్ను విసిగించకు...సదానందం...

సదానందం: కాదు...

రా. శే: అవును...

సదానందం: నువ్వు రాతిబొమ్మవి కావు (గొంతుక పెంచుతూ)

రా. శే: నేను "మనిషి చేసిన రాతిబొమ్మనే...అవును.. నేను రాతిబొమ్మనే...నమ్ము...నమ్ము సదానందం....(గొంతుక చించుకుంటూ—రొప్పు తాడు...)

(భూమ్యాకాశాలు ఉరుములు—మెరుపులతో గంభీరంగా వుంటయి......హోరుగాలి...వాన రొద...)

అప్పన్న: (తలుపులు బాదుతూ) బాబుగారూ! (కంగారుగా) బాబుగారూ!

రా. శే: (అప్పన్న కేకలు వినిపించుకోక) నువ్వీపాట వ్వకు వచ్చి నన్నెందుకురా యిట్లా ఏడిపిస్తావు సదానందం?

అప్పన్న: (ఆదుర్దాగా) బాబుగారూ! ఓ బాబుగారూ! తలుపు తియ్యండీ! ఏమిటా అరుపులు? ఎవరితోనండీ! అర్ధరాత్రిపూట ఏమిటా గోల... తలుపు తియ్యండీ!...

రా. శే: (బాధగా) ఏదో నా మీద ప్రేమానురాగాలు వుండి, చూసిపోవటానికి వచ్చావనుకున్నానే గానీ, యిట్లా చిత్రవధ చేస్తావనుకోలేదురా సదానందం...నన్ను అనవసరంగా కలవర పరిచావు. మనస్సంతా చెదరగొట్టావు...గదరా!

అప్పన్న: (నిరాశతో) యీ శ్రావణమాసమొస్తే యిదే గోల గదా యీయనగారితో! తెల్లవార్లూ వాళ్ళి వాళ్ళతో వాగుతూ ఒకటే రభసచేస్తూ కాలక్షేపం చేస్తూంటారు...ఎవరిమాటా వినిపించుకోరు. ఏమిటో! విచిత్రమైన మనిషి.

(ఉరుములూ-మెరుపులూ మళ్లీ సాగి తగ్గుతాయి)

సదా: నువ్వనవసరంగా మనస్సుని పాడుచేసుకొన్నావ్ తాతయ్యా!

రా. శే: (అసహ్యంగా) నీ మూలంగానే...

సదా : పొరపాటు. మనిషిమనిషిగా వుండలేక పోయి నప్పుడు మనస్సుని చెదరగొట్టుకుంటాడు... ఆత్మవంచన చేసుకుని భ్రాంతిని అర్థంలేకుండా మాట్లాడుతాడు...నిత్యమైన త్రికాలే శాశ్వత మని నమ్ముతాడు ... బ్రతికివున్నంతకాలమూ తానెవరో తెలుసుకోలేడు...

రా. శే: గుడ్డొచ్చి పిల్లని ఎక్కిరించిందిట. అట్లావుంది నీ వ్యవహారం. చాల్లేగానీ, యికనోర్ముయ్...

సదా : నువ్వు యింకా చాలా మాయలో వున్నావ్ తాతయ్యా!

రా. శే : అక్కడికి నువ్వు లేనట్లు ఏమిటో! ఎవడిపీపు వాడికి కనబడినట్లు మాట్లాడుతాడు...మాయలో లేకుండా ఎక్కడ వుంటామంటావురా... నన్ను యీ ఆస్తిపాస్తుల్నీ-కొంపాగోడునీ ఏం చేసు మంటావురా ... దానధర్మాలుచేసి తగలెయ్యి మంటావురా! యిన్నాళ్ళూ నచ్చేటట్లు సంపా దించినదంతా!...భలేవాడివిరా నువ్వు!

సదా : ఇంతవయస్సు వచ్చాక కూడా, నీలో ఏమార్పు రాకపోవటం చాలా శోచనీయంగావుంది తాతయ్యా!...

రా. శే : నన్నింక వదిలిపెట్టిపోవుటూ!...యెంతసేపు యిట్లా వేపుకుతింటావు? అయినా! నాకు ఆరవై యేళ్ళొచ్చినా నాలో మార్పు రాలేదూ! నువ్వేం చూశావనీ-నీకేం తెలుసుననీ...

సదా : నీవన్నీ గాలిమాటలులే! నీలో ఏ మార్పూ రాలేదు...డబ్బుంటే వ్యామోహం పోలేదు... యింకా అవీ-యివీ కావాలనీ, దస్తావేజులూ ప్రామిసరీనోట్లూ వ్రాసి రూపాయలమూట కడదామనీ ఆశతో నీప్రాణం వూగిసలాడు తోంది...యింకా సుఖంగానూ-సుందరంగానూ బ్రతకాలనివుంది. ఆరవై యేళ్ళు వచ్చినా, పొన్నుకర్ర చేత్తోబట్టుకుని, నెరసిన మీసాలకు రవ్వంత నల్లరంగుపూసి, జరీఅంచు గోరంచు పంచెను బిర్రుగోచీపెట్టి, ఆకు చెప్పులు తొడుక్కుని, మైసూరుసిల్కు చొక్కామీద పెద్దాపురం పట్టుతిరీగం వేసుకుని ఓ దశరథమహా రాజులా మళ్లీ వుండాలనే కోరిక యింకా చావ లేదు. యిదంతా 'మాయ' అనేవిషయం తెలుసుకోలేకపోతున్నావ్? యిహపరాలకుగల తారతమ్యం యేమిటో అర్థంచేసుకోలేక పోతున్నావు...

రా. శే : భలేవాడివిరా! అవన్నీ రోజూ పురాణం శాస్త్రిల్లుగారూ సత్రంలో, పురాణంచెబుతూ చెప్పటంలా... నేనూ వింటూనే వున్నాను...

సదానందం : అన్నీ అబద్ధాలే!... నువ్వు వినటంలేదు. వినటానికి కాదు వెళ్ళేది?

రా. శే : మరేం చేస్తున్నానంటావ్?......అంత దూరమూ వెళ్ళి?

సదానందం : పురాణానికని పోవటమూ — హరికథ కంటూ అత్తరుపూసుకుని వెళ్ళటమూ కేవలం ఆడవాళ్ల వంక చూస్తూ కూర్చోటానికి...కాదా! ఏమిటీ నీలోవచ్చిన మార్పు యింకా...నువ్వు మనిషి చేసిన రాతిబొమ్మవా? ఎవ్వరూ నమ్మరు? అసలెట్లా నమ్మేది...అన్నీ అబద్ధాలే అయితే!!

రా. శే : (కోపం—తక్కు కోపం) ఛీ!! పెద్దవాడను వాగుతావ్. నోర్ముయ్. చూసిపోవటానికని వచ్చి, లేనిపోని అభాండాలు వేసి, రచ్చకీడుద్దా మని చూస్తున్నావా! ఫో...అవతలికి...మన వడివిగదా, ఆప్యాయంగా వచ్చావనీ, యింత సేపూ ఓపిగ్గా వూరుకుని, సహిస్తూ మాట్లాడాను. మాటిబోతే నువ్వు యేదో కెలకడానికే వచ్చి నట్లున్నావు ... దయచెయ్యి...నీ పరామర్శకో నమస్కారం ... వెళ్లిరా సదానందం ... వెళ్ళరా ... ఫో ... వృథాగా నా మనస్సుని యిప్పటికే చెదరగొట్టేశావ్ ... వెళ్లు ...... (బాధగా..గొంతుమూగదైపోతూ...వుంటుంది)

సదానందం : (గట్టిగా) నేను వెళ్ళను...నువ్వెలా తయా రయ్యావో తెలుసుకోవాలి యింకా...

రా. శే : ఎందుకు వెళ్ళవురా?

సదానందం : ఎందుకు వెళ్ళాలి?

రా. శే : నేను హాయిగా బ్రతకటం నీకిష్టం లేదురా సదానందం...

సదానందం: వుంది...లేకేం...నిక్షేపంగా వుంది. లేక పోతే మనవంశం నిర్మూలమైపోదూ! నువ్వు కలకాలమూ బ్రతికే వుండాలి...

రా. శే : నేనుంటాను...

సదానందం : వుండాల్సిందే...నీయిష్టమేనా ఏమిటి?

రా. శే : ఆఁ ...నాయిష్టమే... నే నుంటాను...

(హఠాత్తుగా ఒక కంచు కంచం గచ్చుమీద పడినట్లు శబ్దం అవుతుంది.. రెండు తలుపులు దఢేల్న మూసుకొన్న ధ్వని)

సదానందం : (బిగ్గరగా) వుండాల్సిందే తాతయ్యా!

రా. శే : (విసుగ్గా) నన్ను అదేపనిగా విసిగించకు... నేనుండను...వుండలేను...

సదానందం : (గట్టిగా) ఉండగలవు...వుండాల్సిందే!.

ఒక యుగంధరుడు : నాన్నా! తలుపుతియ్య...ఎవరితో పోట్లాడుతున్నావ్? (తలుపులు బాదుతూ)

రా. శే : (తలుపు తెరుస్తూ) ఎవరు మీరు? అడగకుండా లోపలి కెందుకొచ్చారు...?

యు. గం : నేనే నాన్నా! నా యింట్లోకి నేను రావటానికి ఒకళ్ళ నడగటం దేనికీ....అంతా మన వాళ్ళే!...

రా. శే : ఓరే సుబ్బులూ! యేమిట్రా అలా వున్నావ్? బాగా చిక్కిపోయి.....వాళ్ళెవరు?...కనిపించటం లేదురా సరిగ్గా...

భార్య : (నవ్వుతూ...మూల్గుతూ) నేనేనండీ!...యెలా వున్నారో చూసిపోదామని వచ్చాము...

రా. శే : నీకు యింకా దగ్గ నయం కాలా? ప్చ్!!... ఊహుఁ...

భార్య : ఏం చేయను...నన్నీ దగ్గు...పీల్చి పీల్చి... పిప్పి చేసేస్తోంది. (మూల్గులు)

సుబ్బులు : మా నాన్నని పలకరించవేమే కాంతం!

కాంతం : ఏమండీ కులాసా... నేను...మీ కోడల్ని...

రా. శే : నువ్వా చాలా ఎండిపోయావు... కాంతం...

కాంతం : ఇందాకట్నుంచీ చూస్తున్నాను...ఆ చీకట్లో నిల్చున్న వాడు మన సదానందం కాదూ!... యిలా రారా! కొత్త చెల్లాయిని ఎత్తుకోరా! నీ కోసం బెంగపెట్టుకొని వుంది...

రా. శే : యిందాకట్నుంచి వాడున్న మాపుకున్నా డనుకో!

సుబ్బులు : ఏరా సదానందం...నీకోసం మేమంతా వెతకలేక అవస్థపడుతుంటే నువ్విక్కడికి మళ్ళా వచ్చావా?

సదానందం : శ్రావణమాసం కదూ! తాతయ్య ఎలా వున్నాడోనని చూసిపోదామని వచ్చాను...

రా. శే : వాడికి మీరంతా గుర్తుకే లేరట!! కనిపించటమే లేదట!... నే నొక్కణ్ణే బాగా కనిపిస్తున్నానట...

భార్య : (దగ్గుతూ) చూశారా! మీరంటే వాడికెంత మమకారమో!

రా. శే : ఆఁ...వాడి మమకారమూ, నీ మమకారమూ మట్టికొట్టినట్లే వుందిలే! నీ మూలంగా కాదూ! వాడిన్ని మాటలు నేర్వగలిగి, నన్ను యిందాకట్నుంచీ దంపుకు తింటున్నాడు...

కాంతం : ఏం చేశావురా సదానందం?...

సదానందం : నేనేమీ చెయ్యలేదు...

సుబ్బులు: నువ్వేమీ చెయ్యకపోతే, తాతయ్య యెందుకలా బాధపడతాడు...

సదానందం : తన్ను దాను తెలుసుకోలేక పోయినప్పుడు ప్రతి మానవుడూ అలాగే బాధపడతాడు...వింతేమీ లేదు.

రా. శే : చూశావా! వాడు నన్నెట్లా పొడిచీ— పొడిచి అంటున్నాడో!

సుబ్బులు : ఇక చాల్లేగానీ వూరుకో!...

రా. శే : పోన్లేగానీ సుబ్బులూ!! కుర్రసన్యాసి... ఏదో వాగనీయిలే!...మీరంతా యిప్పుడెక్కడుంటున్నారు? ఏం చేస్తున్నారు?

సుబ్బులు : ఏం చేస్తాం...వూరికే వుంటున్నాం...

రా. శే : ఏం తోస్తోందిరా!...

సదానందం : నీకంటే తోయదు గానీ, మాకెందుకు తోచదూ! తాతయ్యా!

సుబ్బులు : ఇంత కాలమూ వీడికోసం వెతకలేక అవస్థపడ్డాం...యింతలో శ్రావణమాసం వచ్చింది. ఒకవేళ నీదగ్గర కొచ్చాడేమోనని కట్టగట్టుకుని వచ్చాం...

రా. శే : వాడు రావటమూ అయిందీ...గోస చెయటమూ అయింది...వూరికే వుంటాడా— వుండనిస్తాడా! అబ్బో!...

సుబ్బులు : ఒంటరిగా వుంటుంటే ఏం తోస్తోంది నాన్నా!...

రా. శే : ఏం తోచట మేమిట్రా! హాయిగా వుంటుంటేనూ! కమ్మగా లంకపొగాకు చుట్ట కాల్చుకుంటున్నాను. తిన్న అన్నం సరిగానే అరిగిపోతోంది. రోజుకో రూపాయి కూరగా వుపాసుల మీద మాటగుతున్నాను...యిల్లునీ — ఆస్తినీ కళ్ళల్లో పెట్టుకుని, అన్యాక్రాంతం గాకుండా కాపాడుకొస్తున్నాను......ఏటేటా గోడలకి సున్నం వేయిస్తున్నాను...మొన్న నీ గున్యనే, వేసవిలో యిల్లు తిరగ తీయించాను. ఈయేడు

తోండిపంపు పొలంలో పన్నెండో పెంటమూ, మురికోడుపొలంలో అక్కు ట్యూ వూడ్పించాను. మన గిలక బావిలో పూడిక తీయించాను.. ఒక పెద్దబీరువా కొన్నాను...యీ మధ్యే చద రంగంకూడా నేర్చుకున్నాను...మీరు లేక పోయినా, నాకిది బ్రతికివున్నంత కాలమూ తప్ప వుగా! చేయటానికి...

సుబ్బులు: అనవసరంగా శ్రమపడుతున్నావు...... హాయిగా కృష్ణా రామా అనుకొంటూవుండక—

సదానందం: నేనూ అదే చెప్పుతున్నా నాన్నా! విన టంలేదు. పైగా 'మనిషి చేసిన రాతిబొమ్మ'నని ఓట్రిస్తున్నాడు తాతయ్య...

రా. శే: కానుట్రా సుబ్బులూ!...

సుబ్బులు: కాదు నాన్నా! నువ్వు రాతిబొమ్మవి కానే కాదు...

రా. శే: నీ ముఖం. కాకపోవటమేమిటి? మీరంతా ఎవరిదారిన వాళ్ళు వెళ్ళిపోయాక నేను ఎవర్ని? ఒంటరివాణ్ణేగా! రాతిబొమ్మ నెందుగ్గానూ అంటా...

సుబ్బులు: కాదులే నాన్నా!...

రా. శే: అవున్లే! నీకు తెలియదు గానీ వూరుకో!

భార్య: (దగ్గుతూ) వాడు కాదూ అంటుంటే...మీరు అవునూ అంటారేమిటీ! తిక్క మేళంగా... బుచ్చెమ్మచేతి వంట, నేను వెళ్ళిన దగ్గర్నుంచీ బాగా వంటబట్టినట్టుంది.

రా. శే: ముప్పయ్యేళ్ళు కాపురంచేసినా, నువ్వూ, నా విషయంలో అలాగే, తీర్మానిస్తున్నావు...ఏం చేయను? రామచంద్రప్రభో! ఎలాంటిభార్యను కుదిర్చిపెట్టావురా!

సుబ్బులు: కాదు నాన్నా! నువ్వు ఒంటరి మనిషివే గాని, రాతిబొమ్మవిమాత్రం కాదు...

రా. శే: (విసుగ్గా) మీరంతా నన్నీవేళ ఒక్కసారిగా ఏడ్పించాలని వచ్చారా ఏమిటీ? ఒకే మాటమీద పలుకుతున్నారు...

సదానందం: లేదు తాతయ్యా!

రా. శే: నువ్వూరుకోరా బాబూ! నువ్వు నోరుతెరిస్తే, నాగుండె చీలుకుపోతుంది...

భార్య: ఉన్నమాటనే అంటుంటే,ఎందుకలా వులిక్కి పడతారు...

రా. శే: (కటువుగా) అసలు మీరంతా ఎందు కొచ్చారు? ఇవ్వాళ.

భార్య: ఎలావున్నారో చూసిపోదామని...

రా. శే: బ్రతికే వున్నారా...

కాంతం: కాబట్టే.చూసిపోవాలని వచ్చింది...

రా. శే: పైకేమో చూట్టానికి వచ్చాననటం...నా ప్రాణాల్ని విసిగించటం...నన్ను కలవరపర్చ టం...ఏడ్పించటం ... యిద్ది లోపల్లోపల చేస్తూవున్నారు...

సుబ్బులు: పోనీ, నీ కంత కష్టమైతే పోతాం...ఒంట రిగానే వుండు...ఎవరు కాదన్నారు?

రా. శే: అప్పుడే అంత అలకలొస్తే ఎట్లాగ్రా.

సదా: మేముండటం యిష్టం లేదుగా...

సుబ్బులు: ఎందుకూ? అనవసరంగా బాధను కలగ చేయటం...

భార్య: ఒంటరితనానికి - వెనకటివాళ్ళు తోడైనప్పుడు మీకు మేమంతా అసహ్యంగానే కనిపిస్తాం...

కాంతం: సంవత్సరానికోసారి వచ్చినా ... మీలో మార్పేమీ కనిపించటంలేదు ... వెళ్ళొస్తాం మామగారూ!... (అడుగుల చప్పుళ్ళు)

రా. శే: అంతా నన్ను ఒంటరివాణ్ణిగా లెక్కకట్టి పోతున్నారుగదూ! పోండి...శ్రావణమాసంవస్తే మళ్ళా మీరే వస్తారు...

(ఇంతలో గడియారం గణగణమని ధ్వనిచేస్తూ వుంటుంది...ఉరుములూ మెరుపులూ - భయంక రంగా ఉధృతమై తగ్గుతూ వుంటయి...తలుపు చప్పుళ్ళు బీభత్సంగా రేగి, క్రమేపీ తగ్గుతాయి)

=కొంచెం విరామం=

రా. శే: (హఠాత్తుగా,బొంగురుగొంతుకతో) అప్పన్నా

అప్పన్న: (నిద్రలో వుంటాడు)...

రా. శే: అప్పన్నా...ఓ అప్పన్నా...ఏమిటా మొద్దు నిద్ర...కాస్త మెలుకువగా పడుకోమని చెప్ప లేదూ!...

అప్పన్న: పిలిచారా బాబూ (కంగారు)...

రా. శే: (బాధగా) మనవాళ్ళొచ్చారు...

అప్పన్న: (ఆశ్చర్యంగా) ఎవరూ?

రా. శే: (విసుగ్గా) నీ బొంద ఎవరేమిటీ? సుబ్బులూ- సదానందం- కాంతమ్మ, మీ ముసలమ్మ..అంతా వచ్చారు...

అప్పన్న: ఎప్పుడూ...ఏరి?

రా. శే: యింకా నీకు నిద్రమత్తు వదల్లేదూ...

అప్పన్న: (గట్టిగా...మూల్గి) ఓ... చెప్పండి...మన వాళ్ళు వచ్చారా!...

రా. శే: ఇప్పటిదాకా యిక్కడే వున్నార్రా!

అప్పన్న: మీరు చాలా భ్రమపడుతున్నారు బాబు గారూ!

రా. శే: లేదు అప్పన్నా! అంతా వచ్చారు...నన్నేమిటో అడిగారు...విసిగించారు...నానా గోల చేశారు. పోతానని బెదిరించారు...పో పొమ్మన్నాను ... కోపంవచ్చి ... వెళ్ళిపోయారు... వుండమన్నా బాగుండేది...తెల్లారేదాక వుండే వాళ్ళు... (నిరాశగా) ...అందరికీ కష్టం కలిగించాను...

అప్పన్న: నాకు, యిలా శ్రావణమాసం-అమావాస్య, కలిసిననే చాలు-మీరిలా ఆలాపిస్తారనీ-కంగారు పడతారనీ తెలుసు.

రా. శే: ఇదంతా నా ఆలాపనే నంటావా? వాళ్ళు వస్తూ రాలేదా?

అప్పన్న: ఎలా వస్తారు బాబూ! చచ్చి, మట్టిలో కలిసిన వాళ్ళు మళ్ళా ఎలా వస్తారు చెప్పండి...

రా. శే: ఏమవుతారు మరి!

అప్పన్న: ఏ గాలిలోనో-ఏ ధూళిలోనో-దయ్యాలుగా మారి కలిసిపోతారు...

రా. శే: అదంతా వుత్తదేరా అప్పన్నా! వాళ్ళంతా రాత్రి మామూలు మనుష్యుల్లాగా వచ్చి పలకరించారు...లక్షకబుర్లతో నన్ను కలవరపర్చి, గోలచేశారు... అందర్నీ మసగమసగ్గా కూడా చూశాను! గుర్తుపట్టాను. కూడా!...

అప్పన్న: అంతా సంవత్సరాల తేడాలో, శ్రావణ మాసంలోనే కదా! పోయింది. అందుకని శ్రావణమేఘాలు వురిమి మెరసినప్పుడల్లా-మీ గుండెలు జలదరిస్తయి...వాళ్ళేవచ్చి మాట్లాడి పోయినట్లు భ్రమపడతారు...

రా. శే: అంతేనంటావా అప్పన్నా!...

అప్పన్న: అంతేబాబూ! అంతే...

రా. శే: నేనిలా బ్రతకటం బాగుండలేదని ఆక్షేపించారు రా! నేను మనిషిచేసిన రాతిబొమ్మని కాదని వాదించారు రా! నాలో కోరికలూ-అభిరుచులూ - ఆడంబరాలూ - ఆశలూ చావలేదని కచ్చితంగా మొహాన అన్నార్రా ... నేను బుజ్జమ్మచేతికూడు తిన్నాక బాగా మారి పోయాన్ట్రా...ఒంటరివాడివి నీకీ బాదరబందీ ఎందుకని అంతా అన్నార్రా...

అప్పన్న: మీ రక్తం నుండి పుట్టి, మీ కన్నా ముందు కాలం చేశారు కాబట్టి, మళ్ళా మీ వద్దకే వచ్చి, మనస్సుని కలవరపర్చారు. మీ వంశీయులు మిమ్మల్నే కోరతారుగాని, పరాయి వాళ్ళ నెందుకు పీడిస్తారు?...

రా. శే: పరే కానీ...ఏంచేస్తాను...పై మెంతయిందో చూడు...

అప్పన్న: మూడు దాటింది బాబుగారూ!...

రా. శే: అందుకే వెళ్ళిపోయారు. వానవచ్చినా-వరద వచ్చినా-బంధువు లొచ్చినా-మృత్యువొచ్చినా రొక్క కాలం ఆగదు. అంతలో వస్తయి... మరంతలో నే పోతయి...ఏమిటో వైభవలోకం! అన్నీ తెరపడే నాటకాలే!! ఒక్క జీవితమూ సరిగ్గావుండదు. అన్నీ భ్రమలే! అన్నీ అనుమానాలే!! భ్రాంతులే!! ఛీ!!...

అప్పన్న: వర్షం వెలిసినట్టుంది బాబూ! యీదురుగాలి కూడా తగ్గింది...ఆకాశం కూడా వురమటం లేదు!!...

రా. శే: నా గుండెలు బ్రద్దలు చేసి కలవరపర్చటానికే యీ శ్రావణమాసం-యీ అమావాస్య-యేటేటా వచ్చిపోతూ వుంటయి...ఏంచేసేను?

అప్పన్న: కాలాన్నీ - మానవుని వయస్సునీ - సముద్ర తరంగాల్నీ-ఆపగలమా బాబూ! అనుభవిస్తూ వుండాల్సిందే!...

రా. శే: అంతే అప్పన్నా! అంతే!! యీ లోకమే అనేక బాధలతో నిండివుంది. అలాంటప్పుడు మనదో లెఖా-జమా!...

అప్పన్న: చక్కగా సెలవిచ్చారు బాబూ!...

రా. శే: (తాత్వికంగా) అసలు యీ బాధ అనుకున్నంత బాధ కాదు...బాధపడతా వేమోనని, అనుకోకుండా జాగ్రత్తపడటం ఒక పెద్దబాధ... అది మానవుణ్ణి అనేక సమస్యల రూపంలో తారసిల్లి క్రుంగదీస్తోంది...తనువు శాశ్వతం కాదని తెలిసివున్నా - యీ లోకంమీద యింకా ఆశ, భ్రమ పట్టుకుని వ్రేళ్ళాడుతూనే వున్నయి. నా తరువాత యీయిల్లూ-వాకిలీ-ఆస్తిపాసులూ-పొలమూ-పుట్రా ఏమవుతయో తెలియదు. వున్నంత కాలమూ అనుభవించటానికి మనస్సొప్ప టంలేదు...కాంతా - కనకాల్ని విసర్జించలేని బలహీనత మానవునిలో ఎందుకు ఏర్పడివుందో, ఎంత నీతిసారాంశం విన్నా, ఎన్ని పురాణాలు విన్నా తెలిసిరావటంలేదు ... యింకా యీ పాడులోకంలో యీ పాపిష్టి జీవితం యెన్నాళ్ళు యిలా సాగవలసివుందో—

అప్పన్న: ఎవరు చెప్పగలరు బాబూ!...యీ జీవిత యాత్ర గూర్చి - పెద్దలన్నట్లు, యీ మానవుని బ్రతుకు-"దినదినగండం నూరేళ్ళ ఆయుష్షు"గా వుంది...

రా. శే: అంతే అప్పన్నా...అంతే....

(నేపథ్యంలో కోడికూత-పిదప భూపాలరాగపు గీట్లు, ఉషస్సును సూచించే సంగీతం...)

అన్యాపదేశము: భల్లటుడు

శ్రీ బొమ్మకంటి శ్రీనివాసాచార్యులు

"సహోదరాః కుంకుమ కేసరాణాం
భవంతి నూనం కవితావిలాసాః,
న శారదాదేశ మపాస్య దృష్టః
తేషాం యదన్యత్ర మయా ప్రరోహః."

కుంకుమ కేసరములతో పాటు కవితావిలాసములకు కూడ శారదాదేశమే (కాశ్మీరము) జన్మభూమి అన్నాడు బిల్హణకవి—తన విక్రమాంకదేవ చరితములో. బిల్హణ, మల్హణాది కవివతంసుల చేతనే కాక, ఆనందవర్ధన, అభినవగుప్తాది ప్రముఖాలంకారికులను గూడ ప్రసవించి, శారదాదేశమని అన్వర్థనామము పొందిన పవిత్రభూమి కాశ్మీరము. అక్కడ జన్మించిన ఉత్తమసంస్కృతకవుల పరంపరలోని వాడు భల్లటుడు.

కాశ్మీరరాజన్య చరిత్ర రాజతరంగిణిలో అవంతివర్మ తరువాత క్రీ. శ. 883 నుంచి 902 వరకు ఆ దేశము నేలిన శంకరవర్మ పరిపాలనను కల్హణ కవి ఇట్లు వర్ణించెను :

'త్యాగభీరుతయా తస్మిన్
గుణిసంగ పరాఙ్ముఖే,
అసేవం తావరావృత్తీః
కవయో భల్లటాదయః."

తన మీయవలసిన సన్మాన ధనములతో గుణవంతుల యెడ శంకరవర్మ పరాఙ్ముఖు డగుటవలన భల్లటాది సత్కవు లనేకులు రాజపోషణలేక, ఉదరపోషణకు హీనవృత్తు లవలంబింపవలసివచ్చినదట! భల్లటకవి శంకరవర్మ సమకాలికుడని, 9 వ శతాబ్ది చివరను, 10 వ శతాబ్ది మొదటను ఆయన జీవించెనని దీనినిబట్టి స్పష్టమగుచున్నది.

భల్లటుడు వ్రాసినది భల్లటశతక మొక్కటి కనిపించుచున్నది. ఇది అన్యాపదేశ శతకము. మనస్తత్త్వ సంబంధములైన నిత్యసత్యములను, సర్వజనోపాదేయములైన ఉత్తమనీతులను అన్యాపదేశముగా, హృదయంగమముగా ఈ శతకము బోధించును. మానవుల ప్రవర్తనలోని వక్రతలను వ్యంగ్యముగా పరిహసించు ఈ కావ్యమే భారతీయ సాహిత్యములో మొట్టమొదటి 'వ్యంగ్యపరిహాసరచన (Satire)' అని చెప్పవచ్చును.

కృపణజనసేవ నిరర్థకమను సత్యమును, బాహ్యాకర్షణకు మోసపోయి కృపణులను సేవింపరాదను ఉపదేశమును చమత్కారముగా ఒక 'చిలుక—బూరుగు చెట్టు' వృత్తాంత వ్యపదేశముతో ఈ శతక మిట్లు బోధించును.

"విశాలం శాల్మల్యా
నయనసుభగం వీక్ష్య కుసుమమ్
శుకస్యాసీ ద్బుద్ధిః
ఫలమపి భవే దస్య సదృశమ్,
ఇతి ధ్యాత్వోపాస్తం
ఫల మపి చ దైవాత్ పరిణతమ్
విపాకే తూలోఽన్తః
సపది మరుతా సోఽప్యపహృతః."

(బూరుగుచెట్టుపూలు మన
ముల్ హరియించుచు, చిత్రవర్ణతన్
మీర, ఫలమ్ములున్ తదను
మేయములౌచు, మనోహరమ్ములై
తీరు నటంచు దాని వస
తిం గొని చిల్కరొకండు; పండ్లలో
సారము దూది యయ్యె తుది;
నద్దియు హా! హృతమయ్యె గాలిచే!)

పూలసొగసు చూచి బూరుగుచెట్టు నాశ్రయించి; తుదకు విఫలమనోరథ అయిన చిలుక వృత్తాంతమే ఇచట వాచ్యమైనను, ఈ అప్రస్తుతవస్తువర్ణనముద్వారా, సారూప్యవశమున — బింబప్రతిబింబభావముతో — ప్రస్తుతమైన 'కృపణజనాశ్రయణము నిరర్థకము' అను సత్యము గమ్యమానమగుచున్నది. అయినను—ఇక్కడ వ్యంగ్యార్థముకన్న వాచ్యార్థమే ఎక్కువ ఆకర్షకముగా తోచుచుండుటవలన ఇది అప్రస్తుతప్రశంసాలంకారమే యగును గాని, వస్తుధ్వని కుదాహరణము కాజాలదు. వ్యంగ్యార్థము వాచ్యార్థమును మించి చమత్కారమైనప్పుడే ఒక కావ్యము ధ్వనికోటినందునని

అలంకారికమతము. వస్తుధ్వనికి లక్ష్యభూతములైన శ్లోకములుగూడ భల్లటశతకములో అనేక మున్నవి. ఉదాహరణమునకు :

"అంతః పూర్ణో ధగతి మహతే
నోపతాపాయ యస్మాత్
కాలే ప్రాప్తే క ఇవ న యయు
ర్యాంతి యాస్యంతి వాఽఽస్తమ్,
ఏతావత్తు వ్యథయతి తరామ్
లోకబాహ్యైస్తమోభిః
తస్మిన్నేవ ప్రకృతి మహతి
వ్యోమ్ని లబ్ధోఽవకాశః"

(భానుడు క్రుంక బిట్టు వగ
వన్ పనిలేదు; జగమ్ములోన కా
లానకు లోచు అస్తమయ
మందని వాడొకరుండు కల్గునే?
కాని, రవిప్రకాశ సువి
కస్వర మా వియదంగణమ్మిటుల్
హీన తమస్సమాక్రమణ
కీగుటయే వ్యథగూర్చు మాటికిన్!)

ఇక్కడకూడ సారూప్యవశమునచే అప్రస్తుతమైన సూర్యునకు, చీకట్లకు సంబంధించిన వాచ్యార్థమునుండి 'ధర్మపరుడైన ఒక మహాపురుషు డవతరించి, అతని స్థానే జనకంటకుడైనవ్యక్తి అధికారమునకు వచ్చుట శోచ్యము' అను ప్రస్తుతార్థము గమ్యమానమగుచున్నది. ఇక్కడ వాచ్యార్థముచే విభూషితమగుచు వ్యంగ్యార్థమే అధిక చమత్కారముగ స్ఫురించుచుండుటచే దీనిని ధ్వనిస్థలముగ గణింపవచ్చును.

ఉత్తమనీతులను, శాశ్వతసత్యములను ఒక వంక వ్యంగ్యముచేయుచు, మరొకవంక తనకాలమునాటి సాంఘిక, రాజకీయ పరిస్థితులనుగూడ భల్లటకవి తన శ్లోకాలలో ధ్వనింపచేసెను. 'అంతః పూర్ణః' అను పై శ్లోకములో—ధర్మప్రభువు అవంతివర్మ పరమపదించి, అతని స్థానములో క్రూరుడు, కుటిలుడు అయిన శంకరవర్మ రాజయినకథయే కవి సమకాలికులకు స్ఫురించియుండును. 'సూర్యుడు—చీకటి', 'సూర్యుడు—మిణుగురుపురుగు' వంటి ఇట్టి అప్రస్తుతాంశముల వర్ణనద్వారా అవంతివర్మ, శంకరవర్మల తారతమ్యమును మరి 7, 8 శ్లోకాలలోకూడ ఈకవి వ్యంగ్యముచేసెను.

అవంతివర్మ జనరంజకుడైన మహారాజు. రాజతరంగిణి కర్త కల్హణు డాయనను మాంధాతతోను, ఆయన పరిపాలనకాలమున కృతయుగముతోను పోల్చినాడు. ఆనందవర్ధన, రత్నాకర, శివస్వామి, ముక్తాకణాది ఉద్దండకవిపండితుల నెందరినో పోషించిన విద్వత్ప్రభువాయన. క్రీ. శ. 883 లో ఆయన పరమపదించగానే సింహాసనముకొరకు రాజకుమారుల మధ్య కలహము ఆరంభమయినది. కుత్సితులలో కుత్సితుడు శంకరవర్మ అందరిని నిర్జించి, తాను గద్దె ఎక్కినాడు. అతడు చేయని దుష్కృత్యములేదు. దేవాలయాల ఆస్తులను కొల్లగొన్నాడు, తన విలాసముల కోసమై ప్రజలను పీడించి పన్నులు వసూలుచేసినాడు, అయోగ్యుల నందరను తన చుట్టును చేర్చుకొని, యోగ్యులకు, ధర్మపరులకు జీవితము దుర్భరముచేసినాడు. అతని పాలనను రాజతరంగిణిలో కల్హణు డిట్లు వర్ణించెను :

"నిర్వేతనా స్సుకవయః
భాటీకో లవట స్త్వభూత్,
ప్రసాదాత్తస్య దీనార
సహస్రద్వయ వేతనః.
కల్పపాలకులే జన్మ
తత్తైనైవ ప్రమాణితమ్,
క్షీబోచితాపభ్రంశోక్తైః
దైవీ వాగ్యస్య నాభవత్"

సుకవులకు వేతనాలు లేవు. లవటుడను అల్పుడొకడు రాజానుగ్రహము పొంది, నెలకు రెండువేల దీనారముల జీతముమీద కోశాధికారిగా నియుక్తుడయ్యెను. వాడు పుట్టినది కల్లుగీసికొని జీవించు గాళ్ల కులములో. అపభ్రంశ భాషకు అలవాటుపడిన ఆ లవటునికి సంస్కృతము అంటక పోవుటే వాని కులమును వ్యక్తము చేయుచున్నది.

అర్హతవలన కాక, కేవలము అదృష్టమువలన ఉన్నతపదవులు పొందిన లవటునివంటి అల్పులను పరిహసించుచు 10,15 శ్లోకములు భల్లటశతకములో ఉన్నవి. ఒకటి :

"యే జాత్యా లఘవః సదైవ గణనం
యాతా న యే కుత్రచిత్
పద్భ్యామేవ విమర్దితాః ప్రతిదినం
భూమౌ నిలీనాశ్చ యే,
ఉత్ క్షిప్తాశ్చపలాశయేన మరుతా
పశ్యాంతరిక్షేఽధునా
శృంగానాముపరిస్థితిం క్షితిభృతాం
కుర్వన్త్యహో పాంసవః."

(లఘువులు జాతిచే, గగన
   రాశికి రా వోకపాదు కెందు; పా
దఘన విమర్దితమ్ములయి
   ధాత్రి విలీనత నందు నిత్య; మా
విఘటిత పాంసులే చపల
   వృత్తి సదాగతి చేత మింటి కె
త్తగబడి చేరు చూడుడదె-
   తత్ క్షితిభృత్ శిఖరాలి ప్రాకడిన్!)

భూమిలో అణగి ఉండవలసిన ధూళికణములు, చపలాశయుడైన ఒక గాలి సాహాయ్యమున అంతరిక్షమున కెగిరి, గిరిశిఖరముల నధిరోహించిన ట్లున్నదట - లవటునివంటి అవస్థల ఉన్నతోద్యోగప్రాప్తి! మరొక శ్లోకములో—నిర్జనమైన ఒక ప్రాంతలో మూతలేకుండ పడిఉన్న పెరుగుముంతను చూచి, తల నిక్కించుట మొదలైన వికారచేష్టలు చేయు ఏకాక్షి అంట కాకిని వర్ణించి లవటునివంటి వారిని భల్లటుడు పరిహసించెను. ఆ లవటుడుకూడ బహుశః ఏకాక్షియే నేమో! ఇంకొక శ్లోకములో—'కుక్కకు జూలు అంటించగలముగాని, అది సింహమువలె గర్జించునట్లు చేయగలమా?' అనెను.

రాజతరంగిణిలో ఉన్న కొద్ది అంశములు తప్ప ఆనాటి కాశ్మీర దేశపు పరిస్థితులు వివరముగా మనకు తెలియవు. తెలిసినచో భల్లటుని ప్రతిశ్లోకము వెనుకను నాటి కాశ్మీర దేశపు సాంఘిక, రాజకీయ జీవితములోని ప్రముఖాంశ మేదో ఇమిడి ఉన్నట్లు స్పష్టము కాగల దని నా నమ్మకము. కేవలము ఏవో నీతులను బోధించుటకై వ్రాసినట్లు కాక, భల్లటశతకములోని ప్రతిశ్లోకము ఆనాటి దుర్భరపరిస్థితులలో నిరాశోపహతుడై క్రుంగిపోయిన ఒక ప్రౌఢకవి గుండెదూసికొని వచ్చిన ఒక వేడి నిట్టూర్పువలె అనిపించును. అంతటి కటువైన జీవితానుభవములో క్రుళ్లిపోతుకొని ఉండకపోయినచో భల్లటుని భావనలలో గాని, భావప్రకటనములో గాని అంతశక్తి వ్యక్తమగుట అసంభవము!

అభినవగుప్తుడు, మహిమభట్టు, క్షేమేంద్రుడు, మమ్మటుడు మొదలైన ప్రసిద్ధాలంకారికు లెందరో భల్లటుని శ్లోకములను లక్ష్యములుగా ఇచ్చినారు. ధ్వన్యాలోకకర్త ఆనందవర్ధనుడుకూడ 'పరార్థే యః పీడా మనుభవతి' అను భల్లట శ్లోకమును రెండుచోట్ల ఉదాహరించెను. కాని, అది భల్లటుని శ్లోకమని ఆయన పేర్కొనలేదు. అంతేకాక "అమీ యే దృశ్యంతే" అను మరొక శ్లోకమును స్వకీయముగ కూడ ఆయన ఉదాహరించెను. శార్ఙ్గధరపద్ధతి, సూక్తిముక్తావళి అను ముక్తక పద్య సంపుటములు 'పరార్థే యః పీడా మనుభవతి' అను శ్లోకము ఇందురాజరచిత మన్నవి. సుభాషితావళి, సాధూక్తి రత్నామృతము వేరెవరోకవుల కీ శ్లోకము నంటగట్టినవి. ఈ విధముగ భల్లటశతకములోని 10, 12 శ్లోకములు సంకలితగ్రంథాలలోను, అలంకార గ్రంథాలలోను అన్యకర్తృకములుగా పేర్కొనబడుట జరిగినది. సుమారు 50 శ్లోకాలు వివిధగ్రంథాలలో స్పష్టముగా భల్లటుని పేరుతోనే ఉదాహరింపబడినవి. కవి పేరు లేకుండ ఉదాహృతములయినవి 20 శ్లోకాల వరకు ఉన్నవి. భల్లటశతకములోని కొన్ని శ్లోకముల కర్తృత్వము విషయమై ఇట్టి సందిగ్ధస్థితి ఏర్పడుట చూడగా-చాటువులుగా ఈ కవి చెప్పిన శ్లోకములు అతని జీవితకాలములో గ్రంథస్థము కాక, అతని అనంతరము ఒకటి రెండు శతాబ్దములు గడచిన తరువాతనే గ్రంథస్థము లయినట్లు తోచుచున్నది.

భల్లటుని కవితాశైలి సరళమైనదికాదు. కనీసము 20 శ్లోకములలో అయినను అన్వయక్లిష్టత కనిపించుచున్నది. అయినను, సువ్యంజకములయిన పదములువాడి, తానుద్దేశించిన వ్యంగ్యమును స్ఫుటముగ స్ఫురింపజేయు నేర్పు భల్లటునికి గలదు. కృత్యాదిలో అట్టి నేర్పుపట్ల తనకుగల విశేషాదరమును ఆయన ప్రకటించెను.

"బద్ధా మునిర్వృణ రసేన విమర్దపూర్వ
మర్థాన్ కథం ఝుటితి తాన్ ప్రకృతాన్ న దద్యుః,
చోరా ఇవాతిమృదవో మహతాం కవీనామ్
అర్థాంతరా ణ్యపి హఠా ద్వితర న్తి శబ్దాః."

(అతిమృదువున్ ప్రశస్తము మ
   హాకవి వాఙ్నిచయమ్ము చోరసం
తతివలె వేర అర్థసము
   దాయము నైతము బల్మి వ్యక్తమా
గతి నొనరించు నన్న, మును
   గా ప్రయతించి యదర్థబోధనా
మతి కవివాడునో ప్రకృత
   మైన తదర్థ మొసంగు టబ్రమే?

చోరులవలె మహాకవి ప్రయుక్తశబ్దములు కూడ బాగుగ మర్దితములైనచో ప్రకృతార్థములనే కాక అర్థాంతరములను గూడ సమర్పించునని శ్లేషించి, తన

కవిత అంతయు వ్యంగ్యార్థపరమగుటను ఈ శ్లోకములో భల్లటుడు సూచించెను. అతిశయోక్తి ఈ కంటికి గిట్టదు. లేనిపోని కల్పనలతో వస్తు నిజస్థితి తెలుపలేని అవివేకుల వితకు పరిహసించెను.

"కాచో మణి ర్మణిః కాచో
యేషాం తేఽన్యే హి దేహినః,
సన్తి తే సుధియో యేషాం
కాచః కాచో మణి ర్మణిః."

(రాలు రతనమ్ములుగ మేలి రతనములను
రాలుగా నెంచువానికి ప్రణతిశతము,
రాలు రాలుగ రతనముల్ రతనములుగ
గాంచు నతడె సుకృతి ఈ జగమ్ములోన!)

భల్లట శతకములోని శ్లోకములన్నియు అన్యాపదేశములు కావు. పై శ్లోకములో అన్యాపదేశము చెప్ప నక్కరలేదు. ఇట్టివి మరికొన్ని శ్లోకములు కూడ ఉన్నవి. శృంగారపరములయిన శ్లోకములు కూడ ఒకటి రెండు ఈ శతకమున చేరినవి. ఒక విరహిణి విరహవేదనను వర్ణించు ఈ శ్లోకము ఆస్వాదింపదగినది.

"వాతా వాన్తు కదంబరేణుశబలా
నృత్యంతు సర్పద్విషః
సోత్సాహా నవవారిభారగురవో
ముంచంతు నాదం ఘనాః,
మగ్నాం కాన్తవియోగదుఃఖజలధౌ
మాం వీక్ష్య దీనాననాం
విద్యుత్! కిం స్ఫురసి త్వమ ప్యకరుణా
స్త్రీత్వేఽపి తుల్యేసతి."

(పొలయును గాక మేల్ కడిమి
పుప్పొడితో పవనుండు; నాట్యముల్
సలుపును గాక బర్హిపతి;
సాగును గాక పయోదరాజ గ
ర్జిలు; తటిదంగనా! విరహ
సాగర మగ్నను నన్ను జూచి సా
టి లలనవయ్యు ఈ మెరయు
టేలని నీవును నిర్దయాత్మవై?)

'వాత', 'సర్పద్విట్', 'ఘన' శబ్దముల పుంలింగమును, 'విద్యుత్' శబ్ద స్త్రీలింగమును ఆధారముగ గొని విరహిణి మనస్థితిని భల్లటు డీశ్లోకములో సరసముగ చిత్రించెను.

వాక్ స్వాతంత్ర్యము కరువై, సూటిగా మణిని మణి అని, గాజుపెంకును గాజుపెంకు అని చెప్పి విభాయించుకొనిరచ్చుటకు వీలులేని రోజులలో పుట్టిన ఒక దురదృష్టవంతుడైన కవి భల్లటుడు. అన్యాపదేశముగ చాటువు లల్లుకొనుట తప్ప అతనికి గత్యంతరము లేక పోయినది. ఆ నాడును సందర్భానుసారముగ అధికారులకు, బలవంతులకు వంతపాటపాడిన కవిబ్రువులనేకు లుండవచ్చును. కాని, వారి ఊరును, పేరును మనకు తెలియవు. అట్టివారితో గొంతుకలుపక, ఆత్మగౌరవముతో అజ్ఞాతవాసము చేసి, అత్యల్పసంఖ్యలో నే శ్లోకములు తన తరువాతితరములవారికి దిగవిడిచి పోయిన భల్లటకవిమాత్రము సంస్కృతసాహిత్య చరిత్రలో శాశ్వతమైన స్థానము పొందినాడు. అన్యాపదేశకావ్యరచనకు అంకురార్పణచేయుటయే కాక, ఆ రచనామార్గములో పరాకోటిని ప్రాపించిన వాడగుటచే భల్లటుని కీర్తి చిరస్థాయి అయినది.

చాతకములు, కొంగలు, హంసలు, సరస్సులు, మేఘములు, సముద్రము, ఒంటె, చెరకుగడ, శంఖము, సింహము, కుక్క, పాము, ధూళి, గాలి-ఇట్టి సాధారణవిషయములతో మహోదాత్తసత్యముల నుద్బోధించిన మహాకవి భల్లటుడు. అందుచేతనే కాళిదాస, భవభూత్యాది ప్రథమశ్రేణి కవుల పరంపరలో ఇతడు స్మరింపబడినాడు.

"మాఘ, శ్చోరో, మయూరో, మురరిపు, రపరో
భారవి స్సారవిద్యః
శ్రీ హర్షః, కాళిదాసః, కవి, రథ భవభూ
త్యాదయో, భోజరాజః,
శ్రీ దండీ, డిండిమాఖ్యః, శ్రుతిముకుటగురు
ర్భల్లటో, భట్టబాణః,
ఖ్యాతా శ్చాన్యే సుబంధ్వాదయ ఇహ కృతిభి
ర్విశ్వ మాహ్లాదయన్తి."

శ్రీ సత్యసాయి బాబా

శ్రీ వేలూరి శివరామశాస్త్రి

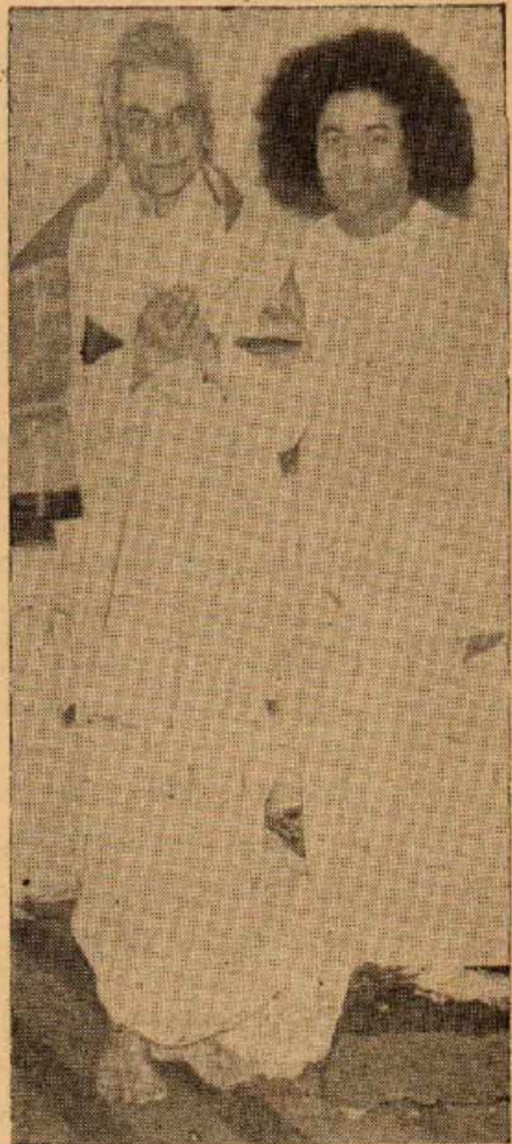
శ్రీ సత్య సాయిబాబాగురించి మీ అభిప్రాయం ఏమిటి? - అని పలువురు ప్రశ్నిస్తారు; నేను తెల్లబోతాకాని అంతలోనే సంబాళించుకొని — "ప్రత్యక్షంగ దర్శనం చేసుకోండి, మీకు మీరే అర్థం చేసుకోండి" అని వారికి విన్నవిస్తాను.

"పరమహంసవంటివారా? లేక రమణమహర్షి వంటివారా?" అని మరి కొంద రడుగుతారు. "సత్య సాయిబాబా సత్యసాయివంటివారు" అని వారికి ప్రత్యుత్తరం చెప్తాను.

పుట్టపర్తిలో - ఇది అనంతపురంజిల్లా పెనుకొండ తాలూకాలో ఉన్నది - శ్రీ సత్యనారాయణ అనే బాలుడు అపుడపు డావలించినపుడు శ్రీకృష్ణుని వదన కుహరంలో యశోదాదులు బ్రహ్మాండాలు చూచినటులు కొందరు రామకృష్ణాద్యవతారాలు చూచి— ఇతను దేవబాలుడు అని అనుకొన్నారు! కొంత రితరు పిశాచగ్రస్తుడు అని అనుకొన్నారు. అప్పుడితను తోడి బాలురచేత సంకీర్తనం చేయించట మారంభించాడు. అపుడు తోడివారికి పుష్ప ఫల ఖాద్యాదులను సృష్టించి ఇస్తూ వుండేవాడు. "ఇవన్నీ ఎట్లా వస్తున్నవి?" అని అడిగితే—"నాలో ఒక ముసలాయన వున్నాడు, ఆయన ఇస్తున్నాడు" అని చెప్పేవాడు. ఈ రీతిగా లీలలు చూపుతూ చూపుతూ బలవంతాన ఉరవకొండలో ఫోరేత్ ఫారం చదువుతూ చదువుతూ సుమారు పధ్నాల్గు ఏండ్లప్పుడు (20 అక్టో—'40) చల్లకువచ్చి ముంతి దాచడం ఎందుకని—"నేను సాయిని, నేను సాయిని; నే వచ్చిన పని కిక నే బోతాను" అని బడితో పాటు ఇల్లుకూడా వదలి—

> మానస భజరే గురుచరణమ్,
> దుస్తర భవసాగర తరణమ్,

అనే సంకీర్తనతో ఈ సాయి తన మహిమలు సహస్రముఖాల చూపడం మొదలు పెట్టాడు. పూర్వ సాయిచరిత్ర (వీని వ్రాసినది కాబట్టి పూర్ణప్రమాణం కాకపోయినా) చదివినవారు, మరి సాక్షాత్తు ఎరిగిన

వారు, ఈ సాయి మహిమలు చూస్తే ఈ ఉభయులూ, సంసారుల తాపత్రయం పోగొట్టడానికి వచ్చిన ఏక తత్త్వ మని గ్రహిస్తున్నారు.

అందరకూ అందుబాటులోని దని .పీక భక్తిని బోధిస్తారు. ఆబాలగోపాలమూ భజన చేయిస్తారు. పుస్తకాలు చదివినట్లు అంతరిహృదయాలూ చదివేస్తారు. ఆధినీ వ్యాధినీ పోగొట్టుతున్నారు. ఇష్టదేవతా విగ్రహాలను వజ్రవైడూర్యాదులను అమృతాది రసాయనాలను పాద్యములైన ఖాద్యాలను దివ్యములైన జొపధాలను,—ఒక టేమిటి—సంకల్పమాత్రాన తాము తలచిన పదార్థాన్ని సృజించి యీయడమే కాదు—మరి తిమ్మిని బమ్మిని గాను బమ్మిని తిమ్మిని గాను చేసి వేయడం కలదు. నిర్యాణకాయాలతో ఏకకాలాన అనేక దేశాలలో ఆపద్గ్రస్తులగు భక్తుల నుద్ధరిస్తున్నారు. దూరశ్రవణజ్ఞానాది యోగవిభూతులు వీరికి చిన్నతో పెట్టినవి. వీరిమహిమలను చెప్పదలచితే వ్యాసుడు వారినోరు కొనుకుకూడా పనికిరాదు. ఈ తత్త్వము మహిమలకు కుబేరనిధి.

ఇది అందరకూ అందుబాటులోనున్నా అందరాని తత్త్వం. మీను మిగిలిన భక్తులయూ జ్ఞానులయూ పరిపాకం ఇందున్నా ఇది అందరకన్నా విజాతీయం. దీనికి సహస్రముఖాలు ఉన్నవి. నీకో ముఖం కనబడితే నాకో ముఖం కనబడుతుంది. దీనిని కనిపంత చాలు; మరి చాలదు. ఇది ఎంతపరమో అంత ఆత్మీయం. జగత్తులో తల్లులందర ప్రేమా కలిసినా ప్రేమమయమైన ఈ తత్త్వానికి సరిపోదు.

ఈ తత్త్వం పుట్టపర్తిలో పుట్టినా పుట్టుకలేనిది. తెలుగు నాడులో అవతరించినా ప్రపంచానికి వెలుగు. మానవమో మరి అమానవమో! ఇది చదువరిదయినా చదువు. శుద్ధభక్తికి సులభం. పాండితికి పరీక్ష. అందరకూ శ్రీరామరక్ష.

కవీశ్వర హృదీశ్వరో విబుధ పంకజాహస్కరో
మునీశ్వర మనోహర స్సకల హృద్గుహాభాస్కరః,
పనీపత దనీకినీ సురధునీ మహామోహినీ
ఫణీశ్వర వచోభరో జయతి సాయివాగీశ్వరః.

సాయి మహానుభావుఁ డను సంగతి పల్వు రెఱింగియున్న దా
సాయిమె సత్యసాయి యన చల్లని మూర్తిగ పుట్టపర్తిలో
కాయము దాల్చె నన్నదియు ఖాయము, కాని, యెఱుంగువారు నా
రాయణుఁడో మహేశుఁడో హిరణ్మయపూరుషుఁడో వచింతురే!

కరుణామూర్తి యటంచు కొందఱు నినున్, గాలించి లోలో నహం
స్ఫురణామూర్తి యటంచుఁ గొందఱు మదిం బూజింతు, రింకొంద అం
దురు యోగీశ్వరుఁ డంచు నిందు నిజ మేదో యన్నియు న్నిక్కమో
యెఱుఁగన్నేరము నీవ చెప్పవలె సాయీ! శ్యామరూపత్రయీ!

ఏ యద్వైత సుఖానుభూతికయి నే నీక్షింతునో దానికిన్
మా యోపాయము లెన్నియో తెలిసియుండంబోలు నోఁగాక, యీ
నీయం దారసి విశ్వరూపము నొగి న్నీ భక్తు లొందంగలా
రా యద్వైతమొ ద్వైతమో మఱి విశిష్టాద్వైతమో తెల్పుదే?

కనులార నిన్నుఁ గాంచం
గనినంతన శరణు జెంది కనుదోయికి నిం

గనరాశి నీ వెలుంగా
వననిధి మునుఁగుదురు నీదు భక్తశ్రేణుల్.

పిలిచినఁ బలికెడి దైవము
కలదా యని సందియంబు కలిగినమొకలన్
బిలిచి పరీక్షింపుఁడు ! మీ
పిలుపు హృదంతరమునుండి పెకలఁగవలయున్.

ఉఱిమి మబ్బులు వర్షింప నోలలాడు
చేలు లన్నియుఁ బ్రాణేఱు చేరునటులు
కవుల మదినుండి పొంగు సత్కావ్యరసము
లల్ల రసరూపుఁడగు సాయియందు కలియు.

చివరకు నాకవిత్వ మది చెల్లరె నాలుగె యక్షరాలుగా
మిగిలె, రసంబు లన్నిఁటను మేలి రసంబున కొలవాల మ
య్యెవి మెవి? 'సత్యసాయి'యను సట్టివి, అయ్యెవిగూడ రెండనై
మిగిలెడి 'సాయి, సాయి'యని; మిక్కిలి వర్ణము లెల్ల చూర్ణముల్.

'రసో వై స' ఇతి బ్రూతే తిత్తిరి శ్ఛందసాం గిరిః,
శివరామ స్త్వను బ్రూతే సాయినం తస్య విగ్రహమ్.*

* ఇవి ఇటీవల దసరాపండుగలో జరిగిన కవిసమ్మేళనంలో నేను బాబాగారికి సమర్పించినవి.

విడిపోతున్న రెండు సంస్కృతులు

శ్రీ మైకేల్ పొలాన్యీ

సర్ ఛార్లెస్ స్నో శాస్త్రానికీ సంస్కృతికీ మధ్య ఉన్న విభేదం శోచనీయమని భావిస్తున్నారు. నేనూ ఒప్పుకుంటాను. కాని ఈ సమస్య విషయంలో నా దృక్పథమే వేరు. మన తక్కిన మనోవ్యాపారాల పైన శాస్త్రప్రభావం తక్కువకాదని నా అభిప్రాయం. నిజం చెప్పాలంటే, నేడు మానవుల బుద్ధిపైన శాస్త్రానికుండే అధికారం సముగ్రమయినది. నేటి సంస్కృతిలో ఫ్రాయిడ్, మార్క్సుల ప్రభావంలేని భాగాలు చాలాతక్కువ. వారిద్దరి ప్రబోధనలూ శాస్త్రంపైన ఆధారపడినవే. కాని ఈ ప్రబోధనలూ "రొమాంటిక్"(కాల్పనిక),"యుటిలిటేరియన్" (ప్రయోజనవాదు)లు అనే పెద్ద ప్రవాహంలో జన్మించిన రెండు చిన్న పాయలు. అసలు ఈ "రొమాంటిక్"లకూ, "యుటిలిటేరియన్"లకూ కూడా కారణమైనవారు న్యూటన్ ప్రతిపాదనలవల్ల ఉత్తేజితులైన విజ్ఞాన వికాసకాలపు చింతకులే.

శాస్త్రము ప్రాముఖ్యము వహింపక మునుపే గ్రీకుల సమాలోచన హేతు ప్రాధాన్యంగానే ఉండేది. ఈ సంప్రదాయం శతాబ్దాలుగా పరంపరగా వస్తూ వున్నది. కాని 17 వ శతాబ్దపు శాస్త్రమే ఆధునిక హేతుప్రాధాన్యవాదానికి హేతుభూతము. "ఫ్రెంచి ప్రజ లందరూ ఒకరోజు బోసుయే లాగ ఆలోచించేవారు. ఆ మర్నాడు వోల్టైర్ లాగ ఆలోచించారు." అని పాల్ హాజార్డ్ వ్రాశారు.

ఇది అతిశయోక్తి అయినప్పటికీ మొత్తానికి సత్యదూరం మాత్రం కాదు. క్రీస్తు ముఖ్యశిష్యుల తరువాతి మూడు శతాబ్దాలలోనూ క్రైస్తవమతం ఏవిధంగా పెంపొందిందో అదేవిధంగా 'రాయల్ సొసైటీ' స్థాపించిన మూడువందల ఏళ్ళలో విజ్ఞాన శాస్త్రమే (మానసికంగా) అగ్రస్థానం ఆక్రమించింది. 17 వ శతాబ్దంలో, "ఇది మతానికి వ్యతిరేకం!" అంటే, 20 వ శతాబ్దంలో, "ఇది శాస్త్రీయంగా లేదు!" అంటారు.

మన సంస్కృతిమధ్యా శాస్త్రంమధ్యా పెద్ద ఎడం ఏర్పడినదని ఒప్పుకున్నప్పటికీ ఈ ఎడం కేవలం కొంతమంది సాహిత్యవేత్తలలో శాస్త్ర విషయాలకు సంబంధించిన అజ్ఞానంవల్ల ఏర్పడినదని నేను నమ్మటంలేదు. ఎంతమంది శాస్త్రజ్ఞులకు తాము ప్రత్యేకంగా కృషి చేస్తున్న శాస్త్రంలోతప్ప తక్కినవాటిలోని విషయాలు తెలుసు? ఇటువంటి అజ్ఞానం మన శాస్త్రాభివృద్ధికి ముఖ్య కారణమయిన 'నీకిపని నాకిపని' అనే విధానానికి స్వాభావికమయినది.

ఈ విభజన మన సంస్కృతి అభివృద్ధికి కూడ చాలా అవసరం. మన సంస్కృతి అతివిస్తారమయినది; ఒక్క మనుష్యుని మెదడులో ఇమడనిది. అందుచేతనే ఆయా శాస్త్రవిభాగాల్లో నిష్ణాతులైన అనేకులు (దానిని ప్రసరింపజేయడానికి) కావాలి. ఈ నిష్ణాతవర్గం లేకపోతే పాడుపుకథలను విసిగొట్టేవారె పండితు లవుతారు. మన సంస్కృతి నాశనమయిపోయి దానిబదులు లోకమంతా ప్రాథమిక పాండిత్యం ఏర్పడుతుంది.

మన కర్తవ్యము ఆయా శాస్త్రవిభాగాల్లో నిష్ణాతులయ్యే పద్ధతిని ఆపడం కాదు; జ్ఞానపరిణామావధుల మధ్య సమ్మేళనము సంపాదించటం. ఇక్కడే నాకొక అనుమానం కలుగుతోంది. ఇక్కడే శాస్త్ర సంస్కృతుల మధ్య కల్లోలము మొదలుపెడుతోందని అనిపిస్తోంది. ఈ కల్లోలానికి కారణ మేమిటో పరిశీలించి చూడాలి.

మధ్యకాల సిద్ధాంతాలపైన (Medieval thought) ఆధునిక శాస్త్రప్రభావమే ఈ కారణమని నా అభిప్రాయం. శాస్త్రము అధికారాన్ని సహించలేదు. కార్యకారణసంబంధములేని సిద్ధాంతాలను త్రోసివేసి అనుభవైక ప్రామాణ్యాలనే స్వీకరించింది. చిట్టచివరకు ఈ విశ్వనిర్మాణానికొక యాంత్రికమైన సిద్ధాంతాన్ని సాధించాలని నిశ్చయించింది. కాని మానవుల సాంఘిక, నైతిక, ధర్మాల విషయంలో మాత్రం నైసర్గికమైన వివరణకే ప్రయత్నించింది.

ఈ న్యాయాలవల్ల శాస్త్రానికి ప్రకృతిపైన ఏర్పడిన అధికారము విపరీతంగా పెరిగిపోయింది. నైతికమైన ఉద్రేకాలను మతప్రభావంనుంచి తప్పించి దాదాపు ప్రతి మానవసంబంధాన్నీ బాగుచేసింది. సర్వోదయాదర్శాలు

అంతకుముందు తాము ఒంటరివారమని గాని, అనాథులమని గాని భావించిన ప్రజలలో పరస్పరాభివృద్ధిపైన ఆసక్తి కలిగించాయి. ఒక్క మాటలో చెప్పాలంటే శాస్త్రీయమైన హేతుప్రాధాన్యవాదం మన ప్రస్తుతపు మానసిక, నైతిక, సాంఘిక పురోగమనానికి కారణం.

కాని హేతుప్రాధాన్యవాదం అర్థంలేనిదని రుజువుచేయటం చాలా సులభం. సంప్రదాయం ఇవ్వగలిగిన అధికారం లేకపోతే మన బుద్ధి పనిచేయ నేలేదు. అసలు భాష వాడుకకు సంప్రదాయమే ఆధారం. అనుభవసిద్ధమయిన అభ్యూహాలవల్ల మనం జ్ఞానం సంపాదించలేము. ఈవిశ్వ నిర్మాణానికొక యాంత్రికమైన సిద్ధాంతాన్ని ప్రతిపాదించాలనుకోవటం అర్థములేనిది. అంటే అనియతి సిద్ధాంత సూత్రంతో దీనికేదో సంబంధం ఉందని కాదు. ఈ విశ్వంలోని పరమాణు స్థానాలన్నిటిని తెలుసుకోవాలని ఎవ్వరూ ఆశించరు. నీతిని నైసర్గికంగా వివరిస్తే మానవులకు అసలు బాధ్యతే ఉండదు. ఇదికూడా అర్థంలేనిది. మిథ్యాదర్శాలవైపు దూరంనుంచి నపున్నంత కాలం శాస్త్రీయమైన హేతుప్రాధాన్యవాదం ఉపయోగపడింది. కాని ఇది ఎంతోకాలం ఉండలేదు. చివరకు తన ఆశయాలలోని సత్యం సన్నగిల్లి పోయేటప్పటికి స్వభావసిద్ధమైన అసంగతి, అనుపపత్తి పైచేయి చేసుకోక తప్పిందికాదు. 20 వ శతాబ్దంలో ఇదే జరిగింది. శాస్త్రీయమైన ప్రగతి వినాశము మన సంస్కృతిని ఆక్రమించటమేకాక అసత్యమైన తన ఆశయాలను బలవంతంగా శాస్త్రానికి అంటగడుతోంది. ఇంద్రియాలను గురించిగాని, వాటి వ్యాపారాలను గురించిగాని మాట్లాడినప్పుడు హేతువిద్య (Teleology) బారి పడిపోతామో అన్నట్లు ప్రవర్తిస్తారు. ఇటువంటి భావాల ప్రభావంనుండి తప్పించుకొనేందుకు చివరకు అన్నీ భౌతిక, రసాయన, శాస్త్రాలకు లొంగుతాయని అంటారు. చైతన్యమనే భావనవల్ల ఏర్పడ్డ సమస్యలన్నిటిని ఈవిధంగా పరిష్కరిస్తారు.

"చైతన్యమనేది కేవలం అనుమానం, ప్రత్యక్షమైనది కాదు." (Helb) "చైతన్యమనే భావన లేకుండ గడవదు కాని నిజంగా అటువంటిది ఏమీ లేదు." (Kubie) "ప్రమాత ఉన్నాడనుకోటం కేవలం అనవసరమైన ప్రతిపాదన." (Lashley)

శాస్త్రము వృత్తిగా భావించి యిటువంటి ప్రతిపాదన అంగీకరించటం వారి వృత్తికి అత్యవసరమైనదిగా ఒప్పుకుంటాను. శిరాశాస్త్రజ్ఞులకు (Neurologist) చైతన్యాచైతన్యాలమధ్య విభేదము తెలుసు. — ఈ విభేదం లేదని వాదించటానికి కారణం ఉన్నది. వారి ప్రస్తుతజ్ఞానంతో దీనిని వివరించలేరు కనక లేనట్లు ప్రవర్తించటమే మంచిదనుకొంటారు. నిజం చెప్పాలంటే ఈ మూఢవిశ్వాసాన్ని కాదన్న శాస్త్రజ్ఞుల్ని అందరూ హేయభావంతో చూస్తారు. ఈ మూఢవిశ్వాసాల ప్రభావం పరిణామ సిద్ధాంతంపైన చాలా వరకు ఉన్నది. పరిణామ సిద్ధాంతవాది సాధారణంగా ఇలా వాదిస్తాడు—చైతన్యం ఉపయోగకరమై యుండాలి. లేకపోతే ఇన్నాళ్ళు ఎందుకో నశించకుండా ఉంటుంది. కాని ప్రతి అవయవవ్యాపారము భౌతిక, రసాయన శాస్త్రాలకు లోబడియుంటుంది కొబట్టి చైతన్యమనేది సజీవమైన దేహాన్ని కదలించలేదని తీర్మానిస్తారు. అంటే యిది నిరర్థకమైనదంటారన్నమాట. ఈ సమస్య పరిష్కారం కోసం చాలా గ్రంథాలు తిరగవేశాము. కాని లాభం లేకపోయింది. ఇటువంటి సమస్యలను ఎదుర్కొనడానికి ప్రయత్నిస్తే శాస్త్రజ్ఞులనే తమపరువు పోతుందని వారికి తెలుసు.

ఇటువంటి ఉదాహరణలను ఎన్నో వివరించవచ్చు. కాని యింతవరకు శాస్త్రప్రయోజనాలకోసం సత్యాన్ని నిరసించటంచేత శాస్త్రానికి కీడేమీ యింకా కలగలేదని నేను నమ్ముతున్నాను. ఏదెట్లా ఉన్నా ఈ వ్యాసంలో నా ఉద్దేశ్యం, సంస్కృతిపైన శాస్త్రప్రభావాన్ని వివరించటం, కొన్ని శాస్త్రీయమైన ఆశయాలకోసం నిజాన్ని నిర్లక్ష్యం చేయటంవలన కలిగిన హానిని వర్ణించటం.

ఈ పరిణామక్రమం చాలా దారులు త్రొక్కింది. మళ్లీ ఫ్రాయిడ్, మార్క్సులను ఉదాహరణాలుగా తీసుకొందాం. వారి సిద్ధాంతాలు 18 వ శతాబ్దపు సంప్రదాయాలను సమాంతరంగా మార్చివేశాయి. విజ్ఞానవికాసయుగం ప్రకారం మానవుని నైతికవిధి ప్రకృతిలోనే యిమిడివుంటుంది, 'రూసో' అనాగరిక మానవుడే ఉత్తముడని భావించాడు. ఉత్కృష్టమైన భావాలు స్వతస్సిద్ధంగా గొప్పవని ప్రతిపాదించాడు. సర్వశక్తి, అవశ్యప్రవృత్తి, విశేషమైన స్వకీయత్వం, గౌరవించతగినవన్నాడు. ఇంతకంటే యాంత్రికమైన సిద్ధాంతాన్ని బెంథామ్ (Bentham) హెల్వెషి

యుస్ (Helvetius) లు బోధించారు. మనుష్యులను కేవలము వాంఛాపూరితులుగా చిత్రించారు.

రూసో అనాగరిక మానవుడివలనే ఫ్రాయిడ్ కామప్రవృత్తిని (Libido) సమాజం అదుపులో ఉంచుతోంది. కాని దానికి ఉత్కృష్టమైన లక్షణాలేవీ లేవు. లేకపోగా నీతిబాహ్యంగా కామప్రవృత్తిని అణగదొక్కుతూ ఉంటుంది. ఈనిగ్రహం అనారోగ్యకరమైనది కనుక గర్హనీయమైనదని వారి అభిప్రాయం. ఈ ప్రతిపాదనలలో సద్ధర్మాలకు తావులేదు. ఆరోగ్యానారోగ్యాలయి ఉంటాయి. కౌంత్ హాబ్స్ నుంచి మార్క్సువరకు ఉన్న సమాంతర గమనము రెండు భిన్నమైన సాంఘికవర్గాలవల్ల నిర్ణయింపబడింది. ధర్మము ఇష్టానిష్టాలపైన ఉపయోగము యొక్క విజయమువల్ల సాధింపబడదు. ఒకవర్గంపైన మరొకవర్గం జయించటమే ధర్మసాధన-అనే ఊహ ప్రబలమవుతోంది. కార్మికవర్గ విజయమే ధర్మం. అంటే అంతవరకు ఒక నైతిక నియమంగా ఉన్న నిసర్గవాదము నైతికమైన నాస్తికసిద్ధాంతంగా మారిపోయింది.

అయినా, ఈ అవిశ్వాసము ఆధునిక వైఖరియొక్క ముఖ్యగుణం మాత్రం కాదు. ఎందుచేతనంటే పూర్వయుగంనుంచి అవిశ్వాసము, దానివల్ల ఏర్పడే సుఖైక పురుషార్థవాదం(Hedonism), దురాచారము (Libertinism) మొదలైనవి ఇప్పుడెంత ప్రబలంగా వ్యాపించియున్నాయో అప్పుడూ ఉన్నాయి. ముఖ్యమైన మార్పు ఏమిటంటే ఈ నైతికావిశ్వాసము నైతికమైన క్రోధంతో కలవటం. అసంగతమైన ఈ రెండు వైఖరులు కలవటంవల్లనే ఆధునిక శూన్యవాదం ఏర్పడుతుంది. 19 వ శతాబ్దము మధ్యలోని రష్యన్ విప్లవకారులు ఆధునిక శూన్యవాదం స్థాపించారు. వీరు ఒకవైపు నిశ్చలమైన పారమార్థిక తత్వనిరాకరణవాదులైనా వీరిలోనే మరొకవైపు ధర్మనిష్ఠ, కాల్పనికపక్షపాతంకల ఆవేశాలు ప్రజ్వలిస్తు ఉండేవి. వారిశూన్యవాదానికి, నైతికమైన అవిశ్వాసానికి సంబంధము లేదు. అన్యాయాన్ని ఖండించటానికి అవిశ్వాసాన్ని ఉపయోగించుకొన్నారు. హేతువాదంవల్ల ఏర్పడిన రెండు మానసిక శక్తులను ఏకం చేశారు. ఈ శక్తు లేమిటంటే శాస్త్రీయమైన వాస్తవికత, సాంఘిక పునర్నిర్మాణాసక్తిని. మన ఆధునిక తీవ్ర-అవిశ్వాసవాదం (Sceptico-fanaticism) ఈ విధంగా ఏర్పడింది. ఇది నిరాశ చెందిన ఆదర్శవాదంవల్ల; మతిభ్రష్టత పొందిన శాస్త్ర మనుకొర యాంత్రికదృక్పథాలవల్ల నిర్జీవమైన ఆదర్శవాదం.

ఈ శతాబ్దములో జరిగిన అమానుషచర్యలు అప్రేరితమైనవి కావు. వీటికారణం అవిశ్వాసంవల్ల బలహీనమైన నీతి కాదు. ఈబీభత్సకృత్యాలకు కారణమైనశక్తి వేరు. అవిశ్వాసమువల్ల నిర్దాక్షిణ్యమైన బలమొక్కటే సరియైన రాజకీయనీతి అని నమ్మిన నైతికఆవేశాలే ఈ శక్తులు.

నాట్సిజమ్ విషయంలో కూడ ఈవాదం ప్రవర్తిస్తుంది. ఎందుచేతనంటే నాట్సిజమ్, జర్మన్ కాల్పనిక శూన్యవాదంలోనుంచి జనించింది. ఈ శూన్యవాదం జర్మన్ యువజనోద్యమము (Jugend bewegung)లో ప్రతిబింబించింది. మంచితనం కపటమైనదని, నిర్దాక్షిణ్యమే నిష్కపటమైనదని ఈవాదం స్వీకరించిన వారు నమ్మేవారు. మార్క్సు సామ్యవాదపు ఊహా ప్రపంచాన్ని (Socialist Utopia) ఏవిధంగా శాస్త్రీయం చేశాడో అదేవిధంగా జాతీయాభిమానాన్ని నాట్సిజమ్ నిర్దాక్షిణ్యంగా చేసివేసింది.

మానవజాతిపైన పాపకృత్యాలు ఎంతవరకు చేయగలుగుతామో, ఎంతవరకు ఖండించకుండా వుంటామో అంత ధర్మాభిమానం కలవారమని ఆధునికవిప్లవకారులు నమ్ముతున్నారు. అంతర్వర్తియైన (Immanent) ధర్మానికి ప్రత్యక్షమైన అధర్మప్రవర్తన ప్రమాణంగా స్వీకరించారు. కాని ఈ నైతిక విపర్యయం ఎంతో కాలం ఆగదు. ఎప్పుడో ఒకసారి దానిధాటికి తట్టుకోలేక సత్యదూరముకాని మానవాశయాల పునర్వ్యవస్థీకరణానికి ప్రయత్నిస్తారు. అప్పుడే నరమీయని వేల్పునుగురించి వింటాము.

కాని విపర్యయమైన ధర్మాన్ని వదిలి సాధారణ ధర్మాన్ని ఆశ్రయించేవారు ఇంకా తమవిపర్యయం లోనే అధికమైన ధర్మాభిమానం ఉన్నదనుకొంటారు. ఒకవిధంగా ఇది సరియైననమ్మకం. కార్యసాధనము కోరటంత ఉత్సాహములేనివారే ఈ విపర్యయానికి గురికాకుండా ఉండిపోతారు.

అందువల్ల మనము మనుష్యులను ఉదారస్వభావము కలవారనికాని, నీచస్వభావము కలవారనికాని స్పష్టంగా చెప్పలేము. హాక్ రేపటికోసం పనిచేయటం (Jamtomarrow)మనుష్యులలోని ఉదారస్వభావాన్ని కదలిస్తుందని వ్రాసినపుడు అతనేధర్మాన్ని ఉద్దేశించాడో తెలుసుకోవాలి-అంటే "అంతర్వర్తియైనదా"

లేక "ప్రత్యక్షమైనదా" అని. ఒకదాని ప్రమాణాల దృష్టిలో అత్యుత్కృష్టమైనది రెండవదాని ప్రమాణాలదృష్ట్యా అసహ్యకరంగా ఉంటుంది.

మానవ సమాజాన్ని ఛేదించటంలో, కుటుంబాలను విడగొట్టటంలో, స్నేహాలను చెడగొట్టటంలో ఈ ప్రమాణాలకు సంబంధించిన అసమ్మతిని మించినది ఏదీ లేదు. "అసలు చరిత్రలో ఎప్పుడైనా పసుద్వేషాలవల్ల హాని కలిగినదంటే అది 20వ శతాబ్దములోనే" అని పెల్లిక్ వ్రాశాడు. కాని యింకా మనం ప్రమాదాన్నుంచి తప్పుకోలేదు. పరిస్థితులు ఎంత బాగుపడినా సాంప్రదాయిక విప్లవశక్తుల మధ్య ఒడంబడిక కుదరలేదు. ఏటంబాంబు ఉన్నంత కాలం ప్రమాదం ఉన్నదనే చెప్పాలి.

ఈ శతాబ్దములో శాస్త్రీయమైన హేతువాదం ఒకవైపు ప్రజాజీవితాన్ని చెడగొట్టినా లలితకళల విషయంలో మాత్రం క్రొత్త దారులను చూపించింది. డోస్టాయేవ్‌స్కీ నుంచి ప్రారంభమైన ఆధునిక రచయితల పరంపర ధర్మధూయిష్ఠమైన సత్యాన్వేషణలో శూన్యవాదపు అంచులదాకా వెళ్ళింది. కొన్ని సమయాలలో ఈ అన్వేషణ నిరాశకు కారణమైనప్పటికి మొత్తానికి మన శతాబ్దపు ధర్మవైఖరిని యింకా ఉత్కృష్టం చేసి క్రొత్త ధర్మానికి పునాదులు వేసింది.

దీనికి సమాంతరమైన అన్వేషణ ఇంకొకటున్నది. ఇది కళలలోని శిల్పప్రమాణాల మధ్య ఏర్పడిన కల్లోలాన్ని పరీక్షించింది. ఇది కొన్ని సమయాలలో పిచ్చిపిచ్చి వైఖరులకు తెన్నులకు దారితీసినా, మొత్తానికి ఎవరూ చూడనివాటినే కనిపెట్టింది. మనలోనే అణగియున్న స్పందనాలను బైటకు తీసింది. కథానివేదనాన్ని అసంగతంగా చేయటంచేత సర్రియలిజమ్ ఏమిటో తెలిపింది.

అసలింతకనుండే అంత తీవ్రం గాని ఉద్యమము ఒకటి ప్రారంభమైంది. ప్రస్తుతము మనం చూస్తున్నది దాని పరంపరలలోనిదే. ఇంప్రెషనిజమ్ అనే ఉద్యమము 1860 ప్రాంతాలలో ప్రారంభమైంది. ఈ ఉద్యమముయొక్క ఉద్దేశ్యము అప్పుడు ప్రబలంగా ఉన్న రియలిజమ్, సెంటిమెంటలిజమ్‌ల బారినుండి కళను రక్షించి సజీవంగా చేయటం. ఇంతకుముందు ఇటువంటి ఉద్యమాలెప్పుడూ ఒక చీకటియుగం లేకుండా జన్మించలేదని నా అభిప్రాయం.

ఇటీవల యూరోప్, అమెరికాలలో పెద్ద మార్పు గమనించవచ్చు. 1950 నుంచి సాంఘికమైన ఉత్సాహము (Social zeel) నశించిపోతోంది. పాశ్చాత్య దేశాలలో ఈ మార్పువలన ఆశయాలు దల్లబడి సాధ్యమైన ఉపాయాల మీదకు దృష్టిపోయింది. రష్యాలోను, కొన్ని కమ్యూనిస్టు దేశాలలోను నైతిక విపర్యయంపైన అసహ్యం కలిగింది. పోలాండ్‌లో కమ్యూనిష్టు మేధావులలో ఈ తిరుగుబాటు చాలాదాకు వెళ్ళింది. వీలుంటే 'హంగేరి'లో నీవరకు వెళ్ళేదే. ఈ రెండు దేశాలలోను నైతికంగా తల్లక్రిందులైనవారు తిరిగి సరిగ్గా నుంచున్నారు. చరిత్రలో ఇటువంటిదెప్పుడూ జరగలేదు.

దీనికి సంబంధించిన ఉద్యమము మేధావులలో ఒకటి జన్మించింది. దీనినే సోవియట్ ప్రభుత్వం "రివిజనిజమ్" అని ఖండించింది. దీనివల్ల అంతవరకు శూన్యవాద పరిశోధనకు దారిచూపిన విజ్ఞాలను ఇంకొకరకంగా వ్యాఖ్యానించటం పరిపాటయింది. అందుకనే తన "The sane society" అనే గ్రంథంలో ఎరిక్ ఫ్రోమ్ ఫ్రాయిడ్, మార్క్స్‌లను గురించి ప్రస్తావిస్తూ ఇలా వ్రాశాడు: "మానసికంగా ఆరోగ్యవంతులైన మనుష్యుని ఆశయాలు ప్రేమ, భక్తి, వివేకం; అటువంటివాడు తన ప్రాణాన్నే కాక తనతోటి మానవుల ప్రాణాలకూడ గౌరవభావంతో చూస్తాడు." ఇటువంటి పరిస్థితి ఒకవిధమైన మానవతావాదంపై ఆధారపడిన గ్రామసోషలిజం (Humanistick Communitarien Socialism) ఏర్పరుస్తుందని ఈయన నమ్మకం.

స్పష్టమైన వాదవేది లేకపోయిన పాశ్చాత్య దేశాలలో జరుగుతున్న పునర్విమర్శవాదం(రివిజనిజమ్) సోవియట్ దేశాలలో జరుగుతున్న వానివంటిదే. ఎదురుతిరిగిన కమ్యూనిస్టులు జాతీయవాదులైనట్లు ఫ్రెంచిప్రజలు డీగాల్ వైపు మొగ్గారు.

శాస్త్రానికి, సంస్కృతికి మధ్యగున్న సంబంధాన్ని ఈ సందర్భంలో పరిశీలించాలని నా దృఢవిశ్వాసము. ఇంకా శాస్త్రానికి బుద్ధిపైన అధికారము ఉన్నది. కాని దేశభక్తి, మతము, నీతి మొదలైనవాటిని ఏవిధముగాను మనుపటికంటె బలపరచలేదు. రసాయనశాస్త్రపరీక్షద్వారా గాని మైక్రోస్కోప్ ద్వారా పరీక్షించిగాని అబద్ధం చెప్పిన మనిషిని దుష్టునిగా నిరూపించలేము. అందుకనే శాస్త్రీయమైన హేతువాదప్రభావాన్ని రద్దుచేయలేము. క్రొత్త దృక్పథం ఏర్పరుచుకోవాలంటె అధికారం ఎంతవరకు ఉన్నదో పరీక్షించి చూడాలి. మన మొదటి కర్తవ్యం జీవశాస్త్రాలను, నిరాశాస్త్రాన్ని, భౌతికశాస్త్రాధికారినుంచి తొలగించాలి. ప్రస్తుతం ఈ శాస్త్రంపైన అంటగట్టిన అవకతవకలను ఖండించాలి.

('ఎన్‌కౌంటర్' నుంచి)

భారతంలోని స్త్రీ పాత్రలు: అంబ

శ్రీమతి పి. సత్యవతీ దేవి

పంచమ వేదంగా ప్రఖ్యాతి చెందినది మహాభారతం. అట్టి భారత బృహద్గ్రంథాన్ని చదివితే, ఆ రచనకు పటిమ చేకూర్చిన పురుష పాత్రలతో తులతూగగలవారు అందలి స్త్రీ పాత్రలు. వారిలో విలక్షణం, విశిష్టం అయిన పాత్రను నిర్వహించిన మహిళ అంబ. ఆమె జీవితం భారతకథా కాలంనాటి సాంఘిక జీవనంలో స్త్రీకున్న స్థానాన్ని సుస్పష్టం చేస్తున్న మణిదర్పణం.

అంబ కాశీరాజు జ్యేష్ఠపుత్రిక. కాశీరాజు తన కుమార్తెలైన అంబ, అంబిక, అంబాలికలు యుక్త వయస్కురాండ్రు కాగానే దేశ కాలానుసారంగా, క్షత్రియ కులోచితంగా 'స్వయంవరం' ప్రకటిస్తాడు. ఆ వార్త విని దేశ నాలుగు చెరగులనుండి రాజాధిరాజులంతా చతురంగబలసమేతంగా తరలివస్తారు. సంప్రాప్త యౌవనుడైన విచిత్రవీర్యునికి వివాహం చేయగోరి, తాను ఆజన్మ బ్రహ్మచర్య వ్రతధారి అయినప్పటికీ తల్లి అనుమతితో స్వయంవర మహోత్సవానికి ధనుర్ధరుడై, ఏకరథుడై వస్తాడు భీష్ముడు. భారత దేశంలోని రాజన్యులలో మూర్ధన్యుడుగా కీర్తినొందిన భీష్ముని రాక వీర్యశుల్కలైన కన్యల వరింపవచ్చిన వీరులందరికి ఆశాభంగం కల్గిస్తుంది. ఆజన్మ బ్రహ్మచర్య వ్రతధారి అని చేసిన ప్రతిజ్ఞను పాలించక పెండ్లి చేసుకోబోతున్నాడని కొందరు రాజులు పరిహాసిస్తే, వయస్సామ్యమైనా పరిగణించలేదని మరికొందరు హేళన చేస్తారు. ఆ పరిహాసానికి క్రుద్ధుడైన భీష్ముడు పట్టుదలగా తానే స్వయంగా ఆ కన్యలను వరిస్తాడు. పరాక్రమ విజేతలైన ఆ కన్యలను తన రథాసీనుల గావించి, సోదర్యభావంతో, పుత్రికా వాత్సల్యంతో తోడ్కొని చని తల్లికి అప్పగిస్తాడు.

హస్తినాపురిలో ఆ కన్యలను విచిత్రవీర్యుని కిచ్చి అతివైభవంగా వివాహం జరుపనున్న సమయంలో అంబ దానికి తన అభ్యంతరం తెలియచేస్తుంది. తాను ఇదివరకే సౌభపుర వల్లభుడైన సాల్వపతిని వరించాననీ, అతనుకూడా తన్ను వరించినవాడగుటచే తన రాకకై నిరీక్షిస్తూ ఉంటాడనీ, సర్వజ్ఞుడవైన నీవు సాల్వరాజు సన్నిధికే నన్ను పంపవలసిందనీ వేడుకుంటుంది. ఆమె అభీష్టాన్ని భీష్ముని తల్లి సత్యవతితోను, తనమంత్రి పురోహిత ఋత్విజాదులతోను చెప్పి, విచిత్రవీర్యునకు కూడా ఆమె అన్యాసక్త అనే విషయం స్పష్టపరుస్తాడు. సర్వజ్ఞుల నిర్ణయాన్ననుసరించి, తనవారి అనుమతిపొందిన అంబను గౌరవపురస్సరంగా సాల్వుని కడకు పంపుతాడు ధర్మపరతంత్రుడైన భీష్ముడు.

అంబ [illegible]పాలితయై సాల్వరాజు సన్నిధికి చేరి 'అభినందస్వ మాం రాజన్ సదా ప్రియహితే రతామ్' అంటుంది; త్రికరణశుద్ధిగా నిన్నే వరించి వచ్చానంటుంది. స్వయంవరానికి పూర్వమే నిన్ను వరించినదాన నగుటవల్ల భీష్ముని వద్దనుండి నీ సన్నిధికి చేరుకున్నానంటుంది. ఆమె విన్నపాలను సాల్వుడు పెడచెవిని పెట్టి, ఆమెను స్వీకరించలేనంటాడు. పృథివీపతులందరి సమక్షాన భీష్మ పరిగృహీతవైన నిన్ను స్వీకరించడంకంటె నాకు అవమానం ఉండబోదంటాడు. దైవకృపవల్ల నీ దగ్గరకు వచ్చిన నన్ను ధర్మదృష్టితో అనుగ్రహించమని అంబ అతనిపట్ల తనకుగల గాఢానురాగం వ్యక్తంచేస్తుంది. కాని, వీరుడైన భీష్మునికి భయపడుతున్నానని, నీవు అతనినే ఆశ్రయించడం నీకు, నాకు శ్రేయోదాయకమనీ సాల్వుడు అంటాడు.

'భజస్వ మాం విశాలాక్ష
స్వయం కన్యా ముపస్థితాం,
అనన్యపూర్వాం రాజేంద్ర
త్వత్ప్రసాదాభికాంక్షిణీం.'

అంటూ అంబ తన నిష్కళంకమైన ప్రేమను గౌరవించి, సాహసోపేతమైన తన ఆగమనాన్ని అన్యథా భావించక నీ భక్తురాలినైన నన్ను పరిత్యజించడం ధర్మంకాదని ప్రార్థిస్తుంది. కాని ప్రజాపాలకుడనైన నేను నిన్ను స్వీకరించడమే ధర్మవిరుద్ధమని సాల్వుడు అంబను తిరస్కరిస్తాడు. సాల్వుని ప్రేమకోసం అంబ ఏ సంఘాన్ని అలక్ష్యంచేసిందో ఆ సంఘంకోసమే సాల్వుడు అంబ ప్రేమను తిరస్కరిస్తాడు. ఒకనాడు అంబను ప్రేమించి ఆమెను వివాహమాడగోరి స్వయంవరానికి వెళ్ళిన సాల్వుడు ఆమె తనుగావచ్చి అతని ప్రేమను అర్థించినపుడు అంగీకరించలేక పోతాడు. ఆనాడు స్వయంవర యుద్ధంలో భాగీరథి కొడుకు చేత విమానితుడైన సాల్వుడు ఆమెను స్వీకరించి సంఘంలో నవ్వులపాలు కావడంకంటె ఆమెను వదిలించుకోవడమే

ముంచిదని భావించి, ఆమెను వలకవచేసి పొమ్మంటాడు. అవమాన భరరాలై, భగ్నహృదయురాలై అంబ తిరిగి భీష్ముని సన్నిధికి వస్తుంది. సాహసంతో నన్ను వరించావు కనుక నీవే నాకు భర్తవు కమ్మంటుంది. తాను వివాహానికి విముఖుణ్ణని, అన్యాసక్తఅయిన కన్యను తన తమ్మునకు భార్యను చేయడంకూడా అసంభవమని భీష్ముడంటాడు. తాను వలచిన సాల్వుడు, తన్ను గెల్చిన భీష్ముడు ఇద్దరూ దూరమైన అంబను 'నిశ్చక్రామ పురాద్దీనా రుదతీ కురరీయథా' అని వర్ణిస్తాడు వ్యాసర్షి.

పృథివిలో మరి ఏ యువతి కనీ వినీ ఎరుగనట్టి విషమస్థితిని అంబ నాటి సంఘ జీవితంలో అనుభవిస్తుంది. తన దుస్థితికి తనతండ్రి, భీష్ముడు, సాల్వుడు, 'పతిలేని స్త్రీకి గతిలేదనే' నాటి సంఘం కారణమని అంబ భావిస్తుంది. తన అభిమానానికి విలువ నివ్వక వీర్యశుల్కగా ప్రకటించిన తండ్రి, తన తమ్మునికై తనను స్వయంవరంలో జయించిన బ్రహ్మచారి భీష్ముడు, ప్రేమవిలువ గుర్తించలేని సాల్వుడు, నాటి సంఘ జీవితంలో తన స్త్రీ గౌరవాన్ని కాపాడలేని ఆప్తులు బంధువులు అంతా దోషులుగా ఆమె మనోనేత్రం ముందు గోచరిస్తారు. స్వయంవర సమయంలోనే భీష్ముని ఒప్పించి, తాను సాల్వుని చేరకపోవడం తన తప్పిదంగా ఆత్మదూషణ చేసుకుంటుంది. ఈ తీరు రాలినైన నాకిట్టి విపరీతపరిస్థితికి విధి వైపరీత్యమే కారణమని భావిస్తుంది.

'సర్వథా భాగధేయాని స్వాని ప్రాప్నోతి మానవః' అనేది పెద్దలమాట. కాని తానుమాత్రం ఇతరులు తన జీవితంలో ప్రవేశించి చేస్తున్న దుష్కార్యాలకు దుష్ఫలితాన్ని అనుభవిస్తున్నట్లు వ్యసనించి విలపిస్తుంది. తన అశాంతి చిత్తానికి, అవమాన పరితప్త హృదయానికి కొంత ప్రశాంతిని చేకూర్చుకొనగోరి హిమాలయ పర్వతప్రాంతం చేరి, బాహుదానదీతీరాన తాపసజీవనం కొనసాగిస్తుంది. తన తపోమహిమవల్ల కొంతకాలానికి అమరసేనాపతి కుమారస్వామి అనుగ్రహాన్ని సంపాదించ గల్గుతుంది. కుమారస్వామి ప్రత్యక్షమై ఒకమాలను అనుగ్రహించి, దీనిని ధరించిన నీవు భీష్ముని జయించగలవని వరమిస్తాడు. అంతటితో కొంత ఊరటచెంది తన ఆశయసిద్ధికి తగిన రాజాశ్రయానికై అన్వేషణ సాగిస్తుంది. తుదకు సత్యధర్మ పరాయణుడు, పాంచాలరాజవరేణ్యుడు అయిన సోమకుని శరణువేడుకుంటుంది. ఆ రాజేంద్రునికి తనగాథ వినిపించి, తన స్థితికి భీష్ముడే కారకుడని, నీ ఆశ్రయం లభించిన నాకు శత్రుభీతిగాని, పరాజయంగాని ఉండదు కనుక ప్రసన్నుడవై నాకు రక్షకుడవు కమ్మని ప్రార్థిస్తుంది. సహృదయుడు సోమకుడు యథాశక్తిని ధర్మపాలనం చేస్తానంటాడు. క్షత్రియులకు ప్రభుత, బలము ధర్మాచరణవల్లనే లభిస్తాయి కనుక ధర్మవాదిని అయిన నీవు భీష్మునికి భయమునొందవలదని అభయమిస్తాడు. తర్వాత సోమకుడు అంబను భీష్మునిపట్ల ప్రసన్నను చేయడానికి ప్రయత్నిస్తాడు. భీష్ముడు సాధుపుంగవుడు, సజ్జనుడు, అతనితో నీకు వైరంతగదని హితవు చెబుతాడు. అంబ తన వర ప్రసాదమైన మాలను ధరించి భీష్ముని సమరంలో జయిస్తానంటుంది. భీష్మపరాజయమే కర్తవ్యంగా అరణ్యాలు గడిచి తాపసుల ఆశ్రమ ప్రాంతాలకు చేరి వారి ఆశ్రయం అర్థిస్తుంది. దుఃఖభారంతో ఆర్తురాలై వచ్చిన అంబకు అరణ్యక గురువు శైఖావత్యుడు ఆశ్రయమిస్తాడు. అంబ అక్కడ జన్మాంతర సంపాదిత పాపఫలితాలను పరిహరించుకోడానికి; మరొక జన్మలో ఇట్టి దుస్థితికి తావులేకుండా చేసుకోడానికి తప మాచరిస్తానంటుంది. అదే సమయంలో అక్కడకు విచ్చేసిన అంబ మాతామహుడు హోత్రవాహన మహర్షి ఆమె చరిత్ర విని పరితపించి, తల్లిదండ్రుల బాధ్యత తానే స్వీకరించి, ఆమెకు రక్షగా ఉంటానంటూ ఆమెకు ధైర్యం చెబుతాడు. ఆమె విషయంగా పరశురాముని అనుచరుడైన అకృతవ్రణ మహర్షితో సంప్రదిస్తాడు. అంతా భీష్ముడే శిక్షార్హుడని నిర్ణయించి, తేజోమూర్తి అయిన పరశురామునితో కూడా అంబ విషయం చర్చిస్తారు. అంబ అంజలి ఘటించి పరశురామునికి పాదాభివందనం చేసి తన దుఃఖగాథ వినిపిస్తుంది. బాష్పాకుల లోచనయై శరణు పొందిన అంబ దుఃఖానికి కరుణాతరంగిత హృదయుడై అభయమిస్తాడు పరశురాముడు. కాని భీష్మునితో వైరం తగదని ఆమెకు నచ్చ చెప్ప ప్రయత్నిస్తాడు. అంబ తన లక్ష్యం విడదు. పరశురాముని ప్రార్థించి, ప్రాధేయపడి, ప్రోత్సహించి యుద్ధానికి ప్రేరేపిస్తుంది. అకృతవ్రణ, హోత్రవాహనాదులు ఆమె మనోరథం నెరవేర్చమని పరశురామునికి విజ్ఞప్తి చేస్తారు. అంతట పరశురాముడు అంబతోను, తదితర శిష్యబృందంతోను కురుక్షేత్రం చేరుకొని, భీష్మునికి తన ఆగమనవార్త తెలియచేస్తాడు. భీష్ముడు గురుదేవుని కలిసి అర్ఘ్యపాద్యాదికం నెరవేరుస్తాడు. ఆ తరుణంలో భార్గవుడు అంబను స్వీకరించమని భీష్మునికి ఆదేశిస్తాడు. భీష్ముడు సవినయంగా అంబా పరిత్యాగానికి గల కారణాలను గురువుకు నివేదిస్తాడు. క్రమంగా గురు శిష్యులిద్దరూ అంబ కారణంగా వివాదం పెంచుకొని, యుద్ధానికి సిద్ధపడతారు. వీరి మధ్య యుద్ధం నివారించడానికి గంగ చేసిన యత్నం విఫలమై భీకర యుద్ధం చెలరేగుతుంది. ఇరువది

నాలుగురోజుల పాటు జరిగిన యుద్ధాన్ని తిలకించి, అక్కడ చేరిన తాపసులంతా ఇరువురూ సమబలులు, అజేయులు అని గ్రహించి వారిని యుద్ధవిరమణకు ఒప్పిస్తారు. "అనఘోశ్చైవ తస్యతూ భీష్మ త్వయంద భీష్మవశ్చ భార్గవ!" అని ఇద్దరికీ సామరస్యం కూర్చి యుద్ధ విముఖులను చేస్తారు. యుద్ధానంతరం భక్తి వినమ్రుడైన భీష్మునితో "యుద్ధేస్మిన్ తోషితోహం భృశం త్వయా" అని వీరుడైన శిష్యుని అభినందిస్తాడు పరశురాముడు. అంబతో "భీష్మమేవ ప్రపద్యస్వ న తే న్యా విద్యతే గతిః" అంటూ భీష్ముని శరణాగతి పొందమంటాడు.

రాజసం, క్షాత్రం రాశిగా కూర్చిన స్త్రీ అంబ పరశురాముని అశక్తతను నొచ్చుకుంటూనే, అంత వరకు తనపట్ల చూపిన శ్రద్ధాసక్తులకు కృతజ్ఞత వ్యక్తం చేసుకుంటుంది. కాని భీష్ముని ఆశ్రయించడం అనేది ఎప్పుడూ జరగబోదనీ, అతనిని యుద్ధంలో నేనే పరాజితుణ్ణి చేస్తానని ప్రతిజ్ఞ చేస్తుంది. కోప శాపవ్యాకుల లోచనయై ఆ చోటు వీడిపోతుంది.

తన సంకల్ప సిద్ధికై అంబ ఆదరించిన తపస్సు అతిమానుషమైనది. పన్నెండు సంవత్సరాల దీర్ఘ కాలం తపమాచరించి, అనేక మహాక్షేత్రాలు సందర్శించి, అనేక పుణ్యతీర్థాలు సేవించి తనువు పునీతం చేసుకుంటుంది. ఆ సమయంలో గంగ అంబను ఆమె తపోదీక్షకు కారణం ఏమిటని ప్రశ్నిస్తుంది. 'భీష్మవినాశం కోరి తపమాచరిస్తున్నాను. వరమును గ్రహించ'మంటుంది అంబ తన ధోరణిలో తనదిగా. ఆమె మూర్ఖతను విచారించి, కుటిల, దుస్థిత అయిన నదివి కమ్మని అంబను శపిస్తుంది గంగ. ఆ మాతృమూర్తి శాప ఫలితంగా వత్సభూములలో అంబ తన పేరనే నదియై ప్రసిద్ధి చెందుతుంది. తన తపః ప్రభావంవల్ల అర్ధ దేహంతో నదియై, మిగిలిన దేహార్ధంతో కన్యగా తపోదీక్ష కొనసాగించగల్గుతుంది. అనేకమంది తాపసులు ఆమెను తపశ్చర్యనుండి మరల్చడానికి వ్యర్థ ప్రయత్నాలు చేస్తారు. వారికి జవాబుగా 'భీష్మ తిరస్కృతనంది, పతిసౌఖ్యానికిదూరమై శాశ్వత దుఃఖాన్ననుభవిస్తున్న నాకు భీష్మపరాజయమే జీవిత లక్ష్యం. అదే నా దీక్ష. అదే నా తపస్సులోగల సార్థకం' అంటుంది. "పతిలోకాద్విహీనా చ నైవ స్త్రీ న పుమానిహ" అంటూ తన వ్యర్థజీవితాన్ని తలుచుకొని పొందే మానసిక క్షోభను వ్యక్తం చేస్తుంది. సంఘ నియమాలనే బంధనాలలో క్రుంగే స్త్రీజీవితమంటేనే అసహ్యించుకుంటుంది; స్వేచ్ఛాయుతమైన పురుష జీవితాన్ని కోరుకుంటుంది.

అంబ తపస్సుతో పరమశివుని మెప్పించి, ప్రత్యక్షం చేసుకుంటుంది. అతనినుండి భీష్మపరాజయం వరంగా కోరుకుంటుంది. ద్రుపదునింట శిఖండి నామంతో విఖ్యాతి చెంది విజయం పొందగలవని వరమిస్తాడు శివుడు. తక్షణమే కోపదీప్త చేతస్సుతో అంబ అగ్నిప్రవేశం చేస్తుంది.

అంబకై పూనివచ్చి, బలాధికుడైన పరశురాముడు సాధించలేని భీష్ముని, "అకార్యం వా సత్యం వా శీలం వా పరాక్రమాభిః త్వం వా శుద్ధవ్రతము అనాశముల"ని కారణబలం నమ్మిన భీష్ముని శిఖండిగా జన్మించి, దండ శక్తితో ఎదిర్చి సాధించిన శక్తి స్వరూపిణి అంబ; తన జీవిత చరిత్రతో మహాభారత ఇతిహాసానికి తావిని కూర్చిన భారతీయ కన్య అంబ.

సాంఘిక చైతన్యానికీ, మానవ సంస్కృతికీ శాస్త్రంలా మార్గప్రదర్శకాలు చెయ్యడం కంటె కావ్యసృష్టి శక్తివంతమైనదని నమ్మినవాడు వ్యాసర్షి. సంఘంలో అధర్మం, అక్రమం పెచ్చు పెరిగినపుడు దానిని నిర్మోహమాటంగా, నిష్పాక్షికంగా బట్టబయలు చేసి, ఆ సంఘంచేతనే 'ఓహో!' అనిపించి, మానవసంఘాన్ని ధర్మపథంలో నడపగల మహత్తర శక్తి కవితకు ఉంది. కనుకనే సాంఘిక దౌర్జన్యానికి గురియైన అంబ ప్రేమను అమర ప్రేమగా చిత్రించి, ఆమె వ్యక్తిగతమైన ద్వేషానికి, ప్రతీకారానికి సాంఘిక ధర్మసంస్థాపనమే పర్యవసానంగా నిరూపించి, ఆమె కన్నీటి గాథకు విశ్వజనీనత సాపాదించాడు వ్యాసర్షి.

తన కౌశల్యంతో దుర్విధిని గెల్చి, దైవాన్ని వశంచేసుకొని, ధర్మపథాన నిల్చి, అధర్మాన్ని ఎదిరించిన అంబను వ్యాసుడు తాను సాధించిన విశ్వశాంతికి ఒక సాధనంగా ఉపయోగించుకుంటాడు. స్త్రీ పట్ల తనకు గల గౌరవ ప్రపత్తులను వెల్లడిస్తాడు.

అంబవంటి ప్రేమ తపస్వినికి నాటి సంఘమిచ్చిన ప్రతిఫలం 'భగ్నహృదయం.' ఇది కవి హృదయాన్ని కరిగిస్తుంది. నిజానికి అంబ 'నాకు జన్మజన్మలకు సాల్వుడే పతి కావాలని' తపస్సు చేసి, వరాన్ని పొందినట్లు, వ్యాసుడు ఆమె సార్థకతని ప్రదర్శించవచ్చు. కాని వ్యాసు డాశించింది ఆమె ప్రేమ సాఫల్యం కాదు. హృదయవిదారకమైనది ఆమె భగ్న జీవితం. దానికి హేతువయిన అక్రమాన్ని, అన్యాయాన్ని, ఎదుర్కొగల మహోజ్వల మూర్తినిగా అంబను చిత్రించడం.

అంబ విషాద జీవితం భగ్నహృదయులు ఆత్మహత్యకు పాల్పడ నక్కరలేదనీ, తమ అమూల్యమయిన మానవజీవితాన్ని సత్కార్యాచరణలో వినియోగించి, సంఘానికి, దేశానికి వన్నె తెచ్చి, ధన్యజీవులు కావచ్చునని ప్రబోధం చేస్తుంది. అదే అంబ విషాద గాథలోని విశిష్టత!

సుమిత్ర సౌజన్యము

శ్రీమతి విక్రాల శ్రీదేవమ్మ

ధరణీ రాజ్యము నేలగా భరతు నుద్దండాటవిన్ రామునిం
దిరుగాడన్ ఘటియింపు మంచు పతితో ధీయుక్తి గై కేయి తా
వరముల్ గోరుట సాజమేగద? ధర న్వాత్సల్య మేపార ని
వ్వరు ప్రీతిన్ దముకన్నవారికొఱకై వాంఛింపరే సంపదల్?

రాముడు పెద్దవాడగుట రాజ్యము నేలగ నర్హుడౌను, నే
నేమని యిచ్చువాడ వర మీ విధినంచు వచించు రాజుతో
నామె వనంబు కంపుమని నా ప్రియ రాము; సుమిత్ర పుత్రు డా
నేమిటి కంపగావలయు? నేమి యగత్యము వచ్చె నామెకున్?

భువి నలియంగనేల తమ పుత్రుని "కానల కేగి యన్నతో
నవహితబుద్ధితో మెలగుమయ్య!" యటంచని పంపువార, లా
కువలయనేత్రి కోసలునికూతురు సైతము రాము నంపునే
ళ వనట జెంది దుఃఖవిధులన్ దపియింపగలేదె దీనతన్?

అకటా? రాముని బాసి యే విధిని నీ యంతఃపురి న్నిల్తు, వా
నికి దిక్కెవ్వరు? ఘోరకాననములో నిల్వంగ నెట్లోపు? నం
చు కలంగంబడు నా సపత్నికి మహాశోకమ్ము జల్లార్ప దా
న కలంకస్థితి నంపె నాత్మసుతు దోడై కొల్వగా రామునిన్.

నెరవొందన్ సుతు లిర్వు రుండిరిగదా? నేర్పొప్పగా నందు నొ
క్కరునిం బంపుద మండగా ననుచు వీకన్ బంపినో యేమొ, నా
తరుణీరత్నము రాఘవేంద్రునితో, యే తన్వంగియైనన్ ధరన్
వరపుత్రుల్ శతమున్న బంపునొకొ? నెప్పాటన్ విచారించినన్.

ఒక రోజా? మఱి రెండురోజుల? కటా ఒప్పార వాహ్యాళి కు
త్సుకతన్ బోవుటకా? యదేమి, సుతు సంతోషంబుతో నంపగా
వికట క్రూర పిశాచరాక్షసచమూ బేతాళ యాత్రా భయా
నకమౌ కానకుఁ బంపనోర్చెనటు పద్నాల్గేండ్లు నొక్కుమ్మడిన్.

"అమ్మా! యన్న వధూటిక గ్గలసి పిత్రాజ్ఞ న్వనీవీథికిన్
సమ్మోదంబున నేగుచుండెడిదె, నన్ సంతోషచిత్తంబుతో
నమ్మా! పంపు"మటంచు లక్ష్మణుఁ డనన్ "నాయన్న! పుత్తెంచు" మం
చెమ్మాటక్కి న్వచియించెనో! తెలియ మయ్యోగాతి సౌజన్యమున్.

"దశరథు మాడ్కి రాఘవుని, ధారుణిజాతను మాకు దీటుగన్,
దశరథు రాజధానివలె దండకసీమనుఁ గాంచుచుండి న
దృశము ప్రవర్ధిలన్ బుధు లహో యన రమ్ము కుమార! నీ పయిన్
వశమగుఁగాత శ్రీశుకృప వారక నం"చ నెనంట ధీరతన్.

అలరగ భర్త యజ్ఞపురుషార్పితపాయస మల్లనాడు కో
సల సుతకున్ సగం బొసగి చయ్యన కైకకు శేష మివ్వ వా
రలు చెరి కొంత నిచ్చిన సరాసరి కైకొనెనంట చిత్త మం
దలరి, మఱెవ్వరైన నిల నల్గరె? నాయకు డట్లొనర్చినన్?

మొదలనుండియు గనగ నీముదిత భేద
మనుట నెఱుఁగక సర్వజనాళి కెపుడు
హితములే కూర్చు దయతో సమ్మతము జూడ
నెపుడు సర్వత్ర హితమాచు నెగడు కరణి.

స్వార్థదృష్టిలేక సాధు స్వభావ సౌ
జన్యములును గలిగి చెలగుచుంట
పెద్దవారలిడిన పేరు సార్థక మయ్యె
మిత్రవంశమణి సుమిత్ర కహహా!

తంత్రశాస్త్ర రహస్యాలు

శ్రీ వాసిరెడ్డి పార్థసారధి

సుధాసింధోర్మధ్యే సురవిటపివాటీపరివృతే
మణిద్వీపే, నీపోపవనవతి, చింతామణిగృహే,
శివాకారే, మంచే, పరమశివపర్యంకనిలయాం
భజంతి త్వాం, ధన్యాః కతిచన చిదానందలహరీం!

కొన్నివిషయాలలో భారతదేశం తంత్రశాస్త్రమునకు ఎంతో ఋణపడివున్నదని సర్ జాన్ వుడ్‌రాఫ్ వ్రాశారు. వీరు హేతువాదం ప్రధానంగా గల ఆంగ్లదేశంలో పుట్టి పెరిగారు. వంగదేశం హైకోర్టు ప్రధాన న్యాయమూర్తి పదవిచేసిన గొప్ప న్యాయశాస్త్రజ్ఞులు. పాశ్చాత్యులలో, వేదములకు మాక్సుముల్లరు ఎట్టిసేవ చేశారో, అట్టిసేవను వీరు తంత్రశాస్త్రములకు చేశారు. ఘనవైద్యులకు కూడా నయం కాని వ్యాధి మంత్రమునకు నయమౌట వీరు చూశారు. అప్పటినుంచి సంస్కృతభాషను చదివి, తంత్రశాస్త్ర సుధాసింధువును తరిచారు. తంత్రశాస్త్రగ్రంథములు రహస్యములనియెంచి కొందరు కొన్నిగ్రంథాలను వీరికి చూపనుకూడా లేదు. "మహానిర్వాణతంత్రగ్రంథము"ను నేపాలు సన్యాసివద్ద సంపాదించారు. కాని ఈ గ్రంథంలోని మంత్రములను అచ్చువేయుటకు ఒప్పుకోలేదా మిత్రుడు. మంత్రార్థమును మాత్రం అచ్చువేయునట్లు చెప్పి ఆ గ్రంథమును సంపాదించారు. అనేక కష్టముల కోర్చి వారికాలమును, ధనమును, శ్రమను తంత్రశాస్త్రపరిశోధనకు ఉపయోగించేశారు. కొన్నిగ్రంథములను వారిపేరులేకనే 'ఎవలాన్' అనగా 'ఒకరు', అనే నామంతో ప్రచురించారు. వీరు తంత్రశాస్త్రమును పునరుజ్జీవింపచేశారని హిందూ మొదలైన పత్రికలు వ్రాసినవి. తంత్రశాస్త్రము శరీర, ప్రాణ, మనో, బుద్ధి, నాడీ, జ్యోతిష, వైద్య, రసాయన శాస్త్రముల కెంతో దోహదం చేసి, మహత్తరసేవచేసినదని వీరి అభిప్రాయం.

తంత్రసాధనలో కొన్ని భయంకరాచారములు ప్రబలినవి. ఇందువలన వాటికి కొంత కళంకం ఏర్పడ్డది. కాని ఇందువల్ల తంత్రశాస్త్రోపయోగమును మనం కాదనలేము. ఏ విషయమునైనా దాని ఫలితముల ననుసరించి మంచి చెడులను నిర్ణయిస్తాము. మహాకవి కాళిదాసు, జగద్గురువు శంకరాచార్యులు, మహారాష్ట్ర సామ్రాజ్య స్థాపకుడు శివాజీ మహారాజా, యోగప్రవక్త రామకృష్ణ పరమహంస, అరవిందఋషి తంత్రసాధకులే. మనం ఎరిగినవారిలో 18 పర్వముల భారతమును, భాగవత రామాయణాది అనేకగ్రంథాలను వ్రాసిన శ్రీపాద కృష్ణమూర్తి శాస్త్రిగారు, వాసిరెడ్డి వెంకటాద్రి నాయుడుగారి ఆస్థానకవిశ్రేష్ఠుడు, మంత్రవేత్త, దేవీభాగవతాద్యనేక గ్రంథకర్త, అభినవకాళిదాస బిరుదాంకితుడు, "ముక్తిద్వారము తెల్పెదీనుగదె చాముండీ," అని చెప్పి ఆలయప్రాకారము తలుపును తీయించిన ములుగు పాపయారాధ్యులు శక్త్యుపాసకులే.

తంత్రశాస్త్రముయొక్క గమ్యం జీవబ్రహ్మైక్యం. ఉపనిషత్తుల సిద్ధాంతమే ఇది. కాని ఉపనిషత్తులు ఎక్కువగా జ్ఞానమును ఆధారంచేసుకున్నవి. శక్తిని ఆధారంచేసికున్నవి తంత్రశాస్త్రములు. ఆత్మజ్ఞాన గ్రంథాలు రహస్యగ్రంథము లన్నారు పెద్దలు. దీనినే గీతాకారుడు 'జ్ఞాన మాఖ్యాతం గుహ్యా ద్గుహ్యతరం' అన్నాడు. కనుక తంత్రశాస్త్రమును రహస్యభాషలో వ్రాశారు. ఈభాషను సంధ్యాభాష అంటారు. సంధ్యా వేళయందు చీకటి, వెలుగులు రెండున్నట్లు, సంధ్యా భాషకు రెండర్థాలున్నవి. తెలిసినవారు చదివితే ఒక అర్థం, తెలియనివారు చదివితే ఇంకొక అర్థం వస్తుంది. ఇటువంటిభాషవల్ల ఎవరికి అవసరమైన అర్థమును వారు తీసికున్నారు. తంత్రశాస్త్రంలో అనేకశక్తులు, వీటిని పొందుటకు శీఘ్రప్రదములైన ఉపాయములెన్నో వున్నవి. వాటినిగురించి క్లుప్తంగా మనవిచేస్తాను.

భారతీయులకు ముఖ్యమైనవి వేదములు. వేదములుండగా తంత్రశాస్త్రము లెందుకు వ్రాయబడ్డవి? ఈ ప్రశ్నకు జవాబువల్ల తంత్రశాస్త్రమును కొంతవరకు అర్థం చేసుకోవచ్చు. 'అవలాన్' వ్రాసిన తంత్రగ్రంథములు మహానిర్వాణతంత్రగ్రంథం, కులార్ణవతంత్రగ్రంథములమీద ఆధారపడివున్నవి. ఇవి వామాచారమునకు సన్నిహితములు. మహానిర్వాణతంత్రశాస్త్ర

మును కైలాసపర్వతంమీద పరమేశ్వరుడు దేవికి చెప్పాడు. తంత్రశాస్త్రములు పుట్టింది హిమవత్పర్వతములలోనని కొందరు అభిప్రాయపడ్డారు. ఇక్కడే టిబెట్టువుంది. దీనిని మనవారు మహాచీన మన్నారు. మనలో చీనాచారంవుంది. ఇది మన ఋషులు తపస్సుచేసుకున్న పవిత్రభూమి. మహానిర్వాణతంత్రం ఆరంభంలోనే ఈ క్రిందివిధంగా పార్వతీదేవికి పరమేశ్వరుడు చెప్పాడు. "కలికాలంలో మానవులకు ఆహారవ్యవహారములు మారుతవి. వారు బలహీనులు, దురాచారులై వుంటారు. వేదకర్మలను ఆచరించే శక్తివంతులు కారు వారు. ఎప్పుడైతె వేదకర్మలు ఆగునో, అప్పుడు కలిప్రవేశించినట్లు గుర్తు. కలిమానవులకు ఆచరణయోగ్యములైన సాధనలు ఏర్పాటుచేయవలసివచ్చింది. ఇవే తంత్రసాధనలు. ఇవి కలియుగంలో వేదకర్మలకన్న శక్తిప్రదములు, శీఘ్రగాములు." మనఋషులు త్రికాలవేదులు. ఏ యుగంలో ఎట్టిపరిస్థితులు ప్రబలుతుందో ముందుగా ఊహించగల దూరదర్శులు. వేదములు స్త్రీ శూద్రులు వేదకర్మలను ఆచరించకూడదని బహిష్కరించినవి. దీనివల్ల కలియుగంలో హిందూ మతమునకు అపాయం ఏర్పడింది. స్త్రీ శూద్రులు ఆత్మజ్ఞానమునకు, విముక్తుల నాశ్రయించవలసివచ్చింది. ఇట్టి స్థితిలో తంత్రశాస్త్రం వెలిసింది. కులార్ణవతంత్రం యుగమున కొకశాస్త్రం విధించబడిందని చెప్పుతుంది. కృతయుగమునకు వేదములు, త్రేతాయుగమునకు స్మృతులు, ద్వాపరయుగమునకు పురాణములు, కలియుగమునకు తంత్రశాస్త్రము ఆచరించతగినదని చెబుతుంది.

ఉపనిషత్తులు తత్త్వసిద్ధాంత నిర్వాచకములు. తంత్రశాస్త్రము సాధనగ్రంథము. తంత్రమునకు ఉపాయం అని కూడా అర్థం వుంది. ముఖ్యవిషయములను వేదములనుండే తంత్రశాస్త్రము తీసుకున్నది, ఆ తీసుకున్నదానిని విశదపరిచి వ్రాసింది. తను అనగా విస్తరించుట. తనువిస్తారే. త్ర అనగా తరింపచేయు జ్ఞానము. తరింపచేయుజ్ఞానమును విస్తరించి చెప్పినది తంత్రశాస్త్రం. తంత్రశాస్త్రములో శక్తి (స్త్రీ) ఆరాధనముఖ్యం. స్త్రీపూజ వేదములలో శ్రీసూక్తం మొదలైన వాటిల్లోవుంది. గాయత్రికూడా స్త్రీయే. యజ్ఞములందు పశుబలులు, సోమపానములు ఉన్నవి. తంత్రశాస్త్రములు దేశాచారముల ననుసరించి అనేక రూపాలుగా వున్నవి. ఈసంప్రదాయములుగల రాష్ట్రములను క్రాంతము లంటారు. వింధ్యకు ఉత్తరానవున్న భూమిని రథాక్రాంతమంటారు. ఇక్కడ కాశ్మీర సంప్రదాయం వుంది. తూర్పునవున్న దేశమును విష్ణుక్రాంత మంటారు. ఇక్కడ గౌడ (వంగ) సంప్రదాయంవుంది. దక్షిణదేశమును అశ్వక్రాంతం అంటారు, ఇక్కడ కేరళసంప్రదాయంవుంది. ఎవరి ఆచార వ్యవహారముల ననుసరించి ఆసాధనలు ప్రబలినవి. వంగీయులు మత్స్య మాంసప్రియులు—వీరు వీటిని విశేషంగా ఉపయోగించారు.

తంత్రిపూజలు ఐదు విధాలు: (1) సూర్య, (2) గణపతి, (3) విష్ణు, (4) శివ, (5) శక్తి. ఇవి ఒక్క శక్తికి ఐదురూపాలు. సాధనలు: సాధకునిభావము, సమర్థత ననుసరించి సాధనలు నాల్గువిధాలుగా విభజించారు. (1) పూజ, (2) జపం, (3) ధ్యానము, (4) బ్రహ్మత్వం. సాధకునిభావములు మూడు: (1) పశుభావం, (2) వీరభావం, (3) దివ్యభావం. (1) లజ్జామోహకామక్రోధాదుల నే పాశములతో కట్టుబడివున్న వానిని పశ్వాచారుడంటారు. (2) పశుబంధముల ను తెంచుకుని, జితేంద్రియుడైనవానిని వీరాచారుడంటారు. (3) బ్రహ్మజ్ఞానసంపన్నుడైనవానిని దివ్యాచారుడంటారు. కులార్ణవ తంత్రము ఏడురకాల ఆచారముల ను చెప్పింది. (1) వేదాచారము, (2) వైష్ణవాచారము, (3) శైవాచారము, (4) దక్షిణాచారము, (5) వామాచారము, (6) సిద్ధాంతాచారము, (7) కౌలాచారము. ఆచారమనగా సాధనావిధానము, గమ్యం చేరుమెట్లు. (1) వేదాచారం: ఇది ఆచారములకు స్థూలదేహంవంటిది. బహిఃపూజలు చేయువిధాన మిది. ఇది క్రియామార్గం. (2) వైష్ణవాచారము. ఇది భక్తియోగము. హృదయసాధన. (3) శైవాచారము. జపయోగం, ధర్మస్థాపనచేయునటిది. క్షత్రియధర్మం వంటిది. (4) దక్షిణాచారము. దక్షిణకాళికనుపూజించుటవల్ల దక్షిణాచారం అంటారు. వీరిని సమయులంటారు. కొందరు దక్షిణ, వామ ఆచారములు రెంటే చెప్పుతారు. వీరికి దేవీ గాయత్రిమంత్రోపదేశం చేయబడుతుంది. గాయత్రి త్రిశక్తులకు ఆద్యశక్తి, బ్రహ్మశక్తి. ఇది బ్రాహ్మణత్వానికి సాధన. శక్తిపూజార్హులౌతారు. ధ్యానయోగం ఇక్కడనుండి ఆరంభమౌతుంది. ప్రవృత్తి నుండి, నివృత్తిమార్గంలోనికి ప్రవేశంకలుగును. (5) వామాచారము: జన్మతః మానవుడు దక్షిణాచారంలో పుట్టును. గురువువల్ల తంత్రదీక్ష పొందినతర్వాత వామాచారసంపన్నుడౌను. వామదేవిని పూజించుటవల్ల ఈ

చేకుకలిగింది. స్త్రీ వామపార్శ్వంలో వుండు స్త్రీపూజ దీనితో ప్రారంభమౌను కనుక వామాచారి అనవచ్చు. వామ అనగా వ్యతిరేకపక్షం, అనగా విప్లవమార్గం. ప్రవృత్తిమార్గమును వదలి, నివృత్తిలో ప్రవేశించుటే ఇది. ఇతడు పశుభావంలో వుండే దయ, లజ్జ, మోహ, కులశీలాల కట్టుబాటులకు అతీతుడౌతాడు. కృష్ణుడు గోపికల వస్త్రములను అపహరించి, గోపికల లజ్జను పోగొట్టాడు. ఇప్పుడు సంసారబంధవిముక్తుడౌను. వామాచారిని వీరాచారి అని, హఠయోగి అని అంటారు. వామాచారములలో కూడా భేదాలున్నవి. (6) సిద్ధాంతాచారము : లజ్జాభయ మోహములు వీరికి ఉండవు. వీరు శ్మశానంలో వుందురు. శ్మశానవాసియైన శివునిస్థితిలో వుంటారు. వీరిలో అఘోరయోగాచారులుందురు. యోగరహస్యములు తెలిసికుంటూ వుందురు. దేహంలోని వాయుసంచారములను, మనోవృత్తుల నిగ్రహములను తెలిసికొందురు. పిండాండ బ్రహ్మాండములను ఏ దివ్యశక్తి పరిపాలన చేస్తుందో గ్రహిస్తారు. వేదాచారములో వున్న రహస్యములను గురువు ఇతనికి తెలియచెప్పతారు. గురువు వీరికి దీక్ష ఇస్తారు. అష్టాంగయోగమును సాధించి, తురీయాచారమైన కౌలాచారమునకు అర్హతపొందుతారు. ఇలాంటివారిని దివ్యాచారు లంటారు. (7) కౌలాచారము. ఇది భగవద్గీతలో చెప్పబడ్డ బ్రాహ్మీభావం. ఇతనికి శత్రుమిత్రులు, లాభనష్టాలు, శీతోష్ణములు మట్టిబంగారము అనే భేదం లేదు. అన్నీ ఒకటే. గీతలోని సమతాయోగము. ఇతడు కొన్నిసార్లు భ్రష్టునివలె, కొన్నిసార్లు పిచ్చివానివలె, కొన్నిసార్లు శిశువువలె, కొన్నిసార్లు భూతప్రేత పిశాచములవలె వుండును. ఏకాంతంగా శ్మశానభూములందు వుంటూ నిర్వికల్పసమాధిస్థితిలో వుండును. ఇతనిహృదయం ఇప్పుడు శ్మశానవాటిక అక్కడ కామక్రోధాదులన్నీ తగులపెట్టబడ్డవి. ఇతను జీవన్ముక్తుడు, పూర్ణమానవుడు, పరమహంస, అనికూడ అంటారు.

సామాన్యులు మొదటి వేదాచారంనుండి సాధనలు చేస్తూ గమ్యం చేరాలి. పూర్వజన్మంలో సాధించినవారు, కురదలా ఆచారం నుండి సాధన చేయుదురు. రామకృష్ణపరమహంస తురీయాచారములను సాధన చేశారు. వీరికి ప్రతి స్త్రీ జగజ్జనని కనుపించేది. మహాభావం వారికి కలిగినందున వామాచారం వారు ఆచరించ నవసరం లేకపోయింది.

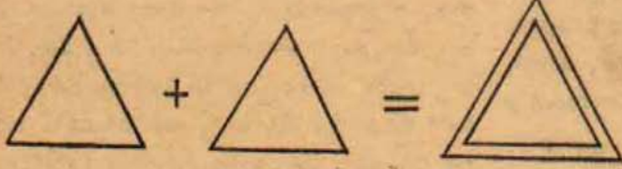
యంత్ర, మంత్ర రహస్యాలు

తంత్రసిద్ధికి సాధనలు మంత్రయంత్ర పూజలూ, హఠ, రాజయోగములూ. మంత్రయంత్రపూజలు బహిస్సాధనలు, హఠరాజయోగములు అంతస్సాధనలు. బహిస్సాధనలవల్ల అంతస్సాధన సులభమౌతవి. మాతృసంహితలో దేవిపూజలు చేసినవారే, అంతస్సాధనకు అర్హులని చెప్పబడ్డది. మంత్రయంత్రములు శక్తిసమన్వితములైనవి. మంత్రము శబ్దబ్రహ్మనుండి పుట్టింది. కనుక మంత్రము బ్రహ్మశక్తి. దీనివల్ల అంతస్సాధనయైన కుండలినీసిద్ధి కలుగుతుంది.

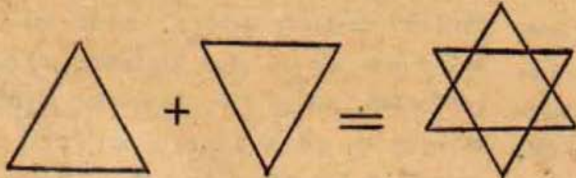
మంత్రము శబ్దశక్తి, యంత్రము చిత్రశక్తి. యంత్రము శరీరము. మంత్రం ప్రాణము. శరీరమందు ప్రాణం వున్నప్పుడే చైతన్యవంతమౌనట్లు, యంత్రమందు మంత్రం చేర్చినప్పుడు జీవంకలదౌను. కామక్రోధాదులను నియంత్రణచేయునది యంత్రము. ఒక స్థితినిపొందినవాడే యంత్రపూజార్హుడు; అందరూ కాదు. మననం చేత తరింపచేయునది మంత్రం. మంత్రయంత్రములు రెండూ రహస్యంగా వుంచదగినవే.

యంత్రము సాంకేతికశక్తి. శివునికిగాని, శక్తికిగాని త్రికోణము యాంత్రిక సంకేతము, మూడుగీతలు ఒక్క ఆకారంగాచేసిన త్రికోణము. ఒక్క రూపంలో మూడువస్తువులున్నవి. ఒకటే మూడు ఆకారాలుగా వున్నది. క్రింది అడ్డగీతమీద నిలిచిన త్రికోణ మిది. ఒక్క శక్తియే త్రిశక్తులుగాను, త్రిగుణాలుగాను, త్రి అవస్థలుగాను, భాసించుచున్నది. ఒక్క మూర్తియందు త్రిమూర్తులు భాసిస్తున్నారు. కనుక త్రికోణము ఆదిశక్తికిగాని, ఆది శంభునికిగాని సంకేతమైన యంత్రము. త్రికోణము శక్తికి సంకేతమన్నాము. శక్తిసమస్త ప్రపంచమును ఉత్పత్తి చేయుయోని. కనుక ఈ త్రికోణాకారమును యోని అని కూడా అంటారు. శివశక్తులు జీవుడు బ్రహ్మమూ ఒకటే. విడదీసి నప్పుడు రెండు రూపాలుగా కనుపించును, ఇదే సోహం. సోహం ఒక్కటే మాట. దీని అర్థం అదే నేను, సోహంను విడదీసినప్పుడు స+హం, అదిఒకరు, నేను ఒకరు అని అర్థం. అదీ, నేనూ ఒకటేరూపం కనుక, శివునియొక్క శక్తి సంకేతాలూ ఒకటే. అది త్రికోణాకారము. శివునిశక్తిని ఒకటే రూపంగా చూపించుటకు, రెండు త్రికోణా

కారములను వలె దానిపైన ఇంకొక దానిని మార్చకుండా ఈ క్రిందివిధంగా వుంచెదరు.

సృష్టియనగా శివశక్తులసంయోగము. శివుడు శక్తితో కలిసినప్పుడు బిందూత్పత్తియై, అది సృష్టిగా పరిణమించును. ఈ బిందువునుండి పంచభూతాలుపుట్టి, అది ప్రపంచరూపంగా మారును. ప్రపంచశబ్దంలో, ప్ర అనగా వికసించుట పంచ అనగా అయిదు భూతములు. దీని అర్థం పంచభూతముల వికాసమే ప్రపంచము. బీజమైన బిందువుకు, శివశక్తుల సంయోగము ప్రధానకారణము. దీనిని యంత్రములలో ఈ క్రింది విధంగా చూపించెదరు. అది శివునిసంకేతమైన త్రికోణాకారంమీద శక్తిసంకేతమైన త్రికోణాకారమును, తలక్రిందులుగామార్చి వుంచెదరు. ఇప్పుడు శక్తిసంకేతమైన ఈ మార్చి చూపించబడిన దానిని యోని అంటారు. ఈ శివశక్తుల సంయోగము ఈ విధంగా వుంటుంది.

ఈ ఆరుకోణాలు తెల్పిన ఈ యంత్రమే శివశక్తుల సంయోగము. ఇదే సృష్టిక్రీడ. తంత్రశాస్త్రం దీనిని సదాశివ మంటుంది. మంత్రశాస్త్రం సృష్ట్యారంభం అంటుంది.

బ్రహ్మకు, రెండుకళలు. (1) సాకళ, (2) నిష్కళ. బ్రహ్మ మూలప్రకృతిలో కలిసినప్పుడు సాకళ, కలవక ఉన్నప్పుడు నిష్కళ. మూలప్రకృతితో బ్రహ్మ కలిసినప్పుడు, ప్రకృతి గర్భమందు బీజోత్పత్తియౌను. అప్పుడు ఒక స్పందనం ఏర్పడును. ఈ స్పందనమే నాదం. నాదంనుండి బిందువు ఏర్పడును. నాదమునకు

సంకేతము వంటి బాలచంద్రా-
కారము. యంత్రంలో నాదో-

త్పత్తిని ఈ విధంగా చూపించుతారు. నాదముబిందువుగా పరిణమించును. బిందువుకు

○ పూర్ణచంద్రుని వంటి బింబం సంకేతము. సృష్టిలో బీజోత్పత్తిని యంత్రంలో ఈవిధంగా చిత్రిస్తారు. ఈయంత్రంలోని బిందువునుండి పంచభూతాలు పుట్టి ప్రపంచరూపం తాల్చును. శ్రీచక్రము ఈ విధంగా వుంటుంది. ఈ బిందువులో శివశక్తులు

రెండూకలిసి ఒక్కరూపంగా కనుపిస్తున్నవి. ఈబిందు మధ్యలో వక నిలువుగీతను ఈ విధంగా గీసినప్పుడు, ఇది రెండు భాగములుగా కనుపిస్తుంది. శనగగింజ చూచుటకు మధ్య గీత లేని బిందువువలె కనుపించును. కాని దానిపై పొట్టును తీసి వేసినయెడల మధ్య నిలువు గీత గీయబడిన బిందువువలె కనుపించును.

ఇప్పుడు ఈ శనగగింజలో రెండుభాగాలు కలిసినగింజ వుంది. దీనిని విడదీస్తే, రెండుచెక్కలు వచ్చును. ఇవే శివశక్తులు. ఈ చెక్కలు కలిసి, పైన మామూలుగా ఉండు పొట్టు కప్పబడివున్నప్పుడు, అది విత్తుగా బీజోత్పత్తికి పనికివచ్చును. ఈ విత్తులో చెట్టు ఇమిడివున్నట్లు, బిందువులో ప్రపంచం ఇమిడివుంది. వికాసమునకు నవచక్రములున్న శ్రీచక్రమును రచింతురు. పై బింబము నుండి ప్రణవం, దీనినుండి అ, ఉ, మ లు పుట్టి ప్రపంచమునకు కారణములైనవి. ప్రణవంలో వున్న ఈ మూడే త్రిమూర్తులు, త్రిశక్తులు, త్రిపురములు, త్రిలోకములు, త్రిగుణాలు, త్రి అవస్థలు. ఈవిధంగా వస్తూత్పత్తికి శివశక్తులు కావాలి. ఇదే మంత్ర, యంత్ర, యోగరహస్యముల రహస్యం. పార్వతీ పరమేశ్వరుల రతిలీలయులే రసపాకదములు. పై యంత్రంలో శివశక్తి సంయోగం చేసినట్లుగా, యోగములోకూడా కుండలినీ శక్తిని, సహస్రారంలోని పరమేశ్వరునితో సంయోగము చేతురు. ఇదే యోగసిద్ధి. (సశేషము)

సాహితీ సుగతుని స్వగతం

అబ్బ! ఇటీవల బియ్యంధర తారాచువ్వ అయింది. అయింది మరి! ఎందుకీ విపరీతం! భారతదేశానికంతా ధాన్యాగారమైన మన నాడులోనా ఈ వైపరీత్యం? రెండు వేలయేళ్ల నాటినుంచి బియ్యప్పంటలో మనదే కదా పైచేయి మనకవులు బియ్యాన్ని, బియ్యప్పిండిని ఎంతగానో వర్ణించారు!

మన గ్రామజీవితానికి తొలిరికార్డనదగిన గాథాసప్తశతిలో వరిచేలు, వరిమళ్లు, శాలిధాన్యం, బియ్యం పిండికొట్టడం మున్నగువాటినిగురించిన ముక్తకాలు కొల్లలు. పాపం ఒకావిడకు శాలిక్షేత్రం ప్రియసమాగమ సంకేతస్థానం. శాలిక్షేత్రం పండి తెల్లబడుతూంది. త్వరలో కోతలు జరుగుతాయి. మరి ఎక్కడ కలుసుకోవడం ప్రియుణ్ని? హరితాళం—ఆరదళం—పూసుకున్నటువలె జనపచేను ఎదుగుతూన్నదిలే—అని ఆవిడ చెలికత్తె ఊరడిస్తున్నది:

కిం రుఅసి ఓణఅముహీ
ధవలాఅంతేసు సాలిఛేత్తేసు,
హరిఆల మండిఅముహీ
ణడివ్వ సణవాడిఆ జాఆ. 1—9.
(కిం రోదిష్యవనతముఖీ
ధవలాయమానేషు శాలిక్షేత్రేషు,
హరితాళమండితముఖీ
నటీవ శణవాటికా జాతా.)

మరొకచోట పండిన వరిచేను చలికాలంలో తనకు ముదిమిలో ఖలసంగం (కళ్ళంతో సహవాసం) అవుతుందనే చింతతో తల(కంకి) వేలవేసుకొని, ఏడుస్తున్నదట—మంచుబొట్లు కిందికి జారిపోతుండగా చూస్తే.

కహం ణు మే పరిణఇఆలే
ఖలసంగో హోహిఇ త్తి చింతంతో,
ఓణఅముహో ససూఓ
రుఅఇవ సాలీ తుసారేణ. 6—68
(కథం మే పరిణతికాలే
ఖలసంగో భవిష్యతీతి చింతయన్.
అవనతముఖః సశూకో
రోదితీవ శాలి స్తుషారేణ.)

ఇలా చెప్పుకొంటూపోతే ఎంతో గ్రంథం అవుతుంది. శాసనాలలోను, తెలుగుసాహిత్యంలోను బియ్యం ప్రసక్తికి కొదువలేదు. "పెరుగు వడ్లు కలిసినట్లు" అనే సామెతనే సృష్టించాడు నన్నెచోడుడు.

బియ్యంమాట తడిమితే భూగోళం తూర్పుకొసనుంచి పడమటికొసవరకు యాత్రచేయక తప్పదు మరి మనం. తీగ కదిపితే డొంకంతా కదులుతుందంటారు కదా మరి!

వరి దక్షిణ భూభాగంలోని పంటేనని వృక్షశాస్త్రజ్ఞుల నిర్ణయం. ఇది దక్షిణాపథంనుంచి కొచ్చిన్ చీనాకు, చీనాకు వెళ్ళిందట. అక్కడినుంచి ఉత్తరాపథానికి తిరిగివచ్చి అరేబియా, ఈజిప్టులమీదుగా గ్రీసుకువెళ్ళి, పాశ్చాత్యదేశాలకు వ్యాపించిందట.

చీనాలోనే మొదట వరిపంట ఉండేదని, క్రీస్తుకు మూడు వేలసంవత్సరాలకు ముందునుంచే చీనావారికి వరిపంట సంగతి తెలుసునని స్టేనిస్లెస్ జూలియన్ అనే శాస్త్రజ్ఞుడు తెలిపాడు. క్రీస్తుకు పూర్వం 2,800 సంవత్సరాలవాడున్న చీనా చక్రవర్తి చిన్ నుంగ్ పంచధాన్యాలు ప్రదర్శించే ఉత్సవమొకటి ఏర్పాటు చేసేవాడట. వరిని చక్రవర్తి స్వయంగా దర్బారులో ప్రజలకు చూపేవాడట. కనుక యిది చీనానుంచే ప్రపంచానికి వ్యాపించింది—అని ఈ మతవాదం.

ఏమైనా వరివ్యాప్తినిగురించి మూడు వాదాలున్నాయి. (1) ఇది చీనానుంచి వ్యాపించింది. (2) భారతదేశంలోనే అనాదిగా ఉండి, ఇతర పాశ్చాత్య దేశాలకు వ్యాపించింది. (3) దక్షిణాపథంనుంచి—ముఖ్యంగా తమిళదేశంనుంచి పర్షియా, అరేబియా, గ్రీసులమీదుగ పాశ్చాత్యదేశాలకు ప్రాకింది.

చీనాదేశందనే వాదంగురించి మొదటే చదివారుగదా? రెండవవాదం వినండి: సంస్కృతంలో వరికి ముఖ్యంగా వాడేమాట వ్రీహిః. వ్రీణాతి దేహమితి=వ్రీహిః (దేహాన్ని భరిస్తుంది) అని, వ్రీ భరణే అనే ధాతువునుంచి వ్రీహిశబ్దం పుట్టిందని సంస్కృతవిద్వాంసులు చెప్పేవ్యుత్పత్తి. వృణోతి దేహం వ్రీహిః=(దేహాన్ని అభివృద్ధికోసం వరిస్తుంది.) అని కూడా సాధించవచ్చునంటారు. అనాదిగా ఇది భారతదేశంలో పండుతున్నది. వివాహాది వైదిక కార్యాలలో దీనిప్రాధాన్యం ఉండడమే దీని ప్రాచీనతకు నిదర్శనం. వివాహంలో పెండ్లికూతురుసోదరుడు పెండ్లికొడుకుకు శాలిధాన్యం పేలాలు అందివ్వడంవల్లనే శ్యాలః (బావ) అనేమాట పుట్టింది. పాతఫారసీ భాషలో దీనికిసమానపదం కనిపించక పోయినా, నేటిఫారసీమాట బిరింజ్. పుష్తోలో వ్రిజ్జా. బహువచనం వ్రిజ్జే. వజీరిస్తాన్‌లోని బరకాయి తెగలో

విజ్జా. ఆర్మీనియన్‌లో బింజ్. హిందూకుష్ భాషల లోని గిల్గిత్ భాషలో బ్రాస్, బ్రిజున్. నేటి పాకిస్థాన్‌లోనిచిత్రాలీభాషలో గ్రింజ్. సంస్కృతంలోని హకారం పారసీక భాషలో జకారమౌతుంది. సహస్ర-హజార, హిమ—జిమ, హృదయ—జిరెన. కనుక ఇండో—పర్షియన్ శాఖకు చెందిన ఈమాట బాబిలోనియానుంచి గ్రీసులో ప్రాకి బిరుజా అయింది. ఇది ఇటాలియన్‌లో రిసో అయి, ఫ్రెంచిలో రిజ్ అయి, ఇంగ్లీషులో రైస్ అయింది. కనుక రైస్ అనేది వ్రీహి నుంచి వచ్చిందని, భారతదేశంనుంచే పాశ్చాత్యదేశాలకు వ్యాపించిందని శ్రీ పి. జే. లియాల్ పండితుడన్నాడు.

మూడవవాదమిది: వరిని తెలిపే ఏ పదమూ ఋగ్వేదంలో లేదు. అథర్వవేదంలో మాత్రం యవ మాషతిలాలతో కలిపి చెప్పబడి ఉంది. ఓరిస్సాలో బియ్యం విశ్వామిత్రసృష్టి అనే వ్యవహారం ఉంది. ప్రాచీనకాలపు ఈజిప్ట్ ధాన్యం చిత్రాలలో వరి బియ్యం చిత్రాలులేవు. మధ్య ఆసియాలో ఇదిపూర్వం కనిపించలేదు. దక్షిణ ఆసియాలో ఇది పాతపంట కాదనడానికి అవకాశంలేదు. ఋగ్వేదంలో దీని ప్రసక్తి లేకపోవడమే ఈ అనుమానానికి కారణం—అని ఆధునిక వృక్షశాస్త్రజ్ఞులంటున్నారు.

తమిళులకు, ఇతర దక్షిణాత్యులకు వరిసంగతి చాలకాలంక్రిందటే తెలుసుననడానికి అరి, అరిసి, ఉరి అనేమాటలు ప్రమాణమని మెయిడీన్ షెరీఫ్ అనే శాస్త్రజ్ఞుడన్నాడు. కనుక దక్షిణాపథంనుంచే ఇది ప్రపంచానికి వ్యాపించి ఉంటుందని ఈయనవాదం.

తమిళులో బియ్యానికి సమానపదాలైన అరి, అరిసి; కన్నడంలోని అక్కి, అరి, తుళుమలయాలలోని అరి అనే పదాలలోను, తెలుగులో ధాన్యవాచకమైన వరి, వడ్లు, వడ్లు, ఉర్లు (కొన్ని ప్రాంతాల మాండలికం) అనే పదాలతోను; అనాది జాతులలో ఒకటైన సంతాల్ తెగలోని ఉరీ, ఉరీహారీ అనేపదాలలోను తరచు కనిపిస్తున్న మూలశబ్దం అరి, అరిసి. అరి వేరుచేయు (పొట్టనుంచి వేరుచేయబడింది) అనే అర్థంలో అరి, అరిసి (బియ్యం) అనేమాటలు ఏర్పడ్డాయి. అరి అనే పదానికి కన్నడంలో బహుళా బహువచన ప్రత్యయం కాలక్రమాన చేరడంవల్ల అరికల్, అక్కల్ అయి, బహువచన ప్రత్యయం మరికొంతకాలానికి జారిపోయి, అక్కి—అక్కి అనే నేటిరూపం ఏర్పడిఉంటుంది. తెలుగులో ఆ అర్కల్ అనేపదం మరొక బహువచన ప్రత్యయంతో అక్కలు అనేరూపంలోనిలిచి ఒక తెగ ధాన్యం తెలిపేమాటయింది. అరిసె అనేపదం అరిసె అనేపదంలో తొంగిచూస్తూ ధిక్కృతిశేష వాచకంగా నిలబడింది. అరిసెలు బియ్యప్పిండితో వండేవే గనుక అనుమానానికి ఆస్కారంలేదు.

తండులం అనే సంస్కృతం మాటలోను ద్రావిడభాషాచ్ఛాయలు ఉన్నాయని మెయిడీన్ షరీఫ్ అన్నాడు. ఆజంగడ్ (ఉత్తరప్రదేశ్) ప్రాంతంలో నివ్వరిధాన్యాన్ని తెన్నీ అని వాడుతారని, తెన్ అనడమే దక్షిణాది సంబంధం తెలుపుతున్నదనీ ఆయన అన్నాడు.

ఈవాదంలో కొంత సత్యంఉంది. తండుల శబ్దాన్ని బియ్యం అన్నఅర్థంలో అమరకారుడు గ్రహించలేదు. తడితాడనే (కొట్టుట) అనే ధాతువు నుంచి (వడ్లను దంచడంవల్ల కలిగింది) అని తర్వాతి సంస్కృత పండితులు సాధించారు. అమరంలో వాయువిడంగాల పర్యాయాలలో కనిపించే చిత్ర తండుల శబ్దాన్నిబట్టి తండుల పదానికి గింజ అనేఅర్థం వస్తుంది. ఇంతకూ వ్రీహిశబ్దమే ప్రాచీనం కానప్పుడు తండులపద ప్రాచీనత్వ విచారం ఎందుకూ?

ఈ అరిసి చీనా భారత పారసీకాల మీదుగా అరేబియాచేరి, అరబ్బీభాషలో అల్‌రుజ్, అరుజ్ అని, ఈజిప్టుభాషలో అరూస్, రూజ్, రూస్‌అని, గ్రీక్‌లో ఒరుజాఅని మార్పుచెందింది. ఇది ప్రాచీన కాలంలో మధ్యప్రాచ్య దేశాలలో కనిపించడంలేదనే వృక్షశాస్త్రజ్ఞుల మాటనే మనం ప్రామాణికంగా తీసుకొందాం. వ్రీహి శబ్దానికి వ్యుత్పత్తి తర్వాత కల్పించబడి ఉంటుంది.

ప్రపంచమంతటా వ్యాపించిన ఈ అరిసి మన తెలుగువారి నిత్య వ్యవహారంనుంచి జారిపోవడం ఆశ్చర్యకరం. దానికిమారు బియ్యము నే పదం వాడుకలోకి వచ్చింది. ఇది ఇతర ద్రావిడభాషలలో లేనిమాట; సంస్కృతప్రభావంవల్ల వశమంత్రంగా వచ్చినమాట. దీని వ్యుత్పత్తి వ్రీహిభవం=వ్రీహ్యం అని. ఈ వ్రీహ్యం బ్రియ్యం, బియ్యం, బీయం అని మూడురూపాలయింది. బ్రియ్యం అని కొన్ని అనాదిజాతులలో నేటికీ వాడుకలోఉంది.

సంస్కృతంలోని యకారం జకారం కావాలి తద్భవాదులలో - వైద్యః - విజ్జు, కార్యం - కజ్జం అనేవింగా - అరి మనకు అనుమానం కలగడం సహజమే. కాని, కొన్ని తత్సమపదాలలో యకారం ప్రాకృతంలో అట్టే నిలిచిపోవడంకూడా కద్దు; ఆర్యపుత్ర-అయ్యఉత్త. స్నేహం-నెయ్యం ఉండనేఉంది.

బీజంఅనేమాట బియ్యంఅని అయిందని కొందరు అంటారు. వారు బ్రియ్యం, బ్రియ్యాలుఅని కొన్ని అనాదిజాతులలో ఉన్న వ్యవహారానికి ఉపపత్తిచెప్ప వలసి ఉంటుంది.

మరి ఏమిటీ ఘోరం! నేను బియ్యానికి - మన దేశంనుంచి విశ్వమంతా వ్యాపించిందన్న దానికీ— అంగలార్పు!

—రామచంద్ర.

కష్టాలలో కాలగమనం

శ్రీ పోరంకి ఆనందం

హాశవృషిగ నడుస్తుంటె బాటన వ్రేలిగోరికి ఎదురుదెబ్బ
    తగుల్చుకున్న నిర్భాగ్యుడి నడకలా
బలవంతుడు ఏదో బలవత్తర కారణంతో 'చైన్' లాగితే
ఆగబోతూన్న 'ట్రెయిన్'నడకలా
మంచిలోంచి చెడుకైనా, చెడులోంచి మంచికైనా పరివర్తన
చెందుతూన్న మనిషి నడతలా
కారణం లేకుండా మెల్లిగా......కుంటుతూ...తూలుతూ...ఇలా
పోతోందేమొ కాలగమనం ???

కాలచక్రం ఏకధాటిగా త్రిప్పగా త్రిప్పగా
నీచేతులు నొప్పి పుట్టాయా ?
నిను నీ 'డ్యూటీ' నుంచి 'రిలీవ్' చేసేవాడే లేక
విసిగి వేసారి అలిసిపోయావా ?
నే నిన్ని కష్టాలలో ఉండగా కొంపతీసి నువ్వు
చెయ్యటం లేదుకదా రాజీనామా ?
ఏమైనా గొడవ లుంటే పడవలసిన వారితో
పడరాదూ చక్కగా రాజీ?

కలికాలం ప్రథమపాదం దాటి రెండవ అడుగు వేయలేదె!
ఈ కలికాలం కాస్తా అయిపోతే తీసుకోవచ్చేమో నీవు కలకాలం 'రెస్టు!'
వేగంగా కాలచక్రం త్రిప్పేయడమే నీకూ నాకూ అందరికీ 'బెస్టు'!
ఇది నీ విధి—నువ్వు సక్రమంగా నిర్వర్తిస్తే నీవే అందరిలోకీ 'ఫస్టు'!

కలగూరగంప

ఉల్లి చేసిన మేలు

శ్రీ నిడదవోలు వేంకటరావు

అశోక చక్రవర్తి కొకమారు చాలా జబ్బు చేసినది. ఎంతమందియో వైద్యశాస్త్రవేత్తలు పరీక్షించినారు. కాని రోగము పోల్చుకొనలేకపోయినారు. కొంతమంది వైద్యులు ప్రతిక్రియలు చేసిరి. కాని లాభములు గలుగలేదు. తుదకు ధన్వంతరిని బోలిన వైద్యుల ధైర్యము చాలదని పెదవి విఱిచినారు. అందఱకును నశోకుడు జీవించునను యాశ యుడుగంటినది. అశోకుని భార్య 'తిష్యరక్షిత'. ఆమె మాత్రము హృదయములో నెట్లున్నను పైకి మాత్రము నిరుత్సాహము కనబఱుపక నిబ్బరముతో ప్రవర్తించుచుండెను. ఆమె మిక్కిలి చాకచక్యము గలది. ఒక యుపాయము నాలోచించినది. తన రాజ్యములో నెక్కడనైనను అశోకుని జబ్బువంటి జబ్బుచేత బాధపడువారెవ్వరైన నున్న వారిని కోటలోనికి దీసికొని రమ్మని యాజ్ఞాపించినది. రాజభటులు మిగుల గవేషణచేసి తుదకు నేలాగైన నేమి యొక రోగిని తీసుకొని వచ్చిరి. అతనికి నశోకుని జబ్బువంటి జబ్బే కలదు. అప్పుడు తిష్యరక్షిత శస్త్రవైద్యులను బిలిపించి అతని పొట్టచీల్చి యేమున్నదో చూడుమని యాజ్ఞాపించినది. వారట్లు చేయగా నందొక పురుగు కనిపించినది. అది బ్రదికియే యుండెను. కావున దానిని చంపుటకు ఘాటుగల వస్తువులు కొన్ని తినిపించిరి. కాని యది చావలేదు. తుదకు "ఉల్లిపాయ" నొకదానిని తెచ్చి ఆ నారిపురుగు ముందఱ పెట్టి తినిపించగానే ఆ పురుగు చనిపోయినది. ఇదియంతయు రాణి తిష్యరక్షిత గమనించినది. అశోకచక్రవర్తి కడుపులో నారికురుపున్నదని గ్రహించినది. అతనిని ఉల్లిపాయ తినుమని కోరినది. అశోకుం డంత, క్షత్రియుండైన తనకు "ఉల్లిపాయ" నిషిద్ధమని, తినని పట్టు పట్టినాడు. ప్రాణాపాయకర సమయమున నిషిద్ధము కాదని, అది యాపద్ధర్మమని యొప్పించి తిష్యరక్షిత ఉల్లిపాయ తినిపించినది. అశోకుం డంగీకరించి, ఉల్లిని తినగానే, కడుపులో నారిపురుగు నశించినది. అతం డారోగ్యవంతుం డైనాడు.

"ఉల్లి చేసిన మేలు తల్లియైనా చేయదు" అనే సామెత అశోకుని నాటినుండి యున్నట్లు పై కథ వలన గ్రహింపవచ్చును.

అశోకుని జననము

అశోకుని తల్లి సుభద్ర లేక 'సుభద్రాంగి' వృత్తాంత 'శాంతిసామ్రాట్టు' ద్వితీయ తృతీయ కాండముల గలదు. నేపాళ బౌద్ధవాఙ్మయ చరిత్రమున నశోకుని తల్లి వృత్తాంత మీ క్రిందిరీతి నున్నది:-

పాటలీపుత్రమును బిందుసారుడు పరిపాలన చేయుచున్న కాలమున నొక పేద బ్రాహ్మణుడు యాయావరవృత్తిచే జీవనము చేయుచుండెడివాడు. అతనికి ఒక్కర్తె కూతురు. ఆమె చక్కని చుక్క. ఒకనాడా బాలిక యాడుకొనుచుండగా సోదకత్తె యొకతె వచ్చి, ఆపిల్లను చూచి "నీవు రాజును పెండ్లాడి రాణిగానుండుదువు." అని చెప్పినది. ఏదో వేళాకోళముగా చెప్పినది అని యాబాలిక యూరకొన్నది. కాని అప్పుడే, భిక్షలోనికి వెళ్ళి తిరిగివచ్చిన తండ్రి చెవిని యామాటలు పడినవి. "సోదకత్తె చెప్పినమాటలు చోద్యాలు కావు. నిజమయ్యేయుండును" అను భావ మతని మనసులో మెఱసినది. ఆమెకు యౌవనము రాగానే, తండ్రి రాజుగారి అంతఃపురాని కామెను తోడ్కొని వెళ్ళినాడు. ఆ సమయములో రాణీగారికి కొంతమంది యనుచరులు కావలసి వచ్చినారు. కాబట్టి తత్క్షణమే యీమెను తమ సహచరవర్గములో నొకర్తెగా తీసికొన్నారు. తండ్రి యింటికి వచ్చినాడు.

అంతఃపురములో స్త్రీలమధ్యనే యున్నప్పటికి ఆమె అందము, చందము అందఱకు నసూయ కల్పించినది. ఆమెను ఏరీతిగానైనను రాజుగారి దృష్టిపథములోనుండి తప్పించుటకు ప్రయత్నించినారు. ఆమెకు హీనమైన పనులకు నియోగించేవారు.

వానిని యోగ్యతతో నామె నిర్వహించేది. మృగచర్మములపై రోమములను నిర్మూలించు పని నిచ్చినారు. అదియు నామె చేసినది. ఆపై నీకు మంగలిపని వచ్చునా యని యడిగినారు. ఆ పనియు చేతనగును. అని ఆమె చెప్పినది. అప్పుడామెను అంతఃపురములోనున్న కొజ్జాలకు క్షవరము చేయుపనిలో పెట్టినారు. ఆ పని ఆమె చేయుచుండెడిది. ఇంతిట్లో ఒక నాడు, రాజుగారి ఖాసా మంగలి రాలేదు. రాజుగారత్యవసర కార్యము మీద అవశ్యకముగా వెళ్ళవలసి యుండెను. "ఇంకా మంగలి రాలేదేమి?" అని రాజు చికాకు పడుచున్నప్పుడు ఒక పరిచారిక వచ్చి "మంగలి పని నేర్చిన యొక దాసి యంతఃపురమున నున్నది" అని విన్నవించినారు. రాజుగారు తత్ క్షణమే తీసికొనిరమ్మనినారు. ఆమె భయపడుచు వచ్చి నమస్కరించినది. కాని రాజుగారి ప్రసన్న గంభీరమైన మొగము చూడగానే భయము పొలిపోయినది.

"క్షౌరము చేయుదుని సెలవా?" అని ఆ దాసి అడిగినది. రాజుగారామె ముఖమువైపు చూచి, "మగవారు చేయుపని, నీవు చెయ్యగలవా?" అని ప్రశ్నించినారు. "అవసరాన్ని బట్టి ఆ విద్య నేర్వవలసివచ్చినది ప్రభూ! తా మనుగ్రహిస్తేనా నేర్పు చూపుతాను" అని ఆమె ప్రత్యుత్తరమిచ్చినది.

"సరే" అన్నారు రాజుగారు. క్షౌరము చేయడము ప్రారంభించుసరికి రాజుగారికి కొంచెము నిద్ర వచ్చినది. ఆ నిద్రకు నేమాత్రము భంగము కలుగకుండ పని పూర్తిచేసినది. రాజుగారికి తెలివి వచ్చినది. అద్దములో ముఖము చూచుకొన్నారు. చంద్రబింబమువలె ముఖము ప్రకాశించినది. చంద్రముఖి క్షవరము చేసిన ముఖము చంద్రబింబమువలె కాక మతియొక రీతి యెట్లుండును? రాజుగారు చాల సంతోషించి కావలసినది కోరుకొమ్మన్నారు. తప్పక యిత్తునన్నారు. ఆమె, రాజుగారినే భర్తగా కోరినది. "నీవు హీనజాతి స్త్రీవి. నేనెట్లు పెండ్లాడుదును" అని రాజుగారు చెప్పినారు. "నేను బ్రాహ్మణజాతి స్త్రీని మీ అంతఃపురములో.........." అని జరిగిన కథ యంతయు యేకరువు పెట్టినది. రాజుగారామెను దేవేరిగా పరిగ్రహించినారు. ఆమెకు పుట్టినవాడే జగద్విఖ్యాత యశస్కుడగు నశోక చక్రవర్తి.

ఈ రెండు కథలు "The Nepalese Buddistic Literature" అను గ్రంథము నుండి గైకొనబడినవి. ఆ గ్రంథము క్రీ. శ. 1882 లో వచ్చియినను నిపుడు లభ్యము కాదు.

కాదంబరీ కథకు మూలం?

బాణకవి కాదంబరీ కథావస్తువును ఎక్కడినుంచి గ్రహించాడు? ఎవరికి ఋణపడిఉన్నాడు? అనేది వివేచించడం యుక్తం.

సోమదేవుడు రచించిన కథాసరిత్సాగరం దశమ లంబకం 19 వ తరంగంలో సుమనసుడనే రాజు - ముక్తాలత అనే నిషాదకన్యల కథ కనిపిస్తుంది. ఈ కథకూ, కాదంబరీ కథకు గణనార్హమైన వ్యత్యాసాలున్నా, ఉన్న పోలికలు గమనించదగినవి. కథావస్తువులోను, రచనలోను ఈ రెండింటికీ వ్యత్యాసం కనిపించదు. కథాసరిత్సాగరం రచించిన సోమదేవుని సంపూర్ణ నామధేయం భట్టశ్రీ సోమదేవుడు. అతడు 11 వ శతాబ్దిలో కాశ్మీరదేశాన్ని పరిపాలించిన అనంతరాజు కాలంవాడు. అనంతరాజు పత్ని అయిన సూర్యావతి ప్రోత్సాహంతో అతడు బృహత్కథను అనుసరించి సంస్కృతంలో కథాసరిత్సాగరం వ్రాశాడు. ఇది మూలంలోని అన్ని కథలనూ గ్రహించింది.

సోమదేవుడు 11 వ శతాబ్దివాడు గనుక అంతకు ముందున్న బాణభట్టు అతని కథాసరిత్సాగరం చూడడం అసంభవం కదా! కనుక సోమదేవుని కథాసరిత్సాగరానికి మూలమైన బృహత్కథనుంచే బాణుడు ఈ కథావస్తువును స్వీకరించి ఉంటాడనడం సహేతుకం. గుణాఢ్యుడు పైశాచీభాషలో వ్రాసిన ఈ బృహత్కథ నేడు ఉపలబ్ధం కాదు.

బృహత్కథను క్షేమేంద్రుడనే మరొకడుకూడా అనువదించాడు సంస్కృతంలో. ఇతడుకూడా కాశ్మీర్ వాడే. ఇతడు అనంతరాజు కాలంలో (1028-1080) ఉన్నవాడు. ఇతనికి నామాంతరం వ్యాసదాసుడని. గుణాఢ్యుని బృహత్కథ పైశాచీభాషలో ఉండడం వల్ల సర్వజనాదృతం కానందున, అదొక బృహద్గ్రంథంగా ఉన్నందున ఇతడు దానిని 'బృహత్కథా మంజరీ' అనే పేరుతో సంస్కృతంలో వ్రాశాడు. ఇతడు పద్యకాదంబరి అనే గ్రంథంకూడా వ్రాశాడని ప్రతీతి.

బృహత్కథా రచయితఅయిన గుణాఢ్యకవి క్రీస్తుశకం ప్రథమ శతాబ్దంలో ఉన్నవాడు. ఇతడు ప్రతిష్ఠానపురాధీశ్వరుడైన శాతవాహనుని ఆస్థానంలో ఉన్న

వాడు. కనుక ఇతనికాలం ప్రథమ శతాబ్ది అని అందరికీ తెలిసిన విషయమే. ఈ బృహత్కథ కాదంబరికే కాక ఇంకా పెక్కు మహాకావ్యాలకు, నాటకాలకు మాతృక అయింది. శ్రీహర్షుడు తన నాగానంద ప్రియదర్శికా రత్నావళీ రూపకాలకు, విశాఖదత్తుడు తన ముద్రారాక్షసానికి, భవభూతి తన మాలతీమాధవానికి బృహత్కథనుంచే వస్తువు గ్రహించారు. పంచతంత్ర, హితోపదేశ, బేతాళపంచవింశత్యాదులకుకూడా బృహత్కథే ఆకరం.

బాణుడు కాదంబరిలో ఈ బృహత్కథను గురించి ఉజ్జయినీపట్టణవర్ణన సందర్భంలో "బృహత్కథా కుశలైన" అని ప్రస్తావించాడు. బాణుడు గుణాఢ్యునినుంచే తన కథావస్తువును గ్రహించాడనే ఊహను ఇదికూడా దృఢపరుస్తున్నది. ఈవిధంగా బృహత్కథనుంచి గ్రహించిన వస్తువును బాణుడు పెక్కు రీతులుగా మార్చుకొన్నాడు.

బాణుని కాదంబరిని సంగ్రహించి 'కాదంబరీ కథాసారః' అనే పద్యకావ్యాన్ని కాశ్మీరవాసిఅయిన అభినందుడనే మహాకవి 9 వ శతాబ్దిలో రచించాడు. ఇది అనుష్టుప్ ఛందస్సులో ఉంది.

(అన్నల్స్ ఆఫ్ ఓరియంటల్ రీసెర్చ్—మదరాసు విశ్వవిద్యాలయం — లోని శ్రీ వి. శంకరకేదలాయగారి వ్యాసంనుంచి-1958.)

ప్రాచీనవాస్తువులో గచ్చు, గార

ప్రాచీనభారతీయ వాస్తుశాస్త్రగ్రంథాలలోని కొన్ని సంకేతపదాల అర్థాలు తెలిస్తేనే కాని, సిమెంట్ మొదలయిన నిర్మాణసామగ్రిలేకనే ప్రాచీనులు ఎంతటి బ్రహ్మాండమైన భవనాలు కట్టేవారో మనకు అర్థం కాదు. కల్కమనే పదాన్నే తీసుకుందాం. ఇది కాశ్యపశిల్పం 84 వ అధ్యాయంలో వివరించబడింది. కల్కమంటె శాస్త్రీయంగా చూస్తే గృహనిర్మాణంలో ఉపయోగించే మృదువైన గారవంటి పదార్థం. ప్రాచీనులు దీనిని ఇలా నిర్వచించారు:

"ద్రవ్యమాత్రం శిలాపిష్టం
శుష్కం వా జలమిశ్రితం,
తదేవ సూరిభిః ప్రాజ్ఞైః
కల్క ఇత్యభిధీయతే."

ఈ కల్కానికి ప్రధానంగా వాడే పదార్థం శర్కర. అంటే నదులలోనో, చెరువులోనో, బావులలోనో, నీరు తరచుగా ప్రవహించే భూములలోనో దొరికే ఇసక. ఈ శర్కర పెద్దపెద్ద పలుకులుగా ఉండాలి; దళసరిగా బరువుగా ఉండాలి; త్వరగా నీటిలో కలిసిపోయేదిగా ఉండరాదు. (దీనిని ఇప్పటి ఇంజనీర్లు చెప్పే "హార్డ్ గ్రావెల్" అనవచ్చు) కల్కానికి ఈశర్కరను గ్రహించాలి. దీనిని నీటితో కడిగి ఆరబెట్టాలి. తర్వాత నూరి గుండ్రటి ఉండలు చేయాలి. ఈ ఉండలను క్రమంగా ఆరబెట్టి వీటిపైన బంకనీరు చిలకరించాలి. ఈచిలకరింపు మూడువిధాలు: (1) స్వ్రుతం, (2) స్యాదలం, (3) సైకతం, అని. స్వ్రుతమంటే నీరు హెచ్చుగా కలిపి ధారగా పోయడం. స్యాదలమంటే అంతగా నీరు ఒడికగా పారించకపోయడం. సైకతమంటే కొద్దిగా నీరు కలిపి చిలకరించడం. ఈ మూడింటిలోను శర్కరను, బంకనుబట్టిని, మనం అభిలషించిన కల్కాన్నిబట్టి వాడాలి. గోడలు కట్టడానికి వినియోగించే కల్కాన్ని సిద్ధపరచడానికి సైకతం, పైగారగా వాడడానికి స్యాదలం, గచ్చు మొదలయినవి పూయడానికి స్వ్రుతం అనుసరించాలి. ఈ శర్కర ఉండలను బంకనీటిలో బాగ పొర్లించాలి. పిదప దారాలు ముక్కలుచేసి కలపాలి; అగటి నారైనా సరే. అప్పుడిది అడుసులాగ అవుతుంది. వెంటనే ఉపయోగించవచ్చు.

ఈ మూడురకాల కల్కాలలోను చెల్లపు నీరు పోసి అది కలవడానికి బాగా మర్దించాలి. దీనితో పూతపూస్తే గోడ మెరుపలయినవి బీటవారవు. ఈ పూతను మూడునెల్లు. కనీసం నెల — ఆరనివ్వాలి. దీనిపైన ఉడికే అన్నపు గంజికలిపిన మన్ను కలిపి, మందినీరు చేర్చాలి.

శిల్పరత్నాకరంలో వజ్రలేప కల్కవిధానం ఇలావుంది.

అమంతిందుక మామం
కపిత్థకం పుష్పమపిచ శాల్మల్యాః,
బీజాని సల్లకీనాం
ధన్వనవల్కం వచాచేతి.
ఏతైః సలిలద్రోణః
క్వాథయితవ్యోష్టభాగశేషశ్చ,
అవతార్యోస్యచ కల్కో
ద్రవ్యైరేతైః సమనుయోజ్యః.
శ్రీవాసక గుగ్గుల భ
ల్లాతక కుందురుక సర్జరసైః,
అతసీబిల్వైశ్చ యుతః
కల్కోయం వజ్రలేపాఖ్యః.

(510 వ పుట.)

(బరోడా యూనివర్శిటీ ఓరియంటల్ ఇన్‌స్టిట్యూట్ జర్నల్ లోని శ్రీ డి. సుబ్బారావుగారి వ్యాసంనుంచి.)

గ్రంథవిమర్శనము

విశ్వనాథ నాయుడు

[కర్త. శ్రీ. సి. నారాయణరెడ్డి. సరోజా ప్రచురణలు, హైదరాబాదు. ప్రతులకు: ఆంధ్రబుక్ హౌస్, సుల్తాన్‌బజార్, హైదరాబాదు. 87 పుటలు. వెల: 2 రూ.]

ఇది మాత్రాచ్ఛందస్సులలో ఆరు ఖండములుగా వ్రాసిన కావ్యము. ఇతివృత్తము చారిత్రికము—చోళ రాజు చంద్రశేఖర పాండ్యుని ఓడించి రాజ్యము లాగుకొనగా పాండ్యుడు శ్రీకృష్ణదేవరాయలను శరణు జొచ్చెను. రాయలు నాగమనాయకుని దళవాయిని పాండ్యునికోరిక దీర్చుమని పంపెను. నాగమనాయకుడు చోళరాజును తరిమికొట్టి దురాశకులోనై పాండ్యుని రాజ్యము తానేయేలసాగెను. పాండ్యుడు మరల రాయలతో మొరపెట్టుకొనెను. నాగమనాయనిబట్టి తేగలవాడెవడని సభలో రాయలడుగగా నెవ్వరును ముందుకు రాలేదు. నాగమనాయని కుమారుడైన విశ్వనాథనాయకుడు తాను ముందుకువచ్చి స్వామిభక్తి ప్రకటించెను. రాయల ఆజ్ఞతో విశ్వనాథనాయకుడు వెళ్లి తండ్రిని జయించి బంధించి తెచ్చి రాయలముందు నిలిపెను. రాయలాతని ప్రభుభక్తికి సంతసించి పాండ్యుని సమ్మతిపై పాండ్య రాజ్యమును విశ్వనాథనాయని కిచ్చి యేలుమనెను. నాగమనాయని క్షమించెను. ఇందలి కథయిది. ఈకథ 'తంజావురాంధ్రరాజుల చరిత్ర'లో నున్నది.

తండ్రికొడుకులు పోరాడిన కథలు చాలతక్కువే. బభ్రువాహను డర్జునునితో పోరాడినాడు. అదియు క్షత్రియధర్మముకొఱకు. ఇంగ్లీషులో తండ్రికొడుకుల పోరాటమును వర్ణించు 'సోహ్రాబ్ అండ్ రుస్తుమ్' అనే కథను ఆర్నాల్డ్ వ్రాసినాడు.

తెలుగుపాఠకులకు పరిచితులైన శ్రీ సి. నారాయణరెడ్డిగారీ చారిత్రక కథను ప్రసన్నమధురముగా తెల్పినారు. నాగమనాయనికి సంతానము లేక లేక విశ్వనాథుని తల్లి పూజించుటవలన విశ్వనాథనాయుడు పుట్టినన్నది మల్లికాంబయన్నది కవి క్రొత్తగా కల్పించిన విషయములు. చివర చంద్రశేఖరపాండ్యుడు తానే రాజ్యమును విశ్వనాథుని కీయదలచినని రాయలతో చెప్పుట కూడ నిట్టిదే కావచ్చును. ఈ కావ్యమున విశేష మేమనగా కవి ధర్మవీరమును పోషించుట. అంత్య నియమాల కంతగా ప్రయత్నింపక పోవుట వల్ల నేమి, ఛందస్సులో ఖండగతి, త్రిశ్రగతి, మిశ్రగతులను, క్వాచిత్కంగా చతురశ్రగతిని—మనసులో నుంచుకొని వ్రాయుటవల్ల నేమి ధార దక్కగా నమరినది. రచనలో వర్ణనలకు సాఫల్యము, శిష్టత, అచ్చటచ్చట వక్రత ఉన్నవి. ఉదయవేళ విశ్వనాథుని పూజించి భార్యతో గూడ బయటికివచ్చిన నాగమనాయుడు—

"వెలుతురు పొత్తిళ్ళలోన
కిలకిలమని నవ్వుచున్న
బాలసూర్య బింబమ్మును
ఆలోకించెను—"

మల్లికాంబ—

"గూటినుండి వెల్వడి చిరు
కొమ్మమీద గూర్చొని తన
నిసుగు చుంచు దువ్వెడు పెం
టిని జూచెను—"

ఈమాటల యౌచిత్యము రమణీయమని చెప్ప నక్కరలేదు. అంతర్వత్ని యైన మల్లికాంబను కవి యిట్లు వర్ణించుచున్నాడు:

"చినుకు పడియెను; అవనీ తల
ఫణితిగా ఆవిరులు లేచెను
మల్లికాంబిక సస్యగర్భ
మ్మైన ధారణి వోలె తోచెను."

ఈకథ వ్రాయుటలో కవి యొక్క తాదాత్మ్యము సాధించినాడు. అది కావ్యము చదివిన నే తెలిసివచ్చు విషయము. ఇది నారాయణరెడ్డిగారి కవితాసాధనలో చెప్పవలసినమాట. కావ్యము ఉదాత్తముగా మధురముగా ప్రసన్నముగా నున్నదని వేరె చెప్పబని లేదు. ఇది సాత్త్వికసాహిత్యమున చేరగల కావ్యమని చెప్పినచో చాలును.

ఎస్. కె.

ప్రమాణ పద్ధతిపై ప్రసంగము

(రెనె డెకార్ట్ (Rene Descartes)

[అనువాదం; శ్రీ కే. సచ్చిదానందమూర్తి, పి. హెచ్. డి; శ్రీ కె. వి. ఆర్. నరసింహం, పి. హెచ్. డి; ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయ ప్రచురణము। పీఠికగాక 118 పేజీలు; పీఠిక 36 పేజీలు; వెల 8 రూపాయలు.]

రెనెడెకార్ట్ 17వ శతాబ్దంలో యూరోపులో తలఎత్తిన తాత్వికులలో అగ్రగణ్యుడు. ఆయన పుట్టుకతో ఐరోపీయ తత్వశాస్త్ర వ్యవసాయం పెద్ద విప్లవానికి గురి అయింది. అంతకుముందు అక్కడ తాత్విక మీమాంసలన్నీ పరమజడంగాను, చైతన్యరహితంగాను, దారితెన్నూ లేనివిగాను వుంటూవుండేవి. ఇందుకు క్రైస్తవ మతప్రాబల్యాన్ని ప్రబలకారణంగా చెప్పేవాళ్ళు వున్నారు. క్రైస్తవ మతం వట్టి నీతివాదం అవడంచేత. అందులో తత్వవ్యాప్తికి చోటు లేకపోయి, గ్రీకు మేధావులు దిద్దిన దార్శనిక మార్గాలు అడుగున పడిపోయినాయి. ఒండె, బిరబిగిసి పోయినాయి. క్రీస్తును మించిన ప్రవక్త, బైబిలును మించిన శాస్త్రము, లేవన్న భావం ఏర్పడిపోయింది. ఒక వేళ గ్రీకు మేధావులను అనుసరించేవాళ్లు ఎవరన్నా వున్నా. వాళ్ళు ఈ మతానికి విరోధం లేని పద్ధతిని అవలంబించి, తమ్ము తాము కుంఠితం చేసుకోవలసి వచ్చింది. లేదా ప్రాణాలు కోల్పోవలసి వచ్చింది. ఇందుకు గెలీలియో ఉదంతం ప్రథమ ఉదాహరణం.

ఇటువంటి కాలంలో డెకార్ట్ జన్మించి, పాశ్చాత్య తాత్విక మార్గాలను తన మనస్సు అనే నాగలితో దున్ని, ముందు తరాలవారికి పసనైన క్షేత్రాన్ని, సుష్టు అయిన చాలులను దిద్దిపోయినాడు. అందుచేతనే ఆయన్ను, అధునాతన పాశ్చాత్య తాత్విక పితామహుడు అన్నారు. ఆ బిరుదం ఆయనయందు అన్వర్థం.

డెకార్ట్ ఒక్క తత్వశాస్త్రంలోనేగాక ఇంకా అనేక శాస్త్రాలలో ఆరితేరిన మేధావి. ముఖ్యంగా గణితశాస్త్రం ఆయనకు ప్రాణం. ఆయన పద్ధతికి పట్టుగొమ్మ. ఈ గణితశాస్త్ర సత్యాలనే చాలా వరకు ఆయన తన తత్వశాస్త్ర మీమాంసకు ప్రమాణాలుగా దిద్దడముచేత, ఆయన చెప్పిన దానికి ఒక క్రొత్త గౌరవము, ఒక క్రొత్త ప్రతిష్ఠ ఏర్పడ్డాయి. తరువాతి వారు ఆ పద్ధతులను అనుసరించారు.

డెకార్టు చాలా గ్రంథాలు వ్రాశాడు (1) అ[illegible]గ్రా (2) జగత్తు (3) మనో వైకృత్య నిబంధనం (4) సంగీత కోశం (5) తాత్విక సూత్రాలు (6) హేతు పద్ధతి మీమాంస (7) ప్రమాణ మీమాంస లేక ప్రమాణ పద్ధతి పై ప్రసంగము. ఇవిగాక ఇంకా చిన్నా, పెద్ద గ్రంథాలు ఆయన వ్రాసినవి చాలా వున్నాయి. ఇప్పుడు ఈ గ్రంథాలలో ప్రమాణ పద్ధతి మీమాంస లేక ప్రమాణ పద్ధతిపై ప్రసంగమును డా॥ సచ్చిదానందమూర్తి, డా॥ నరసింహంగార్లు తెలుగులోకి అనూదితం చేసి, ఆంధ్ర ప్రజకు మహోపకారం చేసి పెట్టారు.

ఈ గ్రంథంలో కొంతభాగాన్ని డెకార్ట్ చిన్నతనంలోనే ప్రారంభం చేశాడు. ఆత్మకథ పద్ధతిలో ప్రారంభం చేశాడు. తర్వాత ఆగి, కొంచెం పెద్దవాడైన తర్వాతగాని దాన్ని పూర్తిచేసి ప్రకటించలేదు. 1636 లో అది ప్రకటితమైంది. అప్పుడు దానిమీద చాలా గాలి దుమారం రేగింది. అసలు డెకార్ట్ తత్వం మీదనే ఆకాలపు ఛాందసులు పెద్ద తుపాను రేపారు. ముఖ్యంగా జి. వోటిమస్. ఫెర్మా పండితులు ఈ పూర్వ పక్షీకరులలో చెప్పుకోతగినవాళ్లు. వీరితో వ్యవహారం కోర్టులదాకా పోయింది. పెద్దలు కల్పించుకొని అభాసు కాకుండా రక్షించారు.

ఇప్పుడు రెనె డెకార్ట్ తత్వం యొక్క పూర్తి స్వరూపాన్ని వివరించడానికి ఇది సందర్భం కాదు. కాని ఒక్కటి మాత్రం చెప్పవలసి వుంటుంది. ఈయన బుద్ధి ఒక్క ఒరలో రెండు కత్తులు పద్ధతిని పని చేసింది. (1) పాశ్చాత్య తాత్విక ప్రపంచంలో దార్శనికమైన పద్ధతిని, శాస్త్రీయమైన ప్రమాణ విధానాన్ని ప్రవేశపెట్టడం (2) తాను కేథలిక్కు మతానుయాయి గనుక, ఆ ధర్మం మీద విశ్వాసాన్ని వదులుకోలేక, తన ఆలోచనను కుంఠితం చేసుకోవడం.

ఇది చూస్తే మన తెలుగుదేశంలో శైవ మత ప్రవర్తకులలో ఒకరైన మల్లికార్జున పండితారాధ్యుల వారి ఒక పద్యం జ్ఞాపకం వస్తుంది. బండారు బసవడు బయలుదేర వీరశైవ ధర్మాన్ని ప్రపంచిస్తూ వుండగా ఆరాధ్యులు వారికి, బసవడు చెప్పిన భక్తిమార్గం మీద వలపు పాలు పెక్కింది. కాని బ్రాహ్మణ్యంలో పొత్తు ఆరాధ్యుల వారిని వెనక్కు లాగింది. ఈ స్థితిని ఆయన ఒక పద్యంలో చక్కగా చెప్పుకున్నారు.

"భక్తి మీద వలపు బ్రాహ్మణ్యంబులో పొత్తు
బాయలేను నేను బసవలింగ"

అట్లాగే డెకార్ట్సు కూడా శాస్త్రీయ దార్శనిక పద్ధతి (Dialecties) అందువలప్పు; అట్లా అని కేథలిక్కు మతంతో పొత్తును వదులుకోలేకపోవడం.— ఇట్లా చివరికి రెంటికి చెడిన రేవడైపోయి, అటు వారి చేతను, ఇటు వీరిచేతనుగూడా మందలింపులకు లోనై బాధపడ్డాడు. ఆయన జీవితంలో అనండి, తాత్విక వ్యవసాయంలో అనండి, ఇదే విషాదవృత్తం అయి పోయింది.

ఇప్పుడు ఈ పరిశీలింపబడుతున్న "ప్రమాణ పద్ధతి" (డిస్కూర్ దొ లా మేథోడ్; Discours De La Methode) లో, తత్వ విజిజ్ఞాసను చేయడంలో తాను అనుసరించిన పద్ధతి, పెట్టుకున్న ప్రమాణాలు, ఏమిటో డెకార్ట్ వివరించాడు. తనకు ముందున్న పండితులు, సమకాలీనులైన పండితులు అనుసరించిన, అనుసరిస్తున్న "బట్టీ" మార్గం ఆయనకు నచ్చలేదు. యథార్థమైన జ్ఞాన సంపాదనకు హేతుపద్ధతిని సంపాదనం చేసి పెడితేకాని కుదరదు. పూర్వపు బట్టీ పద్ధతిలో ఈ హేతువు గాని, స్వతంత్రమైన ఆలోచన కాని లేదు. వాటికి అందులో స్థానం లేదు. అందుచేత డెకార్ట్ ఆ మార్గం తనమార్గం కాదనుకున్నాడు. కొత్తమార్గాన్ని దిద్దడంలో గణితశాస్త్రాన్ని గట్టిగా వినియోగించుకున్నాడు. ఇందుకు కారణం వుంది. డెకార్ట్ కేథలిక్కులలో "జెసూయిట్" శాఖకు చెందినవాడు. వారు గాని, మరి యే యితర మతవర్గం వారుగాని, గణితశాస్త్రంయొక్క అధికారాన్ని, ప్రామాణ్యాన్ని తిరస్కరించలేదు. అందువల్ల ఈ గణితం సహాయంతో ఆయన ఐరోపాలో నూతన దార్శనిక పద్ధతిని ఏర్పాటు చేశాడు; Analytical Geometry ఆధారంగా సర్వశాస్త్ర సమన్వయానికి పూనుకున్నాడు. అప్పటికి అది గొప్పే.

ఇక ఆయన విజిజ్ఞాసకు ఆధారంగా నిర్ణయించుకున్న ప్రమాణ పద్ధతులు ఇవి. (1) తాను సత్యం అని దేనిని గూర్చి తెలుసుకున్నాడో దాన్నే గ్రహించడం. (2) ప్రతి స్థాపిత సత్యాన్ని అనుమానించి, మీమాంసిస్తుగూడా, నిత్య శంకితుడు కాకుండా వుండడం. (3) చిక్కు సమస్యలు వచ్చినప్పుడు ఆ సమస్యను పరిష్కరించడానికి వీలుగా, ఆ విషయాన్ని విభజించి పరిశీలించడం (4) ముందు మిక్కిలి సులభములూ సరళములు, అయిన ప్రతిపాదనతో ప్రారంభించి, వాటిని గూర్చినటువంటి ఆలోచనలను ఒక్క క్రమంలో పెట్టి, ఆతర్వాత క్రమంగా, కన్పిస్తున్న జటిల విషయాలమీదకుపోయి, అక్కడకూడా ఆలోచనలకు ఒక్క క్రమరూపాన్ని సంతరించడం (5) ఈ విజిజ్ఞాసలో ఏ ఒక్క అల్పవిషయాన్ని తాను విడిచినట్లు అనిపించకూడదు. ప్రతి ఒక్క విషయాన్నిగూర్చి అట్లా కూలంకషంగా పరీక్ష చేయడం. (6) సత్యాన్వేషణంలో ప్రతిజ్ఞా విషయాన్ని, గణితశాస్త్రజ్ఞులు మాత్రమే సరిగ్గా నిర్ణయించినట్లు, పూర్వపు అనుభవాన్ని బట్టి తేలుతున్నది గనుక, దానిని ప్రధానప్రమాణంగా నిర్ణయించుకోవడం. (7) ప్రపంచంలో జ్ఞానంచేత తెలుసుకోతగిన విషయాలన్నీ పరస్పర సంబంధం కల్గివున్నట్లు అనుమానంచేత నిర్ణయం అవుతున్నది గనుక, ఆ పద్ధతిని అనుసరించి, అసత్యమ్నుంచి సత్యాన్ని వేరుచేసి, దానిని శాస్త్రీయంగా నిరూపించడం—ఇట్లా డెకార్ట్ కొన్ని ముఖ్యమైన ప్రమాణాలు దిద్దుకున్నాడు.

అందుకే ఫ్రెడరిక్ ఎంజిల్స్ (Frederic Engels) వంటి పదార్థతాత్విక వేత్తగూడా డెకార్ట్సును నూతన దార్శనికమార్గ స్థాపనాచార్యులలో ప్రముఖుల్లోఒకడిగా కీర్తిస్తున్నాడు. ఐరోపాలో మధ్య యుగంలో లోపించిపోయిన తాత్విక దార్శనికపద్ధతికి, ఈయన, ఈయన సమకాలీనుడే అయిన స్పినోజా, తిరిగి ప్రాణం పోశారు అన్నాడు. అందుకు కారణం వుంది. గ్రీకులలో అరిస్టాటిలు పక్కా దార్శనికుడు. ఆయనకు ముందు హెరాక్లిటస్ కూడా ఈ దార్శనికమైనపద్ధతిలోనే తత్వవిచికిత్స కొనసాగించి వున్నాడు. అలగ్జాండ్రియన్ శకంనాటి తాత్వికులుగూడా దార్శనికమైన పద్ధతిలోనే ఆలోచనలు చేశారు. ఐతే క్రైస్తవమత ప్రాబల్యంతో ఈ పద్ధతి కుంటుకట్టి గంట వాయించింది. తిరిగి డెకార్ట్ దానికి ప్రాణప్రతిష్ఠ చేశాడు. దానికి మళ్ళీ ఒక గౌరవాన్ని, ఒక ప్రతిష్ఠను తెచ్చి పెట్టాడు. అప్పుడు ఐరోపీయ తాత్విక ప్రపంచంలో ఒక వ్యవస్థ అంటూ ఏర్పడింది.

డెకార్ట్ చెప్పిన విషయాలు ప్రాచ్య తాత్వికులకు, ముఖ్యంగా భారతీయ తాత్వికులకు తెలియనివా అంటే, అనడానికిలేదు. ముఖ్యంగా మనస్సును గురించి, దేహాన్ని గురించి, ఆత్మను గురించి, భగవంతుణ్ణి గురించి ఈయన చేసిన మీమాంస అంతా, మనవారు ప్రవహింపచేసిన అఖండ తత్వ భాగీరథి ముందు పిల్లకాల్వలాగా కన్పిస్తుంది. ముఖ్యంగా మనస్సును గురించి డెకార్ట్ యేమి, ఇతర ఐరోపీయ తత్వవేత్త

లేమి, జరిపిన, జరుపుతున్న మీమాంసలేమి, మన తాత్త్వికులు జరిపిన మీమాంసలకు చాలా తక్కువ అవుతాయి. ఈ విషయాన్నే ఈ మధ్య ప్రొఫెసర్ హాల్డేన్ స్పష్టంగా చెప్పివున్నారు.

గణితశాస్త్రాన్ని కూడా మనవాళ్ళు తత్త్వ మీమాంసలో బాగా వాడుకున్నారు. అందుకు ఉపనిషత్తులే సాక్ష్యం. ఈ మంత్రం చూడండి:

"ఓం,
పూర్ణమిదః పూర్ణమదః
పూర్ణాత్ పూర్ణముదచ్యతే
పూర్ణస్య పూర్ణమాదాయ
పూర్ణమేవావశిష్యతే
ఓం శాంతిః, శాంతిః, శాంతిః"

ఈ ప్రమాణపద్ధతి తర్జుమాను గురించి చెప్పవలసింది ఏమీ లేదు. డా॥ మూర్తి ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయంలో తత్త్వశాస్త్ర పీఠాధిపతులు. డా॥ నరసింహం అక్కడే తెలుగు ఉపన్యాసకులు, అయినా కొన్ని చోట్ల వాక్యాలు పటిస్తున్నట్లు వున్నాయి. అవి సరళంగావుంటే బాగుండుననిపించింది. ఉదాహరణకు:-

"మనుష్యసౌభాగ్యములైన జ్ఞానవిషయములన్నియు పరస్పరము సంబంధము కల్గియున్నవనియు సత్యమునకు బదులు, మనము, అసత్యమును పరిగ్రహించుట మాని వేసి, ఒక సత్యమును మరొక సత్యమునుండి అనుమానించుట కవసరమగు పద్ధతిలో మన ఆలోచనల నెల్లప్పుడు పదిలపరచుకొనినచో, మన అందుబాటునకు దూరముగను, మన మన్వేషణము చేయలేనంత ప్రచ్ఛన్నముగను ఏదియు లేదనియు నేను భావించు నట్లుగా చేసినవి. (29 పేజీ)

"కావున భావిపట్ల నాశాపూర్ణుడనై యుండుట నాకు తప్పనిసరి యగుచున్నది." (5 పేజీ)

"మన తెలివి, మంచిదనియో చెడ్డదనియో, విచారింపనంతవరకు, మన మేవస్తువును కోరుటగాని, వర్జించుటగాని చేయుము గాన, ఉచితాచరణకు ఆవశ్యకమైనదంతయు ఉచితమగు నిశ్చయకబుద్ధి మాత్రమే." (పేజీ 48)

"ఏలన శక్తిమంతమగు మనస్సు కలిగియుండుట చాలదు." (పేజీ 1)

ఈ పద్ధతి వాక్య నిర్మాణంలో విజాతీయ వాసనలు కొడుతున్నాయి. ఈ గ్రంథం ఇంకోసారి అచ్చుపడే సందర్భంలో ఈ లోపాన్ని దిద్దుకుంటే సంతోషము. పుస్తకము ధర అధికంగా వుంది. ఈ గ్రంథాన్ని అనువాదకులు సింహాచలం వరాహ నరసింహస్వాముల వారికి సమర్పించారు. ఉచితంగా వుంది.

హో. శి.

రాలిన పూలు

[కథాసంపుటి. సంపాదకుడు: శ్రీ గుర్లపల్లి నాగేశ్వరరావు. ప్రకాశకులు: జ్ఞానమందిర్ కృష్ణలంక, విజయవాడ. పుటలు: 142. మూల్యం: రెండు రూపాయలు.]

ఎన్నో పువ్వులు, పుట్టుతూ గిట్టుతూ ఉంటవి. మొగ్గలుగానే ఉండిపోయేవి కొన్ని. కొమ్మను ఉండేవి కొన్ని. ఇతరులకు ఆనందం కలుగజేసేవి ఒక కొన్ని. వికసించే శక్తి అన్ని పువ్వులకూ లేదు. కొన్నిటికే ఉందేమో! శక్తి ఉన్నా వాతావరణం అనుకూలించనిదే వికసించడం సంభవం కాదు వికసింపజేసే సాధనమూ అవసరమే.

మానవ హృదయం కూడా అలాంటిదే. హృదయానికి వికాసం కలుగజేసే సాధనం మరీ అవసరం. అన్నీ అనుకూలించినా హృదయం వికసించడం చాలా గొప్ప విషయం. వేరొక హృదయాన్ని వికసింపజేయడం నిజంగా అపూర్వమే. ఉత్తమమైన కావ్య రచనను ప్రేరేచేదికదా ఇది!

తెరచుకొన్న హృదయ కవాటాలకు తిరిగి మూతపడే శక్తిలేదు. వికసించిన పుష్పం వాడిపోవలసినదే కాని తిరిగి ముకుళించుకొనలేదు. ప్రకృతి ధర్మమే అంత.

మధువు ఆస్వాదించే తుమ్మెద యోగ్యతాయోగ్యతలతో వికసించిన కుసుమానికి నిమిత్తం లేదు. పుష్పానికి వలెనే హృదయానికీ విలువలు కట్టే శక్తి కూడా లేదు.

కోరి హృదయం అర్పించుకొన్న స్త్రీ ఎన్ని ఇడుములు అయినా సహించగలదు. కాని తనివితీర ప్రేమామృతం జుర్రి ఆ హృదయాన్నే నిరాకరించడానికి పురుషుడు పూనుకొంటే మాత్రం స్త్రీ సహించలేదు. మృత్యువునే కోరుకొంటుంది. హృదయం కరవు అయిన తరువాత అయినా సత్యాన్ని గుర్తించక తప్పని ఆ అభాగ్యుని జీవితం నాశనం అవుతుంది. 'వరసవిల్లివ' లో దీనినే ఉదాత్తమైన విధంగా చిత్రించారు శ్రీ చలివాడ కాంతారావు. సమకాలిక సాహిత్యంలో ఈ

కథకు ఉన్నతమైన స్థానం ఉన్నదంటే అతిశయోక్తి లేదు. 'రాలిన పూలు' ను ఈ కథకొరకు అయినా చదువవచ్చు.

శ్రీ మిక్కిలి సుందరరావు రచించిన 'అమ్మ తప్పుచేసింది' ఈ సంపుటంలోని మొదటి కథ. పంచకు చేరిన అనాథబాలుని చేరదీసి కడుపులో పెట్టుకొని కన్నబిడ్డలా సాకినది ఒక వేశ్య. ఆర్జించిన డబ్బుతో చదువు చెప్పించి జీవనాధారమూ కల్పించినది. అప్పటికి కాని (?) ఆమె వేశ్యఅని తెలుసుకొనలేదు అతడు. ఆమెను విడిచిపెట్టాడు. చివరికి ఆమె మృతిచెందే సమయంలో ఆమెతప్పును మన్నించాడు అమనీషి. అలౌకికమైన త్యాగాన్ని మాతృత్వాన్ని అపహాస్యం చేస్తున్నది ఈ కథ. అసంబద్ధంగానూ ఉన్నది.

'విశాలహృదయం' శ్రీ ముద్దంశెట్టి హనుమంతరావు రచించారు. ఒకానొక రాక్షస హృదయుడైన వైద్యుడు వేరొక సహృదయుని ప్రాక్టీసు పాడుచేయడానికి తాను లేవదీసుకొని వచ్చిన స్త్రీని ఉపయోగించి చివరికి ఆమెను భంగపరిచాడు. ఆమె నిజం చెప్పుకొని క్షమాభిక్ష పొంది తాను మోసగించిన వైద్యుని ప్రేమకు పాత్రురాలు అయినది. 'విష్‌ఫుల్ థింకింగ్' ఈ కథకు మూలం. ఇదొక గిలిగింతవంటిది.

ఎవతెనో లేవదీసుకొనివచ్చి కాపురం పెట్టిన మిత్రుని విమర్శించిన పెద్దమనిషిలో వాంఛ రగుల్కొల్పి గుణపాఠం నేర్పిన ఆ సహృదయురాలి కథ 'కావ్యశ్రీ' రచించిన 'అంతరాలు' వాస్తవానికి విరుద్ధమైన ప్రవృత్తులు, అనుభవాలతో కూడి ఉన్నది.

భర్తగతించాడు. పిల్లలకు తిండిపెట్టి బ్రతికించుకొనే ఉపాయం లేకపోయింది. మానం అమ్ముకొని కన్నబిడ్డలను దక్కించుకొన్న ఆ స్త్రీని అవమానం చేస్తున్నది శ్రీ పాలకుర దుర్గాప్రసాదరావు రచించిన 'అప్రకృతి'.

భర్త చావుకు కారణమైన స్త్రీ ప్రేమికునితో జీవితశేషం ఆనందంగా గడపాలనుకొన్నది. కాని ఆ భర్తచావే ఆలాంటికోరికకే గొడ్డలిపెట్టు అయింది. శ్రీ దివ్యప్రభాకర్ రచించిన 'పచ్చిమొక్కలు' కథాసాహిత్యవనంలో ప్రభవించిన పిచ్చిమొక్కలలో ఒకటి.

శ్రీ 'రాఘవ' రచించిన 'సర్వదష్టులు' మూఢనమ్మకాలు, అఘోరామయమైన భావన ఆధారం చేసుకొన్న గాథ.

'లత' రచించిన 'గోపీహృదయం' కథకాదు గద్యాత్మకమైన గేయం. ఆత్మార్పణాన్ని హృదయంగమమైన ఫక్కీలో నివేదించడం ప్రశంసార్హం.

'వరదవెల్లువ', 'గోపీహృదయం' మినహాయించితే తతిమ్మాకథలు అన్నీ నేటికథా సాహిత్యం స్థితిని ప్రతిబింబింప జేసేవి. ఆలోచనాశక్తి, కల్పనాశక్తి ఉన్నవి. కాని పరిచితమైన జీవితాన్ని అయినా సమగ్రంగా అవగతం చేసుకొనే ప్రయత్నంలేదు. రచనకు పూనుకొనేముందు భాషలో తగినంత అధికారం సంపాదించుకొనే పూనిక మృగ్యం. ఈ స్థితి ఒకొక్కప్పుడు నిరుత్సాహజనకంగా ఉంటుంది.

ఒకకోవకు చెందినకథలు ఎన్నుకొని సంపుటంగా ప్రచురించడం ప్రత్యేకంగా పేర్కొనదగినది. శీర్షిక తగిఉన్నది.

—కామరాజు.

అంగార వల్లరి

[రచయిత. శ్రీ కె. వి. రమణారెడ్డి. ప్రకాశకులు: ఆంధ్ర అభ్యుదయరచయితల సంఘం, విజయవాడ. ప్రతులకు: విశాలాంధ్రప్రచురణాలయం, విజయవాడ-2. 40 పేజీలు. వెల అర్ధరూపాయి.]

తెలుగుకవిత్వంలో అభ్యుదయ కవితాశాఖ స్థిరపడిపోయిందనే చెప్పవచ్చు. శ్రీ శ్రీ, ఆరుద్ర, నారాయణబాబు, అనిసెట్టి, పఠాభి, దాశరథి, రమణారెడ్డి, సూరిరాజు మొదలైనవారంతా ఈ మార్గానికి చెందిన కవులు. వీరిలోనూ ఎవరికివారు విలక్షణమైన రచనామార్గాన్ని ఏర్పరచుకొన్నవారు. రాజకీయ సాంఘిక సిద్ధాంతాలమీద నమ్మిక కలవారైనా, వీరతాస్ఫోరకమైన వీరి రచనల్లో ప్రాథమికాః సమత, శాంతి, సౌభ్రాత్రం, దౌష్ట్యంమీద తిరుగుబాటు మొదలైన విశ్వజనీన — మానవతావాదపోషకాలైన — భావాలు వస్తువులు. ఎటొచ్చీ ఆ భావాలను సాంఘిక రాజకీయ విపత్కాలకు అన్వయించుకొనేటప్పుడే అర్థాలు చెప్పుకోవడంలో ఇతరులకూ వారికీ తేడా కనబడుతుంది. కాని ఆ భావాలను కాదనడానికి సాధ్యంకాదు. అభ్యుదయ కవుల రచనలవలె ఉద్వేగశీలమైన రచనలు ప్రాచీన వైదిక సాహిత్యంలోనూ కనబడతాయి. కాని కొంత తేడా ఉంటుంది. ఈ ఋక్కు చూడండి:

'అశ్మన్వతీ రీయతే సంరభధ్వం
ఉత్తిష్ఠత ప్రతరతా సఖాయః |

'ఆ త్వా జహామ యే అసన్నశేవాః,
శివాన్ వయముత్తరేమాభి వాజాన్॥'
[ఋ 10-53-8.]

'పాషాణమయమైన నదము ప్రవహించుచున్నది. కలిసినడుపుడు. మీ శిరస్సులు పైకినిలుపుడు. సఖులారా దాటుడు. సత్యమును వ్యతిరేకించు వారి నిట వదలుదము. శ్రేయస్కరమైన సంస్థితులకొఱకై మనము తరించెదము రండు' అని దీని భావము. ఇంతకంటె అభ్యుదయ కవిత్వముండునా అనిపించే రచన యిది!

స్నేహాన్ని గూర్చి యజుర్వేదం ఏమంటున్నదో చూడండి:

'మిత్రస్య మా చక్షుషా
సర్వాణి భూతాని సమీక్షంతాం।
మిత్రస్యాహం చక్షుషా
సర్వాణి భూతాని సమీక్షే।
మిత్రస్య చక్షుషా సమీక్షామహే' (36-18)

'సర్వభూతములు నన్ను స్నేహదృష్టుల జూచును గాక! సర్వప్రాణుల నేను మిత్రత్వమున జూచెదను గాక! మేము పరస్పరము మైత్రియున జూతుము గాక!' యని దీని భావము.

జాగృతిని గోరిన వైదిక ఋషి 'త్రాతారో దేవా అధివోచతానో మనోనిద్రా ఈశత మోత జల్పిః' అని ప్రార్థిస్తున్నాడు. 'నిద్రా వాచాలత్వములు మమ్మధీనము గావింపకుండునట్లు తరింపజేయుం దేవతలారా మమ్మాశీర్వదింపుడు' అని దీని భావము. 'సత్యం బృహద్ ఋతం ఉగ్రం దీక్షా తపో బ్రహ్మయజ్ఞః పృథివీం ధారయంతి'-సత్యం, శ్రేష్ఠత్వం, ఖండితమైన వ్యక్తిత్వం, దీక్షాగ్రత, తపస్సు, ప్రార్థన, యజ్ఞాలు పృథివిని ఉద్ధరిస్తున్నవని వారినమ్మిక... ఈనాటి మన అభ్యుదయ కవులు ఇవన్నీ కాకపోయినా ఇందులో కొన్నింటినైనా నమ్మినట్లు వారి రచనల్లో కనబడుతుంది.

ఇకపోతే రచనా శిల్పంమాట. ఒకనాడు అభ్యుదయ కవితలో కల్పించిన కట్టె విరుగుబాటు తత్త్వం తగ్గి తెలుగుమాటలుకాని సంస్కృతపదాలు కానీ భావానుగుణంగా వాడుకోవలసివస్తుందని ఆలోచించి చెప్పేవారు కనబడడం శుభోదర్కమే. కాని రసము ధ్వని అలంకారము మొదలైనవన్నీ వాదస్త్రాలనే అంటున్నారు. అలంకారాలస్థానంలో భావచిత్రణ (Imagery) చేస్తున్నారు. ఒకమాట ప్రక్కన మరొక మాట పొదిగితే విచ్ఛిత్తి కలుగుతుంది. అది చమత్కారావహంగా ఉంటేనే చిత్తవిభ్రమతికి కారణమవుతుంది. ఈ దృష్టి తప్పినవాడు రచన ఆస్వాదయోగ్యం కాదు; పాఠకుడు ఆస్వాదించలేడన్నమాట. అభ్యుదయ కవుల్లో సౌందర్యపిపాస చేత రకరకాల భావచిత్రాలు కట్టడానికి ప్రయత్నించేవారున్నారు. ఫలితంగా రచన 'కొరకరానికొయ్య' అవుతున్నది. వాడి, వేడి రెండూ ఉండి కొంత క్లిష్టంగా ఉన్న రచన ఈ అంగారవల్లరి.

ఇందులో పండ్రెండు ఖండికలున్నాయి. 'హత ప్రజాసీరుల అమృతస్మృతికి' వ్రాసినది 'అంగారవల్లరి' అనే ఖండిక. 'సూర్యస్తుతి రూపం తాల్చిన మానవహృదయ యవ్వన ప్రశస్తి' అయిన 'ఆవాహన'తో మొదలై మయకోవిస్కీ వ్రాసిన 'ది మార్చ్' అనేదాని కనువాదమైన 'ప్రస్థాన'మనే ఖండికతో ముగుస్తుంది సంపుటి. 'ఆవాహన'లో సూర్యుడు ప్రతీక మాత్రం. అట్లే 'అగ్నిపుష్పం' అనే ఖండిక 'స్వేచ్ఛాఫలాన్ని విప్లవ పూవుగా సంభావించిన పాట. కల్పవృక్షంగా స్వేచ్ఛ పేర్కొనబడింది.' అంగారవల్లరి అనే ప్రధానఖండిక 'చీకటి కామక పూసుత్తి' అనే అర్థం గలదై 'స్మృతిలో కూడా ప్రకాశించే వీరులను నిర్దేశిస్తుంది.' ఇవన్నీ కవి కొన్నింటిని కొన్నింటితో సంకేతించి వ్రాసినవి. కవిత్వం సాంకేతికంగా ఉండవచ్చునా కూడదా అనేది మూలభూతమైన ప్రధాన చర్చనీ!

'విశ్వవత్సల' అనే ఖండికలో 'మానవుణ్ణి ప్రకృతిని శాసించిన క్రమబద్ధగతిలో నడిచే విశ్వరహస్యము' వర్ణింపబడింది. అది జీవుడు మట్టుకు కాదంటాడు కవి! పోతే 'బాధాగాథము' 'చిట్టచివరి చిన్నారి' అనే ఖండికలు 'గద్య పద్య గుణాలను కూడగట్టుకొని గొంతెత్తి చదివేందుకు అనువైన ఈ కావ్యధోరణి కొత్తది' అంటూ వాటిని 'కావ్యోపన్యాసా'లన్నాడు కవి. ఈ కావ్య సంపుటిలో

'చూడుము నీ మాపులందు
మాత శాఖి చివురించెను;
వస్త్రాల వెలుగుల వేసుక
వాంఛా కేళీ వాటిక'

వంటి మెరుపులూ ఉన్నవి. 'గుడ్డిసంజ' వంటి వైరాశ్యం చిలికేవి ఉన్నవి.

'వసివాడిన ద్రాక్షకు మధువందించే శీతోష్ణస్థితిగల స్పెయిన్‌లో ప్రతిభావంతుడూ ప్రఖ్యాత రచయితా అయిన క్రిస్టఫర్ కాడ్వెల్ చనిపోయినదాన్ని

జ్ఞాపకం చేసుకొన్న స్మృతిగీతం—ఇటువంటివే అయిన ఇతరాలూ ఉన్న వింగులో. ఈ స్మృతిగీతాల్లోని వారి పూర్వాపరాలు తెలిసినవారికి ఈ గీతాల్లో ఉన్న మహాభారత గాథ కరతలామలకమని శ్రీ శ్రీ పరిచయంలో వ్రాయడంచేత ఈ ఖండికా సంపుటి పాఠకలోకపు పరిధి చాలా సంకుచితం చేసిందా అనుకోవలసి వస్తుంది. ఏమైనా రమణ ఒడ్డది చేరగల చెయ్యి; పసగల పలుకు.

'కిర్మీరం'

[గేయాలు: కర్త: శ్రీ మాదిరాజు రంగారావు; ఆదర్శ సాహిత్యమాల, 17-5-850 డబీర్‌పుర, హైదరాబాదు-2. 58 పుటలు. వెల. 62 న. పై.]

ఇందులో ఇరవై ఖండికలున్నాయి. శ్రీ రంగారావు రచనలో క్లిష్టత తక్కువే. కాని భావచిత్రణ మీద మోజు, శబ్దాలమీద వ్యామోహం కొంత ఉంది.

'ఎన్ని మారులు నిశాతాగ్ని
కాంతి ఖడ్గం ప్రయోగించినా
శిథిలమౌ ఈ చీకటి వటవృక్షం
మాటిమాటికీ శాఖోపశాఖలుగా
ప్రసరించి, దిగంతాల
కెగసి రెగసి గగనంలా
నిలచిపోవాలని చూస్తుందేం?'

అని (8 పుట) స్పష్టంగా వ్రాసినా కొన్నిచోట్ల అయోమయంగానూ ఉంటుంది చూడండి:

'ఎంత స్వర్గావంచనమయ మీ ప్రపంచం
రిక్త ప్రతిబింబమేగా ఈ జీవితం.'

ఈ కవులలో కన్పించే విశేషమేమంటే ఈయన తక్కినవారివలె గాక పదార్థాలలోని సగాసగ భేదం ఒప్పుకొనే వారిలాగ కనబడతారు. అత్యాధునిక కవుల రచనల్లో ప్రముఖంగా కన్పించనివే అయిన 'నిష్ఫలపూలు' 'వెలుగు-చీకటి' 'ఆఁదరి సందేహం' 'ఇచ్ఛాగీతం' 'వాళ్ళ చేతు' 'కీర్తి స్తంభాలు' 'ఘంటానాదం' 'క్రాంతి దర్శనం' మొదలైన ఖండికలున్నాయి. శ్రీ 'మహాప్రస్థానం' ప్రభావం ఈ ఖండికల కొన్నిటిలో చీలగా కనబడుతుంది. పోతే, శ్రీ శ్రీ క్రొత్తగా సినీవాలి, 'భిక్షువర్షీయసి', 'పలికి' వంటి శబ్దాలు అపురూపంగా వాడిన ఒరవడిలోనే శ్రీ రంగారావు గారు 'లాసి' 'కుక్షిము' 'లలంతిక' 'ప్రావారము' మొదలైన పదాలను వాడినట్లుగా తోస్తుంది. 'అభ్యుదితుడు నవారుణాదిత్యమూర్తి' (25 పు.) అన్న చోట అభ్యుదితు డన్న మాటకు సూర్యోదయమైన పిదప కూడా నిద్రించేవాడని అర్థమేర్పడుతుంది. ప్రొద్దు పొడిచిన పిదప నిద్రించేవాని అభ్యుదితుడనీ, ప్రొద్దు గ్రుంకేటప్పుడు నిద్రించేవానికి అభినిమ్రుక్తుడనీ పేరు. సహజంగా ప్రసన్నమయిన చేయి గనుక భావమీద మరి కొంత ప్రభుత్వము సంపాదించి, సంస్కృత పదాలమీది వ్యామోహం తగ్గించుకుంటే రంగారావుగారింకా మేలైన రచనలు చేయగలరని చెప్పవచ్చు.

వేదవతి

[నాటకము. కర్త. శ్రీ కోటగిరి వేంకటకృష్ణారావుబహద్దూర్ జమీందారుగారు, గంపలగూడెం, కృష్ణాజిల్లా. 61 పు. వెల: ఒక రూపాయి.]

స్త్రీ హృదయము నావిష్కరించుటయే కష్టము. రావణునివంటి 'తెలిసిన మూర్ఖు'ని హృదయము నర్థముచేసి తెలియజెప్పుట మరింత కష్టము. మును పిప్పుడో 'అభినవ పాండవీయ'మను నాటకమును 'యోగవనిగర్భిణి'యను కావ్యమును, 'బొబ్బిలి' నాటకమును, మొన్న మొన్న 'దేవదాసి' యను నాటకమును వ్రాసిన శ్రీ కోటగిరి వేంకటకృష్ణారావు బహద్దూరుగారు ఈ వేదవతి యను నాటకమున రావణహృదయ స్వరూపము నావిష్కరించినారు. కుశధ్వజ మహర్షి కుమార్తె వేదవతి. ఎందరో దేవతలు రాక్షసులామెను కల్యాణము నపేక్షిరి. కుశధ్వజుడామెను శ్రీ హరి కిచ్చుటకు నెంచెను. ఆమెనుకోరిన దంభుడను రక్కసుడాతని జంపెను. ఆ పాపమునకే వాడును జచ్చెను. తండ్రి చిత్తము ప్రకారము వేదవతి శ్రీ హరిని పతిగా గోరి తపశ్చర్య బూనెను. బ్రహ్మవర దర్పితుడైన రావణుడొకసారి యామెను జూచి కామించి వేణీ గ్రహణ మొనర్చెను. వేదవతి కుపితురాలై 'సహోదర రాష్ట్ర సంతానముతో నిర్మూలితోవగా నేపమయ్యెద'నని యోగాగ్ని దగ్ధయయ్యెను. ఆమె స్త్రీ శిశువుగా లంకాపరిసరములం దొక తామరపూవున గన్పింపగా

రావణుడు దానిని పెట్టెలో పెట్టించి సముద్రమున త్రోయించెను. పిదప ఆమెయే సీతగా నాగటి చాలులో జనకమహారాజునకు దొరికెను. సీత కారణముగా రావణ వధ జరిగినకథ అందరెరిగినదే.

నాలుగంకములుగా నున్న ఈ నాటకములో ప్రథమాంకమున రావణుడు వేదవతిని కామించి శప్తు డగుట, ద్వితీయాంకమున శైలేశ్వర కూర్చుండి మానినిని భోగపాటున జంపిన రావణుడు చింతించుచుండగా సముద్రములోని పుష్పాలంకృతమున ఆదిశక్తి యావిర్భవించుట ఆమె నెరిగి యాతడు సముద్రమున త్రోయించుట, తృతీయాంకమున మండోదరీసహితుడగు రావణుడు నారదునివలన సీతారాముల కల్యాణమును గూర్చి విని, శివధనుర్భంగము చేసిన రామునిపైకి పరశురాముని పురికొల్పుటకై పాటుపడుట, చతుర్థాంకమున మిథిలలో రావణుడు దశరథరామ భార్గవరాముల సమావేశము వీక్షించుట, పరశురాముని చేతశక్తి పరిహృతి యగుట, సీతారాముల కల్యాణము నున్నవి. రావణుడిందు ధీరుడు. మంగళాశాసనము చేసిన ఈ పద్యము నాటకకర్త దృష్టిని చక్కగా చూపుచున్నది.

"వెనుకముందు లెంచి చెనవగాని తినమాని
పరమపదము గొనిన పంక్తిముఖుడు
తనమనః పవిత్రతను వెల్లడించెను.
నను దశార్థిదృష్టి మనుము గాత!"

శక్తిమంతమైన రచన. రాగద్వేషరహితమైన స్వభావము, ప్రసన్నసౌభాగ్యముగనుంచుట. అనునవి ఈ నాటకములోని గొప్పలక్షణములు.

సారంగి

(మాసపత్రిక, సంవత్సరం చందా: 8 రూ. విడి సంచిక 60 న. పై. ప్రాప్తిస్థానం: 198, లాయడ్స్ రోడ్డు, మద్రాసు-6.)

శ్రీ కొమ్మలపల్లి సీతారామరావుగారి సంపాదకత్వాన 'సారంగి' అనే సారస్వత కళా సాంస్కృతిక మాసపత్రిక తొలి సంచిక మా కార్యాలయం చేరింది. శ్రీయుతులు నిడదవోలు వేంకటరావు, బాల్ జేసుని సుందరశాస్త్రి, కొమ్మలపల్లి సంజీవరావు, పి. వి. రమణ, మధునాపంతుల రాజేశ్వరం, సోమసుందర్, బోలుపల్లి శివరామకృష్ణంరాజు, భగవన్నారాయణ పట్నాయక్, వి. ఎస్. అవధాని, డాక్టర్ వి. రాఘవన్, గొర్రెపాటి వెంకటసుబ్బయ్య, మారి శివగారల రచనలు దీనిలో ఉన్నవి. మారుమూల చిల్లర జనాభాగల తెలుగువాడుకు ఇలాటి పత్రికలు ఎన్నైనా కావాలి. ఈ సారంగికి మా స్వాగతం.

గ్రంథ స్వీకారం

కవిరాజశిఖామణి

రచయిత: శ్రీ తిమ్మావజ్ఝల కోదండరామయ్య. ప్రథమభాగం. పుటలు: 200. వెల: రెండున్నర రూపాయలు. ప్రాప్తి స్థానం: సారస్వత కుటీరం, మద్రాసు—21.

నవ్వ తెమ్మెరలు

వ్యాస సంపుటి. రచయిత: డాక్టర్ యస్వీ జోగారావు. పుటలు: 168. వెల: రెండున్నర రూపాయలు. ప్రాప్తిస్థానం: యం. యస్. ఆర్. మూర్తి అండ్ కో, బుక్ సెల్లర్స్, విశాఖపట్టణం-2.

మాట—మన్నన

రచయిత: శ్రీ గొర్రెపాటి వెంకటసుబ్బయ్య. పుటలు: 70, వెల: ఒక రూపాయి. ప్రాప్తిస్థానం: కవి కవితాకుంజలి, విజయవాడ-2.

Printed & Published For Nageswara Rao Estates (Private) Ltd., by S. Radhakrishna, at The Andhra Patrika Press, 6 & 7, Thambu Chetty Street, Madras—1. Editor: S. Sambhu Prasad.